

Uchwała Nr
Rady Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego
z dnia2016 r.

w sprawie: uchwalenia Zintegrowanej strategii dla obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze – Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna w ramach porozumienia „Trójmiasto nad Kamienną”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446) **Rada Miasta uchwała, co następuje:**

§ 1. Uchwala się Zintegrowaną strategię dla obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze – Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, zwaną dalej „Strategią”, stanowiącą załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Strategia jest dokumentem określającym wzajemne powiązania i komplementarne cele, kierunki rozwoju i zasady współpracy samorządów tworzących Obszar Funkcjonalny „Trójmiasto nad Kamienną”.

§ 3. Wykonanie niniejszej uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem powzięcia.

Uzasadnienie

Jednym z narzędzi służących poprawie efektywności wydatkowania środków finansowych w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020 jest koncentracja terytorialna oparta na zidentyfikowanych Obszarach Strategicznej Interwencji w regionie, tj. obszarach o szczególnych potencjałach i barierach rozwojowych. Jednym z wyodrębnionych w RPOWŚ 2014-2020 OSI jest obszar funkcjonalny miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze (Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko – Kamienna). Sześć samorządów wchodzących w skład tego obszaru funkcjonalnego, tj. Gmina Ostrowiec Świętokrzyski, Gmina Starachowice, Gmina Skarżysko-Kamienna oraz Powiat Ostrowiecki, Powiat Starachowicki i Powiat Skarżyski, zawarło w dniu 27 stycznia 2014 r. porozumienie „Trójmiasto nad Kamienną”. W ramach tego porozumienia samorzady zobowiązały się, w celu przeciwdziałania traceniu swoich dotychczasowych funkcji społeczno-gospodarczych, do opracowania dokumentu strategicznego określającego wzajemne powiązania i komplementarne cele, kierunki rozwoju i zasady współpracy. Przedmiotowa strategia oraz jej wspólna realizacja przyczyni się do:

- stworzenia podstawy ubiegania się w perspektywie finansowej 2014-2020 o zewnętrzne środki finansowe na realizację przedsięwzięć w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego oraz innych programów operacyjnych;
- wyższej efektywności w pozyskaniu środków zewnętrznych na doinwestowanie obszarów problemowych;
- zwiększenia oczekiwanej skuteczności przyszłych rozwiązań w wyniku całościowego spojrzenia na obszary tracące funkcje społeczno-gospodarcze i wzajemnych konsultacji oraz uzgodnień pomiędzy JST.

W RPOWŚ 2014-2020 wsparcie dla Obszaru Strategicznej Interwencji obejmującego Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice i Skarżysko Kamienną realizowane będzie poprzez dedykowane nabory wniosków w obszarach związanych z efektywnością energetyczną, niską emisją, infrastrukturą usług publicznych, a także edukacją, rynkiem pracy i włączeniem społecznym.

Załącznik
do Uchwały Nr
Rady Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego
Z dnia

Zintegrowana strategia dla obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze – Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna w ramach porozumienia „Trójmiasto nad Kamienną”

STRATEGIA

Opracowanie:
AGERON Polska
Czerwiec 2016

1 Spis treści

1	Spis treści	2
2	Misja	4
3	Synteza diagnozy	5
4	Wizja	8
5	Cel 1 – Rozwiniemy współpracę w ramach OF TnK.....	9
5.1	Priorytet 1.1 – Współpraca OF TnK	9
5.2	Priorytet 1.2 – Partycypacja społeczna.....	10
6	Cel 2 – Pobudzimy rozwój lokalnej gospodarki	12
6.1	Priorytet 2.1 – Przedsiębiorczość mieszkańców	12
6.2	Priorytet 2.2 – Firmy.....	13
6.3	Priorytet 2.3 – Tereny inwestycyjne.....	14
6.4	Priorytet 2.4 – Wykorzystanie turystyki.....	15
7	Cel 3 – Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb ryнку pracy	18
7.1	Priorytet 3.1 – Monitoring rynku pracy.....	18
7.2	Priorytet 3.2 – Kształcenie ogólne.....	18
7.3	Priorytet 3.3 – Doradztwo zawodowe.....	19
7.4	Priorytet 3.4 – Edukacja zawodowa	21
7.5	Priorytet 3.5 – Edukacja ustawiczna.....	22
8	Cel 4 - Podniesiemy poziom jakości życia.....	23
8.1	Priorytet 4.1 – Rewitalizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej	23
8.2	Priorytet 4.2 – Włączenie społeczne	24
8.3	Priorytet 4.3 – Usługi publiczne	25
8.4	Priorytet 4.4 – Transport zbiorowy	26
8.5	Priorytet 4.5 – Gospodarka niskoemisyjna.....	27
8.6	Priorytet 4.6 – Gospodarka wodno-kanalizacyjna	29
9	System wdrażania.....	30
9.1	Proces realizacji.....	30
9.2	Monitoring realizacji.....	30

9.3 Aktualizacja	31
9.4 Instytucje i podmioty uczestniczące w opracowaniu Strategii.....	32
10 Plan finansowy	33
11 Powiązanie z dokumentami wyższego rzędu	40
11.1 Dokumenty wspólnotowe	40
11.2 Dokumenty krajowe	41
11.3 Dokumenty regionalne	45

2 Misja

W ramach Porozumienia zawartego w dniu 27 stycznia 2014r. „*Trójmiasto nad Kamienną*”, sześć samorządów tj. Powiat Ostrowiecki, Powiat Starachowicki, Powiat Skarżyski, Gmina Ostrowiec Świętokrzyski, Gmina Starachowice oraz Gmina Skarżysko-Kamienna, w celu przeciwdziałania traceniu swoich dotychczasowych funkcji społeczno-gospodarczych, zobowiązało się do opracowania dokumentu strategicznego określającego wzajemne powiązania i komplementarne cele, kierunki rozwoju i zasady współpracy. W dniu 28 października 2014r. podpisano również umowę współpracy między w/w samorządami, której intencją jest podejmowanie działań na rzecz rozwoju miast i powiatów północnej części województwa Świętokrzyskiego poprzez realizowanie projektów współfinansowanych ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014- 2020 (RPOWŚ) w ramach Kopert Finansowych dla Obszaru Strategicznej Interwencji (OSI).

Opracowanie niniejszego dokumentu przyczyniło się do stworzenia warunków do rozwoju społeczno-gospodarczego „*Trójmiasta nad Kamienną*”. Umożliwiło zintegrowane podejście do rozwiązywania problemów i spójnego planowania inwestycji 3 powiatów i 3 gmin współtworzących obszar funkcjonalny. Opracowanie dokumentu strategicznego wzmocni koordynację działań rozwojowych sześciu samorządów oraz poprzez synergię zwiększy efekty w wymiarze społeczno-gospodarczym.

Przedmiotowa strategia oraz jej wspólna realizacja przyczyni się do:

- wyższej efektywności w pozyskaniu środków zewnętrznych na doinwestowanie obszarów problemowych;
- zwiększenia oczekiwanej skuteczności przyszłych rozwiązań w wyniku całościowego spojrzenia na obszary tracące funkcje społeczno-gospodarcze i wzajemnych konsultacji oraz uzgodnień pomiędzy JST;
- stworzenia podstawy ubiegania się w perspektywie finansowej 2014-2020 o zewnętrzne środki finansowe na realizację przedsięwzięć w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego oraz innych programów operacyjnych.

3 Synteza diagnozy

Budowanie naszej Strategii oparliśmy na kompleksowej Diagnozie. Wnioski z niej płynące potwierdzają tezę stanowiącą podstawę przystąpienia do opracowania *Strategii – Obszar Funkcjonalny Trójmiasto nad Kamienną* traci swoje dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze. Proces ten jest powszechny dla całego OF TnK, w tym Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic oraz Skarżyska-Kamiennej.

Całość diagnozy zawarta jest w załączniku do Strategii, pt. *Diagnoza społeczno-gospodarczo-przestrzenna Trójmiasta nad Kamienną*. Poniżej przedstawiamy jej syntezę w postaci Analizy SWOT oraz Struktury obszarów problemowych.

Analiza SWOT stanowi metodę analityczną pozwalającą na czytelne zestawienie głównych wniosków zrealizowanej diagnozy. Wnioski są przedstawiane w podziale na cztery rozłączne kategorie:

- Mocne strony – czynniki, które należy wykorzystać;
- Szanse – czynniki, którym należy sprzyjać;
- Słabe strony – czynniki, którym należy przeciwdziałać;
- Zagrożenia – czynniki, którym należy zapobiegać.

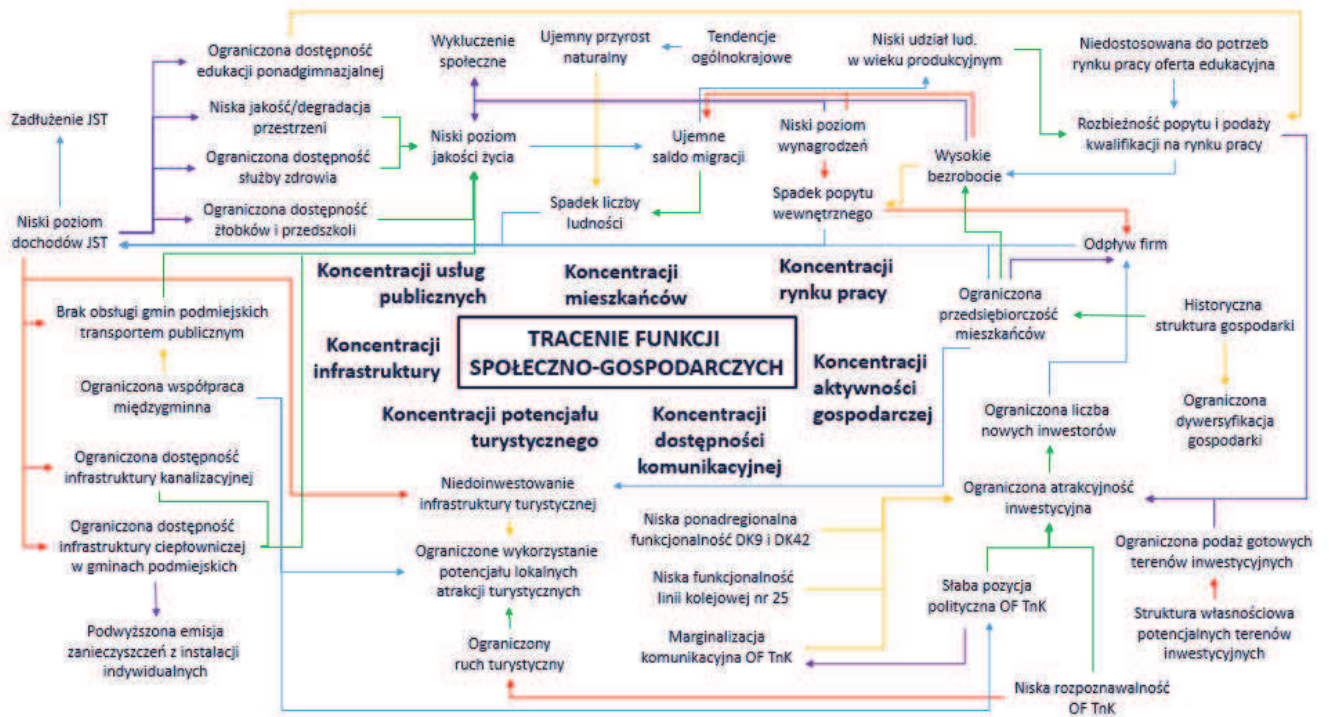
Tabela 1 Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe Strony
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dostępność linii kolejowej nr 8 ▪ Dostępność DK 7 ▪ Wysoka dostępność komunikacyjna Powiatu Skarżyskiego ▪ Działalność SSE „Starachowice” ▪ Skala rozwoju sektora metalowo-odlewniczego ▪ Tradycje przemysłowe ▪ Wysoki udział ludności z wykształceniem zawodowym ▪ Wysoka podaż miejsc pracy w Starachowicach ▪ Potencjał rozwojowy Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego ▪ Działalność Świętokrzyskiego Klastra Edukacji Zawodowej ▪ Działalność Klastra Turystycznego Szwajcaria Bałtowska ▪ Dostępność portu lotniczego w Radomiu ▪ Koncentracja procesów społeczno-gospodarczych wzdłuż Kamiennej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ujemny przyrost naturalny i saldo migracji ▪ Niski poziom wynagrodzeń – pogłębiająca się dysproporcja względem poziomu krajowego ▪ Niska przedsiębiorczość mieszkańców ▪ Wysoki poziom bezrobocia ▪ Niekorzystna struktura wiekowa mieszkańców – niski udział ludności w wieku produkcyjnym ▪ Niska dostępność szkolnictwa zawodowego ▪ Niedopasowanie oferty edukacyjnej szkolnictwa zawodowego do potrzeb pracodawców ▪ Niedobór przygotowanych terenów inwestycyjnych ▪ Ograniczona dostępność komunikacyjna Powiatów Starachowickiego i Ostrowieckiego ▪ Ograniczona funkcjonalność transportu publicznego – przestarzały tabor autobusowy oraz brak obsługi gmin podmiejskich ▪ Ograniczone wykorzystanie linii kolejowej nr 25 ▪ Ograniczona dostępność usług publicznych – w tym żłobków, przedszkoli, szpitali ▪ Niski stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego ▪ Ograniczona dostępność sieci kanalizacyjnej na terenach podmiejskich ▪ Niskie dochody gmin - pogłębiająca się dysproporcja względem poziomu krajowego
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dostępność funduszy UE, w tym w ramach RPO 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Marginalizacja komunikacyjna – rozwój głównych

<p>Województwa Świętokrzyskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozbudowa systemu dróg krajowych, w tym DK42 i DK9 ▪ Modernizacja linii kolejowej nr 25 ▪ Wzrost krajowych nakładów na rozwój branży zbrojeniowej ▪ Rozwój i oddziaływanie funkcji turystycznej Bałtowa ▪ Budowa północno-zachodniej obwodnicy Starachowic w ciągu DW744 ▪ Rozwój funkcji targowej Kielc ▪ Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w ramach Programów Rewitalizacji 	<p>krajowych korytarzy transportowych poza OF TnK</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Opóźnienia w budowie S7 na odcinku Skarżysko Centrum – Skarżysko Północ ▪ Opóźnienia w modernizacji linii kolejowych nr 8 i nr 25 ▪ Koncentrowanie procesów społeczno-gospodarczych w Polsce w największych aglomeracjach
---	---

Źródło: opracowanie własne

Rys. 1 Struktura obszarów problemowych

Źródło:

opracowanie

własne

4 Wizja

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy, potwierdziliśmy nasze przypuszczenia dotyczące tracenia przez Obszar Funkcjonalny Trójmiasto nad Kamienną funkcji społeczno-gospodarczych. Głównym wyzwaniem, przyświecającym nam w ramach wdrażania Strategii będzie przeciwdziałanie takiemu stanowi rzeczy. Zgodnie z wspólnie wypracowaną wizją, wdrożenie *Strategii*, pozwoli nam z dumą powiedzieć, że:

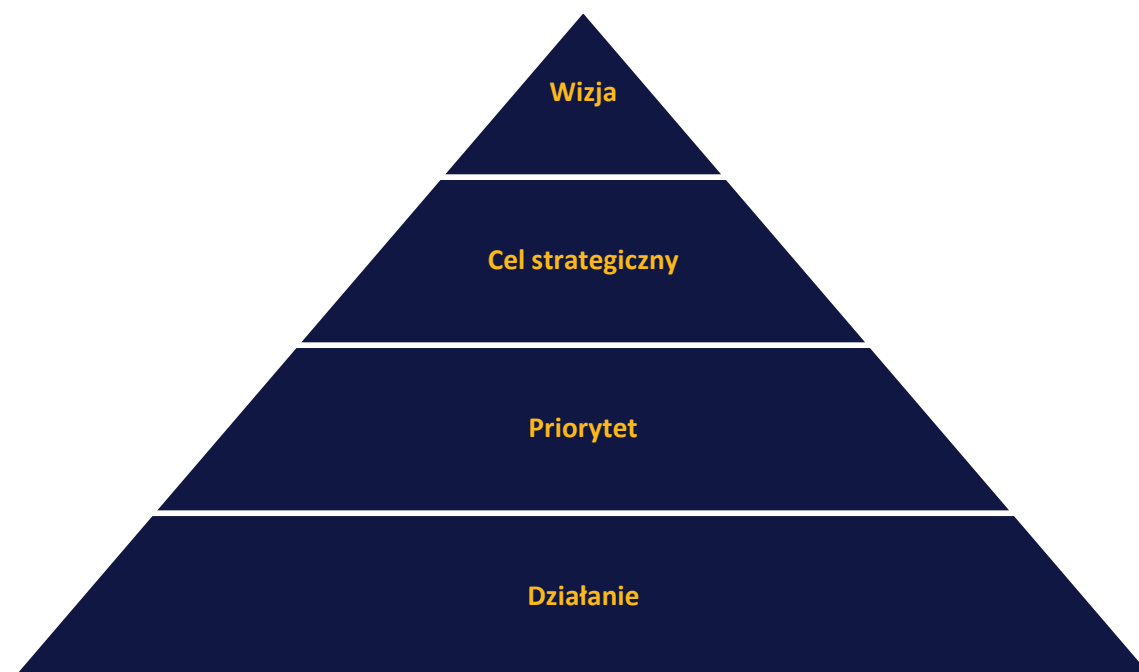
Obszar Funkcjonalny Trójmiasto nad Kamienną jest przestrzenią koncentrującą funkcje społeczno-gospodarcze Województwa Świętokrzyskiego.

Wizję tę zrealizujemy poprzez osiągnięcie czterech celów strategicznych:

- Cel 1 – Rozwiniemy współpracę w ramach OF TnK
- Cel 2 – Pobudzimy rozwój lokalnej gospodarki
- Cel 3 – Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy
- Cel 4 – Podniesiemy poziom jakości życia

Cele strategiczne zostaną osiągnięte poprzez realizację działań pogrupowanych w ramach priorytetów. Szczegółowy opis wszystkich wymienionych powyżej elementów struktury wdrożeniowej Strategii został przedstawiony w dalszej części dokumentu.

Rys. 2 Struktura wdrażania Strategii

Źródło: opracowanie własne

5 Cel 1 – Rozwiniemy współpracę w ramach OF TnK

5.1 Priorytet 1.1 – Współpraca OF TnK

Współpraca OF TnK stanowi podstawę wdrożenia działań realizowanych w ramach pozostałych celów strategicznych. Wzajemna koordynacja naszych działań i planów oraz wymiana wiedzy i doświadczenia usprawni proces wdrażania Strategii oraz pozwoli uzyskać efekt synergii.

1.1.1 Współpraca pomiędzy Partnerami TnK

Strategia Rozwoju OF TnK stanowi podstawę współpracy strategicznej Partnerów TnK. Wypracowane przez Nas cele i priorytety wyznaczają kierunki w których będziemy dążyć poprzez realizowane przez Nas działania. Współpraca partnerska nie może jednak skończyć się z chwilą uchwalenia Strategii - jej realizacja wymaga bieżącej współpracy pomiędzy Nami. Współpracę oprzemy na cyklicznych spotkaniach Partnerów TnK. Spotkania będziemy organizować nie rzadziej niż dwa razy do roku. Miejsce spotkań będzie zmienne – organizacja i prowadzenie poszczególnych spotkań będą rotacyjne zgodnie z harmonogramem, który wypracujemy w ramach pierwszego spotkania inauguracyjnego wdrażanie Strategii. Pierwsze spotkanie odbędzie się w siedzibie lidera Porozumienia Trójmiasto nad Kamienną – Starostwa Powiatowego w Ostrowcu Świętokrzyskim. Przedmiotem spotkań będzie bieżąca sprawozdawczość Partnerów TnK dotycząca postępów we wdrażaniu Strategii, w tym wymiana doświadczeń w zakresie napotykanym barier, dostrzeganych szans i zagrożeń oraz przedstawienie nadchodzących wyzwań i planu działań realizowanych w najbliższym półroczu. Pozwoli nam to na ograniczenie liczby popełnianych potencjalnie błędów oraz bieżącą koordynację realizowanych działań. Dodatkowym aspektem będzie wzajemna motywacja oraz wzrost świadomości stanowienia przez Nas powiązanego wzajemnie obszaru funkcjonalnego.

1.1.2 Wspólny lobbing OF TnK na szczeblu regionalnym i krajowym

W granicach OF TnK mieszka łącznie 283 865 mieszkańców¹. Przedstawiciele władzy poszczególnych Partnerów TnK reprezentują praktycznie wszystkie środowiska polityczne. Obydwa powyższe fakty powinniśmy wykorzystywać jako narzędzie wpływu w ramach działań lobbingowych prowadzonych na rzecz korzystnych dla Nas decyzji podejmowanych na szczeblu regionalnym i krajowym. Nasze działania lobbingowe powinniśmy prowadzić wspólnie, poprzez delegowanie naszych przedstawicieli reprezentujących środowiska zbliżone do środowiska osób decyzyjnych w sprawach stanowiących przedmiot naszego zainteresowania. Musimy pamiętać o wzajemności współpracy i wzajemnym użyczeniu sobie tych zasobów, nawet w przypadkach gdy przedmiot danej interwencji nie dotyczy bezpośrednio naszej jednostki samorządu terytorialnego. Powinniśmy pamiętać, że Obszar Funkcjonalny Trójmiasto nad Kamienną jest wewnętrznie powiązany funkcjonalnie, przez co inwestycja realizowana nawet względem jednego Partnera przyniesie również pośrednią korzyść dla pozostałych. Zarówno przedmiot jak i strategię naszych działań lobbingowych powinniśmy wspólnie wypracowywać w ramach spotkań organizowanych w ramach działania 1.1.1. *Współpraca pomiędzy Partnerami TnK.*

Podstawowym zakresem przedmiotów działań lobbingowych jest poniższa lista inwestycji strategicznych, których realizacja przyczyni się do podniesienia naszej atrakcyjności w wymiarze ponadlokalnym. Ze względu na wysoki koszt realizacji inwestycji i pozostawanie w dużej mierze przedmiotów inwestycji poza kompetencjami władz samorządowych OF TnK, nasze działania powinny koncentrować się na inicjowaniu i lobbingu na rzecz ich realizacji. Aktywne zaangażowanie w realizację inwestycji powinno opierać się na współpracy z głównym realizatorem inwestycji w

¹ Źródło: Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczo-przestrzennej „Trójmiasta nad Kamienną”

zakresie wychodzącym naprzeciw jego oczekiwaniom. Wśród inwestycji strategicznych kluczowych z punktu widzenia rozwoju OF TnK znajdują się inwestycje będące w trakcie realizacji, inwestycje przewidziane do realizacji w najbliższych latach oraz inwestycje na chwilę obecną nieplanowane. Doprowadzenie ich realizacji do skutku wymaga od Nas wykorzystania dostępnych środków i narzędzi stymulujących możliwość ich realizacji.

Inwestycje realizowane:

- Dokończenie budowy S7 na odcinku Skarżysko-Kamienna – granica Woj. Świętokrzyskiego

Inwestycje planowane:

- Budowa nowego przebiegu drogi DK9 na odcinku Brody – Opatów (obwodnica Ostrowca Św.)
- Budowa obwodnicy Wąchocka w ciągu DK42
- Budowa piątego etapu ul. Zagłoby w ciągu DK9 w Ostrowcu Świętokrzyskim
- Budowa obwodnicy Starachowic w ciągu DW744
- Modernizacja linii kolejowej nr 25 na odcinku Skarżysko-Kamienna – Sandomierz/Tarnobrzeg
- Modernizacja linii kolejowej nr 25 na odcinku Skarżysko-Kamienna – Końskie
- Modernizacja linii kolejowej nr 8 na odcinku Skarżysko-Kamienna – Radom
- Modernizacja linii kolejowej nr 8 na odcinku Skarżysko-Kamienna – Kielce

Inwestycje nieplanowane:

- Budowa terminala intermodalnego w Skarżysku-Kamiennej
- Rozbudowa DK42 w granicach OF TnK
- Budowa zbiornika Bzin w Skarżysku-Kamiennej

5.2 Priorytet 1.2 – Partycypacja społeczna

Niezwykle istotne jest aby rozwój współpracy w ramach OF TnK obejmował również wzrost współpracy z naszymi mieszkańcami. Kluczowym wyzwaniem w tym zakresie jest pobudzenie aktywności lokalnej mieszkańców. Poprzez dostarczenie mieszkańcom narzędzi umożliwiających im realną partycypację w zarządzaniu otaczającą ich przestrzenią osiągniemy wzrost ich samoopowiedzialności za nasze dobro wspólne – naszą przestrzeń.

1.2.1 Zwiększanie samorządności na poziomie osiedli i sołectw

Jednostki pomocnicze gmin, jakimi są osiedla oraz sołectwa, stanowią istotne narzędzie wspomagające zarówno proces zarządzania gminą jak również pozwalające na aktywizację społeczności lokalnej. W ramach zwiększania samorządności na poziomie jednostek pomocniczych, będziemy realizowali projekty pobudzające przepływ informacji pomiędzy radami osiedli oraz sołtysami i radami sołectwimi a władzą lokalną. Służyć temu będą stanowiska (lub zespoły) ds. współpracy z jednostkami pomocniczymi gminy funkcjonujące w ramach urzędów gmin. Ich zadaniem będzie z jednej strony rozdysponowywanie informacji od władz lokalnych do jednostek pomocniczych (dalej do mieszkańców) a z drugiej strony koordynacja przepływu informacji płynącej od mieszkańców za pośrednictwem jednostek pomocniczych – w tym w zakresie inicjatyw lokalnych, inicjatyw uchwałodawczych, oddolnych wniosków dotyczących realizacji konkretnych inwestycji oraz konsultowania planowanych inwestycji i dokumentów strategicznych.

Realizacja tego działania stanowi wyzwanie długofalowe i w perspektywie krótkoterminowej może być uznawana za nieefektywną. Głównym założeniem tego działania jest budowa i rozwój postaw obywatelskich naszych mieszkańców – wyzwanie, do którego osiągnięcia potrzeba czasu. Podstawowym warunkiem efektywności *Zwiększania samorządności na poziomie osiedli i sołectw* jest konsekwencja w jego realizacji.

1.2.2 Realizacja budżetów partycypacyjnych

Rozwój partycypacji społecznej zostanie również zapewniony poprzez funkcjonowanie corocznych budżetów partycypacyjnych w Skarżysku-Kamiennej, Starachowicach oraz Ostrowcu Świętokrzyskim. Każdego roku, określoną część naszych budżetów przeznaczać będziemy na realizację inwestycji wybranych przez mieszkańców. Udział w głosowaniu dot. wyboru konkretnych projektów będzie dobrowolny. Mieszkańcy będą dokonywać wyboru spośród propozycji zgłoszonych wcześniej przez nich samych. Pozwoli to zarówno na wzrost zaangażowania mieszkańców w proces zarządzania miastem, zaspokojenie potrzeb niedostrzeganych przez władze samorządowe jak również coroczną diagnozę potrzeb mieszkańców – na podstawie analizy zgłaszanych propozycji projektów. Wysokość budżetów partycypacyjnych będzie określana rokrocznie i indywidualnie przez władze Skarżyska-Kamiennej, Starachowic oraz Ostrowca Świętokrzyskiego. Dołożymy wszelkich starań, aby kwoty dostępne w ramach budżetów partycypacyjnych odpowiadały realnym potrzebom i podążały za wzrostem zaangażowania mieszkańców w ich realizację.

Analogicznie jak w przypadku działania *1.2.1 Zwiększanie samorządności na poziomie osiedli i sołectw*, efektywność *Realizacji budżetów partycypacyjnych* będzie wzrastała w czasie. Budżety partycypacyjne są dla mieszkańców nowym narzędziem partycypacji społecznej, przez co ich pełne wykorzystanie wymaga nauczenia się przez mieszkańców zasad ich funkcjonowania oraz wyrobienia sobie względem nich zaufania.

1.2.3 Promocja wewnętrzna

Efektywność podejmowanych przez nas działań w dużej mierze wynikać będzie z ich promocji. Czynnikiem wzmacniającym efekty naszych działań będzie dostarczanie ich odbiorcom informacji uświadamiającej co do skali i kierunku realizowanych działań. *Promocja wewnętrzna* obejmie swoim zakresem m.in. promocję działań związanych ze wsparciem przedsiębiorczości i edukacji, w tym edukacji zawodowej oraz promocją czystego transportu. Grupą docelową projektów realizowanych w ramach działania 1.2.3 Promocja wewnętrzna będą nasi mieszkańcy (w tym przedsiębiorcy). Celem realizacji tego działania będzie zapewnienie mieszkańcom i przedsiębiorcom aktualnej informacji zarówno na temat bieżącego funkcjonowania OF TnK jak i działań realizowanych przez władze samorządowe (w tym ich efektów). Poprzez realizację działań promocyjnych osiągniemy zarówno wzrost poziomu wykorzystania realizowanych przez nas działań jak również zwiększymy zasięg świadomości ich realizacji wśród mieszkańców OF TnK.

Promocja wewnętrzna będzie prowadzona z wykorzystaniem wszystkich dostępnych kanałów informacyjnych, w tym m.in. stron internetowych Partnerów TnK, profili Partnerów TnK w mediach społecznościowych, mediów lokalnych, list mailingowych i sms'ów oraz poprzez rady osiedli (patrz działanie *1.2.1 Zwiększanie samorządności na poziomie osiedli*). Projekty w ramach *Promocji wewnętrznej* będą realizowane indywidualnie przez wszystkich Partnerów OF TnK. Projekty związane z promocją OF TnK na zewnątrz (poza granicami OF TnK) realizowane będą w ramach działania 2.5.2. *Promocja sieciowych produktów turystycznych* oraz 2.3.4 *Promocja oferty terenów inwestycyjnych*.

6 Cel 2 – Pobudźmy rozwój lokalnej gospodarki

6.1 Priorytet 2.1 – Przedsiębiorczość mieszkańców

Naszym pierwszym priorytetem w zakresie pobudzania lokalnej gospodarki jest przedsiębiorczość mieszkańców. Jej niski poziom jest przyczyną znaczącej liczby problemów społeczno-gospodarczych OF TnK i ogranicza szansę poprawy obserwowanych trendów w przyszłości. Wzrost przedsiębiorczości mieszkańców jest wyzwaniem długofalowym, którego efekty w pełni będą zauważalne dopiero za kilkanaście lat. Stanowi on jednak bezwzględny warunek pobudzenia, utrwalenia i ograniczenia stopnia uzależnienia rozwoju lokalnej gospodarki od czynników zewnętrznych, w tym np. decyzji pojedynczych inwestorów.

2.1.1 Pobudzenie postaw przedsiębiorczych u młodzieży

Punktem wyjściowym rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców jest jej pobudzenie u młodzieży. *Pobudzenie postaw przedsiębiorczych u młodzieży* zakłada realizację projektów w formie zajęć dodatkowych w szkołach ponadgimnazjalnych. Zajęcia będą dotyczyły konkretnych zagadnień związanych z zakładaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej, w tym: procesu zakładania działalności gospodarczej, kosztów prowadzenia firmy, szans i zagrożeń, uwarunkowań prawnych, popytu lokalnej gospodarki oraz dostępnego wsparcia.

Forma realizacji zajęć zakłada wiele możliwości. Możliwym rozwiązaniem jest realizacja zajęć przez przeszkoloną w tym zakresie kadrę dydaktyczną szkół ponadgimnazjalnych, zaangażowanie zewnętrznego podmiotu szkoleniowego lub pracowników urzędów miast zajmujących się rozwojem przedsiębiorczości. Zajęcia będą dobrowolne. Zaangażowanie uczniów zostanie pobudzone poprzez organizację corocznego konkursu na najlepszy biznesplan stworzony przez uczestników zajęć. Konkurs będzie skierowany do osób pełnoletnich.

2.1.2 Wsparcie zakładania nowych działalności gospodarczych

Aktywność mieszkańców w zakresie zakładania nowych przedsiębiorstw będziemy również pobudzać poprzez oferowanie wsparcia doradczo-szkoleniowego i/lub finansowego dla osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej. Wsparcie będzie dedykowane bezrobotnym, poszukującym pracy (pozostającym bez zatrudnienia) oraz osobom nieaktywnym zawodowo.

Wsparcie doradczo-szkoleniowe będzie miało charakter indywidualny, pozwalający na dostosowanie jego zakresu do indywidualnych potrzeb odbiorcy, w tym potrzeb wynikających ze specyfiki branży w której planuje on otworzyć działalność gospodarczą. Wsparcie nieindywidualne, skierowane do szerszej grupy odbiorców, będzie realizowane w ramach działania *4.2.1 Aktywizacja mieszkańców*.

Wsparcie finansowe będzie realizowane w formie bezwrotnej tj. dotacji wraz ze wsparciem pomostowym i/lub instrumentów finansowych (w formie mikropożyczek). Bezwzględnym warunkiem uzyskania wsparcia będzie brak prowadzenia działalności gospodarczej w okresie 5 lat od dnia ubiegania się o wsparcie. Działalności gospodarcze obejmowane wsparciem będą wybierane w trybie konkursowym. Kryteria wyboru oraz środki przeznaczane na wsparcie będą ustalane na bieżąco przez poszczególne podmioty wdrażające działanie. Wsparcie finansowe oferowane osobom zakładającym działalność gospodarczą oferować będziemy również w formie przyznawania ulg podatkowych. Poziom i szczegółowe kryteria przyznawania ulg będą określone indywidualnie przez poszczególnych Partnerów TnK.

Działanie będzie realizowane przy współpracy podmiotów świadczących usługi dla przedsiębiorców, w tym Instytucji Otoczenia Biznesu i/lub podmiotów wdrażających instrumenty finansowe.

6.2 Priorytet 2.2 – Firmy

Osobne wsparcie, względem wsparcia dedykowanego osobom zakładającym działalność gospodarczą dedykować będziemy ogółowi firm funkcjonujących w OF TnK. Wspieranie istniejących firm musimy traktować jako nasz priorytet - ich rozwój stanowi gwarancję naszego rozwoju. Wsparcie rozwoju istniejących firm, oprócz działań wskazanych poniżej, będzie realizowane również m.in. poprzez działania 3.4.1 *Kształcenie dualne* oraz 3.5.1 *Tworzenie i rozwój centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego* umożliwiających dostosowanie kwalifikacji potencjalnych i przyszłych pracowników do potrzeb przedsiębiorców (w tym również w zakresie możliwości zamawiania przez przedsiębiorców kursów i szkoleń prowadzonych w ramach CKZiU na potrzeby podnoszenia kompetencji i kwalifikacji własnych pracowników).

2.2.1 Wsparcie doradcze i finansowe dla firm

Wsparcie doradcze i finansowe dla firm dedykować będziemy firmom prowadzącym działalność gospodarczą na terenie OF TnK. Wsparcie doradcze obejmować będzie przede wszystkim doradztwo w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej oraz dostępności środków zewnętrznych dedykowanych przedsiębiorstwom wraz z pomocą w aplikowaniu o nie. Informowanie przedsiębiorców o dostępności środków zewnętrznych będzie miało charakter aktywny i realizowane będzie w ramach działania 1.2.3 *Promocja wewnętrzna*. Wsparcie to przyczyni się m.in. do wzrostu wykorzystania finansowania rozwoju naszych przedsiębiorstw w oparciu o dostępne środki zewnętrzne. Zakres świadczonych usług doradczych będzie elastyczny – będziemy dążyli do utworzenia systemu odpowiadającego na realne potrzeby przedsiębiorców, nawet jeśli zgłoszona potrzeba nie będzie mieścić się w obecnym katalogu świadczonych usług. W minimalnym zakresie, będziemy starali się zapewnić przedsiębiorcom informację o instytucji lub podmiocie mogącym odpowiedzieć na potrzebę przedsiębiorcy. Docelowo, będziemy dążyć do rozbudowy oferty naszych usług w kierunku dostosowania jej do realnych potrzeb przedsiębiorców.

Wsparcie finansowe obejmować będzie oferowanie przedsiębiorcom dofinansowania na inwestycje związane z doposażeniem stanowisk pracy oraz ulg podatkowych oferowanych firmom zwiększającym zatrudnienie. Poziom i szczegółowe kryteria przyznawania dofinansowania oraz ulg będą określone indywidualnie przez poszczególnych Partnerów TnK.

Działanie będziemy realizować we współpracy z istniejącymi na terenie OF TnK podmiotami świadczącymi usługi dla przedsiębiorców, w tym Instytucjami Otoczenia Biznesu. W przypadku stwierdzenia niedostatecznego rozwoju istniejącej w tym zakresie infrastruktury, realizować będziemy projekty związane z jej rozwojem i adaptacją.

2.2.2 Organizacja i wsparcie w zakresie udziału w gospodarczych wydarzeniach promocyjnych

Rozwój naszych firm pobudzimy również poprzez ich aktywizację w wykorzystywaniu gospodarczych wydarzeń promocyjnych. Działanie to będzie miało charakter aktywny – jego realizacja będzie polegać na zapraszaniu i wsparciu udziału naszych firm w organizowanych wydarzeniach promocyjnych, takich jak m.in. przyjazdowe i wyjazdowe misje gospodarcze, wizyty studyjne, targi gospodarcze. Nasza aktywność w zakresie organizacji powyższych wydarzeń będzie się skupiać wokół przyjazdowych misji gospodarczych. Ze względu na znaczące koszty organizacji pozostałych gospodarczych wydarzeń promocyjnych, wykorzystamy w tym zakresie wydarzenia organizowane w ramach krajowych programów promocji (branżowych oraz ogólnych) organizowanych przez Ministerstwo Rozwoju. Nasza aktywność w tym zakresie będzie skupiać się na współpracy z podmiotami wdrażającymi poszczególne programy i organizowaniu udziału w nich naszych firm.

Działanie będziemy realizować we współpracy z istniejącymi na terenie OF TnK podmiotami świadczącymi usługi dla przedsiębiorców, w tym Instytucjami Otoczenia Biznesu i/lub zewnętrznymi firmami świadczącymi usługi w tym zakresie.

2.2.3 Rozwój oferty terenów i lokali dedykowanych prowadzeniu działalności gospodarczej

Rozwój oferty terenów i lokali dedykowanych prowadzeniu działalności gospodarczej obejmować będzie projekty związane z modernizacją i adaptacją istniejących budynków do potrzeb prowadzenia działalności gospodarczej. Przygotowana oferta będzie udostępniana na wynajem wszystkim przedsiębiorcom na warunkach komercyjnych, przy czym w miarę posiadanych możliwości, względem firm funkcjonujących nie dłużej niż 2 lata, będzie ona oferowana na warunkach preferencyjnych. Będziemy dążyli, aby rozwój powyższej oferty uwzględnił zasięg obszarów zdegradowanych (patrz działanie 4.1.1 *Rewitalizacja przestrzeni zdegradowanej*).

Realizacja działania obejmie ponadto budowę oraz przebudowę i/lub modernizację istniejących targowisk. Targowiska będą udostępniane podmiotom gospodarczym, osobom fizycznym oraz rolnikom w celu prowadzenia działalności handlowej i usługowej i/lub promocji lokalnych produktów, w tym produktów rolno-spożywczych.

Działanie będzie realizowane przy współpracy podmiotów świadczących usługi dla przedsiębiorców, w tym Instytucji Otoczenia Biznesu.

6.3 Priorytet 2.3 – Tereny inwestycyjne

Działania przewidziane w ramach *Priorytetu 2.3 Tereny Inwestycyjne* są skierowane do inwestorów – zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych oraz obecnych i przyszłych. Rozbudową oferty naszych terenów inwestycyjnych oraz podniesieniem jej atrakcyjności i dostosowaniem do rzeczywistych potrzeb inwestorów zapewnimy zarówno wzrost liczby realizowanych nowych inwestycji jak i ograniczymy odpływ obecnych inwestorów. Osiągniemy to dzięki bieżącemu monitoringowi potrzeb inwestorów, dostosowywaniu do niego oferty terenów inwestycyjnych oraz realizacji działań promocyjnych mających na celu podniesienie świadomości naszej atrakcyjności inwestycyjnej wśród potencjalnych inwestorów.

2.3.1 Analiza zapotrzebowania inwestorów na tereny inwestycyjne

Rozwój oferty naszych terenów inwestycyjnych będziemy opierać na diagnozie potrzeb zgłaszanych przez przedsiębiorców. Diagnoza będzie prowadzona w sposób ciągły przez jednostki urzędowe i instytucje mające w swoich kompetencjach rozwój przedsiębiorczości i/lub pozyskiwanie inwestorów. Diagnoza nie będzie obejmować wyłącznie potencjalnych inwestorów – obejmiemy nią również przedsiębiorców, którzy już zainwestowali w OF TnK. W ich przypadku diagnoza będzie miała na celu zidentyfikowanie istniejących potrzeb względem terenu już przez nich zainwestowanego. Umożliwi to dostosowanie zainwestowanego terenu do powstałych potrzeb lub zaproponowanie innej działki, co ograniczy prawdopodobieństwo odpływu inwestora poza granice OF TnK. Diagnoza potrzeb inwestorów stanowić będzie punkt wyjścia do realizacji prac inwestycyjnych.

2.3.2. Przygotowanie i uzbrojenie terenów inwestycyjnych

Przygotowanie i uzbrojenie terenów inwestycyjnych będzie miało za zadanie zaspokojenie potrzeb zdiagnozowanych w ramach *Analizy zapotrzebowania inwestorów na tereny inwestycyjne*. W oparciu o nią będziemy realizować projekty dotyczące uporządkowania i przygotowania terenów inwestycyjnych. W zakresie realizowanych projektów znajdować się będzie m.in. budowa i modernizacja wewnętrznej infrastruktury komunikacyjnej, kompleksowe wyposażenie w media, prace studyjno-koncepcyjne, badania geotechniczne. Będziemy dążyć, aby realizowane projekty obejmowały tereny inwestycyjne koncentrujące się w sąsiedztwie znaczącej infrastruktury transportowej (dróg krajowych i wojewódzkich oraz linii kolejowych) i/lub na terenach zdegradowanych, określonych w ramach Programów Rewitalizacji.

2.3.3. Rozbudowa oferty terenów inwestycyjnych

W przypadku braku możliwości zaspokojenia potrzeb inwestorów wskazanych w *Analizie zapotrzebowania inwestorów na tereny inwestycyjne* w ramach istniejącej oferty terenów inwestycyjnych, będziemy dążyć do jej rozbudowy. Projekty realizowane w ramach opisywanego działania obejmować będą skupowanie przez samorzady działek, które będą mogły zostać przeznaczone jako tereny inwestycyjne. Grunty te będą podlegać procedurom scalania i powtórnego podziału w celu ich dostosowania do zdiagnozowanych potrzeb. Przygotowane w ten sposób tereny będą następnie poddawane działaniu 2.3.2. *Przygotowanie i uzbrojenie terenów inwestycyjnych*. Również i w tym wypadku będziemy dążyć, aby pozyskiwane tereny inwestycyjne koncentrowały się w sąsiedztwie znaczącej infrastruktury transportowej (dróg krajowych i wojewódzkich oraz linii kolejowych) i/lub na terenach zdegradowanych, określonych w ramach Programów Rewitalizacji.

2.3.4. Promocja oferty terenów inwestycyjnych

Efektywność działań związanych z rozwojem naszej oferty terenów inwestycyjnych, wzmocnimy poprzez realizację projektów promocyjnych. Podstawowym ich wymiarem będzie utworzenie przez Partnerów TnK baz terenów inwestycyjnych. Dobrą praktyką w tym zakresie jest Miejska Baza Terenów Inwestycyjnych Skarżyska-Kamiennej. Bazy te powinny dostarczać aktualnej informacji dotyczącej dostępnej oferty wszystkich terenów inwestycyjnych – w tym stanowiących własność samorządową, prywatną jak i innych podmiotów publicznych. Funkcjonalność baz terenów inwestycyjnych umożliwiać będzie zarówno przeglądania dostępnych działek inwestycyjnych jak i wyszukiwanie działek inwestycyjnych po określonych kryteriach (w tym m.in. powierzchnia, dostępność infrastruktury, położenie względem infrastruktury komunikacyjnej, przeznaczenie w MPZP). W przypadku działek inwestycyjnych zbliżonych do wskazanych przez potencjalnego inwestora kryteriów, wyszukiwarka umożliwiać będzie bezpośredni kontakt z jednostką urzędu/instytucją mającą w swoich kompetencjach rozwój przedsiębiorczości i/lub pozyskiwanie inwestorów w celu określenia możliwości dostosowania istniejących terenów inwestycyjnych do potrzeb inwestora (działanie 2.3.2) lub utworzenia nowych terenów inwestycyjnych (działanie 2.3.3.).

W ramach promocji oferty terenów inwestycyjnych będziemy również dążyli do rozwoju naszej sieci zewnętrznej współpracy. Jej tworzenie oprzemy na współpracy wszystkich Partnerów TnK i Specjalnej Strefy Ekonomicznej Starachowice, posiadającej wieloletnie doświadczenie w zakresie promocji terenów inwestycyjnych. Projekty w tym wymiarze obejmować będą zawiązanie i utrzymywanie współpracy z Polską Agencją Informacji i Inwestycji Zagranicznej oraz placówkami dyplomatycznymi, w tym ich wydziałami zajmującymi się współpracą gospodarczą. W celu zwiększenia efektywności działań promocyjnych, będziemy dążyć do tworzenia wspólnej sieci współpracy – przykładowo, Partner TnK zawiązujący współpracę z podmiotem zewnętrznym zapewni możliwość dołączenia do niej pozostałym Partnerom TnK.

6.4 Priorytet 2.4 – Wykorzystanie turystyki

Za priorytet w ramach pobudzania rozwoju lokalnej gospodarki uznajemy również aktywizację turystyczną OF TnK. Rozwój naszej oferty turystycznej oraz infrastruktury jej dedykowanej pozwoli nam na dywersyfikację naszej gospodarki, dostęp do nowych bodźców rozwojowych oraz rozwinięcie oferty usługowej OF TnK.

2.4.1. Utworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych

W ramach poszczególnych gmin OF TnK dysponujemy szeregiem lokalnych i ponadlokalnych atrakcji turystycznych, przy czym w większości przypadków ich wykorzystanie i rozpoznawalność pozostają aktualnie ograniczone. Jedynie wzajemna współpraca i koordynacja naszych wysiłków pozwolą nam zbudować konkurencyjną w wymiarze ponadlokalnym ofertę turystyczną OF TnK. Naszą ofertę turystyczną oprzemy na sieciowych produktach turystycznych.

Głównym generatorem ruchu turystycznego OF TnK jest Bałtów wraz z oferowanymi w ramach niego atrakcjami. Marka Bałtowa jest marką rozpoznawalną na poziomie regionalnym oraz krajowym. Znaczenie Bałtowa jako celu podróży turystycznych w najbliższych latach prawdopodobnie wzrośnie na skutek m.in. realizacji w tej miejscowości inwestycji zakładającej budowę Parku Dziedzictwa Ziemi Świętokrzyskiej (inwestycja samorządu Województwa Świętokrzyskiego). Rozwój ruchu turystycznego w OF TnK jest możliwy poprzez wykorzystanie marki Bałtowa jako lokomotywy rozwojowej generującej znaczący ruch turystyczny. Wykorzystanie potencjału turystycznego Bałtowa nie oznacza skupienia realizacji opisywanego działania w ramach Bałtowa. Nasz rozwój turystyczny oprzemy na rozwoju i modernizacji poszczególnych posiadanych przez nas atrakcji turystycznych, w tym m.in. ośrodka Bernatka, Muzeum im. Orła Białego, Muzeum Przyrody i Techniki, Muzeum Archeologicznego i Rezerwatu Krzemionki, Żywego Muzeum Porcelany w Ćmielowie, obiektów sportowo-rekreacyjnych w Ostrowcu Świętokrzyskim (pływalni olimpijskiej „Rawszczyzna”, ośrodka rekreacyjnego „Gutwin”, Parku Miejskiego z amfiteatrem, parku linowego, hali widowiskowo sportowej, stadionu KSZO), Zalewu Rejów oraz doliny rzeki Kamienna. Wzrost poziomu ich wykorzystania przez turystów oprzemy na wspólnym ruchu turystycznym generowanym przez poszczególne atrakcje turystyczne. W tym celu opracujemy wspólną ofertę opierającą się na sieciowych produktach turystycznych łączących posiadane przez nas obecne i potencjalne atrakcje turystyczne.

Oferta turystyczna OF TnK zakładać będzie mobilność turystów – poruszanie się pomiędzy atrakcjami wchodzącymi w skład naszych sieciowych produktów turystycznych. Będziemy dążyć do tego, aby turysta, który pojawił się w OF TnK został u nas na dłużej niż jeden dzień - w celu skorzystania z oferowanej mu oferty sieciowych produktów turystycznych. W tym wymiarze kluczowym aspektem jest rozwój naszej infrastruktury turystycznej, w tym w zakresie połączenia OF TnK i poszczególnych atrakcji turystycznych z *Wschodnim Szlakiem Rowerowym Green Velo*.

Podstawą rozwoju sieciowych produktów turystycznych jest wspólna identyfikacja naszych potencjałów – posiadanych atrakcji turystycznych. Identyfikacja ta zostanie oparta na realizacji działania *1.1.1 Współpraca pomiędzy Partnerami TnK*. Wzajemne uświadomienie posiadanych zasobów w tym zakresie powinno nas doprowadzić do konkluzji w zakresie wspólnego kierunku rozwoju i możliwości w zakresie wykorzystania posiadanych przez nas potencjałów. W pracach identyfikacyjnych korzystnym będzie wykorzystanie wiedzy i doświadczenia Klastra Turystycznego „Szwajcaria Bałtowska” związanego z rozwojem potencjału turystycznego Bałtowa. Rozwój naszych potencjałów turystycznych oprzemy na projektach, wpisujących się w obrany wspólny kierunek rozwoju, realizowanych indywidualnie lub w partnerstwie (przez podmioty publiczne i/lub prywatne). Wypracowanie porozumienia w zakresie kierunku rozwoju naszej oferty turystycznej zapewni korespondowanie ze sobą naszych projektów nawet w przypadku ich osobnej realizacji. W skład realizowanych projektów wchodzić będą m.in.:

- Projekty konserwatorskie, restauratorskie, rekonstrukcyjne i adaptacyjne budynków i budowli historycznych i zabytkowych mających na celu ich przystosowanie na cele turystyczne;
- Projekty renowacyjne, konserwatorskie oraz zabezpieczające zabytki ruchome i nieruchome
- Rozwój i modernizacja infrastruktury informacyjnej i turystycznej (w tym oznakowanie obszarów);
- Rozwój i modernizacja sieci ścieżek i szlaków rowerowych;
- Tworzenie i rozwój nowych produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, naturalnego i przemysłowego;
- Inne projekty inwestycyjne realizowane na obszarach o wysokim stopniu atrakcyjności turystycznej.

Koordinację postępów związanych z pracami nad sieciowymi produktami turystycznymi będziemy przeprowadzać w ramach spotkań wynikających z działania *1.1.1 Współpraca pomiędzy Partnerami TnK*.

Wypracowana na bazie sieciowych produktów turystycznych oferta będzie zakładała wspólną taryfę biletową. Turysta odwiedzający wybraną atrakcję turystyczną w ramach oferty sieciowych produktów turystycznych będzie miał możliwość wykupienia kilkudniowego karnetu obejmującego wszystkie pozostałe atrakcje. Cena karnetu będzie niższa od sumy cen biletów do poszczególnych atrakcji. Konstrukcja karnetu zostanie wypracowana równoległe z pracami dotyczącymi identyfikacji naszych potencjałów turystycznych.

2.4.2. Promocja sieciowych produktów turystycznych

Podstawą wzrostu wykorzystania naszego potencjału turystycznego będzie promocja utworzonej oferty sieciowych produktów turystycznych. Promocja oparta zostanie na opracowaniu wspólnego i spójnego materiału promocyjnego obejmującego całość wypracowanej oferty – wszystkie sieciowe produkty turystyczne. Zakres prac obejmie stworzenie spójnej identyfikacji wizualnej marki oraz stworzenie i druk katalogów promocyjnych. Katalogi promocyjne będziemy dystrybuować w poszczególnych atrakcjach turystycznych wchodzących w skład sieciowych produktów turystycznych, podczas targów i innych wydarzeń turystycznych oraz w krajowych biurach turystycznych, w tym przedsiębiorstwach posiadających ofertę dla rodzin z dziećmi oraz szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Opracowane materiały zostaną ponadto wykorzystane do promocji z wykorzystaniem kanałów informacyjnych (w tym stron internetowych, profili w mediach społecznościowych) posiadanych przez Partnerów TnK oraz podmioty zarządzające poszczególnymi atrakcjami turystycznymi wchodzącymi w skład sieciowych produktów turystycznych – w tym również Bałtowskim Kompleksem Turystycznym. Opisane działanie pozwoli na optymalizację zasięgu promocji względem jej kosztów.

7 Cel 3 – Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy

7.1 Priorytet 3.1 – Monitoring rynku pracy

Priorytetem bazowym, umożliwiającym dostosowanie kwalifikacji mieszkańców do potrzeb rynku pracy, jest poznanie tych potrzeb. Bez prowadzenia monitoringu rynku pracy i wykorzystywania wniosków z niego płynących w praktyce, działania realizowane w zakresie rozwoju oferty edukacyjnej mogą nie przynosić oczekiwanych rezultatów.

3.1.1 Regularny monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności

Monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności prowadzić będziemy u źródła – wśród przedsiębiorców, w celu dostosowania oferty edukacyjnej szkół do zapotrzebowania rynku pracy. Jednostki urzędów Partnerów TnK ds. edukacji (lub inne dedykowane) będą prowadziły wśród przedsiębiorców minimum raz do roku monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności pracowników oraz planów zwiększania lub ograniczania zatrudnienia. Monitoring realizowany będzie z wykorzystaniem poczty elektronicznej – na adresy poczty elektronicznej firm z OF TnK, zawarte w bazach kontaktowych posiadanych przez urzędy Partnerów TnK, wysyłane będzie zapytanie w zakresie zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności pracowników oraz planów zwiększania lub ograniczania zatrudnienia. Informacja o realizacji monitoringu powinna być ponadto dystrybuowana innymi kanałami (patrz działanie 1.2.3. *Promocja wewnętrzna*) i umożliwiać udział w monitoringu firm spoza baz kontaktowych Partnerów TnK.

Wnioski stanowiące efekt realizacji monitoringu zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności będą przekazywane przez jednostki urzędów Partnerów TnK ds. edukacji (lub inne dedykowane) do szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz Powiatowych Urzędów Pracy, celem zestawienia deklarowanego zapotrzebowania przedsiębiorców z realną podażą potencjalnych pracowników. Dodatkowo, umożliwi to bieżącą korektę oferty edukacyjnej szkół oraz stanowić będzie podstawę projektów realizowanych w ramach priorytetu 3.3. *Doradztwo zawodowe*.

Uwzględniając stopień powiązań funkcjonalnych w zakresie rynku pracy pomiędzy Partnerami TnK, w celu wzrostu efektywności realizacji działania, wnioski z przeprowadzanego monitoringu powinny być przekazywane wzajemnie pomiędzy jednostkami urzędów Partnerów TnK ds. edukacji (lub innymi dedykowanymi).

Powyższe działanie w sposób pośredni lub bezpośredni będzie powiązane ze wszystkimi działaniami realizowanymi w ramach Celu 3.

7.2 Priorytet 3.2 – Kształcenie ogólne

Podstawą w zakresie podnoszenia kwalifikacji naszych mieszkańców jest rozszerzenie oferty edukacyjnej szkół OF TnK. Działaniami obejmujemy zarówno infrastrukturę szkół, ofertę zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych oraz kwalifikacje nauczycieli.

3.2.1 Modernizacja i rozbudowa infrastruktury szkolnej

Modernizacja i rozbudowa infrastruktury szkolnej obejmie inwestycje w zakresie wyposażenia (lub doposażenia) szkół podstawowych, gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne związane z nauczaniem przedmiotów przyrodniczych i/lub matematyki oraz rozwijaniem u uczniów kompetencji kluczowych, w tym w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz kompetencji językowych. Modernizacją i rozbudową infrastruktury szkolnej

obejmiemy ponadto infrastrukturę sportową oraz infrastrukturę dedykowaną uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (w tym pomoce dydaktyczne oraz specjalistyczny sprzęt do rozpoznawania potrzeb rozwojowych, edukacyjnych i możliwości psychofizycznych oraz wspomagania rozwoju i prowadzenia terapii uczniów). Rozwój infrastruktury dedykowanej edukacji zawodowej stanowi przedmiot działania 3.4.2 *Inwestycje w infrastrukturę szkolnictwa zawodowego*.

Realizacja działania będzie przebiegać w bezpośrednim powiązaniu z realizacją działań 3.2.2 *Podnoszenie kwalifikacji nauczycieli* oraz 3.2.3 *Rozwój oferty zajęć szkolnych*.

3.2.2 Podnoszenie kwalifikacji nauczycieli

Podnoszenie kwalifikacji nauczycieli obejmować będzie doskonalenie ich umiejętności i kompetencji w zakresie nauczania opartego na metodzie eksperymentu oraz rozwijania u uczniów kompetencji kluczowych i umiejętności niezbędnych na rynku pracy – kreatywności, innowacyjności oraz pracy zespołowej. W ramach działania realizowane będą ponadto projekty związane z podnoszeniem kwalifikacji nauczycieli z zakresu doradztwa zawodowego oraz przygotowaniem nauczycieli do prowadzenia procesu indywidualizacji pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. *Podnoszenie kwalifikacji nauczycieli* obejmie również doskonalenie umiejętności i kompetencji nauczycieli zawodu i instruktorów praktycznej nauki zawodu.

Realizacja działania będzie przebiegać w bezpośrednim powiązaniu z realizacją działań 3.2.1 *Modernizacja i rozbudowa infrastruktury szkolnej* oraz 3.2.3 *Rozwój oferty zajęć szkolnych*

3.2.3 Rozwój oferty zajęć szkolnych

Działaniem wykorzystującym potencjał związany z *Modernizacją i rozbudową infrastruktury szkolnej* oraz *Podnoszeniem kwalifikacji nauczycieli* będzie *Rozwój oferty zajęć szkolnych*. Istniejącą ofertę edukacyjną szkół podstawowych, gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych uzupełnimy o zajęcia dodatkowe prowadzone w oparciu o efekty realizacji powyższych działań. Zadaniem zajęć uzupełniających będzie podnoszenie wiedzy i umiejętności naszych uczniów w zakresie przedmiotów przyrodniczych i matematyki oraz rozwijanie u nich kompetencji kluczowych i umiejętności niezbędnych na rynku pracy, w szczególności w ramach Inteligentnych Specjalizacji Województwa Świętokrzyskiego. Zajęcia te będą dobrowolne. Działaniem bezpośrednio powiązaniem z *Modernizacją oferty zajęć szkolnych* jest działanie 2.1.1 *Pobudzenie postaw przedsiębiorczych u młodzieży*.

7.3 Priorytet 3.3 – Doradztwo zawodowe

Kluczowym zagadnieniem w procesie zwiększania spójności umiejętności i kwalifikacji mieszkańców OF TnK z potrzebami rynku pracy są działania z zakresu doradztwa zawodowego. Tego typu wsparciem powinni zostać objęci przede wszystkim uczniowie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych oraz ich rodzice. Należy mieć jednak na uwadze, że doradztwo zawodowe powinno towarzyszyć rozwojowi zawodowemu naszych mieszkańców i być dla nich dostępne również po zakończeniu edukacji.

3.3.1 Doradztwo zawodowe dla uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych

Uczniowie gimnazjum wybierając szkołę w której zamierzają kontynuować swoją edukację w dużej mierze decydują o ścieżce swojego rozwoju edukacyjnego i zawodowego w przyszłości. W celu ułatwienia im tej decyzji i ograniczenia ryzyka błędu w tym zakresie, podejmiemy działania informacyjne skierowane do ogółu uczniów oraz doradztwo indywidualne. Działania informacyjne będą miały na celu przedstawienie uczniom kompleksowej oferty edukacyjnej w zakresie dostępnych kierunków kształcenia (w tym również w formie kształcenia dualnego – patrz działanie 3.4.1 *Kształcenie dualne*) jak również obecnego i prognozowanego zapotrzebowania na określone profesje na rynku pracy. Działania te będą organizowane w ramach zajęć lekcyjnych z wykorzystaniem przeszkolonej w tym zakresie kadry dydaktycznej szkół gimnazjalnych lub z wykorzystywaniem

przedstawicieli wybranych do tego zadania instytucji. Doradztwo indywidualne będzie miało za zadanie indywidualne rozpoznanie predyspozycji i przeciwwskazań poszczególnych uczniów względem wykonywania konkretnych zawodów. Doradztwo indywidualne będzie miało formę dobrowolną. Jego realizacja, analogicznie jak w przypadku działań informacyjnych, oparta zostanie na przeszkolonej w tym zakresie kadrze dydaktycznej szkół gimnazjalnych lub z wykorzystywaniem przedstawicieli wybranych do tego zadania instytucji.

Organizowane przez Nas doradztwo zawodowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych będzie dotyczyło zarówno dostępnych możliwości rozwijania posiadanych umiejętności i kwalifikacji jak również możliwości wykorzystania umiejętności i kwalifikacji już nabytych na lokalnym rynku pracy – aktualnego popytu na wyuczone zawody wśród firm prowadzących działalność na terenie danego powiatu i w ramach OF TnK. Forma organizacji doradztwa dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych będzie analogiczna jak w przypadku doradztwa dla uczniów gimnazjów – doradztwo ogólne i indywidualne realizowane przez przeszkoloną w tym zakresie kadrę dydaktyczną szkół ponadgimnazjalnych lub z wykorzystywaniem przedstawicieli wybranych do tego zadania instytucji.

Doradztwo zawodowe zarówno względem uczniów gimnazjów jak i szkół ponadgimnazjalnych będzie bazować na informacjach uzyskanych wskutek realizacji działania *3.1.1 Regularny monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności*.

3.3.2 Doradztwo zawodowe dla rodziców w zakresie możliwości rozwoju dzieci

Wybory edukacyjne młodzieży gimnazjalnej są bardzo często uzależnione od decyzji podejmowanych przez ich rodziców. Uwzględniając powyższe, musimy zadbać również o maksymalizację świadomości rodziców w zakresie dostępnej oferty edukacyjnej dla ich dzieci oraz obecnego i prognozowanego zapotrzebowania na konkretne kwalifikacje i umiejętności. Pozwoli to na ograniczenie decyzji podejmowanych w sposób nie w pełni racjonalny wynikających np. z kryterium odległości szkoły względem miejsca zamieszkania. Działanie to oparte będzie na organizacji spotkań dedykowanych rodzicom uczniów szkół gimnazjalnych. W celu zapewnienia dużej frekwencji, zakłada się, że spotkania będą organizowane w szkołach w ramach tzw. *wywiadówek* przez przeszkoloną w tym zakresie kadrę dydaktyczną szkół gimnazjalnych lub z wykorzystywaniem przedstawicieli wybranych do tego zadania instytucji.

Doradztwo zawodowe dla rodziców będzie bazować na informacjach uzyskanych wskutek realizacji działania *3.1.1 Regularny monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności*. Realizacja działania będzie ponadto zbieżna z działaniem *3.2.1 Doradztwo zawodowe dla uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych*.

3.3.3 Doradztwo zawodowe dla dorosłych

Doradztwo zawodowe powinno być również dostępne dla osób dorosłych mających problemy z odnalezieniem się na rynku pracy, w tym w szczególności osób bezrobotnych. Projekty realizowane w ramach *Doradztwa zawodowego dla dorosłych* obejmować będą, w wymiarze podstawowym, identyfikację potrzeb osób pozostających bez zatrudnienia oraz diagnozowanie ich potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego. Doradztwo zawodowe dla dorosłych będzie obejmować ponadto indywidualne pośrednictwo pracy w zakresie wyboru zawodu zgodnego z kwalifikacjami i kompetencjami wspieranej osoby oraz poradnictwo zawodowe w zakresie planowania rozwoju kariery zawodowej (w tym podnoszenia lub uzupełniania kompetencji i kwalifikacji zawodowych). Projekty w ramach Doradztwa zawodowego realizowane będą przez Powiatowe Urzędy Pracy oraz podmioty świadczące usługi z zakresu aktywizacji zawodowej.

Doradztwo zawodowe dla dorosłych będzie bezpośrednio powiązane z realizacją działań z *Priorytetu 3.5 Edukacja ustawiczna*. Opiswane działanie będzie ponadto bazować na informacjach uzyskanych wskutek realizacji działania *3.1.1 Regularny monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności*.

7.4 Priorytet 3.4 – Edukacja zawodowa

Dostosowanie kwalifikacji mieszkańców do potrzeb rynku pracy będzie możliwe jedynie wtedy jeżeli *Edukację zawodową* potraktujemy jako priorytet. Do rozwoju szkolnictwa zawodowego powinniśmy podejść kompleksowo uwzględniając zarówno rozwój i dostosowanie oferty kierunków i modeli kształcenia, infrastruktury związanej z kształceniem zawodowym jak i pobudzanie motywacji naszych mieszkańców do kształcenia się w zakresie kwalifikacji i umiejętności zgodnych z zapotrzebowaniem lokalnego rynku pracy – obecnego i perspektywicznego.

3.4.1 Kształcenie dualne

Jednym z narzędzi dostosowywania kwalifikacji mieszkańców do potrzeb rynku pracy jest rozwój kształcenia dualnego. Kształcenie dualne jest trendem w edukacji zawodowej zyskującym coraz większą popularność w szkolnictwie zawodowym w Polsce. W ramach kształcenia dualnego do współpracy w ramach edukacji zawodowej młodzieży angażowani są w sposób bezpośredni przedsiębiorcy – część zajęć dydaktycznych odbywa się w zakładach pracy.

Podstawowym modelem współpracy z przedsiębiorcami, który będziemy wdrażać w technikach i zasadniczych szkołach zawodowych, będzie kształcenie praktyczne realizowane w części lub w całości u pracodawcy w ramach współpracy szkół z pracodawcami. Współpraca obejmować będzie organizowanie praktyk, staży oraz szkoleń dla uczniów.

Modelem, który będziemy ponadto wdrażać w zasadniczych szkołach zawodowych są klasy patronackie. W tworzonych i rozwijanych klasach patronackich, duzi przedsiębiorcy lub grupy przedsiębiorców z tej samej branży będą obejmować opieką kształcenie zawodowe w danej klasie w zasadniczej szkole zawodowej, wspierając ją merytorycznie oraz udostępniając własne zakłady pracy na potrzeby praktycznej nauki zawodu uczniów. W modelu tym, uczniowie stawać się będą pracownikami firm (młodocianymi) w trakcie edukacji w szkole.

W obydwu modelach, przedsiębiorca, w zamian swojego zaangażowania, ma możliwość dostosowania do swoich potrzeb potencjalnego pracownika na etapie jego edukacji w szkole. W dłuższej perspektywie pozwala to na ograniczenie kosztów przedsiębiorcy związanych z rekrutacją i przeszkoleniem potencjalnego pracownika. Bazowym warunkiem wzrostu poziomu wykorzystania powyższych modeli jest zwiększenie zaangażowania ze strony przedsiębiorców OF TnK.

Projekty realizowane w ramach *Kształcenia dualnego* będą realizowane przez szkoły we współpracy bezpośredniej z przedsiębiorcami lub z wykorzystaniem podmiotów pośrednich. Realizacja tego działania będzie bezpośrednio powiązana z wnioskami wynikającymi z realizacji działania 3.1.1 *Regularny monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności*.

3.4.2 Inwestycje w infrastrukturę szkolnictwa zawodowego

Rozwój oferty szkolnictwa zawodowego pobudzimy również poprzez *Inwestycje w infrastrukturę szkolnictwa zawodowego*. Dołożymy wszelkich starań, aby infrastruktura wykorzystywana w procesie kształcenia zawodowego naszej młodzieży była w jak największym stopniu zbieżna z infrastrukturą wykorzystywaną aktualnie w zakładach pracy w ramach poszczególnych specjalności. W celu zwiększenia efektywności realizowanych projektów, naszymi priorytetami w tym zakresie będzie infrastruktura związana z kształceniem uczniów realizowanym w oparciu o współpracę z przedsiębiorcami - premiovane będą inwestycje powiązane z realizacją projektów wynikających z działania 3.4.1. *Kształcenie dualne*. Pozwoli to zarówno na osiągnięcie wzrostu efektywności kształcenia zawodowego jak i wzrostu zaangażowania przedsiębiorców w kształcenie młodzieży poprzez podkreślenie wzajemnego zaangażowania (w tym finansowego) ze strony szkół i samorządu. Dodatkowo, premiovane będą również projekty związane z wnioskami wynikającymi z realizacji działania 3.1.1 *Regularny monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności*.

7.5 Priorytet 3.5 – Edukacja ustawiczna

Naszym priorytetem w zakresie przeciwdziałania niedostosowaniu kwalifikacji mieszkańców względem potrzeb rynku pracy będzie również *Edukacja ustawiczna* – zarówno w zakresie rozwoju dostępnej oferty jak i wzrostu poziomu jej wykorzystania. Edukacja powinna być traktowana, zarówno przez mieszkańców jak i władze lokalne, jako ustawiczny proces niekończący się wraz ze szkołą ponadgimnazjalną. Obecne na rynku pracy tendencje premiują mobilność zawodową oraz podnoszenie kwalifikacji pracowników, które z upływem czasu podlegają stopniowej dezaktualizacji. Ze strony władz lokalnych dostosowanie się do tych tendencji wymaga rozwoju dostępności oferty ustawicznej edukacji zawodowej.

3.5.1 Tworzenie i rozwój centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego

Rozwój oferty ustawicznej edukacji zawodowej oprzemy na *Tworzeniu i rozwoju centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego* (CKZiU). Będą one obejmowały w swoich ramach szkoły ponadgimnazjalne oraz ofertę edukacyjną dedykowaną dla osób dorosłych. Pozwoli to na oparcie szkolnictwa ustawicznego dorosłych na infrastrukturze szkół ponadgimnazjalnych rozwijanej w ramach działań wynikających z priorytetów 3.2. *Kształcenie ogólne* oraz 3.4 *Edukacja zawodowa*. Projekty inwestycyjne wynikające bezpośrednio z tego działania dotyczyć będą dostosowania (w tym rozbudowy) istniejącej infrastruktury do pełnienia funkcji CKZiU.

Oferta edukacyjna dla dorosłych, analogicznie jak w przypadku działań realizowanych względem szkolnictwa ponadgimnazjalnego, będzie dostosowywana do wniosków wynikających z monitoringu zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności (patrz działanie 3.1.1). Będzie ona dedykowana zarówno dla osób bezrobotnych jak i osób pracujących pragnących podnieść lub rozszerzyć swoje kompetencje (a tym samym umocnić swoją pozycję na rynku pracy).

Oferta edukacyjna dla dorosłych będzie również obejmowała bezpośrednią, dwustronną, współpracę CKZiU z przedsiębiorcami. Kursy i szkolenia organizowane przez CKZiU będą realizowane z wykorzystaniem staży i praktyk prowadzonych w przedsiębiorstwach. Współpraca w drugą stronę polegać będzie na możliwości zamawiania przez przedsiębiorców kursów i szkoleń, prowadzonych w ramach CKZiU (w tym z wykorzystaniem posiadanej infrastruktury), dedykowanych własnym pracownikom i podnoszeniem ich kompetencji.

8 Cel 4 - Podniesiemy poziom jakości życia

8.1 Priorytet 4.1 – Rewitalizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej

Naszym priorytetem w zakresie podnoszenia poziomu jakości życia mieszkańców będzie rewitalizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej. Degradacja terenów miejskich ze względu na koncentrację negatywnych zjawisk gospodarczych, społecznych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i/lub technicznych przyczynia się w znaczącym stopniu do obniżania poziomu jakości życia, stanowiąc jednocześnie proces samowzmacniający – brak interwencji w tym zakresie będzie powodował wzrost skali istniejącego problemu oraz jego rozprzestrzenianie na inne obszary. W celu zapobiegnięcia tym negatywnym konsekwencjom przeprowadzimy kompleksową rewitalizację zdegradowanych obszarów miejskich uwzględniającą działania względem terenów zdegradowanych oraz działania przeciwdziałające degradacji nowych terenów w przyszłości.

4.1.1 Rewitalizacja przestrzeni zdegradowanej

Projekty realizowane w ramach *Rewitalizacji przestrzeni zdegradowanej* będą wynikać z Programów Rewitalizacji. Realizowane projekty będziemy koncentrować na zdegradowanych obszarach Skarżyska-Kamiennej, Starachowic i Ostrowca Świętokrzyskiego. W ramach działania wsparcie znajdą przedsięwzięcia z zakresu: przebudowy, adaptacji zdegradowanych budynków, obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych lub rekreacyjnych. Projekty realizowane w ramach rewitalizacji przestrzeni zdegradowanej dotyczyć będą interwencji w zakresie jakości przestrzeni publicznej. Projekty związane z interwencją w pozostałych aspektach przyczyniających się do degradacji przestrzeni społeczno-gospodarczej, w tym w zakresie gospodarczym, środowiskowym i infrastrukturalnym realizowane będą w ramach działań wynikających z innych priorytetów. Realizacja *Rewitalizacji przestrzeni zdegradowanej* będzie powiązana m.in. z priorytetami 4.2 *Włączenie społeczne*; 4.4 *Transport zbiorowy*; 4.5 *Gospodarka niskoemisyjna*; 4.6 *Gospodarka wodno-kanalizacyjna*; 2.1 *Przedsiębiorczość mieszkańców*; 2.2 *Firmy*.

4.1.2 Realizacja inwestycji zapewniających wzrost spójności funkcjonalno-przestrzennej miast

Czynnikiem stanowiącym potencjalną przyczynę degradacji terenów miejskich są bariery przestrzenno-funkcjonalne, które nie znajdując się bezpośrednio w obrębie danego obszaru zdegradowanego mogą przyczyniać się do jego degradacji. Przykładem takiej bariery są tereny kolejowe w Skarżysku-Kamiennej oddzielające od reszty miasta południowe osiedla, połączone z centrum miasta jednym wiaduktem drogowym oraz jedną kładką dla pieszych. Analogiczny przykład dotyczy Starachowic oraz Ostrowca Świętokrzyskiego, posiadających po jednym wiadukcie drogowym. Inwestycją mogącą w pewnym zakresie nieść za sobą negatywne konsekwencje w zakresie degradacji przestrzeni Skarżyska-Kamiennej jest również droga ekspresowa S7 mogąca w przyszłości przyczyniać się do wykluczania mieszkańców osiedli położonych na zachód od drogi. W celu ograniczenia negatywnych konsekwencji generowanych przez analogiczne bariery przestrzenno-funkcjonalne w miastach OF TnK, będziemy dążyć do wzrostu funkcjonalności infrastruktury drogowej poprzez jej modernizację i realizację nowych inwestycji przyczyniających się do poprawy skomunikowania obszarów zdegradowanych lub zagrożonych degradacją w przyszłości.

8.2 Priorytet 4.2 – Włączenie społeczne

Zjawiskiem w większości przypadków współwystępującym z degradacją przestrzeni społeczno-gospodarczej jest wykluczenie społeczne mieszkańców. W celu osiągnięcia pełnego efektu, działania wynikające z *Priorytetu 4.1 Rewitalizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej* uzupełnimy o działania mające na celu włączenie społeczne wykluczonych mieszkańców.

4.2.1 Aktywizacja mieszkańców

Działania związane pośrednio lub bezpośrednio z włączeniem społecznym mieszkańców zawarte są w szeregu opisanych powyżej priorytetów, w szczególności w ramach *Celu 3 – Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb przedsiębiorców*. Wykorzystanie przez mieszkańców powyższych działań będzie jednak uzależnione od ich aktywizacji, bez której korzystanie z działań przez osoby wykluczone, a więc najbardziej potrzebujące w tym zakresie, może charakteryzować się ograniczonym zainteresowaniem i efektywnością.

Podstawowym naszym wyzwaniem w zakresie *Aktywizacji mieszkańców* będzie podniesienie poziomu umiejętności społecznych i zawodowych mieszkańców umożliwiających im powrót do życia społecznego oraz na rynek pracy. Narzędziami w tym zakresie będą terapie oraz indywidualne i grupowe poradnictwo psychologiczne oraz psychospołeczne, realizowane przez m.in. warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej, Kluby Integracji Społecznej lub Centra Integracji Społecznej oraz inne podmioty prowadzące działalność w tym zakresie. Integracja zawodowa i społeczna będzie ponadto realizowana poprzez wsparcie środowiskowe prowadzone z wykorzystaniem projektów związanych z m.in. animacją lokalną oraz *streetworkingiem*.

Powrót na rynek pracy mieszkańców będzie ponadto stymulowany poprzez aktywizację prowadzoną z wykorzystaniem organizowanych dla osób bezrobotnych prac socjalnych oraz prac społecznie użytecznych.

Aktywizacja mieszkańców obejmować będzie również działania dedykowane dzieciom i rodzinom. W ramach działania realizowane będą projekty związane z profilaktyką społeczną skierowaną do dzieci, młodzieży i rodzin, wsparciem na rzecz prawidłowego funkcjonowania rodziny, wsparciem procesu usamodzielniania się i integracji ze środowiskiem, rozwojem rodzinnych form pieczy zastępczej oraz poradnictwem, terapiami i specjalistycznym wsparciem w tym zakresie.

W ramach działania realizowane będą ponadto projekty związane z modernizacją i w miarę potrzeb rozbudową infrastruktury dedykowanej świadczeniu powyższych usług, podnoszeniem kwalifikacji i kompetencji osób świadczących usługi w tym zakresie oraz wzajemną współpracą poszczególnych podmiotów zarówno w wymiarze uzupełniania swoich kompetencji jak i możliwości obsługi podopiecznych i osób potrzebujących.

Projekty realizowane w ramach *Aktywizacji mieszkańców* będziemy w pierwszej kolejności koncentrować na obszarach zdegradowanych, w tym obszarach w ramach których realizowane będą projekty wynikające z działania *4.1.1 Rewitalizacja przestrzeni zdegradowanej*. Realizacja działania jest powiązana z działaniem *4.3.4 Poprawa dostępności służby zdrowia i usług socjalnych*.

8.3 Priorytet 4.3 – Usługi publiczne

Czynnikiem negatywnie wpływającym na poziom jakości życia w OF TnK jest m.in. niesatysfakcjonująca podaż usług publicznych. W zakresie tym szczególną uwagę powinniśmy zwrócić na dostępność służby zdrowia i usług socjalnych, dostępność żłobków i przedszkoli oraz dostępność usług kulturalnych.

4.3.1 Poprawa dostępności opieki nad dziećmi do lat 3

Sieć żłobków (i klubów dziecięcych) na terenie OF TnK praktycznie nie istnieje. Stanowi to poważną barierę dla młodych matek utrudniającą im powrót na rynek pracy. Będziemy temu przeciwdziałać poprzez *Poprawę dostępności opieki nad dziećmi do lat 3*.

W ramach działania realizować będziemy projekty, których przedmiotem będzie tworzenie nowych żłobków (i klubów dziecięcych) oraz modernizacja i wzrost liczby miejsc w żłobkach już istniejących. Realizację tych projektów będziemy w pierwszej kolejności koncentrować na terenie miast.

W ramach działania realizowane będą ponadto projekty związane ze wzrostem dostępności opieki dla dzieci do lat 3 świadczonych przez dziennych opiekunów. W tym zakresie projekty obejmą organizację lub finansowanie przeszkolenia zawodowego dla dziennych opiekunów, inwestycje w zakresie utworzenia i/lub modernizacji punktów świadczenia usług przez dziennych opiekunów oraz finansowanie wynagrodzenia dla dziennych opiekunów, niań oraz opiekunów dzieci (w sytuacji gdy opiekunem dzieci jest bezrobotna i bierna zawodowa osoba pozostająca poza rynkiem pracy ze względu na opiekę nad dzieckiem). Projekty związane ze wzrostem dostępności opieki świadczonej przez dziennych opiekunów będziemy koncentrować przede wszystkim na obszarach względem których rozbudowa sieci żłobków będzie uzasadniona ekonomicznie w ograniczonym stopniu.

4.3.2 Poprawa dostępności przedszkoli

Poprawa dostępności opieki nad dziećmi obejmie również dzieci w wieku przedszkolnym. *Poprawę dostępności przedszkoli* realizować będziemy poprzez projekty związane z poprawą fizycznej dostępności opieki w przedszkolach oraz poprawą dostępności czasowej opieki w przedszkolach.

Poprawa fizycznej dostępności opieki w przedszkolach będzie obejmowała realizację inwestycji związanych z tworzeniem nowych ośrodków wychowania przedszkolnego oraz modernizacją i rozbudową ośrodków już istniejących. Realizowane projekty obejmować będą również zakup sprzętu i materiałów dydaktycznych dla dzieci. Poprawa czasowej dostępności opieki w przedszkolach realizowana będzie poprzez rozszerzanie oferty edukacyjnej ośrodków wychowania przedszkolnego o zajęcia pozalekcyjne oraz wydłużanie godzin świadczonych usług.

4.3.3 Poprawa dostępności oferty kulturalnej

Istotnym elementem oferty usług publicznych OF TnK wymagającym zwiększenia dostępności jest oferta kulturalna. Przedmiotem działania *Poprawa dostępności oferty kulturalnej* będą instytucje działające w oparciu o ustawę o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz inne podmioty świadczące usługi w zakresie organizacji wydarzeń i zajęć kulturalnych. Projekty w ramach *Poprawy dostępności oferty kulturalnej* obejmować będą realizację inwestycji związanych z modernizacją i/lub rozbudową istniejącej w tym zakresie infrastruktury (w przypadku jej braku – budową), doposażeniem w materiały i sprzęt związany z prowadzoną działalnością oraz rozwój oferty prowadzonych zajęć i organizowanych wydarzeń.

4.3.4 Poprawa dostępności służby zdrowia i usług socjalnych

Usługami publicznymi, warunkującymi poziom jakości życia, są ponadto usługi świadczone przez służbę zdrowia oraz usługi socjalne, w tym usługi dziennej i całodobowej opieki dla osób starszych, niepełnosprawnych, chorych oraz z różnymi dysfunkcjami. Usługi socjalne w zakresie aktywizacji mieszkańców stanowią przedmiot działania 4.2.1 *Aktywizacja mieszkańców*.

W celu podniesienia dostępności oferty powyższych usług, będziemy realizować projekty związane z tworzeniem nowych oraz modernizacją i rozbudową istniejących placówek świadczących usługi służby zdrowia i/lub usługi socjalne (w tym Domów Pomocy Społecznej) oraz doposażeniem ich w materiały i sprzęt związany z prowadzoną działalnością. W ramach prac modernizacyjnych uwzględnione zostaną m.in. potrzeby osób zależnych, w tym adaptacja budynków do potrzeb osób starszych.

Działanie obejmie również finansowanie lub współfinansowanie szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje opiekunów oraz pracowników placówek świadczących usługi służby zdrowia i/lub usługi socjalne. W zakresie funkcjonowania placówek służby zdrowia oraz placówek świadczących usługi socjalne zakładamy wzajemną współpracę zarówno w wymiarze uzupełniania swoich kompetencji jak i możliwości obsługi podopiecznych i osób potrzebujących.

W ramach *Poprawy dostępności służby zdrowia i usług socjalnych* uwzględnione zostaną ponadto projekty związane z profilaktyką zdrowotną. W szczególności działaniem obejmujemy projekty związane z wczesnym wykrywaniem wad rozwojowych (w tym wad postawy ciała i nadmiernej otyłości wśród dzieci w wieku 6-15 lat), programy rehabilitacji leczniczej dla dzieci zagrożonych niepełnosprawnością i niepełnosprawnych oraz podnoszeniem świadomości społecznej w zakresie wiedzy na temat zaburzeń słuchu, wzroku i mowy u dzieci, następstw niezdiagnozowanych i nieleczonych dysfunkcji, możliwości terapii oraz kształtowania właściwych zachowań prozdrowotnych w tym obszarze.

8.4 Priorytet 4.4 – Transport zbiorowy

Naszym priorytetem w zakresie podnoszenia poziomu jakości życia jest również *Transport zbiorowy*. Poprawa funkcjonalności i dostępności komunikacji zbiorowej przyczyni się do zwiększenia dostępności rynku pracy oraz oferty usługowej miast OF TnK - w tym również wzrostu wzajemnych powiązań funkcjonalnych pomiędzy nimi. Realizacja priorytetu 4.4 *Transport zbiorowy* jest bezpośrednio powiązana z priorytetem 4.5 *Gospodarka niskoemisyjna*, w ramach którego realizowane będą działania 4.5.2 *Inwestycje w zintegrowane węzły przesiadkowe i infrastrukturę przystankową*; 4.5.3 *Poprawa jakości taboru komunikacji zbiorowej* oraz 4.5.4 *Modernizacja i rozwój sieci dróg powiatowych i gminnych*. Wymienione działania związane są zarówno z poprawą funkcjonalności układu transportowego i komunikacyjnego OF TnK jak również obniżeniem poziomu generowanej przez niego emisji zanieczyszczeń.

4.4.1 Integracja komunikacji zbiorowej

Podstawą transportu zbiorowego OF TnK są miejskie spółki przewozowe, które aktualnie koncentrują swoją działalność niemal wyłącznie w obrębie Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic oraz Skarżyska-Kamiennej oraz transport kolejowy. System komunikacji zbiorowej jest uzupełniany przez przewoźników prywatnych zapewniających obsługę terenów podmiejskich. Wymienione trzy filary są na chwilę obecną zintegrowane w ograniczonym stopniu, co negatywnie wpływa na poziom i możliwość wykorzystania oferty komunikacji zbiorowej w OF TnK.

Transport zbiorowy w ramach poszczególnych powiatów będziemy realizować za pośrednictwem przewoźników prywatnych i publicznych wyłanianych z wykorzystaniem przepisów prawa zamówień publicznych. Przedmiotem przetargów będzie obsługa poszczególnych tras, przy czym przewoźnikom prywatnym dedykowane będą przetargi dotyczące obsługi tras podmiejskich – do węzłów komunikacyjnych, stanowiących przedmiot działania 4.5.2 *Inwestycje w zintegrowane węzły przesiadkowe i infrastrukturę przystankową*. Węzły komunikacyjne stanowiąc będą punkty integracji zarówno przestrzennej jak i czasowej (integracja rozkładów jazdy) przewoźników miejskich i podmiejskich. Dla przewoźników stanowiąc będą one przystanki początkowe i końcowe, umożliwiające

bezkonfliktowy postój jak również zapewniające możliwość dotarcia do strategicznych punktów komunikacyjnych.

Integrację transportu miejskiego i podmiejskiego przeprowadzimy również poprzez wprowadzenie wspólnych taryf biletowych w ramach OF TnK. Wypracowanie szczegółowego modelu funkcjonowania komunikacji w ramach OF TnK oraz wspólnych taryf biletowych stanowić będzie przedmiot spotkań organizowanych w ramach działania 1.1.1 *Współpraca pomiędzy Partnerami TnK*.

Główną rolę w transporcie między-powiatowym w ramach OF TnK (pomiędzy Ostrowcem Świętokrzyskim, Starachowicach oraz Skarżyskiem-Kamienną) pozostawimy transportowi kolejowemu, względem którego dostosowywać będziemy rozkłady jazdy autobusowego transportu zbiorowego. Integracja transportu autobusowego z kolejowym stymulować będzie wzrost jego wykorzystania co powinno przyczynić się do wzrostu liczby połączeń kolejowych w relacji Skarżysko-Kamienna – Ostrowiec Świętokrzyski. W przypadku braku zwiększenia podaży połączeń kolejowych, w ramach związku powiatowo-gminnego, wprowadzimy dodatkowe, uzupełniające połączenia autobusowe w tej relacji.

8.5 Priorytet 4.5 – Gospodarka niskoemisyjna

Poziom jakości życia w OF TnK podniesiemy również poprzez ograniczenie emisji zanieczyszczeń. W ramach *Gospodarki niskoemisyjnej* realizować będziemy działania związane z poprawą efektywności energetycznej budynków i infrastruktury sieciowej, jak również z ograniczaniem emisji zanieczyszczeń generowanych przez układ transportowy i komunikacyjny OF TnK.

4.5.1 Poprawa efektywności energetycznej

Projekty w ramach *Poprawy efektywności energetycznej* będziemy realizować w oparciu o gminne Plany Gospodarki Niskoemisyjnej. W ramach działania prowadzone będą prace związane zarówno z pojedynczymi budynkami jak i infrastrukturą sieciową.

Względem budynków realizowane będą prace związaną z głęboką termomodernizacją obejmujące m.in.:

- ocieplanie budynków,
- wymianę okien, drzwi zewnętrznych oraz oświetlenia,
- przebudowę systemów grzewczych (wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła lub podłączeniem do sieci ciepłowniczej),
- instalację w modernizowanych energetycznie budynkach odnawialnych źródeł energii (OZE),
- instalację systemów chłodzących, w tym również z OZE,
- instalację urządzeń energooszczędnych najnowszej generacji,
- wymianę pokrycia dachowego,
- instalację systemów inteligentnego zarządzania energią,
- mikrogenerację.

Projekty realizowane będą względem budynków użyteczności publicznej oraz zabudowy wielorodzinnej. Względem zabudowy wielorodzinnej, realizacja działania opierać się będzie na współfinansowaniu realizacji inwestycji prowadzonej przez spółdzielnie/wspólnoty mieszkaniowe lub wsparciu ich w procesie ubiegania się o dofinansowanie zewnętrzne.

Realizację działania względem infrastruktury sieciowej zapewnimy poprzez modernizację oraz rozbudowę sieci ciepłowniczej. Przyczyni się to do ograniczenia strat w przesyłce energii oraz ograniczenia wykorzystania instalacji indywidualnych mogących stanowić znaczące źródło emisji zanieczyszczeń.

4.5.2 Inwestycje w zintegrowane węzły przesiadkowe i infrastrukturę przystankową

Obniżenie poziomu emisji zanieczyszczeń generowanych przez układ transportowy i komunikacyjny OF TnK osiągniemy m.in. poprzez *Inwestycje w zintegrowane węzły przesiadkowe i infrastrukturę przystankową*. Działanie to będzie obejmowało projekty związane z modernizacją istniejącej infrastruktury przystankowej oraz jej rozwojem poprzez budowę sieci zintegrowanych węzłów przesiadkowych pozwalających na integrację zbiorowego transportu publicznego z prywatnym, z komunikacją kolejową oraz z transportem indywidualnym, poprzez tworzenie niezbędnej dla obsługi podróży infrastruktury umożliwiającej dogodną zmianę środka transportu.

Węzły przesiadkowe tworzyć będziemy w obrębie Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic oraz Skarżyska-Kamiennej, przy ich granicach w sąsiedztwie dróg wjazdowych w przypadku węzłów mających na celu integrację z przewoźnikami prywatnymi oraz przy głównych stacjach kolejowych. Inwestycje w infrastrukturę tworzonych węzłów przesiadkowych obejmować będą m.in. tworzenie (lub modernizację) istniejących wiat przystankowych, budowę bezpłatnych parkingów umożliwiających zostawienie samochodu lub zostawienie/odebranie pasażera oraz budowę stojaków na rowery i w miarę potrzeb tworzenie publicznych wypożyczalni rowerów. Pojemność tworzonych parkingów samochodowych przy węzłach przesiadkowych pozostaje do indywidualnej decyzji. Tworzone parkingi mogą dysponować ograniczoną liczbą miejsc postojowych, jednak istotne jest aby sąsiedowały z rezerwą terenu, którą w przypadku wzrostu zainteresowania użytkowników będzie można zagospodarować.

Realizacja tego działania pozwoli ponadto na podniesienia efektywności projektów realizowanych w ramach działania 4.4.1 *Integracja komunikacji zbiorowej*.

4.5.3 Poprawa jakości taboru komunikacji zbiorowej

Działaniem prowadzącym do obniżenia poziomu emisji zanieczyszczeń generowanych przez układ drogowy i komunikacyjny OF TnK jest również *Poprawa jakości taboru komunikacji zbiorowej*. Działanie to będzie obejmowało projekty, których przedmiotem będzie modernizacja aktualnego taboru autobusowego publicznych przewoźników OF TnK oraz zakup nowego taboru. Nowy tabor autobusowy stanowić będą pojazdy o alternatywnych systemach napędowych – elektrycznych, hybrydowych lub napędzanych wodorem bądź biopaliwami lub silnikami diesla. Kupowane autobusy spełniać będą normę emisji spalin EURO VI.

Realizacja *Poprawy jakości taboru komunikacji zbiorowej* przyczyni się ponadto do wzrostu efektywności realizacji działań 4.4.1 *Integracja komunikacji zbiorowej* oraz 4.5.2 *Inwestycje w zintegrowane węzły przesiadkowe i infrastrukturę przystankową*, poprzez podniesienie poziomu wykorzystania publicznego transportu zbiorowego oraz poprawę jego wizerunku.

4.5.4 Modernizacja i rozwój sieci dróg powiatowych i gminnych

Ostatnim działaniem przewidywanym w ramach priorytetu *Gospodarka niskoemisyjna* jest *Modernizacja i rozwój sieci dróg powiatowych i gminnych*. Działanie to będzie obejmować realizację inwestycji związanych przede wszystkim z modernizacją, rozbudową i usprawnieniem istniejącego układu dróg powiatowych i gminnych OF TnK w zakresie poprawy bezpieczeństwa, płynności i przepustowości ruchu drogowego.

Realizacja działania obejmie wszystkie elementy infrastruktury znajdujące się w zasięgu pasów drogowych. Przedmiotem inwestycji będzie modernizacja, budowa i rozbudowa jezdni (w tym skrzyżowań), ścieżek rowerowych, chodników i małej architektury; budowa, uzupełnienie i wymiana oświetlenia ulicznego na energooszczędne oraz modernizacja zieleni położeń w pasach drogowych. Nowe odcinki dróg gminnych i/lub powiatowych będziemy budować w celu usprawnienia istniejącego układu komunikacyjnego lub jego dostosowania do zaistniałych w tym zakresie potrzeb, w tym potrzeb zdiagnozowanych w ramach lokalnych planów i programów obejmujących swoim zakresem rozwój sieci dróg lokalnych.

8.6 Priorytet 4.6 – Gospodarka wodno-kanalizacyjna

Podniesienie poziomu jakości życia osiągniemy również poprzez inwestycje w zakresie gospodarki wodno-kanalizacyjnej. Szczególny nacisk w tym zakresie położymy na rozwój i modernizację infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, wzrost wykorzystania przydomowych oczyszczalni ścieków oraz budowę zbiorników małej retencji.

4.6.1 Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej

Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej obejmować będzie realizację inwestycji polegających na:

- modernizacji oraz rozwoju sieci wodno-kanalizacyjnych;
- modernizacji, budowie oraz rozbudowie oczyszczalni ścieków komunalnych;
- modernizacji, budowie oraz rozbudowie systemów zaopatrzenia w wodę;
- budowie instalacji do zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych.

4.6.2 Wsparcie realizacji indywidualnych instalacji oczyszczania ścieków

Działaniem komplementarnym względem *Poprawy dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej* będzie *Wsparcie realizacji indywidualnych instalacji oczyszczania ścieków*. Na terenach względem których realizacja działania *Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej* będzie niezasadna ekonomicznie lub technicznie, będziemy wspierać naszych mieszkańców (i przedsiębiorców) w realizacji przydomowych i przyzakładowych instalacji oczyszczania ścieków. Wsparcie polegać będzie na oferowaniu dofinansowania realizacji inwestycji i/lub wsparcia merytorycznego w zakresie ubiegania się o środki zewnętrzne.

4.6.3 Budowa zbiorników małej retencji

W ramach priorytetu *Gospodarka wodno-kanalizacyjna* realizować będziemy również działanie *Budowa zbiorników małej retencji*. Realizacja działania polegać będzie na budowie zbiorników małej retencji i/lub wspieraniu naszych mieszkańców (i przedsiębiorców) w realizacji zbiorników małej retencji we własnym zakresie. Wsparcie polegać będzie na oferowaniu dofinansowania realizacji inwestycji i/lub wspieraniu merytorycznym w zakresie ubiegania się o środki zewnętrzne. Realizacja tego działania przyczyni się do poprawy bilansu wodnego poprzez ograniczenie tempa odpływu wód z OF TnK.

9 System wdrażania

9.1 Proces realizacji

Strategię wdrażać będziemy poprzez realizację projektów, których zakres przedmiotowy przedstawiony został powyżej w opisie poszczególnych działań. Projekty realizować będziemy osobno lub wspólnie (z wybraną liczbą Partnerów TnK). Decyzję o współpracy w ramach realizacji projektu uzależniać będziemy od przedmiotu projektu oraz możliwości usprawnienia procesu realizacyjnego i aplikacyjnego o środki zewnętrzne. Koordynację realizacji projektów (i działań) prowadzić będziemy w ramach spotkań organizowanych w ramach działania 1.1.1 *Współpraca pomiędzy Partnerami TnK*. Będziemy dążyć, aby realizację projektów w ramach poszczególnych działań opierać na współpracy z podmiotami wyszczególnionymi w opisach działań przedstawionych powyżej.

Źródła finansowania wdrażania poszczególnych działań *Strategii* przedstawione zostały w rozdziale 10 *Plan finansowy*. Aplikowanie o środki zewnętrzne na dofinansowanie realizacji projektów w ramach poszczególnych działań wymagać będzie bieżącego monitoringu harmonogramów naborów wniosków (oraz ich aktualizacji) ogłaszanych przez Instytucje Zarządzające danymi Programami Operacyjnymi. Szczególną uwagę należy zwrócić na monitorowanie harmonogramów naborów wniosków dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego, w tym dla działań, które ze względu na zastosowany instrument terytorialny premiować będą OF TnK. W ramach części działań RPO WŚ wydzielono koperty finansowe dla m.in. Obszarów Strategicznej Interwencji: obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze (instrument terytorialny dedykowany bezpośrednio i wyłącznie OF TnK) oraz obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych. Powiązanie działań *Strategii* z poszczególnymi Instrumentami Terytorialnymi RPO WŚ (wraz z kwotą wydzieloną w ramach koperty finansowej) przedstawione zostało poniżej w rozdziale 10. *Plan finansowy*.

Szczegółowe zasady, kryteria i tryby wyboru projektów zgodne z poszczególnymi Programami Operacyjnymi są zawarte w związanych z nimi Szczegółowymi Opisami Osi Priorytetowych. Ubieganie się o uzyskanie dofinansowania realizacji poszczególnych projektów będziemy opierać na ich dostosowaniu do warunków przedstawianych w Szczegółowych Opisach Osi Priorytetowych.

9.2 Monitoring realizacji

Monitoring realizacji *Strategii* zostanie oparty na pomiarze wskaźników, które wyznaczone zostały na poziomie celów strategicznych. Lista wskaźników przyporządkowanych do poszczególnych celów strategicznych, wraz z ich wartościami wyjściowymi oraz docelowymi w 2018 r. i 2021 r. przedstawia poniższa tabela. Wartości wskaźników będą obliczane dla OF TnK. Monitoring będzie prowadzony przez lidera porozumienia „Trójmiasto nad Kamienną” – Powiat Ostrowiecki. Sprawozdanie z monitoringu realizacji *Strategii* będzie prezentowane raz do roku w ramach spotkań organizowanych w ramach działania 1.1.1 *Współpraca pomiędzy Partnerami TnK*.

Tabela 2 Wskaźniki realizacji celów strategicznych

Wskaźnik	Wartość bazowa	Wartość pośrednia	Wartość docelowa
----------	----------------	-------------------	------------------

	2015	2018	2021
Cel 1 – Rozwiniemy współpracę w ramach OF TnK			
Liczba przeprowadzonych spotkań Partnerów TnK	0	4	10
Liczba osób głoszących na projekty w ramach budżetów partycypacyjnych	7 204	8 500	10 000
Cel 2 – Pobudzimy rozwój lokalnej gospodarki			
Liczba firm w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	89,50	93,97	98,67
Stosunek liczby firm zakładanych do zamykanych – wartość dla ostatnich 3 lat	1,07	1,04	1,00
Liczba pracujących na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	100% wartości z 2015 r. ²	105% wartości z 2015 r. ²	110% wartości z 2015 r. ²
Cel 3 – Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy			
Liczba bezrobotnych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	100,5	95,5	90,7
Udział bezrobotnych absolwentów w ogóle bezrobotnych	4,2%	4,0%	3,8%
Udział bezrobotnych długotrwale (>12 miesięcy) w ludności w wieku produkcyjnym	39,0%	37,1%	35,2%
Cel 4 – Podniesiemy poziom jakości życia			
Stosunek liczby mieszkańców wymeldowanych do zameldowanych	100% wartości z 2015 r. ²	105% wartości z 2015 r. ²	110% wartości z 2015 r. ²
Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców	100% wartości z 2015 r. ²	105% wartości z 2015 r. ²	110% wartości z 2015 r. ²
Liczba bezrobotnych kobiet na 1000 kobiet w wieku produkcyjnym	106,0	98,3	90,7
Liczba pasażerów komunikacji publicznej	10 888 102	11 432 507	12 004 132

Źródło: opracowanie własne

9.3 Aktualizacja

Zasadność przeprowadzenia aktualizacji *Strategii* będzie przez nas dyskutowana dwukrotnie na spotkaniach obejmujących sprawozdanie z monitoringu realizacji *Strategii*. Po raz pierwszy będzie to

² Na chwilę obecną brak danych za 2015 r. Wartość ta zostanie uzupełniona w trakcie wdrażania *Strategii*.

miało miejsce w 2018 r. – w połowie okresu wdrażania *Strategii*. Przedmiotem dyskusji będzie weryfikacja aktualności celów strategicznych i zapisów *Strategii*, w tym również ich zbieżności z obowiązującymi przepisami oraz dokumentami strategicznymi i planistycznymi wyższego szczebla. W przypadku, gdy uznamy to za wskazane, przeprowadzimy aktualizację celów strategicznych i/lub zapisów *Strategii*, celem jej dostosowania do aktualnych potrzeb. Niezależnie od powyższego, określimy również stopień zbieżności wartości wskaźników realizacji celów strategicznych z wartościami docelowymi określonymi dla 2018 r. W przypadku stwierdzenia znaczących niekorzystnych rozbieżności określimy przyczyny oraz podejmiemy decyzję w zakresie możliwości realizacji działań zaradczych. Zaleca się, aby omawiane spotkanie Partnerów TnK miało miejsce po wyborach samorządowych w 2018 r. W przypadku wystąpienia ewentualnych zmian we władzach lokalnych OF TnK, umożliwi to wdrożenie i włączenie w proces wdrażania *Strategii*, w tym również zgłoszenie propozycji aktualizacji *Strategii*.

W 2021 r. – po zakończeniu okresu wdrażania *Strategii*, ocenimy stopień jej realizacji. W przypadku nieosiągnięcia założonych wartości wskaźników realizacji celów strategicznych, zidentyfikujemy przyczyny. Jeżeli podejmiemy decyzję o kontynuowaniu współpracy w ramach OF TnK, poddamy dyskusji możliwość przeprowadzenia aktualizacji *Strategii* lub zasadność opracowania nowej *Strategii*.

9.4 Instytucje i podmioty uczestniczące w opracowaniu Strategii

Strategia została opracowana przy współpracy wszystkich Partnerów TnK: Powiatu Ostrowieckiego, Powiatu Starachowickiego, Powiatu Skarżyskiego, Gminy Ostrowiec Świętokrzyski, Gminy Starachowice oraz Gminy Skarżysko-Kamienna.

Proces opracowywania *Strategii* został oparty na konsultacjach społecznych przeprowadzonych z udziałem przedstawicieli Partnerów TnK, w tym Zespołem Koordynacyjnym ds. realizacji projektów w ramach RPO WŚ 2014-2020 oraz przedstawicieli społecznych. Proces konsultacji społecznych został oparty na siedmiu spotkaniach konsultacyjnych przeprowadzonych w Ostrowcu Świętokrzyskim (3 spotkania), Starachowicach (2), Skarżysku-Kamiennej (2) oraz bieżącej współpracy z wykorzystaniem poczty elektronicznej oraz telefonów.

10 Plan finansowy

Przedstawiony poniżej plan finansowy *Strategii OF TnK* przedstawia dostępne źródła finansowania poszczególnych jej działań. W planie finansowym uwzględnione zostały budżety JST, środki prywatne oraz dostępne Programy Operacyjne:

- RPO WŚ 2014-2020 – Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego 2014-2020
- PO WER – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
- PO IR – Program Operacyjny Inteligentny Rozwój
- PO PW – Program operacyjny Polska Wschodnia
- PO IiS – Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
- PO PC – Program Operacyjny Polska Cyfrowa
- PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

W przypadku Programów Operacyjnych wskazane zostały numery działań obejmujących w części lub w całości poszczególne działania *Strategii*. W przypadku RPO WŚ wskazana została ponadto kwota przeznaczona na realizację działania oraz, w przypadku zastosowania, instrument terytorialny premiujący realizację działań w ramach OF TnK.

Tabela 3 Plan finansowy Strategii OF TnK

	Budżety JST	Środki prywatne	RPO WŚ 2014-2020	Kwota w €	PO WER	PO IR	PO PW	PO IiS	PO PC	PROW
Cel 1 – Rozwińmy współpracę w ramach OF TnK										
Priorytet 1.1 Współpraca OF TnK										
1.1.1 Współpraca pomiędzy Partnerami TnK	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.1.2 Wspólny lobbing OF TnK na szczeblu regionalnym i krajowym	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Priorytet 1.2 Partycypacja społeczna										

1.2.1 Zwiększanie samorządności na poziomie osiedli i sołectw	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1.2.2 Realizacja budżetów partycypacyjnych	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1.2.3 Promocja wewnętrzna	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Cel 2 – Pobudzimy rozwój lokalnej gospodarki												
Priorytet 2.1 Przedsiębiorczość mieszkańców												
2.1.1 Pobudzenie postaw przedsiębiorczych u młodzieży	x	-	-	-	-	1.1 1.2 4.2	-	1.1	-	-	-	
2.1.2 Wsparcie zakładania nowych działalności gospodarczych	x	-	10.4.1	37 919 904	1.1 1.2	3.1	1.1	-	-	-	2.1	
			10.2.1	17 850 398							6.1 6.2 6.3	
Priorytet 2.2 Firmy												
2.2.1 Wsparcie doradcze i finansowe dla firm	x	-	10.5	15 000 000	1.1 1.2 2.2 2.3	1.1 1.2 1.3	1.2 1.3 1.4	1.2	1.2	-	-	2.1
			1.3	7 902 371								6.4
			10.2.1	17 850 398								
			2.1	29 088 903								
			2.5	60 794 983								
			2.6	50 000 000								
			3.2	20 453 874								
2.2.2 Organizacja i wsparcie w zakresie udziału w gospodarczych wydarzeniach promocyjnych	x	-	1.3	7 902 371	-	3.3	1.2	-	-	-	-	
			2.1	29 088 903							-	

2.2.3 Rozwój oferty terenów i lokali dedykowanych prowadzeniu działalności gospodarczej	x	-	2.1	29 088 903	-	-	-	-	-	7.4
			2.2	7 725 598						
Priorytet 2.3 Tereny inwestycyjne										
2.3.1 Analiza zapotrzebowania inwestorów na tereny inwestycyjne	x	-	2.2	7 725 598	-	-	-	-	-	-
2.3.2 Przygotowanie i uzbrojenie terenów inwestycyjnych	x	-	2.2	7 725 598	-	-	-	-	-	-
2.3.3 Rozbudowa oferty terenów inwestycyjnych	x	-	2.2	7 725 598	2.18	-	-	-	-	-
2.3.4 Promocja oferty terenów inwestycyjnych	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Priorytet 2.4 Wykorzystanie turystyki										
2.4.1 Utworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych	x	x	6.5	50 037 691	-	-	1.3	-	-	-
			7.2	13 637 709						
2.4.2 Promocja sieciowych produktów turystycznych	x	-	7.2	13 637 709	-	-	-	-	-	-
Cel 3 – Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy										
Priorytet 3.1 Monitoring rynku pracy										
3.1.1 Regularny monitoring zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności	x	-	8.5.1	30 351 420 (w tym 3 000 000 wydzielone dla OF TnK)	1.1	-	-	-	-	-
			10.1	47 719 733	1.2					
					2.4					
					2.12					
					2.15					
Priorytet 3.2 Kształcenie ogólne										
3.2.1 Modernizacja i rozbudowa infrastruktury szkolnej	x	-	7.4	61 350 868 (w tym koperty wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych oraz OF TnK)	-	-	-	-	-	-

			8.3.2	5 500 000 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)						
			8.3.4	3 136 479 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)						
3.2.2 Podnoszenie kwalifikacji nauczycieli	x	-	8.3.2	5 500 000 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)	2.10	-	-	-	-	-
			8.3.4	3 136 479 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)						
3.2.3 Modernizacja oferty zajęć szkolnych	x	-	8.3.2	5 500 000 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)	2.10	-	-	-	-	-
			8.3.4	3 136 479 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)						
Priorytet 3.3 Doradztwo zawodowe										
3.3.1 Doradztwo zawodowe dla uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych	x	-	8.5.1	30 351 420 (w tym 3 000 000 wydzielone dla OF TnK)	-	-	-	-	-	-
			8.3.2	5 500 000 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)						
			8.3.4	3 136 479 (w tym 3 000 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)						
3.3.2 Doradztwo zawodowe dla rodziców w zakresie możliwości rozwoju dzieci	x	-	8.5.1	30 351 420 (w tym 3 000 000 wydzielone dla OF TnK)	-	-	-	-	-	-
3.3.3 Doradztwo zawodowe dla dorosłych	x	-	8.5.1	30 351 420 (w tym 3 000 000 wydzielone dla OF TnK)	1.1 1.2	-	-	-	3.1 3.2	-
			9.1	33 252 672 (w tym: 5 000 000 wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych, 5 000 000 wydzielone dla OF TnK)	2.14					

			10.1	47 719 733						
			10.2.1	17 850 398						
Priorytet 3.4 Edukacja zawodowa										
3.4.1 Kształcenie dualne	x	x	8.5.1	30 351 420 (w tym 3 000 000 wydzielone dla OF TnK)	2.15	-	-	-	-	1.1
3.4.2 Inwestycje w infrastrukturę szkolnictwa zawodowego	x	-	8.5.1	30 351 420 (w tym 3 000 000 wydzielone dla OF TnK)	-	-	-	-	-	1.1
			7.4	61 350 868 (w tym koperty wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych oraz OF TnK)						
Priorytet 3.5 Edukacja ustawiczna										
3.5.1 Tworzenie i rozwój centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego	x	x	10.5	15 000 000 (w tym 6 000 000 wydzielone dla OF TnK)	1.1	-	-	-	-	1.1
			8.5.1	30 351 420 (w tym 3 000 000 wydzielone dla OF TnK)	1.2					
			7.4	61 350 868 (w tym koperty wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych oraz OF TnK)	2.14					
			9.1	33 252 672 (w tym: 5 000 000 wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych, 5 000 000 wydzielone dla OF TnK)	2.15					
Cel 4 – Podniesiemy poziom jakości życia										
Priorytet 4.1 Rewitalizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej										
4.1.1 Rewitalizacja przestrzeni zdegradowanej	x	x	3.3	51 399 265 (wszystko dla OF TnK)	-	-	-	1.3	-	7.6
			3.4	61 350 868 (wszystko dla OF TnK)				1.5		
			6.5	50 037 691				2.5		

			7.2	13 637 709							
4.1.2 Realizacja inwestycji zapewniających wzrost spójności funkcjonalno-przestrzennej miast	x	-	6.5	50 037 691	-	-	-	-	-	-	-
Priorytet 4.2 Włączenie społeczne											
4.2.1 Aktywizacja mieszkańców			9.1	33 252 672 (w tym: 5 000 000 wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych, 5 000 000 wydzielone dla OF TnK)	2.1 2.5 2.6 2.7	-	-	-	-	-	
			9.2.1	56 790 868 (w tym: 8 900 000 dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych, 2 500 000 wydzielone dla OF TnK)							
			10.2.1	17 850 398							
Priorytet 4.3 Usługi publiczne											
4.3.1 Poprawa dostępności opieki nad dziećmi do lat 3	x	-	8.1.1	11 800 000 (w tym: 600 000 wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych, 300 000 wydzielone dla OF TnK)	2.1	-	-	-	-	-	
4.3.2 Poprawa dostępności przedszkoli	x	-	7.4	61 350 868 (w tym koperty wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych oraz OF TnK)	-	-	-	-	-	-	
			8.3.1	13 600 000 (w tym 4 000 000 wydzielone dla obszarów wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych)							
4.3.3 Poprawa dostępności oferty kulturalnej	x	x	6.5	50 037 691	-	-	-	8.1	-	7.4	
			7.1	34 086 206							
			7.2	13 637 709							
4.3.4 Poprawa dostępności służby zdrowia i opieki dla osób starszych	x	-	9.2.1	56 790 868 (w tym: 8 900 000 wydzielone dla obszarów	2.8 5.2	-	-	9.1	-	-	

				wiejskich o najgorszym dostępie do usług publicznych, 2 500 000 wydzielone dla OF TnK)							
Priorytet 4.4 Komunikacja zbiorowa											
4.4.1 Integracja komunikacji zbiorowej	x	x	3.4	61 350 868 (wszystko dla OF TnK)	-	-	-	-	-	-	-
Priorytet 4.5 Gospodarka niskoemisyjna											
4.5.1 Poprawa efektywności energetycznej	x	x	3.3	51 399 265 (wszystko dla OF TnK)	-	-	-	1.1 1.2 1.3 1.5	-	7.2	
			3.4	61 350 868 (wszystko dla OF TnK)							
			3.1	34 086 206							
			3.2	20 453 874							
4.5.2 Inwestycje w węzły komunikacyjne i infrastrukturę przystankową	x	-	3.4	61 350 868 (wszystko dla OF TnK)	-	-	-	5.2	-	-	
4.5.3 Poprawa jakości taboru komunikacji zbiorowej	x	-	3.4	61 350 868 (wszystko dla OF TnK)	-	-	-	-	-	-	
4.5.4 Modernizacja i rozwój sieci dróg powiatowych i gminnych	x	-	3.4	61 350 868 (wszystko dla OF TnK)	-	-	-	-	-	-	
			6.5	50 037 691							
Priorytet 4.6 Gospodarka wodno-kanalizacyjna											
4.6.1 Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej	x	-	4.3	86 996 030	-	-	-	2.3	-	7.2	
			6.5	50 037 691							
4.6.2 Wsparcie realizacji indywidualnych instalacji oczyszczania ścieków	x	x	4.3	86 996 030	-	-	-	-	-	7.2	
4.6.3 Budowa zbiorników małej retencji	x	x	4.1	20 453 874	-	-	-	2.1	-	5.1	

Źródło: opracowanie własne

11 Powiązanie z dokumentami wyższego rzędu

11.1 Dokumenty wspólnotowe

EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Dokument ten określa europejską politykę spójności, wytyczając długookresowe ramy procesów rozwoju społeczno-gospodarczego dla całej Unii Europejskiej. *Strategia EUROPA 2020* wyznacza 3 priorytety rozwojowe:

1. Wzrost inteligentny (budowanie gospodarki opartej na wiedzy),
2. Wzrost zrównoważony (promocja efektywniejszego wykorzystania zasobów w budowaniu konkurencyjnej i niskoemisyjnej gospodarki),
3. Wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu (podnoszenie kwalifikacji, zwiększanie aktywności zawodowej i walka z ubóstwem).

Strategia OF TnK w całości wpisuje się w wytyczne *Strategii EUROPA 2020*.

Umowa Partnerstwa 2014-2020

W zgodzie z założeniami *Strategii EUROPA 2020* została stworzona *Umowa Partnerstwa* między Komisją Europejską a Polską. *Umowa Partnerstwa* dotyczy wykorzystania funduszy strukturalnych i inwestycyjnych Unii Europejskiej na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w latach 2014-2020. *Strategia OF TnK* jest spójna z *Umową Partnerstwa* w zakresie większości celów tematycznych, do których należą:

- 3. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR),
- 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach,
- 7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej,
- 8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników,
- 9. Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją,
- 10. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie oraz
- 11. Wzmacnianie zdolności instytucjonalnych instytucji publicznych i zainteresowanych stron oraz sprawności administracji publicznej.

Umowa Partnerstwa została stworzona na podstawie *Pakietu legislacyjnego dla polityki spójności* przedstawionego przez Komisję Europejską 6 października 2011 r., a także innych polityk europejskich (WRS). Na podstawie *Umowy Partnerstwa* opracowano polskie programy operacyjne. Zbieżność działań *Strategia OF TnK* z poszczególnymi Programami Operacyjnymi została przedstawiona w rozdziale 10 *Plan finansowy*.

11.2 Dokumenty krajowe

Krajowa Polityka Miejska do roku 2023

Krajowa Polityka Miejska do roku 2023 jest dokumentem adresowanym do miast i ich obszarów funkcjonalnych. W ramach *Krajowej Polityki Miejskiej do roku 2023* postulowany jest szereg rozwiązań, które zostały zawarte w *Strategii OF TnK*. Omawiany dokument stanowi punkt odniesienia dla integracji i koordynacji różnych polityk publicznych w zakresie rozwoju miast. *Strategia OF TnK* jest spójna z KPM w zakresie celu strategicznego polityki miejskiej, który brzmi:

Strategicznym celem polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawy jakości życia mieszkańców,

a także ze wszystkimi celami szczegółowymi:

1. *Miasto sprawne: Stworzenie warunków dla skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności w obszarach metropolitalnych,*
2. *Miasto zwarte i zrównoważone: Wspieranie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji,*
3. *Miasto spójne: Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich,*
4. *Miasto konkurencyjne: Poprawa konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia,*
5. *Miasto silne: Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmocnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu.*

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Zasadniczą płaszczyzną spójności *Strategii OF TnK* z *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* jest działanie 1.3. *Integracja obszarów funkcjonalnych głównych ośrodków miejskich, rozumianych jako spójne pod względem przestrzennym strefy oddziaływania miast, które charakteryzują się istnieniem wzajemnych powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych, będących efektem (odbiciem) zachodzących interakcji i zjawisk.* W zgodzie z tym działaniem i zawartą w nim ideą integracji obszarów funkcjonalnych została stworzona cała *Strategia OF TnK*.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030: Trzecia fala nowoczesności

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030: Trzecia fala nowoczesności powstała w oparciu o diagnozę przedstawioną w *Raporcie „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”*. W pierwszej wersji *Raportu* rekomendowano oparcie rozwoju kraju o największe ośrodki miejskie. Jednak wskutek procesu konsultacji dokumentu zasadniczo zmieniono główne założenia *DSRK – Polska 2030*, gdzie ostatecznie postawiono na wykorzystanie potencjału rozwojowego bazującego na sieci dużych i średnich miast. Dzięki temu, *OF TnK* w dokumentach strategicznych stało się dedykowanym obszarem koncentracji procesów rozwojowych. *DSRK – Polska 2030*, wraz z *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, tworzy ramy dla średniookresowej *Strategii Rozwoju Kraju 2020: Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo* oraz dziewięciu zintegrowanych z nią strategii, takich jak:

- *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie (KSRR),*

- *Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki: Dynamiczna Polska 2020,*
- *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,*
- *Strategia Rozwoju Transportu do 2020,*
- *Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko: Perspektywa do 2020,*
- *Strategia Sprawne Państwo 2020,*
- *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020,*
- *Strategia Zrównoważonego Rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020,*
- *Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022.*

Powiązania *Strategii OF TnK* z wymienionymi dokumentami, a co się z tym wiąże także z *Długookresową Strategią Rozwoju Kraju – Polska 2030: Trzecia fala nowoczesności*, zostały szerzej zaprezentowane w opisach poszczególnych strategii.

Strategia Rozwoju Kraju 2020: Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo

Strategia OF TnK podchodzi do wyzwań rozwojowych równie holistycznie jak *Strategia Rozwoju Kraju 2020: Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*. W zakresie *Priorytetu 1.1 Współpraca OF TnK*, a w szczególności *1.1.1 Współpraca pomiędzy Partnerami OF TnK*, *Strategia OF TnK* pokrywa się z SRK w obszarze strategicznym I. *Sprawne i efektywne państwo, Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem*. W zakresie obszaru strategicznego II. *Konkurencyjna gospodarka najwyższa spójność Strategii OF TnK* zachodzi w celach: *II.2. Wzrost wydajności gospodarki, II.4. Rozwój kapitału ludzkiego oraz II.7 Zwiększenie efektywności transportu*, a w obszarze strategicznym III. Spójność społeczna i terytorialna w celach: *III.1. Integracja społeczna oraz III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych*.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie (KSRR)

Strategii OF TnK bliskie jest poszanowanie wszystkich zasad *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie (KSRR)*, czyli:

1. *zasady integralności – podporządkowanie polityki miejskiej polityce rozwoju,*
2. *zasady zintegrowanego podejścia terytorialnego oraz zasady wielopoziomowego zarządzania.*

W zgodzie z tymi założeniami powstał strategiczny cel polityki regionalnej KSRR, który brzmi:

Efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.

Treść *Strategii OF TnK* wpisuje się w cel strategiczny KSRR. Podobnie jest w przypadku wszystkich 3 celów szczegółowych KSRR:

1. *Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów („konkurencyjność”),*
2. *Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych („spójność”),*
3. *Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie („sprawność”).*

Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki: Dynamiczna Polska 2020

Dokument ten przede wszystkim skupia się na jakościowych aspektach rozwoju gospodarczego. Wiele aspektów poruszanych w *Strategii OF TnK* jest powiązanych z SIEG. *Priorytet 2.1*

Przedsiębiorczość mieszkańców jest powiązany z SIEG Dynamiczna Polska 2020 w zakresie kierunków działań 1.4. Ułatwianie przedsiębiorstwom dostępu do kapitału wysokiego ryzyka i sektora MŚP, a także 2.4. Kształtowanie kultury innowacyjnej oraz szersze włączenie społeczeństwa w proces myślenia kreatywnego i tworzenia innowacji. Z kolei priorytety Celu 3 Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy w dużym stopniu pokrywają się z kierunkiem działań 2.5. Wspieranie rozwoju kadr dla innowacyjnej i efektywnej gospodarki. Natomiast priorytety 4.1 Rewitalizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej oraz 4.5 Gospodarka niskoemisyjna Strategii OF TnK są ściśle powiązane z kierunkami działań 3.1. Transformacja systemu społeczno-gospodarczego na tzw. „bardziej zieloną ścieżkę”, w szczególności ograniczenie energo- i materiałochłonności gospodarki oraz 3.2. Wspieranie rozwoju zrównoważonego budownictwa na etapie planowania, projektowania oraz zarządzania nimi przez cały cykl życia, które składają się na Cel 3. Wzrost efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i surowców. Ponadto w SIEG zawarto Cel 4. Wzrost umiędzynarodowienia polskiej gospodarki, który swoje odzwierciedlenie ma przede wszystkim w 3 priorytetach Celu 2 Pobudzimy rozwój lokalnej gospodarki Strategii OF TnK: 2.1 Przedsiębiorczość mieszkańców, 2.2 Firmy oraz 2.3 Tereny inwestycyjne.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020

Zagadnienia, które porusza *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*, zostały zawarte w *Strategii OF TnK w Celu 3 - Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy*. Spójność z SRKL występuje na poziomie celu głównego, który kładzie nacisk na potrzebę rozwoju podejścia zgodnego z ideą uczenia się przez całe życie (ang. *lifelong learning*):

Głównym celem działań zaplanowanych w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego jest rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób, tak aby mogły one w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia.

Ponadto zgodność *Strategii OF TnK* występuje także ze wszystkimi pięcioma celami szczegółowymi SRKL 2020:

1. *Wzrost zatrudnienia,*
2. *Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych,*
3. *Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym,*
4. *Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej,*
5. *Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli.*

Strategia Rozwoju Transportu do 2020 r.

Głównym celem SRT jest: *Zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego, przez tworzenie spójnego, zrównoważonego i przyjaznego użytkownikowi systemu transportowego w wymiarze krajowym, europejskim i globalnym. W ramach celu głównego zostały wyróżnione 2 cele strategiczne:*

1. *Stworzenie zintegrowanego systemu transportowego,*
2. *Stworzenie warunków dla sprawnego funkcjonowania rynków transportowych i rozwoju efektywnych systemów przewozowych.*

Strategia OF TnK wpisuje się w powyższe cele w zakresie działań: 1.1 Współpraca OF TnK, 4.4 Transport zbiorowy oraz 4.5 Gospodarka niskoemisyjna.

Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020 r.

Ze *Strategią Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020 r.* powiązane są priorytety 4.5 *Gospodarka niskoemisyjna* oraz 4.6 *Gospodarka wodno-kanalizacyjna* *Strategii OF TnK*. Spójność zachodzi ze wszystkimi trzema celami SBEiŚ:

1. *Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska,*
2. *Zapewnienie gospodarce krajowej bezpiecznego i konkurencyjnego zaopatrzenia w energię,*
3. *Poprawa stanu środowiska.*

Strategia Sprawne Państwo 2020

Realizacja *Strategii OF TnK* będzie wymagała implementacji wzorców procesów funkcjonowania administracji publicznej zalecanych w *Strategii Sprawne Państwo 2020*. Istotne będzie wdrożenie responsywnego zarządzania, dla którego charakterystyczne jest partnerstwo w relacjach z obywatelami i interesariuszami wraz z angażowaniem ich w partycypację podczas procesu konsultacji i podejmowania decyzji. Ważna jest także przejrzystość i efektywność działania organów administracji publicznej. Spójność *Strategii OF TnK* ze *Strategią Sprawne Państwo 2020* ma miejsce szczególnie w zakresie priorytetów 1.1 *Współpraca OF TnK* oraz 1.2 *Partycypacja społeczna*. *Strategia OF TnK* jest szczególnie powiązane z 3 celami SSP: 2. *Zwiększenie sprawności instytucjonalnej państwa*, 3. *Skuteczne zarządzanie i koordynacja działań rozwojowych* oraz 5. *Efektywne świadczenie usług publicznych*.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Największe powiązanie *Strategii OF TnK* ze *Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego 2020* występuje z priorytetami 1.1 *Współpraca OF TnK* oraz 1.2 *Partycypacja społeczna*. Te priorytety *Strategii OF TnK* są najbardziej spójne z SRKS w zakresie jej celów szczegółowych: 2. *Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne* oraz 3. *Usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy*. Ponadto priorytety 3.3 *Doradztwo zawodowe*, 3.4 *Edukacja zawodowa* oraz 3.5 *Edukacja ustawiczna* są zgodne z celem szczegółowym 1. *Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji* w SRKS.

Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020

Strategia OF TnK nie skupia się bezpośrednio na problematyce związanej z obszarami wiejskim, ale w związku z faktem, że stanowią one znaczącą część terenu OF TnK, są one istotne dla prawidłowego przebiegu procesów społeczno-gospodarczych na terenie całego obszaru funkcjonalnego. Następujące cele szczegółowe *Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020* pokrywają się z priorytetami *Strategii OF TnK*: 1. *Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, 2. *Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej*, a w zakresie celu szczegółowego 5. *Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich* kierunek działań 5.5 *Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich*.

Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022

Powiązanie *Strategii OF TnK* ze *Strategią rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022*, występuje w ramach kierunku interwencji 3.1. *Zwiększanie odporności infrastruktury krytycznej*, zakładającego poprawę ochrony infrastruktury krytycznej w Polsce. W skład

infrastruktury krytycznej wchodzi m.in. infrastruktura zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa; zaopatrzenia w wodę; ochrony zdrowia; transportowa oraz infrastruktura zapewniająca ciągłość działania administracji publicznej. Rozwój i modernizacja wymienionych systemów infrastruktury jest zakładana w poszczególnych priorytetach i działaniach *Strategii OF TnK*.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020

OF TnK jest położone w makroregionie Polski Wschodniej, który tworzy 5 najuboższych województw: Świętokrzyskie, Podkarpackie, Lubelskie, Podlaskie i Warmińsko-Mazurskie. Wiele problemów zdiagnozowanych w OF TnK występuje także w innych częściach makroregionu Polski Wschodniej. Powiązanie *Strategii OF TnK* następuje przede wszystkim w dwóch z trzech obszarów strategicznych wyznaczonych w *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. Pierwszy z nich określono jako 2. *Zasoby pracy i jakość kapitału ludzkiego*, gdzie wyodrębniono 2 strategiczne kierunki działań: 2.1 *Przeciwdziałanie wykluczeniu na rynku pracy* oraz 2.2 *Wzmocnienie potencjału nowoczesnych kadr dla gospodarki opartej na wiedzy*. W tej tematyce *Strategia OF TnK* jest spójna w zakresie priorytetów 2.1 *Przedsiębiorczość mieszkańców*, 3.5 *Edukacja ustawiczna* oraz 4.2 *Włączenie społeczne*. Z kolei drugim obszarem strategicznym, z którym *Strategia OF TnK* jest spójna ze *Strategią rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, jest 3. *Infrastruktura transportowa i elektroenergetyczna*, która składa się z: 3.1 *Przełamywanie barier związanych z peryferyjnym położeniem Polski Wschodniej*, 3.2 *Wzmacnianie spójności wewnętrznej Polski Wschodniej* oraz 3.3 *Wzmocnienie bezpieczeństwa elektroenergetycznego Polski Wschodniej*. W tych aspektach *Strategia OF TnK* jest powiązana w ramach priorytetów 1.1 *Współpraca OF TnK* oraz 4.5 *Gospodarka niskoemisyjna*.

11.3 Dokumenty regionalne

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020

W SRWŚ wyróżnione zostały 4 ośrodki subregionalne. Należą do nich wszystkie 3 miasta powiatowe OF TnK oraz Sandomierz. Ponadto Skarżysko-Kamienna, Starachowice i Ostrowiec Świętokrzyski zostały wyznaczone w SRWŚ jako miasta tracące swoje dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze w stopniu wysokim lub bardzo wysokim. Według SRWŚ miasta te wymagają konsekwentnych działań restrukturyzacyjnych i rewitalizacyjnych.

Strategia OF TnK w wielu obszarach wpisuje się w SRWŚ:

- Priorytety 1.1 *Współpraca OF TnK* oraz 4.5 *Gospodarka niskoemisyjna Strategii OF TnK* są spójne z celem operacyjnym SRWŚ 1.1 *Poprawa infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej, czyli bliżej siebie i świata*.
- Priorytet 4.3 *Usługi publiczne* jest powiązany z celem operacyjnym 1.2 *Poprawa infrastruktury społecznej i usług publicznych, czyli wzrost kapitału społecznego, wsparcie zatrudnienia i wyższa jakość życia w regionie*.
- Priorytet 4.4 *Transport zbiorowy* jest spójny z celem operacyjnym 1.3 *Rozwój harmonijny i ład przestrzenny, czyli nie zapominajmy o tym co już jest*.
- Priorytety 2.3 *Tereny inwestycyjne*, 3.4 *Edukacja zawodowa* oraz 4.5 *Gospodarka niskoemisyjna* są spójne z celem operacyjnym 2.1 *Cenna spuścizna – ugruntowanie pozycji przemysłu i budownictwa w regionie*.
- Kwestie związane z rozwojem funkcji turystycznej zawarte w Priorytecie 2.4 *Wykorzystanie turystyki* są powiązane z celem operacyjnym 2.4 *Pakietyzacja i komercjalizacja produktu turystycznego – czyli rynkowa gra zespołowa*.
- Priorytet 2.2 *Firmy* jest spójny z celem operacyjnym 2.5 *Specjalizacje przyszłości, czyli rozwój branż, które zostaną zidentyfikowane jako rzeczywiście perspektywiczne* oraz 3.3 *Tworzenie*

sprzyjających warunków dla przedsiębiorczości, w tym przede wszystkim dla sektora MŚP, czyli dla podmiotów, które finalnie decydują o innowacyjności.

- *Działania zawarte w priorytetach 3.4 Edukacja zawodowa, 4.2 Włączenie społeczne oraz 4.3 Usługi publiczne pokrywają się z celem operacyjnym 3.1 Sprzyjanie kumulowaniu kapitału ludzkiego, czyli zdrowi, kreatywni i wykształceni ludzie jako podstawa myślenia o pomyślnej przyszłości.*
- *W zakresie ochrony środowiska, Priorytet 4.5 Gospodarka niskoemisyjna jest spójny z celem operacyjnym 6.1 Energia versus emisja, czyli próba rozwiązania dylematu, jak nie szkodzić jednocześnie środowisku i gospodarce, a Priorytet 4.6 Gospodarka wodno-kanalizacyjna z celem operacyjnym 6.2 Inżynieria środowiska, czyli dokończenie infrastruktury komunalnej oraz efektywne wykorzystanie zlewni Wisły.*

Ponadto całość *Strategii OF TnK* wpisuje się w założenia SRWŚ zawarte w celu operacyjnym 4.2 *Ośrodki miejskie jako subregionalne i lokalne bieguny wzrostu.*

Strategia rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim na lata 2014-2020

Powiązanie *Strategii OF TnK* ze *Strategią rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim na lata 2014-2020* występuje przede wszystkim w zakresie Priorytetu 2.4 *Wykorzystanie turystyki* i jest widoczne we wszystkich 4 obszarach koncentracji działań wojewódzkiej strategii turystycznej:

1. *Skomercjalizowana oferta turystyczna regionu,*
2. *Funkcjonalnie zorganizowana, zrównoważona przestrzeń turystyczna oraz wysoka dostępność regionu i jego atrakcji,*
3. *Wysoki potencjał kadrowy i organizacyjny interesariuszy rynku turystycznego,*
4. *Zintegrowany marketing regionu i efektywna komunikacja marketingowa.*

Strategia Badań i Innowacyjności (RIS 3)

Strategia OF TnK wpisuje się całym swoim zakresem w cel strategiczny *Strategii Badań i Innowacyjności (RIS 3)* zgodnie z którym *do roku 2020 w województwie świętokrzyskim zapanuje kultura sprzyjająca innowacjom, przedsiębiorczości i konkurencyjności, która pomoże stworzyć nowe i trwałe miejsca pracy dla wysoko wykwalifikowanych pracowników oraz wesprze wzrost gospodarczy, który będzie szybszy niż średnia krajowa.* W szczególności realizacja tego celu znajduje odzwierciedlenie w priorytetach zawartych w celach strategicznych: 2. *Pobudzimy rozwój lokalnej gospodarki* oraz 3. *Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy.*

Strategia Badań i Innowacyjności (RIS 3) w swojej realizacji skupia się na inteligentnych specjalizacjach oraz wspierających je specjalizacjach o znaczeniu horyzontalnym określonych jako:

- *Zasobooszczędne budownictwo;*
- *Sektor metalowo-odlewniczy;*
- *Nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze;*
- *Turystyka zdrowotna i prozdrowotna;*
- *ICT;*
- *Zrównoważony rozwój energetyczny;*
- *Branża targowo-kongresowa.*

Strategia OF TnK wpisuje się we wsparcie wymienionych branż poprzez powiązanie z nimi realizacji działań wynikających z celów 2. *Pobudzimy rozwój lokalnej gospodarki* oraz 3. *Dostosujemy kwalifikacje mieszkańców do potrzeb rynku pracy* – zgodnie ze zróżnicowaniem w poszczególnych miastach struktury gospodarczej oraz potrzeb przedsiębiorców.

Opracowanie:
AGERON Polska

Czerwiec 2016

Zintegrowana strategia dla obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze – Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna w ramach porozumienia „Trójmiasto nad Kamienną”

**Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczo-przestrzennej
„Trójmiasta nad Kamienną”**

Opracowanie:
AGERON Polska

Czerwiec 2016

1 Spis treści

1	Spis treści	2
2	Przestrzeń.....	4
2.1	Zagospodarowanie	4
	Położenie i struktura przestrzenna.....	4
	Obszary zdegradowane	7
	Planowanie przestrzenne	9
2.2	Infrastruktura techniczna	10
	Infrastruktura drogowa	10
	Infrastruktura kolejowa.....	13
	Ścieżki rowerowe	14
	Transport publiczny.....	15
	Infrastruktura elektroenergetyczna	16
	Infrastruktura ciepłownicza	17
	Infrastruktura gazownicza	17
	Infrastruktura wodno-kanalizacyjna.....	19
2.3	Infrastruktura społeczna i zdrowotna	20
	Żłobki	20
	Pomoc społeczna.....	21
	Szpitala	22
2.4	Środowisko przyrodnicze.....	23
	System ochrony środowiska przyrodniczego	23
	Jakość powietrza	26
	Jakość wody	30
	Zagrożenie powodziowe	31
	Zagrożenie podtopieniami	32
2.5	Potencjał turystyczny	32
	Atrakcje turystyczne.....	32
	Baza noclegowa i ruch turystyczny.....	36
3	Ludność	39
3.1	Demografia	39
	Liczba i struktura przestrzenna ludności.....	39
	<i>Dynamika liczby</i> ludności.....	39
	Struktura wiekowa ludności	41

3.2 Edukacja	43
Przedszkola	43
Szkoły podstawowe	44
Gimnazja	45
Licea ogólnokształcące	47
Technika	49
Zasadnicze szkoły zawodowe	51
Wyniki matur	53
Szkoły wyższe	54
Wykształcenie	55
3.3 Rynek pracy	56
Liczba i struktura przestrzenna pracujących	56
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie	58
Dojazdy do pracy w ramach OF TnK	59
Dojazdy do pracy poza granicami OF TnK	62
Bezrobocie	62
4 Gospodarka	67
4.1 Przedsiębiorstwa	67
Dynamika liczby przedsiębiorstw	67
Struktura przestrzenna przedsiębiorstw	68
Struktura wielkościowa przedsiębiorstw	69
Kondycja finansowa przedsiębiorstw	71
Specyfika branżowa gospodarki	72
Inwestycje zagraniczne	77
Klastry	78
4.2 Otoczenie biznesu	80
4.3 Tereny inwestycyjne	84
5 Finanse samorządowe	87
5.1 Finanse gmin	87
Dochody gmin	87
Deficyt budżetowy i zadłużenie gmin	87
5.2 Finanse powiatów	88
Dochody powiatów	88
Deficyt budżetowy powiatów	89

2 Przestrzeń

2.1 Zagospodarowanie

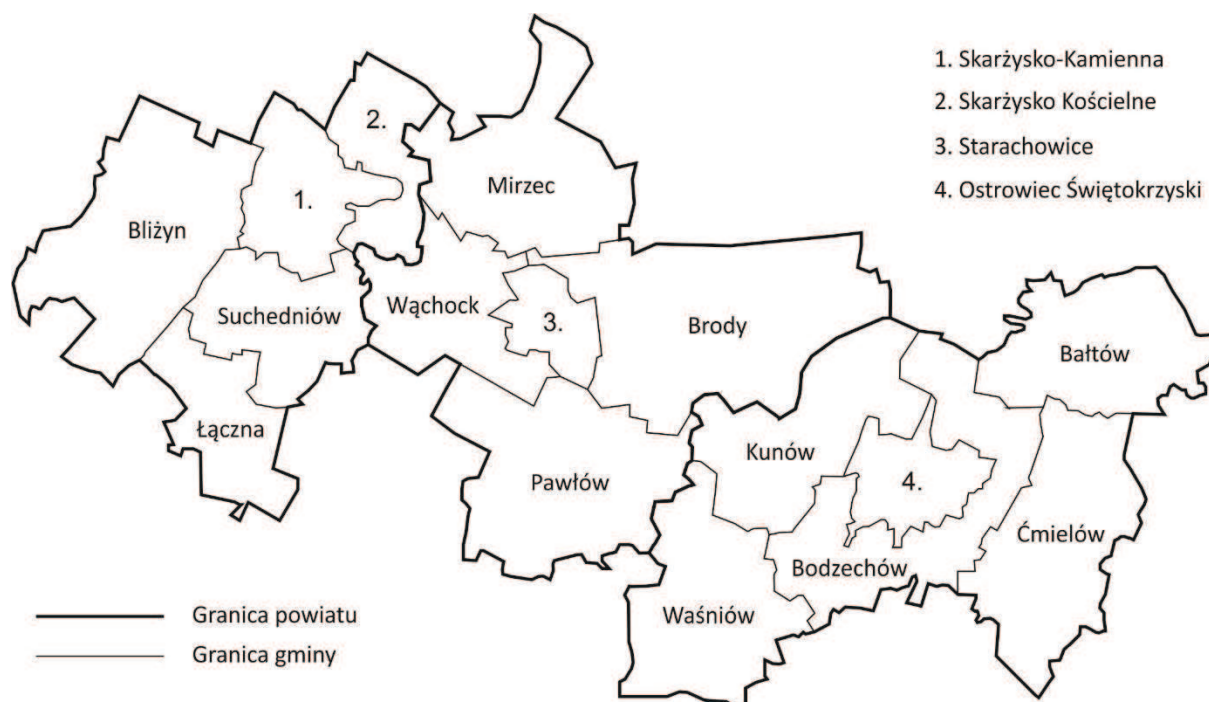
Położenie i struktura przestrzenna

Obszar Funkcjonalny Trójmiasto nad Kamienną (OF TnK) położony jest w północnej części Województwa Świętokrzyskiego. W jego skład wchodzi trzy powiaty,

które tworzy łącznie 16 gmin:

- Powiat Ostrowiecki: Ostrowiec Świętokrzyski (gmina miejska); Ćmielów (gmina miejsko-wiejska); Kunów (gmina miejsko-wiejska); Bałtów (gmina wiejska); Bodzechów (gmina wiejska); Waśniów (gmina wiejska).
- Powiat Starachowicki: Starachowice (gmina miejska); Wąchock (gmina miejsko-wiejska); Brody (gmina wiejska); Mirzec (gmina wiejska) Pawłów (gmina wiejska).
- Powiat Skarżyski: Skarżysko-Kamienna (gmina miejska); Suchedniów (gmina miejsko-wiejska); Bliżyn (gmina wiejska); Łączna (gmina wiejska); Skarżysko Kościelne (gmina wiejska).

Rys. 1 Podział administracyjny OF TnK

Źródło: opracowanie własne

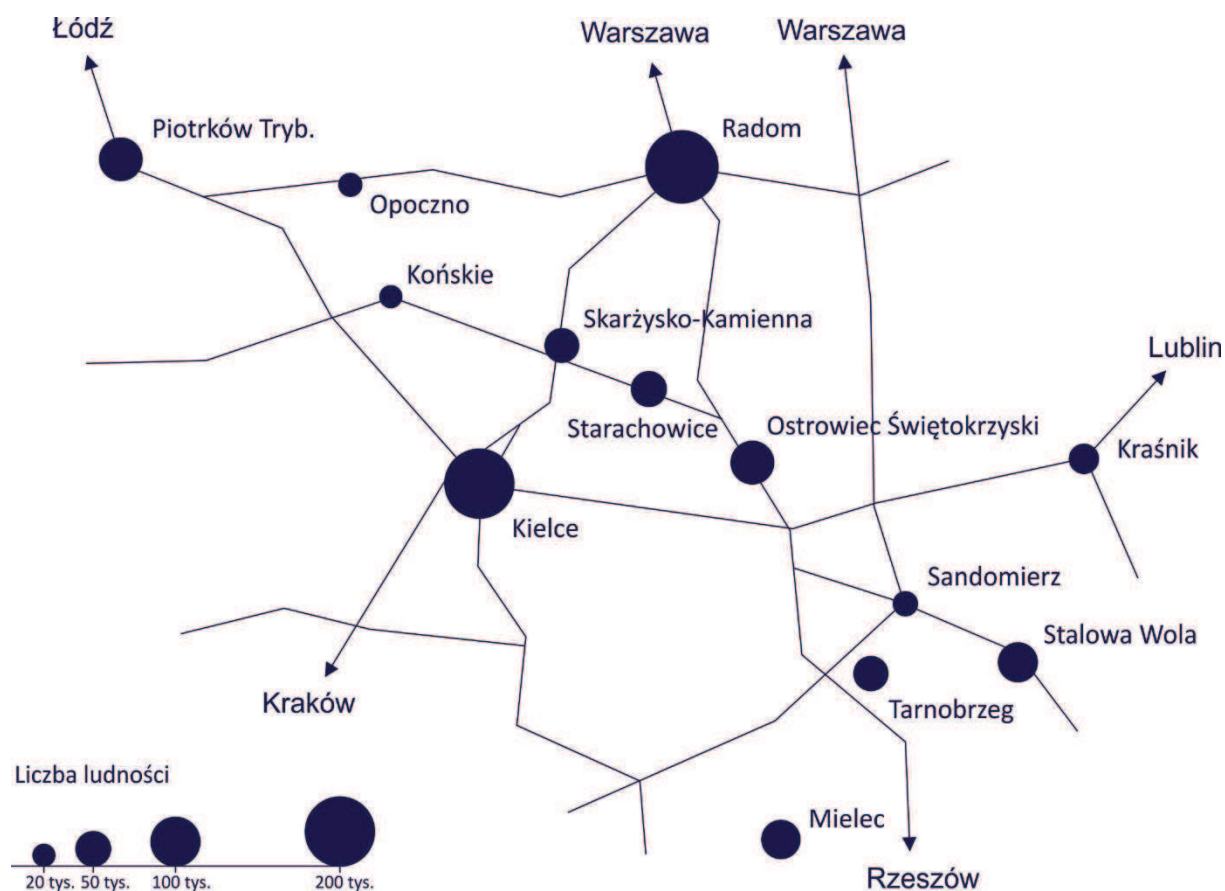
Wszystkie 3 główne miasta – stolice powiatów OF TnK położone są nad rzeką Kamienną, stanowiącą lewy dopływ Wisły. **Dolina Kamiennej jest obszarem, gdzie koncentrują się procesy społeczno-gospodarcze OF TnK.** Wzdłuż rzeki rozciąga się zurbanizowane pasmo małych i średnich miast, które kolejno od wschodu tworzą: Ćmielów, Ostrowiec Świętokrzyski, Kunów, Starachowice, Wąchock i Skarżysko-Kamienna. Ponadto, kilka kilometrów na południe od Skarżyska-Kamiennej, nad Kamionką – dopływem Kamiennej, zlokalizowany jest Suchedniów. Oznacza to, że wszystkie miasta OF TnK są w sposób istotny powiązane z Kamienną.

Na terenie OF TnK, **tereny wykorzystywane rolniczo znajdują się przede wszystkim w południowej części Powiatu Ostrowieckiego oraz północnej i południowej części Powiatu Starachowickiego.** Na

pozostałym obszarze dominują grunty leśne. OF TnK charakteryzuje się ponadprzeciętną, zarówno w skali kraju jak i Województwa Świętokrzyskiego, lesistością, która wynosi 43,8% (Powiat Ostrowiecki – 30,4%, Powiat Starachowicki – 45,1%, Powiat Skarżyski – 58,8%). Wartość ta jest znacząco wyższa zarówno od lesistości Województwa Świętokrzyskiego (28,2%) jak i Polski (29,4%).

Istotnym uwarunkowaniem funkcjonalno-przestrzennym zarówno Województwa Świętokrzyskiego jak i OF TnK są również Góry Świętokrzyskie. Ich przebieg (z południowego wschodu na północny zachód) ma znaczący wpływ na układ drogowy i osadniczy północnej części Województwa Świętokrzyskiego. W granicach OF TnK położone jest Pasma Sieradowickie biegnące wzdłuż DK 42 (po jej południowej stronie).

Rys. 2 Schemat położenia miast o liczbie ludności >20 tys. w zasięgu 1,5 h jazdy samochodem od OF TnK

Źródło: opracowanie własne

Czas dojazdu samochodem z centrum miasta do siedziby władz Województwa Świętokrzyskiego (Kielce) wynosi od 25 min w przypadku Skarżyska-Kamiennej do 53 min w przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego. Należy przy tym zwrócić uwagę, że **czas dojazdu ze Skarżyska-Kamiennej do Ostrowca Świętokrzyskiego jest dłuższy niż do Kielca** - wynosi 43 min.

OF TnK położony jest w porównywalnej odległości zarówno względem Kielca jak i Radomia – czas dojazdu samochodem do obydwu powyższych miast jest porównywalny ze wszystkich miast powiatowych OF TnK. W szczególności jest to widoczne w przypadku Starachowic, z których czas dojazdu do Kielca i Radomia wynosi odpowiednio 43 i 44 min. Najbliższy regionalny port lotniczy znajduje się aktualnie w Radomiu. Czas dojazdu do niego pozostanie najkorzystniejszy dla wszystkich miast powiatowych OF TnK nawet w przypadku zakończenia prac i otwarcia portu lotniczego w podkieleckich Obicach. Dojazd do największych miast Polski, takich jak Warszawa i Kraków, wraz ze zlokalizowanymi w ich ramach międzynarodowymi portami lotniczymi, zajmuje od prawie 2 godzin

do 2,5 godziny. Jest on najkrótszy z najlepiej skomunikowanego zewnątrz miasta OF TnK – Skarżyska-Kamiennej, a najdłuższy z Ostrowca Świętokrzyskiego.

Tabela 1 Czas podróży samochodem (przy braku korków) pomiędzy centrami głównych miast OF TnK a centrami największych miast sąsiednich województw i Kielc. W nawiasach został podany czas podróży do portów lotniczych [min.]

	Skarżysko-Kamienna	Starachowice	Ostrowiec Św.
Kielce¹	25 (43)	43 (61)	53 (68)
Radom	39 (41)	44 (44)	57 (53)
Warszawa	105 (100)	115 (110)	124 (119)
Łódź	121 (121)	139 (138)	161 (161)
Katowice	136 (126)	155 (144)	175 (164)
Kraków	114 (119)	132 (137)	147 (146)
Rzeszów	135 (130)	125 (120)	102 (98)
Lublin²	118 (126)	102 (115)	91 (103)

Źródło: opracowanie własne na podstawie orientacyjnych czasów podróży obliczonych przy pomocy portalu www.maps.google.pl

Znaczący wpływ na funkcjonowanie i rozwój miast powiatowych OF TnK ma układ głównych arterii komunikacyjnych OF TnK (omówiony szczegółowo w podrozdziale 2.2. Infrastruktura techniczna. Infrastruktura drogowa). **W przypadku Skarżyska-Kamiennej znaczącą barierą w funkcjonowaniu stanowią obszerne tereny kolejowe w centralnej części miasta** - dwa główne skupiska zabudowy mieszkaniowej, które położone są po różnych stronach torów kolejowych, są połączone zaledwie jednym wiaduktem drogowym w ciągu Alei Marszałka Józefa Piłsudskiego oraz jedną kładką pieszą na wysokości dworca PKP. **Nową barierą przestrzenną staje się droga ekspresowa S7**, która wraz z dobudową kolejnych odcinków coraz bardziej izoluje i zmniejsza dostępność osiedli położonych po zachodniej stronie drogi do centrum miasta. Podział przestrzeni miejskiej **barierami ciągłymi**, takimi jak linia kolejowa oraz droga ekspresowa, przy braku zapewnienia sprawnego połączenia pomiędzy dzielonymi częściami miasta **może przyczynić się do podziału społeczności miejskiej oraz tworzenia się zatorów na łącznikach komunikacyjnych**.

Duży wpływ na funkcjonowanie Starachowic ma położenie miasta w dość stromej na tym odcinku dolinie Kamiennej, przez co kształt układu komunikacyjnego w dużej mierze jest determinowany uwarunkowaniami terenowymi. **Główne szlaki komunikacyjne przebiegają przez centralną część miasta**. Znaczącymi barierami, ograniczającymi powiązania funkcjonalne pomiędzy północną a południową częścią Starachowic jest brak wiaduktu nad drogą krajową nr 42 oraz wyłącznie jeden wiadukt na linię kolejową. Należy przy tym zauważyć, że większość życia społeczno-gospodarczego miasta, wraz ze zdecydowaną większością zabudowy wielorodzinnej, skupia się na północ od tych arterii, gdzie z ważniejszych dróg przebiega tylko droga wojewódzka nr 744. Jedynym osiedlem domów wielorodzinnych położonym na południe od DK42 i linii kolejowej jest Osiedle Południe.

W Ostrowcu Świętokrzyskim obecny korytarz drogi krajowej nr 9 omija zwarty obszar zabudowany miasta. Droga wojewódzka nr 754 przebiega przez najgęściej zaludniony obszar miasta, jednak posiada ona alternatywny przebieg ul. Samsonowicza, która pełni funkcję wschodniej obwodnicy miasta. Analogicznie jak w przypadku Skarżyska-Kamiennej i Starachowic, istotną barierą funkcjonalno-przestrzenną stanowią tereny kolejowe oraz droga krajowa, oddzielające północną i południową część miasta, połączone ze sobą jednym wiaduktem drogowym. **Ze względu na brak barier fizycznogeograficznych i brak zwartych obszarów leśnych w bezpośrednim sąsiedztwie**

¹ W przypadku Kielc została podany czas przejazdu do projektowanego Portu Lotniczego Kielce-Obice

² Najszybsza trasa do Lublina prowadzi siecią dróg wojewódzkich przez otwarty w 2015 r. most w Solcu nad Wisłą.

miasta, Ostrowiec Świętokrzyski posiada najbardziej rozproszoną strukturę przestrzenną ze wszystkich miast powiatowych OF TnK.

Obszary zdegradowane

W 2015 r. w Skarżysku-Kamiennej opracowano *Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Skarżyska-Kamiennej na lata 2014-2020*, który swoim zasięgiem obejmuje podupadłe

dzielnice miejskie oraz obszary poprzemysłowe, położone na południe od linii kolejowej. W dokumencie tym **do rewitalizacji przeznaczono następujące osiedla: Rejów, Zachodnie** (teren byłej jednostki wojskowej wraz z okolicą), **Skałka, Górna Kolonia oraz Dolna Kamienna**. Na obszarach tych zdiagnozowano największe nagromadzenie negatywnych zjawisk, takich jak: wysokie bezrobocie, mała aktywność społeczno-ekonomiczna ludności, występowanie licznych zjawisk patologicznych, znaczny stopień zdegradowania tkanki materialnej oraz niewykorzystane walory turystyczne. Granice obszaru przeznaczonego do rewitalizacji obejmują m.in. tereny inwestycyjne związane z dawnymi zakładami MESKO położonymi na południe od DK42. W ramach działań rewitalizacyjnych planowana jest przebudowa ul. Staszica na deptak miejski; poprawa i zwiększenie przepustowości układu komunikacyjnego poprzez budowę małego ronda na skrzyżowaniu ul. 1 Maja i ul. Towarowej wraz z odwodnieniem, oświetleniem i przebudową kolidującej infrastruktury technicznej; modernizacja budynku Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 2 przy ul. Spacerowej wraz z zagospodarowaniem terenu przy budynku oraz remont ul. Żurawiej wraz z urządzeniem terenów zielonych i wyposażeniem w małą architekturę.

Rys. 3 Obszar objęty Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Skarżyska-Kamiennej na lata 2014-2020

Źródło: *Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Skarżyska-Kamiennej na lata 2014-2020*

W 2015 r. opracowano *Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2014-2020*, ale nie został on przyjęty uchwałą rady miasta. Celem realizacji powyższego dokumentu miało być ożywienie gospodarcze i społeczne miasta, zwiększenie jego potencjału turystycznego, rozwiązywanie problemów społecznych oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej terenów rewitalizowanych. Obejmuje on takie obszary jak: **Śródmieście, Osiedle XXV-lecia PRL, Osiedle Sienkiewiczowskie, Osiedle Kuźnia, Osiedle Trójkąt, Osiedle Złota Jesień, Łąki Denkowski, Osiedle Denków, okolice dworca PKP i PKS, Osiedle Kamienna, Osiedle Ostrówek i Kolonia Piaski oraz teren byłej cukrowni wraz z okolicą na Osiedlu Częstocice**. Jako główne problemy tego obszaru zidentyfikowano wysoki poziom bezrobocia i niekorzystną sytuację demograficzną charakteryzującą się ujemnym przyrostem naturalnym i ujemnym saldem migracji. Pozostałe zdiagnozowane problemy to niewystarczający standard infrastruktury społecznej, niewielkie nakłady na funkcjonowanie infrastruktury sportowej, niedostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy, trudna sytuacja kobiet na rynku pracy oraz niewystarczający stan infrastruktury placówek kultury i rozwoju. W ramach LPR realizowana miała być rewitalizacja obszarów zdegradowanych, utworzenie terenów inwestycyjnych, modernizacja układu transportowego, stworzenie infrastruktury dla rozwoju działalności gospodarczej, uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz inwestycje w gospodarkę mieszkaniową i ciepłownictwo na terenie wyznaczonym w LPR. Planowana była także rozbudowa funkcji kulturalnej poprzez utworzenie **Ostrowieckiego Browaru Kultury**. Ponadto, miały zostać zrealizowane działania mające na celu pomoc mieszkańcom zagrożonym wykluczeniem społecznym, rozwój sektora ekonomii społecznej, wspieranie edukacji obywatelskiej i kulturalnej oraz aktywizacja osób starszych. W ramach realizacji poprzedniego *Programu Rewitalizacji Śródmieścia Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2007-2013*, m.in. przeprowadzono rewitalizację Parku Miejskiego. **Obecnie prowadzone są prace nad opracowaniem Programu Rewitalizacji Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego zgodnego z obowiązującymi aktualnie w tym zakresie wytycznymi Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju.**

W **Starachowicach** ostatni dokument dotyczący rewitalizacji powstał w 2009 r. Nosi on nazwę *Lokalny Program Rewitalizacji wybranych terenów Miasta Starachowice*. Został on stworzony dla okresu 2007-2013, z perspektywą dla kolejnych lat. Do objęcia LPR zakwalifikowano obszary charakteryzujące się wysokim stopniem ubóstwa, bezrobocia i przestępczości, a także niską przedsiębiorczością mieszkańców, degradacją techniczną budynków i infrastruktury, brakiem ładu przestrzennego, dewastacją podstawowej sieci komunalnej oraz małą atrakcyjnością ekonomiczną terenów. Wówczas do rewitalizacji zakwalifikowano następujące obszary miasta: **Wierzbnik, osiedla bloków wielorodzinnych (Majówka, Młynówka, Południe, Skałka, Skarpa, Stadion, Szlakowisko, Wzgórze, Żeromskiego), obszary przemysłowe Osiedla Szlakowisko wraz z Parkiem Miejskim, Zakłady Dolne wokół Zalewu Pasternik, plac targowy „Manhatan”, okolice Zalewu Lubianka, kąpielisko „Piachy” oraz obiekty Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej**. Ponadto potrzebą rewitalizacji objęto obszar przebiegu linii komunikacji publicznej, gdyż właśnie tam bardzo często zdarzały się dewastacje mienia. W ramach powyższego programu zrewitalizowano m.in. rynek i okoliczne ulice w Wierzbniku. Aktualnie w Starachowicach trwają prace nad opracowaniem Gminnego Programu Rewitalizacji. Obecnie został ukończony I etap projektu „Modelowa Rewitalizacja Miast”, który jest realizowany przez Ministerstwo Rozwoju. W ramach tego projektu do rewitalizacji wyznaczono teren **Osiedla Wzgórze**. Jest to obszar charakteryzujący się wysoką stopą bezrobocia, demoralizacją (alkoholizm, bójki, wagary, kradzieże), zanieczyszczeniem środowiska, złym stanem technicznym zabudowy, niską aktywnością społeczną i gospodarczą ludności oraz izolacją przestrzenną względem pozostałych starachowickich osiedli wielorodzinnych. W ramach koncepcji planowane są działania w zakresie aktywizacji społecznej i zawodowej mieszkańców Osiedla Wzgórze, włączenie przedsiębiorców w proces rewitalizacji oraz remont budynków i infrastruktury technicznej. Proces rewitalizacji ma się opierać na synergii działania przedsiębiorców, mieszkańców i organizacji pozarządowych.

Planowanie przestrzenne

Stopień pokrycia przestrzeni miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (MPZP) w poszczególnych gminach OF TnK jest w znaczącym stopniu zróżnicowany. **W całości pokryte obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego są gminy Kunów i Łączna.** W przypadku gminy Kunów sporządzono tylko jeden plan dla całości terytorium gminy. Z kolei dla gminy Łączna obowiązują zaledwie 2 plany - jeden z nich obejmuje obszar kopalni kruszyw kalcytowych PCC Silicium S.A., a drugi pozostałą część gminy. **Wysoki poziom pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego posiada także Gmina Mirzec (61,5%),** jednakże również i w tym wypadku obowiązuje tam tylko jeden plan, który w 2010 r. uchwalono dla całej gminy za wyjątkiem jej południowej części, w której znajduje się zwarty kompleks leśny. **W pozostałych gminach OF TnK wykorzystanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest umiarkowane lub ograniczone.** Gminy Bałtów, Bodzechów, Waśniów, Skarżysko Kościelne i Wąchock nie posiadają żadnego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Bardzo niska wartość wskaźnika pokrycia planami występuje w gminach Suchedniów (3,1%) oraz Ćmielów (5,9%).

Wśród miast powiatowych OF TnK wskaźnik pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego jest najwyższy w Starachowicach – w 2014 r. wyniósł 34,0%. W okresie 2009-2014 wzrósł on w tym mieście ponad dwukrotnie. W Skarżysku-Kamiennej i Ostrowcu Świętokrzyskim objętych planami jest odpowiednio 10,0% oraz 19,1% terenu gminy, przy czym również i w ich przypadku widoczny jest w ostatnich latach proces zwiększania pokrycia ich powierzchni miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że MPZP są w ramach obecnego systemu planowania przestrzennego w Polsce jedynym skutecznym i dostępnym na poziomie gmin narzędziem uporządkowania rozwoju przestrzennego i ograniczania rozlewania się funkcji, w tym funkcji mieszkaniowej, w sposób niekontrolowany. Brak uporządkowania rozwoju funkcji może generować znaczące koszty wynikające m.in. z ograniczania wykorzystania infrastruktury już istniejącej z jednej strony i z drugiej strony – z konieczności tworzenia nowej infrastruktury na terenach wykorzystywanych ekstensywnie. Uwzględniając powyższe, umiarkowany lub ograniczony stopień wykorzystania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w gminach OF TnK należy uznać za zjawisko w dużym stopniu niekorzystne.

Tabela 2 Udział powierzchni powiatów/gmin objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego [%]

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Powiat Ostrowiecki	20,4	20,4	20,4	20,6	20,7	21,0
Ostrowiec Świętokrzyski	10,4	10,9	10,9	14,0	15,0	19,1
Bałtów	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bodzechów	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ćmielów	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9
Kunów	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Waśniów	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Powiat Skarżyski	20,7	20,9	21,3	27,8	27,8	28,3
Skarżysko-Kamienna	4,0	4,6	6,4	6,4	6,4	10,0
Bliżyn	11,3	11,5	11,4	29,4	29,4	29,4
Łączna	99,6	99,6	100,0	100,0	100,0	100,0
Skarżysko Kościelne	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Suchedniów	2,3	3,0	3,1	3,1	3,1	3,1
Powiat Starachowicki	19,3	32,4	33,2	34,1	34,2	34,2

Starachowice	15,2	16,5	29,1	33,1	34,0	34,0
Brody	25,9	25,9	25,9	25,9	25,9	25,9
Mirzec	0,0	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5
Pawłów	39,6	39,6	39,6	42,1	42,1	42,1
Wąchock	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu (WZiZT) wydawane są dla inwestycji realizowanych na terenach niepokrytych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. W związku z faktem, że gmina Kunów i gmina Łączna posiadają miejscowe plany zagospodarowania dla całości swojego obszaru, decyzje te nie są tam wydawane. Analogiczna sytuacja ma miejsce w gminie Mirzec, gdzie obowiązuje plan dla niezalesionej północnej części gminy. Od 2011 r. wydano tam zaledwie 3 decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

W Ostrowcu Świętokrzyskim i Starachowicach, w przeanalizowanym okresie 2009-2014, nastąpił systematyczny spadek liczby wydawanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Trend ten należy wiązać ze wzrostem pokrycia ich terenu przez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W przypadku Skarżyska-Kamiennej, niskiemu stopniowi pokrycia MPZP towarzyszyła utrzymująca się na względnie niezmiennym poziomie (111-133) liczba wydawanych WZiZT. Wśród pozostałych gmin, liczba wydanych w okresie 2009-2014 WZiZT przekroczyła 300 w gminach Bodzechów, Brody i Pawłów.

Tabela 3 Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Powiat Ostrowiecki	556	519	464	412	335	369
Ostrowiec Świętokrzyski	297	260	218	196	161	190
Bałtów	37	35	29	32	25	28
Bodzechów	143	134	127	95	83	96
Ćmielów	37	43	22	34	30	20
Kunów	0	0	0	0	0	0
Waśniów	42	47	68	55	36	35
Powiat Skarżyski	228	207	231	233	197	209
Skarżysko-Kamienna	133	111	112	126	116	124
Bliżyn	23	19	42	21	19	17
Łączna	0	0	0	0	0	0
Skarżysko Kościelne	21	33	23	27	19	36
Suchedniów	51	44	54	59	43	32
Powiat Starachowicki	518	380	295	262	229	228
Starachowice	256	196	138	126	83	98
Brody	104	49	42	41	30	47
Mirzec	44	28	0	1	1	1
Pawłów	70	60	77	59	78	47
Wąchock	44	47	38	35	37	35

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

2.2 Infrastruktura techniczna

Infrastruktura drogowa

Główny układ komunikacyjny OF TnK opiera się na trzech drogach krajowych: DK7, DK42 oraz DK9. Najważniejszą z nich jest **droga krajowa nr 7** (Gdańsk – Warszawa – Radom – Skarżysko-Kamienna – Kielce – Kraków – Chyżne). Droga ta zapewnia **ponadregionalne**

skomunikowanie OF TnK w osi północ-południe. Uwzględniając obecnie realizowane prace jak i plany rozwoju w przyszłości jej znaczenie i użyteczność będą wzrastać. **W ostatnich latach droga ta jest modernizowana i przebudowywana do standardów drogi ekspresowej (S7).** W 2005 r. oddano do użytku węzeł Skarżysko I, w którym S7 krzyżuje się z DK42,³ a w 2011 r. odcinek Skarżysko-Kamienna – Występa, który zapewnił połączenie Skarżyska-Kamiennej z Kielcami w standardzie drogi ekspresowej.⁴ W trakcie procedury przetargowej jest odcinek przebiegający przez północną część Powiatu Skarżyskiego: Skarżysko-Kamienna – granica Województwa Świętokrzyskiego z Mazowieckim, na którym zaplanowano węzły Skarżysko Centrum oraz Skarżysko Północ.⁵ Budowa tego odcinka opóźnia się ze względu na kolizję z międzynarodowym korytarzem ekologicznym. Według *Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)*, droga S7 na odcinku Warszawa-Kraków, który przebiega przez OF TnK, ma być ukończona do 2020 r.⁶ Droga S7, jest trasą europejską kategorii A (E77).

DK42 ma kluczowe znaczenie dla wewnętrznego ruchu OF TnK, gdyż łączy ze sobą (razem z DK9) wszystkie miasta powiatowe OF TnK. Droga ta zaczyna się na skrzyżowaniu z DK9 w miejscowości Rudnik (Powiat Starachowicki, Gmina Brody), a następnie przebiega przez Starachowice i Skarżysko-Kamienną, gdzie krzyżuje się z drogą ekspresową S7. **W wymiarze ponadlokalnym jej znaczenie jest ograniczone** – na zachód od Skarżyska-Kamiennej prowadzi ona przez Radomsko do Namysłowa (Województwo Opolskie). Większość DK42 na terenie OF TnK przebiega przez obszar zabudowany, co negatywnie wpływa na poziom bezpieczeństwa i czas podróży tą drogą. Zgodnie z *Programem Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)*, w latach 2016-2019 ma być realizowana budowa obwodnicy Wąchocka.⁷ Gminy Bliżyn i Skarżysko-Kamienna przewidują w swoich studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego na niektórych odcinkach nowy korytarz dla przebiegu DK42. **Planowane inwestycje przyczynią się do poprawy funkcjonalności DK42 w wymiarze lokalnym**, w tym przyczynią się do poprawy skomunikowania Starachowic i Ostrowca Świętokrzyskiego z DK7 oraz wzrostu powiązania funkcjonalnego Skarżyska-Kamiennej, Starachowic i Ostrowca Świętokrzyskiego. **W wymiarze ponadlokalnym efekt tych inwestycji będzie jednak ograniczony.** W związku z planami budowy drogi ekspresowej S74 w trzeciej dekadzie XXI w., która ma połączyć autostradę A1 w okolicach Piotrkowa Trybunalskiego z S19 w Nisku, przez Kielce i Opatów, ranga DK42 w wymiarze ponadlokalnym ulegnie ograniczeniu.

DK9 zapewnia powiązanie Ostrowca Świętokrzyskiego z Województwem Mazowieckim i Podkarpackim, jednak jej **ponadlokalne znaczenie jest aktualnie ograniczone m.in. przez brak obwodnicy Iłży.** Funkcjonalność DK9 ma w najbliższych latach ulec poprawie, do czego przyczynić ma się jej modernizacja do standardów dwujezdniowej drogi głównej ruchu przyspieszonego (GP) prawie na całym odcinku przebiegającym przez OF TnK. W ramach planowanej na lata 2017-2021 budowy 27-kilometrowego odcinka DK9 Brody – Opatów większość drogi będzie przebiegać nowym śladem. Powstanie m.in. obwodnica Ostrowca Świętokrzyskiego oraz obejścia mniejszych miejscowości, takich jak Nietulisko i Miłków. Istotne dla zwiększenia dostępności transportowej wschodniej części OF TnK będzie także budowa obwodnicy Iłży w ciągu DK9, która ma zostać ukończona w 2020 r. oraz południowej obwodnicy Opatowa w ciągu S74 (2022), na skrzyżowaniu z którą będzie się rozpoczynać nowy ślad DK9. Niezależnie od realizacji powyższych inwestycji, **ponadlokalna dostępność komunikacyjna OF TnK związana z DK9 wzrośnie w stopniu ograniczonym.** Krajowe plany rozwoju infrastruktury drogowej nie przewidują przebudowy DK9 do standardów drogi ekspresowej, według

³ <http://www.gddkia.gov.pl/pl/a/7860/s7-wezel-drogowo-kolejowy-w-skarzysku-kamiennej>

⁴ <http://www.gddkia.gov.pl/pl/a/7861/s7-odcinek-skarzysko-kamienna-wystepa>

⁵ <http://www.gddkia.gov.pl/pl/a/7859/s7-odcinek-granica-wojewodztwa-skarzysko-kamienna>

⁶ <http://mib.gov.pl/files/0/1796809/2.pdf>

⁷ <http://mib.gov.pl/files/0/1796809/2.pdf>

których główną arterią łączącą Województwo Podkarpackie ze stolicą Polski mają być właśnie budowane drogi ekspresowe S19 Rzeszów – Lublin oraz S17 Lublin – Warszawa.

Sieć dróg krajowych uzupełniają drogi wojewódzkie. Przez teren OF TnK przebiega sześć dróg wojewódzkich:

- DW744 Starachowice – Mirzec – Radom;
- DW751 Suchedniów – Ostrowiec Świętokrzyski;
- DW752 Rzepin (Gmina Pawłów) – Górno (Powiat Kielecki);
- DW754 łącząca DK9 w Ostrowcu Świętokrzyskim, przez Bałtów, z DK79 w Gołębiewie;
- DW755 łącząca DK9 w Ostrowcu Świętokrzyskim, przez Ćmielów i przeprawę promową na Wiśle w Zawichoście z DW854 w Kosinie (Województwo Lubelskie);
- DW756 Starachowice – Pawłów – Stopnica (Powiat Buski).

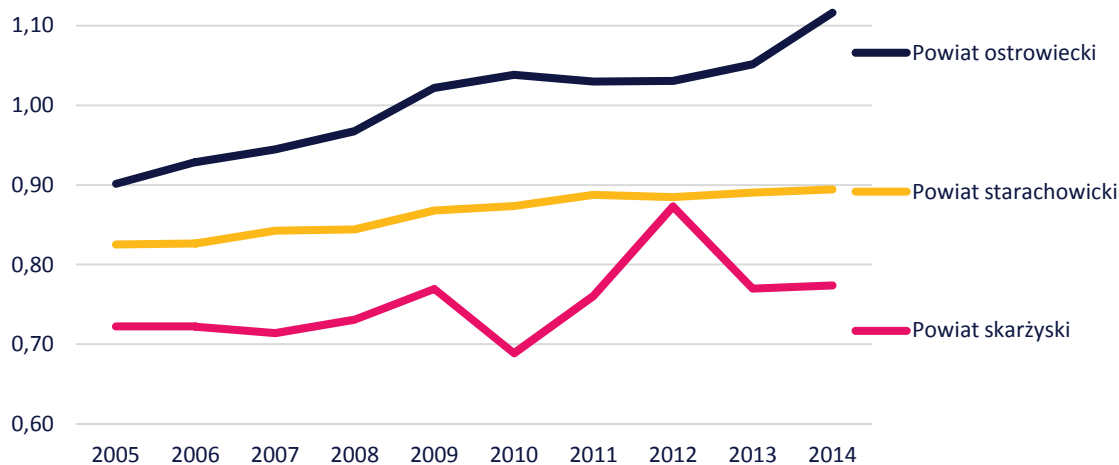
Władze Starachowic zabiegają o budowę północno-zachodniej obwodnicy miasta w ciągu DW744, dzięki której pojazdy obsługujące podstrefę SSE „Starachowice” nie przejeżdżałyby przez Starachowice, a dalej obwodnicą Wąchocka posiadałyby dogodne połączenie z siecią dróg ekspresowych.⁸ Względem pozostałych dróg wojewódzkich przebiegających przez OF TnK brak jest aktualnych planów budowy nowych odcinków.

Należy przy tym mieć na uwadze, że **zarówno drogi wojewódzkie, jak i drogi krajowe znajdują się w kompetencjach gmin jedynie w przypadku miast na prawach powiatu.** Żadne z głównych miast OF TnK nie jest miastem na prawach powiatu, skutkiem czego **zarówno drogi krajowe jak i wojewódzkie, stanowiące ramy komunikacyjne OF TnK, znajdują się poza kompetencjami władz lokalnych samorządów OF TnK zarówno w zakresie ich rozbudowy jak i modernizacji.** Władze gminne i powiatowe mogą jedynie lobbować za budową lub modernizacją określonych odcinków dróg tych kategorii.

W gestii władz lokalnych OF TnK znajdują się drogi powiatowe i gminne pełniące względem dróg wyższego rzędu funkcje uzupełniające, w tym zapewniające obsługę ruchu lokalnego. Sieć dróg gminnych i powiatowych (o nawierzchni twardej) jest najlepiej rozwinięta w przypadku Powiatu Ostrowieckiego – jej gęstość w 2014 r. wyniosła 1,12 km na km². W pozostałych powiatach wartości te wyniosły 0,89 w Powiecie Starachowickim oraz 0,77 w Powiecie Skarżyskim. W Powiecie Ostrowieckim od 2005 r. długość dróg powiatowych i gminnych, wzrosła łącznie o 132,5 km co przyczyniło się do wydłużenia istniejącej sieci drogowej o 23,8%. Zaobserwowany wzrost długości sieci drogowej w pozostałych powiatach był znacząco mniejszy i wyniósł 36,4 km w Powiecie Starachowickim oraz 20,3 km w Powiecie Skarżyskim. Zaobserwowane w przypadku Powiatu Skarżyskiego znaczące wahania długości sieci dróg gminnych i powiatowych najprawdopodobniej były spowodowane budową drogi ekspresowej S7 i związaną z nią reorganizacją i przebudową dróg niższych kategorii.

⁸ <http://starachowice-net.pl/informator/news/budowa-p-nocno-zachodniej-obwodnicy-starachowic-do-ko-ca-kwietnia-2016-zostanie-opracowana-dokumentacja>

Rys. 4 Gęstość dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni twardej na 1 km² [km]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Infrastruktura kolejowa

Najwyższą dostępnością infrastruktury kolejowej charakteryzuje się Skarżysko-Kamienna, w której krzyżują się obie linie kolejowe przebiegające przez OF TnK.

Pierwszą z nich jest linia kolejowa nr 8 Warszawa Zachodnia – Radom – Skarżysko-Kamienna – Kielce – Kraków Główny, a drugą linia kolejowa nr 25 Łódź Kaliska – Tomaszów Mazowiecki – Skarżysko-Kamienna – Starachowice – Ostrowiec Świętokrzyski – Tarnobrzeg – Dębica.

Skarżysko-Kamienna jest jedyną stacją kolejową na terenie OF TnK, na której regularnie zatrzymują się pociągi pośpieszne. Do Starachowic i Ostrowca Świętokrzyskiego na co dzień można dojechać jedynie pociągami regionalnymi. Wyjątkiem jest jedno piątkowe połączenie dalekobieżne relacji Warszawa Wschodnia – Przemyśl Główny oraz niedzielne wykonywane w przeciwnym kierunku, którego skład zatrzymuje się we wszystkich miastach powiatowych OF TnK. Łącznie, na trasie Ostrowiec Świętokrzyski – Skarżysko-Kamienna kursuje 7 par składów pociągów na dobę, z czego 5 kontynuuje swoją trasę do Kielc. Spośród pociągów dojeżdżających do Kielc, 2 dojeżdża bezpośrednio do Krakowa. Czas przejazdu pociągiem regionalnym ze Skarżyska-Kamiennej do Starachowic zajmuje 18 minut, a do Ostrowca Świętokrzyskiego 48 minut.

Ze względu na małe zainteresowanie podróżnych, na linii kolejowej nr 25 aktualnie nie odbywa się regularny ruch pasażerski na odcinkach Opoczno – Skarżysko-Kamienna oraz Ostrowiec Świętokrzyski – Tarnobrzeg. Wskutek tego, dojazd pociągiem z OF TnK do Łodzi i Rzeszowa jest znacząco utrudniony. W związku z otwarciem stacji kolejowej Opoczno Południe, z której bardzo szybko można dostać się do Warszawy, Krakowa i Katowic, wśród lokalnych samorządów i parlamentarzystów pojawiła się inicjatywa ponownego uruchomienia połączenia kolejowego na odcinku Opoczno – Końskie – Skarżysko-Kamienna, które miałyby być obsługiwane przez szynobus.⁹ Z kolei na odcinku Ostrowiec Świętokrzyski – Sandomierz/Tarnobrzeg regularny ruch pasażerski ma być wznowiony po planowanym remoncie tego odcinka.¹⁰

⁹ <http://tkn24.pl/chca-przywrocic-w-konskich-kolejowa-linie-nr-25-v-sejmik-ziemi-odrowazow-wideo-zdjecia/>

¹⁰ <http://www.ostrowiecka.pl/ostrowiec-swietokrzyski/miasto/7716-z-ostrowca-pocigiem-do-warszawy-kiedy-do-sandomierza>

Tabela 4 Najkrótszy czas podróży pociągiem ze stacji kolejowej Skarżysko-Kamienna do Kielc i największych miast sąsiednich województw [min.]

Skarżysko-Kamienna	
Kielce	34
Radom	26
Warszawa Centralna	176
Łódź Kaliska ¹¹	295
Katowice	164
Kraków Główny	126
Rzeszów Główny ¹²	287
Lublin	171

Źródło: opracowanie własne na podstawie czasów podróży pociągów podawanych na stronie www.rozklad-pkp.pl

W Skarżysku-Kamiennej znajduje się jedna z największych w Polsce stacji rozrządowych, której potencjał aktualnie jest w nikłym stopniu wykorzystywany. Planowana budowa węzła Skarżysko Północ na drodze S7 umożliwiłaby budowę planowanego w pobliżu stacji rozrządowej terminala intermodalnego, który wykorzystywałby położenie na przecięciu ważnych szlaków transportowych oraz umożliwiłaby wzajemny przeładunek ładunków z transportu kołowego na kolejowy. Brak tego typu inwestycji stanowi istotne ograniczenie transportu produkcji przemysłowej OF TnK w której znaczącą część stanowi produkcja wysokotonażowa. Należy w tym miejscu również zwrócić uwagę na istniejące obecnie ograniczenia możliwości przeładunku towarów na linię kolejową w Starachowicach, czego przyczyną jest przede wszystkim brak odpowiedniej rampy oraz niekorzystna struktura własnościowa terenu.

W najbliższych latach planowana jest realizacja szeregu inwestycji kolejowych pozwalających na zwiększenie dostępności komunikacyjnej OF TnK. Według Krajowego Programu Kolejowego do roku 2023, zmodernizowany w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia, ma zostać odcinek Skarżysko-Kamienna – Sandomierz/Tarnobrzeg. Odcinek Skarżysko-Kamienna – Końskie znajduje się na liście rezerwowej tego programu. Odcinek Skarżysko-Kamienna – Radom ma zostać zmodernizowany ze środków krajowych, a odcinek Skarżysko-Kamienna – Kielce znajduje się na liście rezerwowej projektów finansowanych z Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko oraz Programu „Łącząc Europę”.

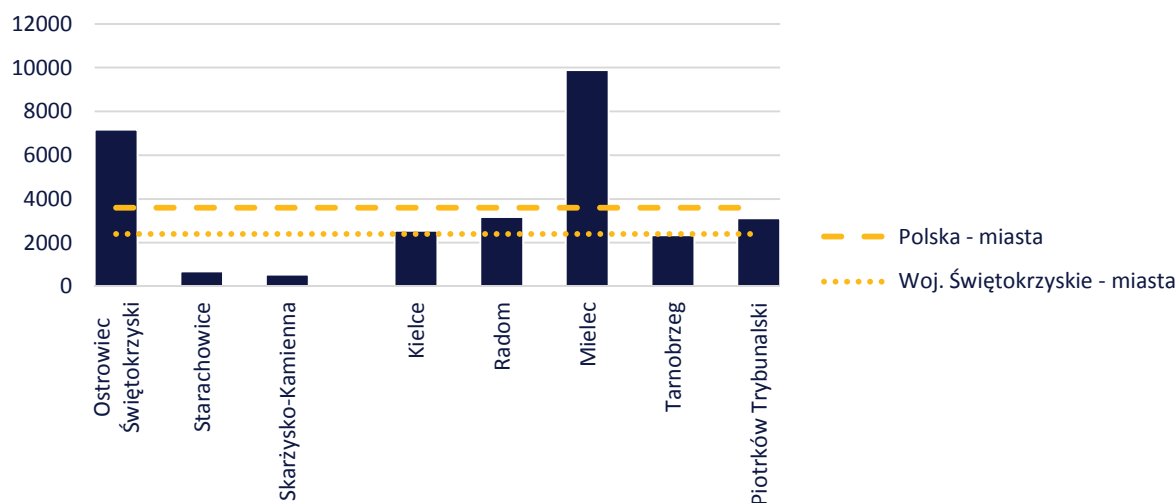
Ścieżki rowerowe

Wśród miast powiatowych OF TnK **najdłuższą i zarazem najęstszą sieć dróg rowerowych posiada Ostrowiec Świętokrzyski (33 km)**, co stanowi efekt prac zrealizowanych w latach 2011-2014. Gęstość infrastruktury rowerowej w Ostrowcu Świętokrzyskim jest zdecydowanie większa niż w gminach miejskich Woj. Świętokrzyskiego, a także Polski. Infrastruktura rowerowa w Skarżysku-Kamiennej i Starachowicach jest ograniczona. Długość ścieżek rowerowych wynosi w ich przypadku odpowiednio 3,5 km oraz 2,2, km. W porównaniu do przeanalizowanych miast konkurencyjnych, korzystnie prezentuje się wyłącznie Ostrowiec Świętokrzyski. Sieć ścieżek rowerowych pozostałych miast powiatowych OF TnK jest marginalna zarówno względem średniej jej gęstości w miastach Województwa Świętokrzyskiego i Polski jak i przeciętnych w tym aspekcie w skali kraju Kielcach, Radomiu, Tarnobrzegu i Piotrkowie Trybunalskim.

¹¹ Brak bezpośredniego połączenia. Najszybsze połączenie z przesiadką w Miechowie (Województwo Małopolskie).

¹² Brak bezpośredniego połączenia. Najszybsze połączenie z przesiadką w Przeworsku (Województwo Podkarpackie), ale nie jest to połączenie regularne – dostępne raz tygodniu. Pociąg ten przejeżdża także przez Starachowice i Ostrowiec Świętokrzyski (relacja Warszawa Wschodnia – Przemyśl Główny). W pozostałe dni najszybsze połączenie kolejowe ze Skarżyska-Kamiennej omija Starachowice i Ostrowiec Świętokrzyski i kursuje z przesiadką w Lublinie – podróż trwa 308 minut.

Rys. 5 Ścieżki rowerowe na 10 tys. km² (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Transport publiczny

Każde z miast powiatowych OF TnK jest właścicielem spółki gminnej świadczącej usługi transportu publicznego. W przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego jest to Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji Sp. z o.o. w Ostrowcu Świętokrzyskim, Starachowice - MZK Starachowice Sp. z o.o., Skarżyska-Kamiennej - Miejska Komunikacja Samochodowa w Skarżysku-Kamiennej Sp. z o.o. **Poszczególni przewoźnicy skupiają się niemal wyłącznie na zapewnieniu komunikacji zbiorowej na terenie poszczególnych miast powiatowych.** Połączenia międzygminne w ostatnich latach uległy znaczącemu ograniczeniu, do czego przyczyniły się zmiany prawne oraz powiązana z nimi konieczność podpisania porozumień między miastami a sąsiednimi gminami. Zawarcie powyższych porozumień jest problematyczne w związku z brakiem gotowości poszczególnych gmin do partycypowania w kosztach zapewnienia transportu publicznego swoim mieszkańcom. W związku z powyższym, jedynym przewoźnikiem na terenie OF TnK obsługującym aktualnie tereny poza granicami własnego miasta jest MZK Starachowice (4 linie podmiejskie). Na chwilę obecną MPK w Ostrowcu Świętokrzyskim i MKS w Skarżysku-Kamiennej nie obsługują żadnej linii podmiejskiej. Zaprzestanie obsługi gmin podmiejskich przez przewoźnika z Ostrowca Świętokrzyskiego i Skarżyska-Kamiennej miało miejsce odpowiednio od początku 2015 r. i 2016 r.

Brak obsługi przez przewoźnika publicznego terenów podmiejskich negatywnie wpływa na skomunikowanie poszczególnych gmin ze stolicami powiatów. Usługi przewozowe są świadczone przez przewoźników prywatnych, jednak w przeciwieństwie do przewoźników publicznych, ich działalność nastawiona jest bezwzględnie na zysk, przez co kursują oni zazwyczaj wyłącznie w godzinach szczytu i przez gęściej zaludnione obszary. W przypadku przewoźników publicznych, kryterium zysku, za sprawą współfinansowania przez budżety gmin, nie jest kryterium bezwzględnym – przykładowo, udział przychodów ze sprzedaży biletów stanowi ok.20-30% kosztów funkcjonowania Miejskiej Komunikacji Samochodowej w Skarżysku-Kamiennej Sp. z o.o.

Probleмами wszystkich miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych OF TnK **jest stosunkowo duża liczba linii, mała liczba kursów, brak rytmiczności rozkładów jazdy, przestarzały tabor niedopasowany do realnych potrzeb transportowych, brak jednolitej taryfy biletowej oraz dublowanie linii komunikacyjnych przez spółki PKS oraz prywatnych przewoźników.** Należy w tym miejscu również zwrócić uwagę na ograniczone wykorzystanie w systemie transportu publicznego linii kolejowej na odcinku Skarżysko-Kamienna – Ostrowiec Świętokrzyski, umożliwiającej szybką komunikację pomiędzy miastami położonymi na jej trasie. Kwestią problematyczną w tym zakresie jest ograniczona infrastruktura węzłów przesiadkowych przy stacjach kolejowych oraz ograniczone

skomunikowanie rozkładu jazdy autobusów z pociągami, na co wpływ mają m.in. relatywnie częste zmiany godzin kursowania pociągów regionalnych.

W Kontrakcie Terytorialnym dla Województwa Świętokrzyskiego zapisano, że miasta Ostrowiec Świętokrzyski i Starachowice lub właściwe podmioty tych miast mogą starać się o wsparcie projektów w obszarze niskoemisyjnego transportu publicznego w konkursach w ramach właściwego krajowego programu operacyjnego na lata 2014-2020, służącego realizacji Umowy Partnerstwa w zakresie polityki spójności, jeżeli w ramach tego źródła będą dostępne środki finansowe.¹³

W wymiarze ponadlokalnym, wszystkie miasta powiatowe OF TnK charakteryzują się zblizoną dostępnością transportem autobusowym, choć ze względu na położenie poza najważniejszymi szlakami drogowymi, przez Starachowice przejeżdża najmniej autobusów dalekobieżnych. W przeciwieństwie do Skarżyska-Kamiennej czy Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowice nie posiadają bezpośredniego połączenia autobusowego z Krakowem. Z kolei bezpośrednie połączenie z Wrocławiem posiada tylko Ostrowiec Świętokrzyski, a z Katowicami Skarżysko-Kamienna. Ponadto główne miasta OF TnK, oprócz wielu relacji w ramach województwa świętokrzyskiego, posiadają regularne połączenia autobusowe m.in. do Warszawy, Radomia, Poznania, Łodzi, Torunia, Płocka, Częstochowy, Rzeszowa i Przemysła, a w sezonie letnim także do miejscowości nadmorskich (Gdańsk, Kołobrzeg) lub górskich (Zakopane). Spośród przewoźników świadczących dla OF TnK usługi przewozowe na liniach ponadlokalnych wymienić należy m.in. PKS w Ostrowcu Św. S.A. oraz Polski Bus, Neobus, Sindbad, S.C.P. Jansen, Plater's i PKS „Polonus”.

Infrastruktura elektroenergetyczna

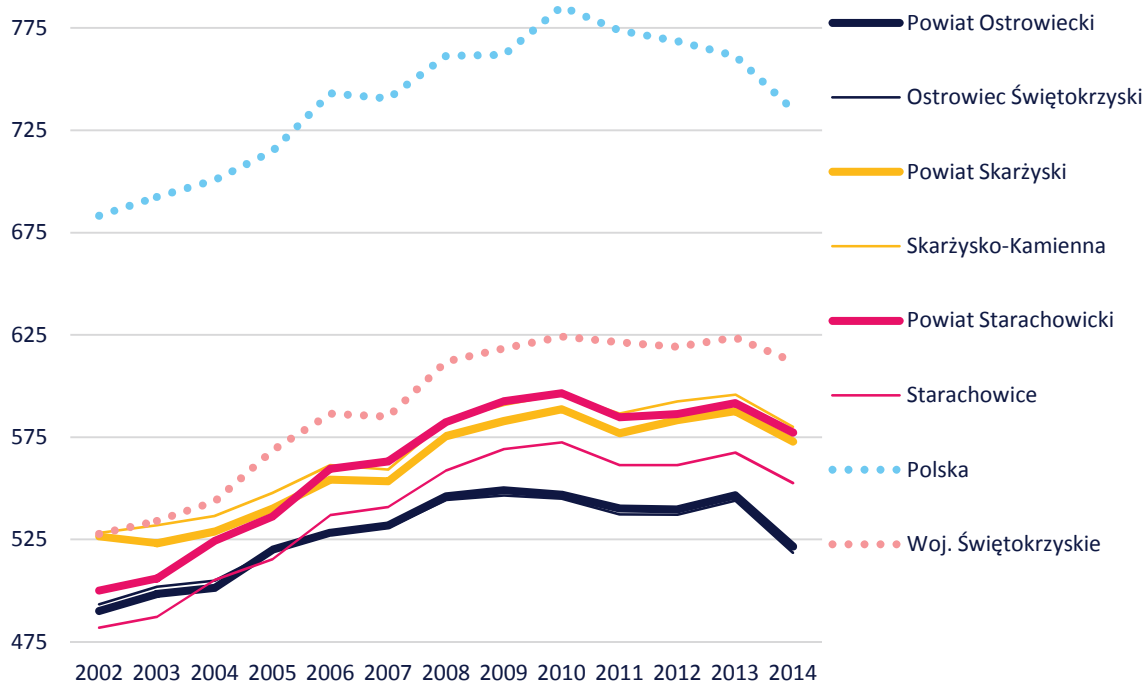
Przez OF TnK przebiegają dwie linie sieci elektroenergetycznej najwyższych napięć 400kV. Jedna z elektrowni w Kozienicach (Województwo Mazowieckie), a druga z elektrowni w Połańcu (Województwo Świętokrzyskie). Obie linie spotykają się w **Stacji Elektroenergetycznej „Ostrowiec” 400/110kV**, tuż obok największego odbiorcy energii elektrycznej OF TnK, jakim jest Celsa Huta Ostrowiec Sp. z o.o.¹⁴ W miejscu tym prąd rozdzielany jest do sieci 110kV, gdzie poprzez kilkanaście stacji elektroenergetycznych 110kV zlokalizowanych na terenie OF TnK (przede wszystkim w najbliższym sąsiedztwie miast powiatowych) jest dystrybuowany do mieszkańców oraz lokalnych terenów przemysłowych i inwestycyjnych. Poprzez Stację Elektroenergetyczną Bór 110/30/15kV (Skarżysko-Kamienna) OF TnK jest podłączony linią elektroenergetyczną 110kV także ze **Stacją Elektroenergetyczną „Kielce Piaski” 220/110/30/15kV**.

Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych OF TnK jest znacząco niższe niż w skali kraju. Przeciętne zużycie (w gospodarstwach domowych) energii elektrycznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca stanowiło 2014 r. w Skarżysku-Kamiennej 78,9% średniej wartości ogólnokrajowej. W przypadku Starachowic i Ostrowca Świętokrzyskiego wartości te wynosiły odpowiednio 75,2% oraz 70,5%. Należy przy tym zauważyć, że **niższe zużycie energii elektrycznej nie wynika w tym wypadku z korzystnych postaw proekologicznych** – zmiana poziomu zużycia energii elektrycznej przez mieszkańców w latach 2002-2014 była analogiczna jak w skali kraju i Województwa Świętokrzyskiego. W tym wypadku, niższe zużycie energii elektrycznej można wiązać z niższym poziomem zamożności mieszkańców OF TnK.

¹³ https://www.mr.gov.pl/media/3269/KT_Swietokrzyskie_14112014.pdf

¹⁴ http://www.pse.pl/uploads/obrazki/plan_sieci_elektroenergetycznej_najwyzszych_napiec.jpg

Rys. 6 Roczne zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca w gospodarstwach domowych [kWh]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Infrastruktura ciepłownicza

Ciepłownie zlokalizowane są we wszystkich miastach powiatowych OF TnK. Spółka **Celsium Sp. z o.o.** obsługuje Skarżysko-Kamienną oraz północno-zachodnią przemysłową część Starachowic. Z kolei największe starachowickie osiedla mieszkaniowe obsługiwane są przez **Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o.** Natomiast Ostrowiec Świętokrzyski obsługiwany jest przez spółkę **Miejska Energetyka Ciepła Sp. z o.o.**, która wytwarza ciepło w ciepłowni węglowej przy ul. Samsonowicza oraz kotłowni przy Alei Solidarności¹⁵ - oprócz mieszkańców, odbiorcami ciepła są także zakłady przemysłowe, szczególnie Celsa Huta Ostrowiec Sp. z o.o.

Wśród innych miast OF TnK sieć ciepłownicza funkcjonuje także w Kunowie (Powiat Ostrowiecki) oraz w Suchedniowie (Powiat Skarżyski). Pozostałe gminy nie są wyposażone w sieć ciepłowniczą, co w przypadku powszechnego w gminach OF TnK braku lub ograniczonego rozwoju sieci gazowniczej (patrz: Infrastruktura gazownicza) przekłada się na **powszechność ogrzewania domów instalacjami indywidualnymi**. Brak podłączenia do tego typu sieci dotyczy przede wszystkim zabudowy jednorodzinnej. W zależności od wykorzystywanego w instalacjach indywidualnych paliwa, instalacje te mogą mieć zróżnicowany wpływ na stan środowiska przyrodniczego OF TnK.

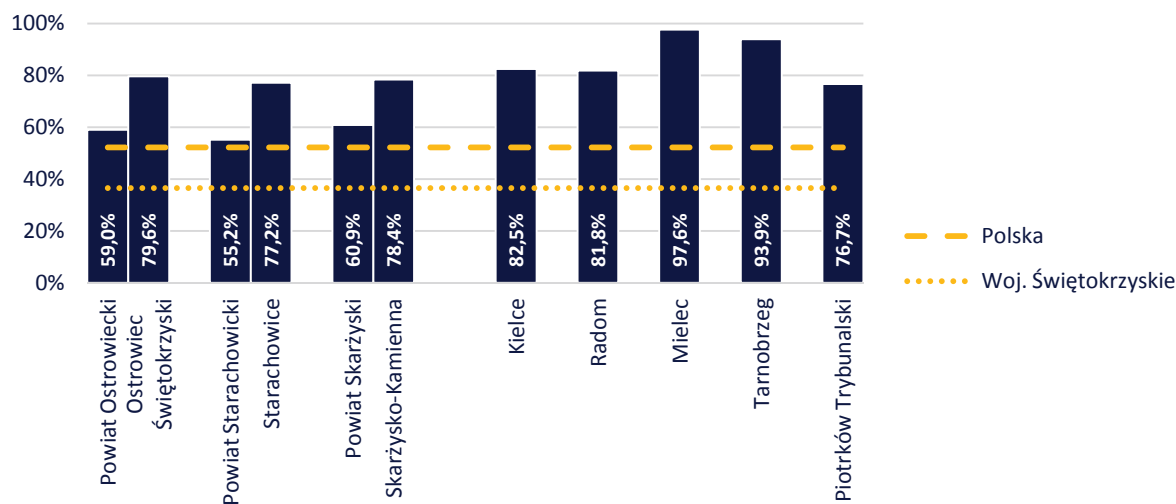
Infrastruktura gazownicza

Dostępność sieci gazowniczej w OF TnK jest ponadprzeciętna zarówno w skali Województwa Świętokrzyskiego jak i kraju. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowniczej w 2014 r. wynosił od 55,2% w Powiecie Starachowickim do 60,9% w Powiecie Skarżyskim. Dostępność do sieci gazowniczej była w znacząco wyższym stopniu rozpowszechniona w miastach powiatowych – **średnio 4 na 5 mieszkańców Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic i Skarżyska-Kamiennej posiadało dostęp do sieci gazowniczej.**

¹⁵ <http://www.mec.ostrowiec.biz.pl/index.html>

Spośród przeanalizowanych miast konkurencyjnych, zdecydowanie wyższą dostępnością charakteryzowały się Mielec oraz Tarnobrzeg, w przypadku których poza zasięgiem sieci gazowniczej mieszkało odpowiednio 2,4% i 6,1% mieszkańców.

Rys. 7 Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowniczej w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Dostępność sieci gazowniczej w pozostałych gminach OF TnK była w znaczącym stopniu zróżnicowana. Brak lub znikomą siecią gazowniczą charakteryzowały się gminy Bałtów i Waśniów w Powiecie Ostrowieckim oraz gmina Łączna. W dwóch pierwszych przypadkach w 2014 r. stwierdzono brak sieci gazowniczej. W przypadku gminy Łączna odsetek ludności korzystającej z sieci gazowniczej wyniósł 2,2%. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowniczej w przedziale 10,0% - 36,5% (średnia Woj. Świętokrzyskiego) charakteryzował gminy Bodzechów i Kunów w Powiecie Ostrowieckim, Pawłów i Mirzec w Powiecie Starachowickim oraz Skarżysko-Kościelne w Powiecie Skarżyskim. Najwyższą dostępnością, wyższą od średniej regionalnej, charakteryzowały się gminy Ćmielów (41,5%¹⁶) w Powiecie Ostrowieckim, Wąchock (37,7%) i Brody (46,7%) w Powiecie Starachowickim oraz Bliżyn (40,5%) i Suchedniów w Powiecie Skarżyskim (58,3%), przy czym **dostępność sieci gazowniczej w gminie Suchedniów była ponadprzeciętna w skali kraju.**

Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowniczej w okresie 2006-2014 pozostawał na względnie niezmiennym poziomie we wszystkich miastach powiatowych OF TnK. W przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego wartość ta zmniejszyła się z 80,2% do 79,6%. W przypadku Skarżyska-Kamiennej – wzrosła z 77,8% do 78,4%. W przypadku Starachowic wzrosła z 76,9% do 77,2%. Brak znaczącego wzrostu odsetka ludności korzystającej z sieci gazowniczej nie wynika jednak wyłącznie z braku lub ograniczonych inwestycji w tym zakresie. Co należy podkreślić, brak inwestycji w rozwój sieci gazowniczej został zaobserwowany jedynie w przypadku Starachowic (długość sieci gazowniczej w analizowanym okresie zmalała o 94 m). W przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego oraz Skarżyska-Kamiennej, długość sieci gazowniczej wzrosła odpowiednio o 15,4 km oraz 22,0 km. Oznacza to, że pomimo wzrostu długości sieci gazowniczej w Ostrowcu Świętokrzyskim o 11,4%, odsetek mieszkańców nią objęty zmalał o 0,8%. W przypadku Skarżyska-Kamiennej, wzrost długości sieci gazowniczej o 19,8% przyczynił się do wzrostu liczby osób nią objętych o zaledwie 0,6%.

Należy mieć przy tym jednak na uwadze, że inwestycje w rozwój sieci gazowniczej dotyczyć mogą zarówno inwestycji dedykowanych zabudowie mieszkaniowej jak i terenom inwestycyjnym, przez co nie każda realizowana inwestycja przekłada się na wzrost dostępności sieci gazowniczej wśród

¹⁶ W nawiasach podany został odsetek ludności korzystającej z sieci gazowniczej w 2014 r.

mieszkańców. Uwzględniając jednak postępujący spadek liczby mieszkańców obserwowany we wszystkich miastach powiatowych OF TnK, **brak wzrostu odsetka ludności korzystającej z sieci gazowniczej można tłumaczyć również emigracją mieszkańców z terenów objętych siecią gazowniczą oraz imigracją mieszkańców na tereny nią nie objęte.** Proces ten jest powiązany z wewnętrzną suburbanizacją miast powiatowych OF TnK i skutkuje dwoma, wymiernymi, negatywnymi konsekwencjami. Na skutek emigracji ludzi z terenów objętych istniejącą siecią gazowniczą, spada liczba osób która z niej korzysta – wzrasta jej koszt utrzymania w przeliczeniu na 1 użytkownika. Na skutek imigracji ludzi na tereny nieobjęte siecią gazowniczą, w związku z oczekiwaniami mieszkańców i działaniami gmin mającymi na celu zapewnienie mieszkańcom dostępu do infrastruktury, sieć gazownicza jest rozwijana na nowych obszarach w celu obsłużenia nowej rozproszonej zabudowy – w przypadku której koszt realizacji i utrzymania inwestycji w przeliczeniu na 1 użytkownika jest znacząco wyższy niż w przypadku zabudowy zwartej.

Infrastruktura wodno-kanalizacyjna

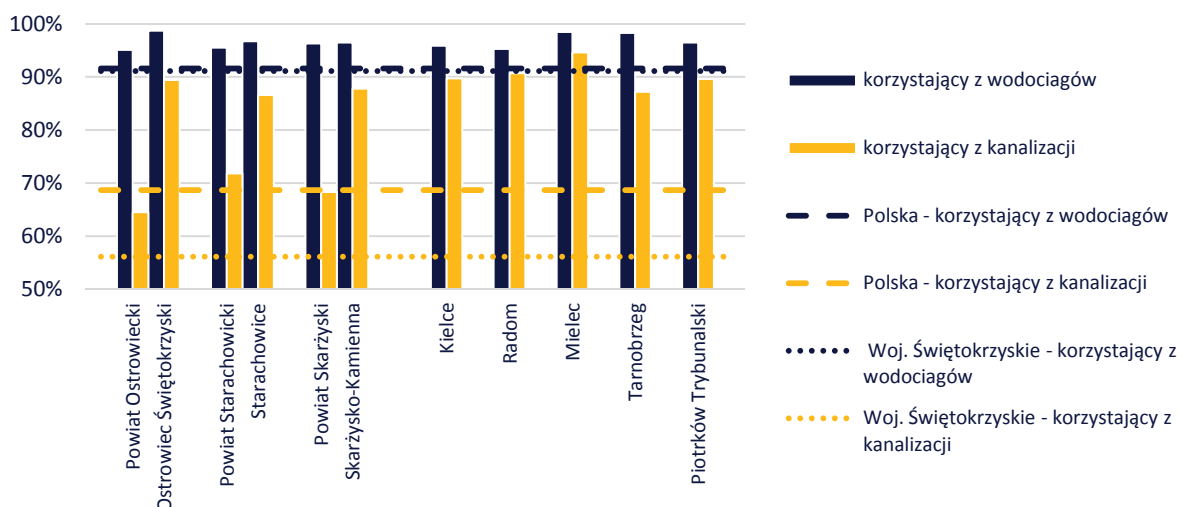
Dostępność sieci wodociągowej w OF TnK w 2014 r. była ponadprzeciętna w skali kraju i województwa zarówno w przypadku miast powiatowych jak i powiatów.

Największym odsetkiem mieszkańców z dostępem do sieci wodociągowej charakteryzował się Powiat Ostrowiecki (89,4%) i Ostrowiec Świętokrzyski (95,1%). Poziom dostępności sieci wodociągowej w miastach powiatowych OF TnK był zbliżony do poziomu charakteryzującego przeanalizowane miasta konkurencyjne.

OF TnK charakteryzuje się ponadprzeciętną dysproporcją rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Odsetek ludności posiadającej dostęp do sieci kanalizacyjnej w 2014 r. był niższy niż w przypadku sieci wodociągowej o 23,7% w Powiecie Starachowickim, 28,0% w Powiecie Skarżyskim i 30,6% w Powiecie Ostrowieckim. W skali kraju różnica ta wynosiła średnio 22,9%. Spośród miast powiatowych, najmniejszą różnicą w poziomie dostępności sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, wynoszącą 8,7%, charakteryzowało się Skarżysko-Kamienna. Spośród miast konkurencyjnych, jedynym miastem cechującym się większą dysproporcją w rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacyjnej był Tarnobrzeg – w jego przypadku analizowana różnica wyniosła 11,0%. W pozostałych miastach różnica ta wynosiła od 3,9% w Mielcu do 6,9% w Piotrkowie Trybunalskim.

Najwyższą dostępnością sieci kanalizacyjnej w 2014 r. charakteryzował się Powiat Starachowicki – dostęp do sieci kanalizacyjnej posiadało 71,8% mieszkańców, co stanowiło wartość wyższą zarówno od średniej regionalnej (56,1%) jak i krajowej (68,7%). Najniższą dostępnością charakteryzował się Powiat Ostrowiecki w którym wartość ta wyniosła 64,3%, co sytuowało Powiat Ostrowiecki pomiędzy średnią krajową a średnią regionalną. Znacząco wyższą dostępnością infrastruktury kanalizacyjnej charakteryzowały się miasta powiatowe – we wszystkich miastach powiatowych OF TnK odsetek ludności korzystającej z kanalizacji był zdecydowanie wyższy od średniej krajowej. Wynosił on od 86,6% w Starachowicach do 89,4% w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Rys. 8 Odsetek ludności korzystającej z wodociągów i kanalizacji w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Dostępność sieci wodociągowej w pozostałych gminach OF TnK należy uznać za relatywnie wysoką – najniższą dostępnością charakteryzowała się gmina Bałtów, w przypadku której dostęp do sieci wodociągowej w 2014 r. posiadało 80,5% mieszkańców. **Dostępność sieci kanalizacyjnej w tym wypadku prezentowała się znacząco gorzej.** Odsetkiem mieszkańców posiadającym dostęp do sieci kanalizacyjnej wyższym od średniej wartości regionalnej charakteryzowały się jedynie dwie gminy – Wąchock (71,2%) oraz Brody (73,5%) w powiecie Starachowickim. Najniższą wartością, poniżej 30%, charakteryzowały się gminy Waśniów (11,0%), Bodzechów (15,3%) i Ćmielów (20,0%) w powiecie Ostrowieckim oraz gmina łączna (26,9%) w powiecie Skarżyskim. W wymienionych gminach, różnica pomiędzy odsetkiem mieszkańców posiadających dostęp do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej wynosiła ponad 60%. Rozwój sieci wodno-kanalizacyjnej w gminach OF TnK był w ostatnich latach przedmiotem licznych inwestycji, przez co poziom jej dostępności ulega stopniowej poprawie.

Wzrost dostępności sieci wodno-kanalizacyjnej jest również widoczny w miastach powiatowych OF TnK, jednak **analogicznie jak w przypadku sieci gazowniczej, na skalę oddziaływania realizowanych inwestycji wpływ ma m.in. odpływ ludności z terenów wyposażonych w infrastrukturę i osiedlanie się mieszkańców na terenach w nią niewyposażonych.** Przykładowo, w Ostrowcu Świętokrzyskim długość sieci kanalizacyjnej do 2014 r. wzrosła względem 2002 r. o 40,5% (55,0 km) czemu towarzyszył wzrost odsetka mieszkańców posiadających do niej dostęp o 3,7%. W Starachowicach wzrost długości sieci wyniósł 57,2% (64,0 km) – odsetek osób z dostępem do niej wzrósł o 2,8%. W Skarżysku-Kamiennej sieć kanalizacyjna wydłużyła się o 83,0% (72,0 km) czemu towarzyszył wzrost udziału osób z dostępem do niej o 6,2%.

2.3 Infrastruktura społeczna i zdrowotna

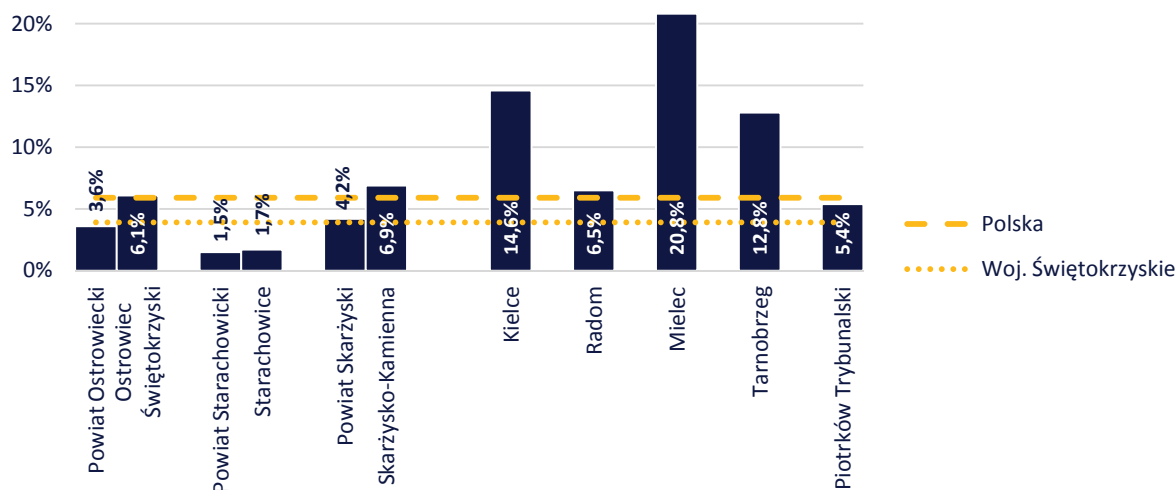
W ramach niniejszego rozdziału omówiona została dostępność żłobków, szpitali oraz skala świadczonej pomocy społecznej. Pozostałymi omówionymi w ramach niniejszej diagnozy elementami infrastruktury społecznej są szkolnictwo (patrz rozdz. 3.2 Edukacja) oraz muzea (patrz rozdz. 2.5 Potencjał Turystyczny. Atrakcje turystyczne).

Żłobki

łącznie, na terenie OF TnK w 2014 r. funkcjonowało 6 żłobków, z czego 3 w Skarżysku Kamiennej, 2 w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz 1 w Starachowicach. Oprócz żłobków, działalność prowadziły również 2 kluby dziecięce - po jednym w Skarżysku-Kamiennej oraz Pawłowie

(Powiat Starachowicki). **Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych oraz klubach dziecięcych w 2014 r. w Ostrowcu Świętokrzyskim (110 miejsc) i Skarżysku-Kamiennej (87 miejsc) był nieznacznie wyższy niż średnia wartość krajowa, co nie zmienia faktu, że należy uznać go za ograniczony.** W przypadku powyższych miast, opieką objęte było co szesnaste dziecko w wieku do lat 3. W porównaniu do przeanalizowanych miast konkurencyjnych, wartość ta jest znacząco niższa niż w przypadku Tarnobrzegu, Kielc i Radomia. Najniższą dostępnością żłobków charakteryzowały się Starachowice - opieką objęte było 1 na 59 dzieci.

Rys. 9 Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych oraz klubach dziecięcych w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Pomoc społeczna

Skala liczby osób korzystających z pomocy społecznej w OF TnK jest niższa niż jej średni poziom w Województwie Świętokrzyskim i wyższa niż w Polsce. Liczba osób

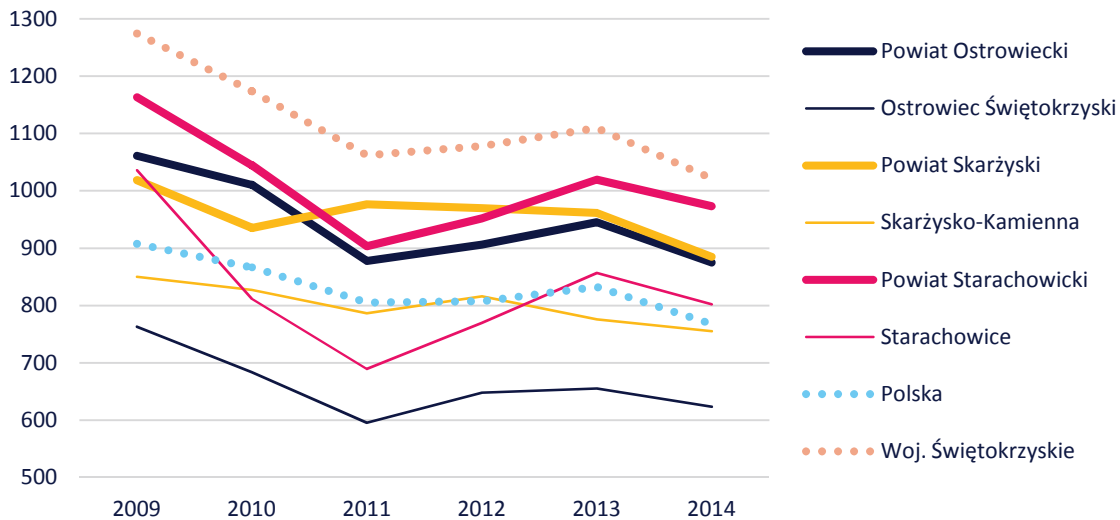
korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wyniosła w 2014 r. 973,3 w Powiecie Starachowickim, 885,2 w Powiecie Skarżyskim oraz 845,0 w Powiecie Ostrowieckim. Średnie wartości krajowa i regionalna analizowanego wskaźnika wyniosły w 2014 r. odpowiednio 767,7 oraz 1021,5. Zgodnie z obserwowanymi trendami (regionalnym i krajowym) liczba mieszkańców korzystających z pomocy społecznej w OF TnK w ostatnich latach spadała. Względem 2009 r. liczba osób korzystających z pomocy społecznej przypadająca na 10 tys. mieszkańców spadła w Powiecie Ostrowieckim o 20,1%, w Powiecie Starachowickim o 16,3% oraz w Powiecie Skarżyskim o 13,1%.

W ramach OF TnK **mieszkańcy korzystający z pomocy społecznej koncentrowali się poza miastami powiatowymi.** Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w miastach powiatowych była zdecydowanie niższa niż miało to miejsce w poszczególnych powiatach. Wartość ta w 2014 r. w przypadku Skarżyska-Kamiennej i Starachowic była zbliżona do średniej wartości ogólnokrajowej. W przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego, liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców była niższa od średniej wartości krajowej o 18,8%.

Spośród przeanalizowanych miast konkurencyjnych, wyższym udziałem mieszkańców korzystających z pomocy społecznej charakteryzował się wyłącznie Piotrków Trybunalski. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w Kielcach, Radomiu i Tarnobrzegu zawierała się w przedziale wyznaczanym przez wartości charakteryzujące miasta powiatowe OF TnK – od 623,7 do 802,3. Odmienne sytuacja prezentowała się w Mielcu, gdzie skalę pomocy społecznej

należy uznać za ograniczoną – na 10 tys. mieszkańców z pomocy społecznej w Mielcu korzystało 244,0 osób.

Rys. 10 Liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej na 10 000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W każdym z powiatów OF TnK funkcjonują Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, które zajmują się rozwiązywaniem problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej i wspierania osób niepełnosprawnych. Celem działań prowadzonych przez PCPR jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka. Na terenie OF TnK znajdują się również domy pomocy społecznej, będące miejscem stałego pobytu dla osób przewlekle chorych, niepełnosprawnych i starszych. Dwa takie obiekty znajdują się w Ostrowcu Świętokrzyskim, a po jednym w Skarżysku-Kamiennej, Starachowicach, Brodach i Godowie (Gmina Pawłów). Ponadto w systemie pomocy społecznejienne formy opieki dla osób niepełnosprawnych z zaburzeniami psychicznymi są świadczone przez środowiskowe domy samopomocy (po jednej placówce w Starachowicach i Skarżysku-Kamiennej) oraz warsztaty terapii zajęciowej. WTZ znajdują się w Ostrowcu Świętokrzyskim (2), Skarżysku-Kamiennej (2), Starachowicach (1) oraz Kałkowie-Godowie w Gminie Pawłów (1). Do jednostek opieki społecznej zaliczane są ponadto rodzinne domy dziecka i placówki opiekuńczo-wychowawcze. W Starachowicach zlokalizowane są 3 rodzinne domy dziecka, a w Ostrowcu Świętokrzyskim - 1. Z kolei w Małachowie (Gmina Ćmielów) i w Skarżysku-Kamiennej znajdują się placówki opiekuńczo-wychowawcze. W ramach systemu pomocy społecznej funkcjonują ponadto miejskie i gminne ośrodki pomocy społecznej, które znajdują się w każdej gminie OF TnK. Całodobowych świadczeń zdrowotnych, obejmujących pielęgnację i rehabilitację pacjentów niewymagających hospitalizacji, udziela ponadto Zakład Opiekuńczo-Leczniczy, który działa w strukturach Szpitala Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej.

Szpitala

Szpitala na terenie OF TnK koncentrują się w miastach powiatowych. Po jednym szpitalu znajduje się w każdym z nich:

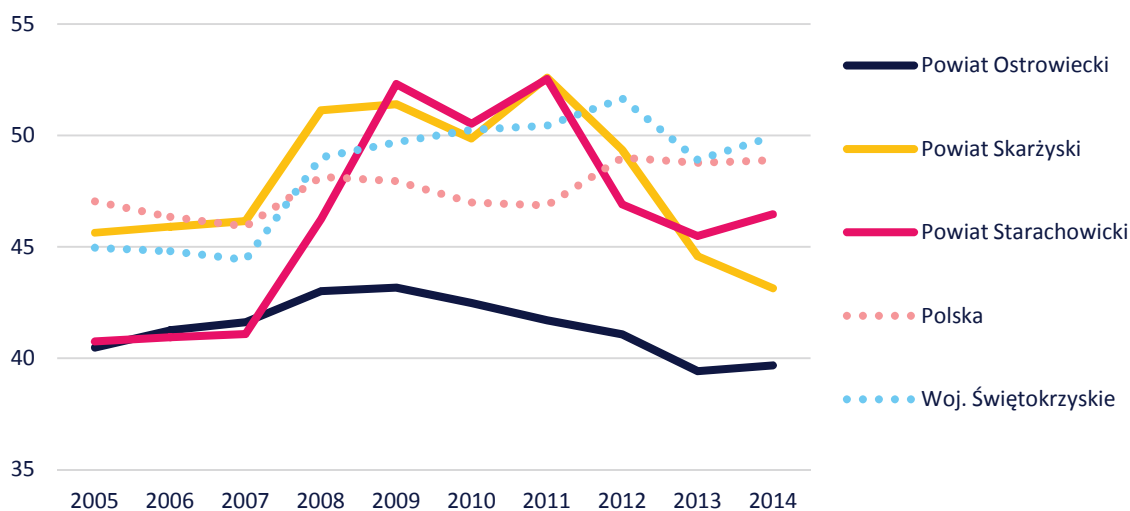
- Zespół Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy im. Marii Skłodowskiej-Curie w Skarżysku-Kamiennej;
- Powiatowy Zakład Opieki Zdrowotnej w Starachowicach;
- Zespół Opieki Zdrowotnej w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Wymienione szpitale, jako Zakłady Opieki Zdrowotnej podlegają zarządowi powiatów.

Najniższą dostępnością opieki szpitalnej charakteryzuje się Powiat Ostrowiecki. Liczba łóżek przypadających na 10 tys. mieszkańców wyniosła w jego wypadku w 2014 r. 39,7 co stanowiło 81,2% średniej wartości krajowej. Niską dostępnością opieki szpitalnej charakteryzowały się również pozostałe powiaty OF TnK – analizowana wartość wyniosła w Powiecie Skarżyskim 43,1 oraz 46,5 w Powiecie Starachowickim.

W Powiecie Ostrowieckim, w okresie 2005-2014, liczba dostępnych łóżek w szpitalach w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców była względnie stała, przy czym od 2009 r. obserwowany jest powolny ale systematyczny jej spadek. Dostępność łóżek szpitalnych w pozostałych powiatach w analizowanym okresie była znacząco bardziej dynamiczna. Względem 2005 r., liczba łóżek w szpitalach na 10 tys. mieszkańców wzrosła do 2011 r. o 29,2% w Powiecie Starachowickim oraz 15,4% w Powiecie Skarżyskim. W 2011 r. dostępność opieki szpitalnej, mierzona liczbą dostępnych łóżek, była w Powiecie Skarżyskim i Powiecie Starachowickim ponadprzeciętna zarówno w skali kraju jak i Województwa Świętokrzyskiego. Po 2011 r., zarówno w Powiecie Starachowickim jak i Powiecie Skarżyskim nastąpił dynamiczny spadek analizowanej wartości do czego przyczyniła się restrukturyzacja, spowodowana trudną sytuacją finansową obu placówek.¹⁷ Względem 2011 r. do 2014 r. liczba łóżek w szpitalach na 10 tys. mieszkańców spadła o 11,4% w Powiecie Starachowickim oraz 18,1% w Powiecie Skarżyskim, przy czym w przypadku Powiatu Skarżyskiego oznaczało to spadek analizowanej wartości poniżej prognozy z 2005 r.

Rys. 11 Liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

2.4 Środowisko przyrodnicze

System ochrony środowiska przyrodniczego

Ochroną środowiska przyrodniczego na terenie OF TnK objęte są przede wszystkim zwarte kompleksy leśne (i ich części) oraz doliny rzeczne – Kamiennej i Świśliny. W granicach OF TnK położonych jest w całości lub w części dwanaście obszarów siedliskowych Natura 2000¹⁸:

¹⁷ <http://www.echodnia.eu/swietokrzyskie/wiadomosci/skarzysko-kamienna/art/8839869,gorzkie-pigulki-maja-uleczyc-skarzyski-szpital,id,t.html>

¹⁸ Charakterystyka obszarów Natura 2000 została oparta na bazie Mapy Ostoji Towarzystwa Badań i Ochrony Przyrody (źródło: <http://www.natura2000.tbop.org.pl/node/10>) oraz geoserwisie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>)

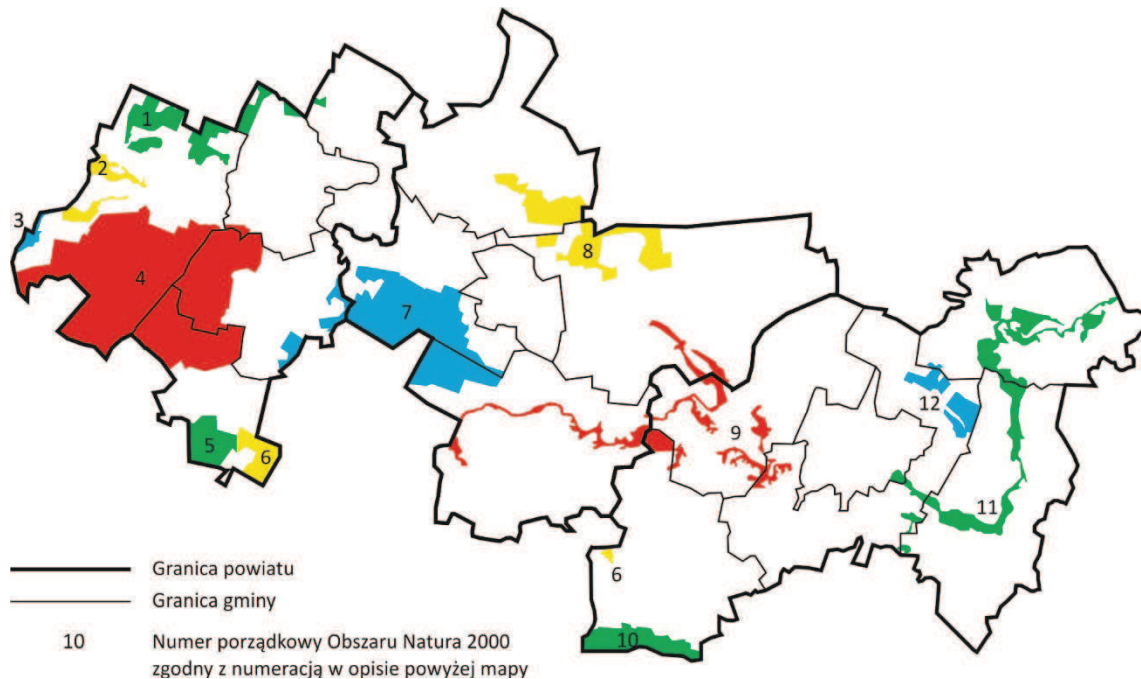
1. **Lasy Skarżyskie** – obszar położony w dużej mierze w granicach OF TnK - w północnej części miasta Skarżysko-Kamienna i gmin Bliżyn oraz Skarżysko Kościelne. Część obszaru położona jest na terenie gminy Szydłowiec. Granice obszaru w dominującej części zawierają się w ramach zwartego kompleksu leśnego. Obszar głównie leśny (lasy bukowo-jodłowe) z występującymi na jego obrzeżach zmiennowilgotnymi łąkami trzęślicowymi. W jego ramach występuje 5 gatunków o znaczeniu europejskim: ważka - trzepla zielona; motyle - czerwończyk nieparek i przeplatka aurinia; chrząszcz pachnica i ssak - bóbr europejski. W granicach obszaru, na terenie gminy Bliżyn, położony jest **rezerwat Ciechostowice**.
2. **Uroczysko Pięty** – obszar położony na pograniczu gminy Bliżyn oraz gminy Stąporków (Powiat Konecki). Obszar charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem siedliskowym. Występują tu zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, torfowiska przejściowe i trzęsawiska, brzoźowo-sosnowe bagienne lasy borealne, łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe oraz grądy środkowoeuropejskie i subkontynentalne. Stwierdzono występowanie 57 gatunków motyli dziennych, w tym: przeplatka aurinia, modraszek telejus, czerwończyk nieparek, paź żeglarz, modraszek bagniczek oraz strzępotek.
3. **Dolina Krasnej** – obszar położony w większej części na terenie gminy Stąporków, poza OF TnK – w granicach OF TnK znajduje się niewielka część obszaru położona na terenie gminy Bliżyn. Obszar obejmuje naturalną, bagienną dolinę rzeki Krasnej i jej dopływów. Występują tu bory sosnowe, kompleksy wilgotnych łąk i torfowisk oraz olsy.
4. **Lasy Suchedniowskie** – rozległy obszar położony na terenie gmin Bliżyn, Suchedniów oraz łączna (w ramach OF TnK) oraz gmin Stąporków, Mniów, Zagnańsk oraz Miedziana Góra (poza OF TnK). Obszar obejmuje Płaskowyż Suchedniowski i Wzgórza Kołomańskie. Ponad 80% powierzchni stanowią lasy - lasy mieszane i bory. Występują również torfowiska i wilgotne łąki oraz użytki rolne - łąki i pola uprawne. W granicach obszaru znajdują się tereny źródłiskowe rzek Krasnej, Bobrzy i Kamionki. Granice obszaru w dużej mierze pokrywają się z granicami **Suchedniowsko-Oblęgoborskiego Parku Krajobrazowego**. W ramach obszaru, na terenie gminy Bliżyn, położone są **rezerваты Dalejów i Świnia Góra**.
5. **Ostoja Barcza** – obszar położony na terenie gminy łączna oraz gmin Zagnańsk i Masłów. Obszar obejmuje zachodnią część pasma Klonowskiego Gór Świętokrzyskich oraz podmokłe łąki położone w jego południowej części. Znaczną część obszaru zajmują buczyny.
6. **Łysogóry** – granice obszaru w dużej mierze pokrywają się z granicami Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Obszar obejmuje najwyższą część Gór Świętokrzyskich. W dominującej części jest on położony poza OF TnK na terenie gmin Bodzentyn, Nowa Słupia i Bieliny. W granicach OF TnK, zasięg obszaru Łysogóry obejmuje niewielką część gmin łączna i Waśniów, przy czym tylko **w łącznej jest on powiązany ze Świętokrzyskim Parkiem Narodowym**. Fragment obszaru położony w gminie Waśniów obejmuje **rezerwat „Wąwóz” w Skalach**.
7. **Ostoja Sieradowicka** – obszar położony w granicach gmin Wąchock, Pawłów i Suchedniów (w ramach OF TnK) oraz gminy Bodzentyn (poza OF TnK). Jego granice w dużej mierze zawierają się w ramach **Sieradowickiego Parku Krajobrazowego**. Obszar obejmuje część Płaskowyżu Suchedniowskiego i Pasma Sieradowickiego. Występują tu bory bagienne, jodłowe i świerkowe; buczyny; zmiennowilgotne łąki trzęślicowe oraz torfowiska. W granicach obszaru znajduje się źródło Świśliny.
8. **Uroczyska Lasów Starachowickich** – obszar w całości położony w granicach OF TnK - na terenie gmin Mirzec i Brody. Obszar obejmuje duży kompleks wyżynnego jodłowego boru mieszanego. W jego granicach odnotowano występowanie trzepli zielonej. W granicach obszaru, na terenie gminy Brody, zawiera się **rezerwat Rosochacz**.
9. **Wzgórza Kunowskie** – rozległy, wydłużony i nieregularny, obszar w dużej mierze powiązany z rzekami Świśliną i Kamienną. Zdecydowana jego część zawiera się w granicach OF TnK w ramach gmin Pawłów, Waśniów, Kunów, Brody i Bodzechów. Poza OF TnK, niewielka część obszaru znajduje się w gminie Bodzentyn. Dominującą rzeźbą terenu są szerokie i łagodne garby oraz płaskodenne doliny rzeczne. Występują tu murawy kserotermiczne, łąki o różnym stopniu wilgotności, grądy, łągi, starorzecza oraz murawy napiaskowe. W skład tutejszej flory wchodzi

m.in. wisienka stepowa, pięciornik skalny, goryczka krzyżowa, powojnik prosty, zaraza wielka oraz dzwoniecznik wonny. Wśród zwierząt występują tu czerwończyk fioletek (motyl) modraszka telejus, bóbr europejski, wydra, traszka grzebieniasta, kumak nizinny, minóg strumieniowy, minóg ukraiński, brzanka, trzepla zielona, czerwończyk nieparek i pachnica dębowa.

10. **Ostoja Jeleniowska** – obszar położony na terenie gmin Bieliny, Łagów, Nowa Słupia, Backowice oraz, w granicach OF TnK, gminy Waśniów. Na terenie gminy Waśniów, granice obszaru w dużej mierze zawierają się w ramach **Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego**. Obszar obejmuje część pasma Jeleniowskiego. Występują tu lasy bukowo-jodłowe, grądy i łągi. W ramach obszaru, na terenie gminy Waśniów położone są **rezerваты Szczytniak i Małe Gołoborze**.
11. **Dolina Kamiennej** – obszar ciągnący się wzdłuż rzeki Kamiennej od Ostrowca Świętokrzyskiego do jej ujścia. W granicach OF TnK przebiega przez miasto Ostrowiec Świętokrzyski, Bodzechów, Ćmielów i Bałtów. Występują tu murawy kserotermiczne, łąki o różnym stopniu uwilgotnienia, grądy i łągi, starorzecza oraz bory sosnowe i mieszane. Spośród występującej tu flory wymienić należy m.in. następujące gatunki: turzyca, ostnica powabna, ostnica Jana, kosaciec bezlistny, obuwik pospolity, tojad mołdawski, tojad dzióbaty, ułudka leśna, groszek wschodniokarpacki. Fauna jest tu reprezentowana m.in. przez mopka, nocka dużego, bobra, wydrę, traszkę grzebieniastą, kumaka nizinnego, bolenia, trzeplę zieloną, modraszka telejus, czerwończyka nieparek, pachnicę dębową, smukwę kosmatą, modliszkę zwyczajną oraz gniewosza plamistego. Dolina Kamiennej jest ponadto miejscem lęgowym orlika krzykliwego, kszczyka, derkacza i wodnika. **W granicach obszaru Dolina Kamiennej położone są trzy rezerваты: Modrzewie i Ulów w gminie Bałtów oraz Lisiny Bodzechowskie w gminie Bodzechów.**
12. **Krzemionki Opatowskie** – obszar położony w całości na terenie OF TnK w ramach gmin Bodzechów, Bałtów oraz Ćmielów. Obszar obejmuje bory sosnowe i mieszane, grądy, świetliste dąbrowy, bór subkontynentalny oraz oceaniczny i murawy kserotermiczne. Wśród roślin występują tu m.in. wawrzynek główkowy, dzwoniecznik wonny, wisienka stepowa, obuwik pospolity, kostrzewa ametystowa oraz buławnik czerwony. Zwierzęta są reprezentowane przez m.in. pachnicę dębową, gniewosza plamistego, modliszkę zwyczajną, smukwę kosmatą, pazia żeglarza, pazia królowej, mieniaka strużnika, biegacza pomarszczonego, wałkówkę trójzębną oraz szklarkę zielonawą. Obszar Krzemionki Opatowskie jest powiązany z **rezerwatem Krzemionki Opatowskie**.

Poza wymienionymi powyżej rezerwatami, powiązanymi z obszarami Natura 2000, na terenie OF TnK występują położone w gminie Brody **rezerваты Skały pod Adamowem i Skały w Krynkach**. Na terenie gminy Brody projektowany jest ponadto **rezerwat Zapadnie Doły**.

Rys. 12 Obszary Natura 2000 w granicach OF TnK

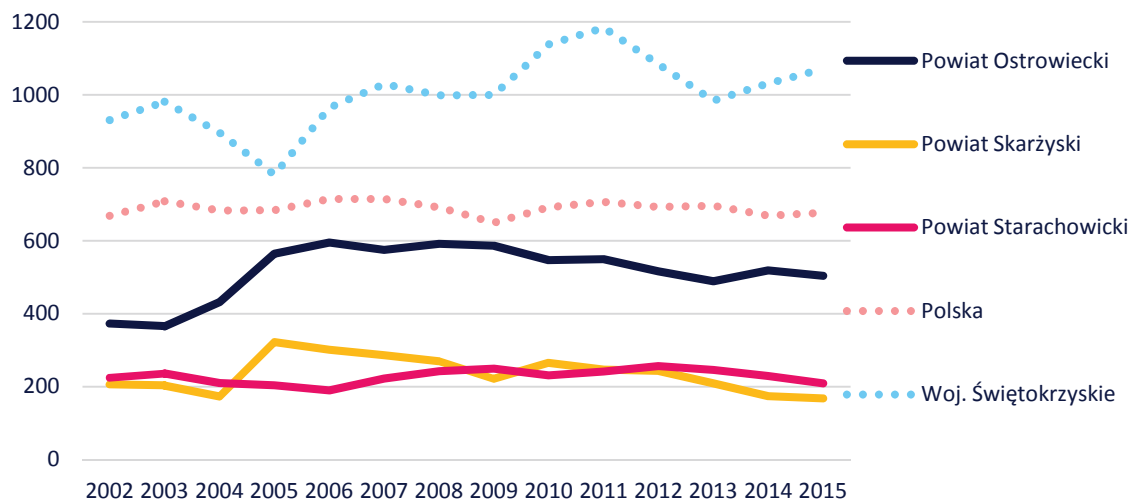
Źródło: opracowanie własne na podstawie geoserwisu Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska

Jakość powietrza

Głównymi źródłami emisji zanieczyszczeń powietrza w OF TnK są miasta powiatowe, skupiające w swoich ramach zakłady produkcyjne, zabudowę mieszkaniową oraz indywidualny ruch samochodowy. Wielkość emisji zanieczyszczeń powietrza z OF TnK, w skali kraju, nie jest jednak ponadprzeciętna. **Średni roczny tonaż zanieczyszczeń gazowych powietrza emitowanych z zakładów szczególnie uciążliwych¹⁹ w przeliczeniu na 1 km² był niższy od średniego poziomu zarówno regionalnego jak i krajowego.** Najniższą emisją zanieczyszczeń gazowych w 2015 r. charakteryzowały się zakłady uciążliwe z Powiatu Skarżyskiego (167,7 t/ km²) oraz Powiatu Starachowickiego (209,2 t/km²). Emisja zakładów uciążliwych z Powiatu Ostrowieckiego była blisko trzykrotnie wyższa i wyniosła 503,6 t/km². Różnica ta odzwierciedla charakter przemysłu Ostrowca Świętokrzyskiego, w którym dużą rolę odgrywa przemysł cechujący się znaczącą emisją zanieczyszczeń, w tym przemysł hutniczy.

¹⁹ Zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza to tzw. punktowe źródła emisji zanieczyszczeń, do których zaliczono wszystkie jednostki organizacyjne ustalone przez ówczesnego Ministra ds. Środowiska na podstawie określonej wysokości opłat wniesionych w 1986 r. za roczną emisję substancji zanieczyszczających powietrze. Zbiorowość ta może być powiększona o jednostki nowouruchomione lub rozbudowane o wysokiej skali progowej emisji zanieczyszczeń.

Rys. 13 Liczba ton zanieczyszczeń gazowych powietrza emitowanych z zakładów szczególnie uciążliwych w ciągu roku w przeliczeniu na km²

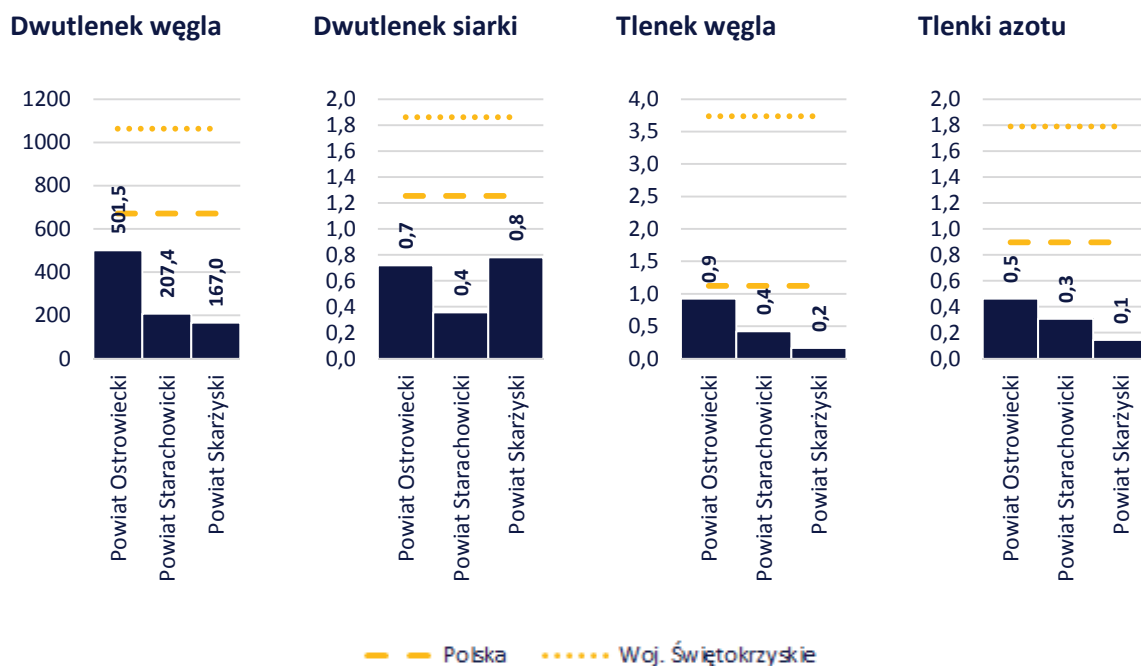

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W strukturze zanieczyszczeń gazowych emitowanych przez zakłady uciążliwe, analogicznie jak w skali Polski i Województwa Świętokrzyskiego **dominował dwutlenek węgla**. Jego udział w ogóle zanieczyszczeń gazowych wynosił w poszczególnych powiatach OF TnK od 99,1% do 99,6%. Ilość wyemitowanego dwutlenku węgla przypadająca na jeden kilometr kwadratowy powiatu wyniosła 167,0 tony w Powiecie Skarżyskim, 207,4 tony w Powiecie Starachowickim oraz 501,5 tony w Powiecie Ostrowieckim. Emisja w przypadku pozostałych zanieczyszczeń gazowych – dwutlenku siarki, tlenku węgla i tlenków azotu, nie przekroczyła w żadnym z powiatów OF TnK 1 t/km². Łączny udział OF TnK w emisji zanieczyszczeń gazowych z zakładów uciążliwych w Województwie Świętokrzyskim był ograniczony i wyniósł w 2014 r. 3,9% w przypadku dwutlenku węgla, 4,6% w przypadku dwutlenku siarki, 2,0% w przypadku tlenku węgla i 2,4% w przypadku tlenków azotu.

Na skalę emisji zanieczyszczeń wpływ może mieć zarówno skala ich produkcji jak i skala ich zatrzymywania lub neutralizowania w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń. W przypadku OF TnK, względem zanieczyszczeń gazowych, drugi z powyższych czynników ma ograniczone znaczenie. **W 2015 r. udział zanieczyszczeń gazowych zatrzymanych lub zneutralizowanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń, w % zanieczyszczeń wytworzonych przez zakłady uciążliwe, wyniósł 0,0% w Powiecie Skarżyskim i Powiecie Ostrowieckim oraz 7,4% w Powiecie Starachowickim.** Wartości te w skali Województwa Świętokrzyskiego i Polski wyniosły odpowiednio 20,6% oraz 58,6%.

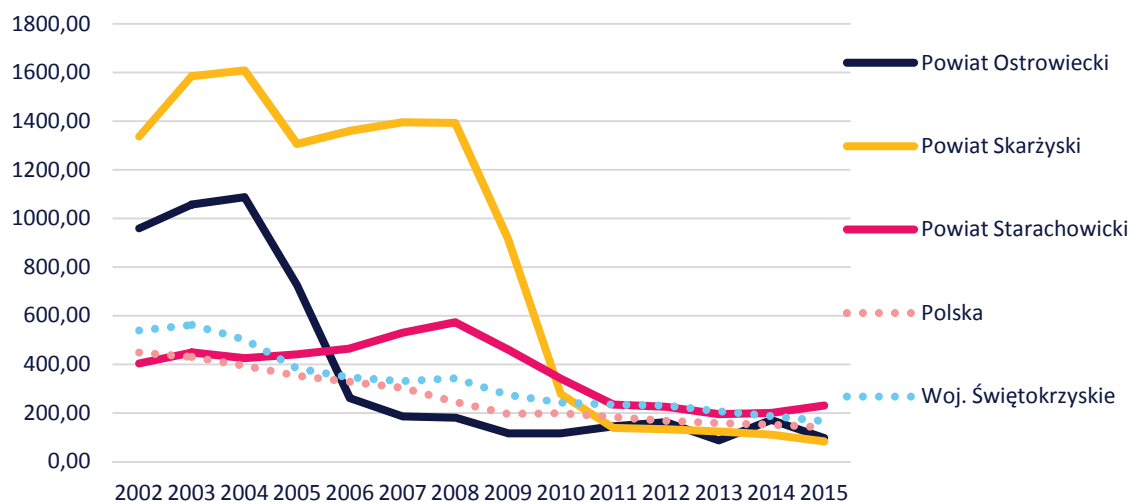
Rys. 14 Liczba ton poszczególnych zanieczyszczeń gazowych powietrza wyemitowanych z zakładów szczególnie uciążliwych w 2015 r. w przeliczeniu na km²

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Skala emisji zanieczyszczeń pyłowych z zakładów uciążliwych OF TnK w 2015 r. była analogiczna jak w skali kraju i województwa. W 2015 r. emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów uciążliwych wyniosła w Powiecie Skarżyskim 83,6 kg/km², w Powiecie Ostrowieckim – 98,9/kgm² w Powiecie Starachowickim – 231,4 kg/km². Wartości te w ciągu ostatnich lat uległy znacznemu obniżeniu – w szczególności w przypadku Powiatu Ostrowieckiego oraz Powiatu Skarżyskiego. W Powiecie Ostrowieckim zmianę tę można tłumaczyć ograniczaniem skali działalności zakładów uciążliwych – udział zanieczyszczeń pyłowych zatrzymanych lub zneutralizowanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń, w % zanieczyszczeń wytworzonych, był w ostatnich latach względnie stały i wynosił ok. 99,7%. W przypadku Powiatu Skarżyskiego zmiana ta jest powiązana z rozwojem instalacji do zatrzymywania lub neutralizowania zanieczyszczeń – spadkowi emisji zanieczyszczeń pyłowych z poziomu 1394,9 kg/km² do 278,5 kg/km² zaobserwowanemu w latach 2007-2010 towarzyszył wzrost odsetka zanieczyszczeń zatrzymanych lub zneutralizowanych z 45,3% do 86,7%.

Rys. 15 Liczba kilogramów zanieczyszczeń pyłowych powietrza emitowanych z zakładów szczególnie uciążliwych w ciągu roku w przeliczeniu na km²

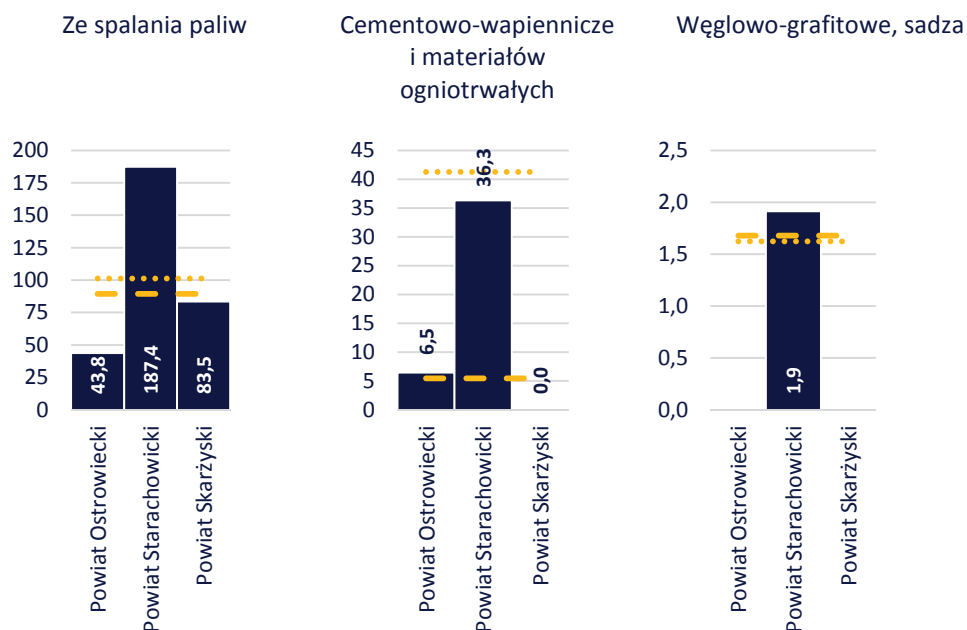
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W strukturze zanieczyszczeń pyłowych OF TnK emitowanych przez zakłady uciążliwe dominowały zanieczyszczenia ze spalania paliw stanowiące 76,1% ogółu. Skala tych zanieczyszczeń była w przypadku Powiatu Skarżyskiego zbliżona do średnich wartości krajowej i regionalnej oraz niższa w przypadku Powiatu Ostrowieckiego. W Powiecie Starachowickim wartość ta była znacząco wyższa i wyniosła 187,4 kg/km².

Ponadprzeciętnym w skali kraju poziomem emisji zanieczyszczeń pyłowych, Powiat Starachowicki charakteryzował się również w przypadku zanieczyszczeń cementowo-wapienniczych i materiałów ogniotrwałych. Należy mieć jednak na uwadze, że zanieczyszczenia tego typu są powiązane z wydobyciem surowców mineralnych i produkcją materiałów budowlanych stanowiących istotny element gospodarki Województwa Świętokrzyskiego. Na tle średniej emisji regionalnej wynoszącej 41,2 kg/km², skalę emisji charakteryzującą Powiat Starachowicki na poziomie 36,3 kg/km² należy uznać za przeciętną.

Skala emisji zanieczyszczeń węglowo-grafitowych i sadzy w 2015 r. wynosiła 1,9 kg/km² w Powiecie Starachowickim, przy średniej krajowej wynoszącej 1,7 kg/km² oraz średniej regionalnej 1,6 kg/km². W pozostałych powiatach OF TnK w 2015 r. nie stwierdzono tego typu zanieczyszczeń.

Rys. 16 Liczba kilogramów poszczególnych zanieczyszczeń pyłowych powietrza wyemitowanych z zakładów szczególnie uciążliwych w 2015 r. w przeliczeniu na km²

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Jakość wody

Stan ekologiczny rzeki Kamienna powyżej Skarżyska-Kamiennej określany jest jako umiarkowany²⁰. W ramach OF TnK stan ekologiczny Kamiennej ulega pogorszeniu –

w punkcie pomiarowym Kamienna – Michałów (przedmiejskie osiedle Starachowic) oraz Kamienna - Wola Pawłowska (punkt znajduje się pomiędzy granicami OF TnK a ujściem Kamiennej do Wisły) stan ekologiczny oceniany jest jako słaby. Na ocenę potencjału ekologicznego składają się cztery klasy czynników:

- Elementy biologiczne²¹;
- Elementy hydromorfologiczne;
- Elementy fizykochemiczne²²;
- Elementy fizykochemiczne - specyficzne zanieczyszczenia syntetyczne i niesyntetyczne²³.

²⁰ Źródło: Wyniki pomiarów jakości wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2014, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach

²¹ Elementy Biologiczne: Fitoplankton (wskaźnik fitoplanktonowy IFPL); Fitobentos (wskaźnik okrzemkowy IO); Makrofity (makrofitowy indeks rzeczny MIR); lasa wskaźnika FLORA; Makrobezkręgowce bentosowe (indeks MMI); Wskaźnik MZB; Ichtiofauna.

²² Elementy fizykochemiczne: Temperatura (°C); Zawiesina ogólna (mg/l); Tlen rozpuszczony (mgO₂/l); BZT5 (mgO₂/l); ChZT-Mn (mgO₂/l); OWO (mgC/l); ChZT-Cr (mgO₂/l); Przewodność w 20oC (uS/cm); Substancje rozpuszczone (mg/l); Siarczany (mgSO₄/l); Chlorki (mgCl/l); Wapń (mgCa/l); Magnez (mgMg/l); Twardość ogólna (mgCaCO₃/l); Odczyn pH; Zasadowość ogólna (mgCaCO₃/l); Azot amonowy (mgN-NH₄/l); Azot Kjeldahla (mgN/l); Azot azotanowy (mgN-NO₃/l); Azot ogólny (mgN/l); Fosforany (mgPO₄/l); Fosfor ogólny (mgP/l).

²³ Elementy fizykochemiczne - specyficzne zanieczyszczenia syntetyczne i niesyntetyczne: Aldehyd mrówkowy (mg/l); Arsen (mg/l); Bar (mg/l); Bor (mg/l); Chrom sześciowartościowy (mg/l); Chrom ogólny (suma +Cr3 i +Cr6); (mg/l); Cynk (mg/l); Miedź (mg/l); Fenole lotne - indeks fenolowy (mg/l); Węglowodory ropopochodne - indeks oleju mineralnego (mg/l); Glin (mg/l); Cyjanki wolne (mg/l); Cyjanki związane (mg/l); Molibden (mg/l);

W przypadku punktu Kamienna – Michałów, klasa elementów biologicznych została oceniona słabo; klasa elementów hydromorfologicznych - bardzo dobrze; klasa elementów fizykochemicznych – dobrze. Różnicą w składowych ocenach potencjału ekologicznego pomiędzy punktami Kamienna – Wola Pawłowa a Kamienna – Michałów była ocena elementów fizykochemicznych, która w punkcie poniżej granic OF TnK została określona jako poniżej stanu dobrego.

Stan ekologiczny rzeki Świślina w punkcie ujścia do Kamiennej jest określany jako dobry i powyżej. Oceną dobrą charakteryzowały się wszystkie wymienione powyżej klasy elementów składające się na ocenę potencjału ekologicznego rzek.

Zagrożenie powodziowe

Zagrożenie powodziowe na terenie OF TnK związane jest z rzeką Kamienną, wzdłuż doliny której koncentrują się miasta oraz procesy społeczno-gospodarcze OF TnK.

Należy zauważyć, że powódź (i ryzyko jej wystąpienia) nie jest uzależniona wyłącznie od wystąpienia rzeki z jej koryta. Powódź oznacza wystąpienie rzeki z koryta przyczyniające się do powstania szkód gospodarczych. Tak więc na stopień zagrożenia powodziowego wpływ mają zarówno naturalne procesy, jakim jest wylanie rzeki jak i rozwój zabudowy na terenach potencjalnie zagrożonych oraz infrastruktury przeciwpowodziowej – w tym wałów przeciwpowodziowych i zbiorników retencyjnych. Poniżej przedstawiona została charakterystyka zasięgu terenów OF TnK zagrożonych wystąpieniem powodzi raz na 100 lat²⁴.

Zagrożenie powodziowe na terenie Skarżyska-Kamiennej należy uznać za umiarkowane. Występowanie zabudowy na terenach zagrożonych wystąpieniem powodzi jest aktualnie sporadyczne. Co należy podkreślić, **zagrożonych powodzią jest część terenów położonych wzdłuż wału przeciwpowodziowego biegnącego na odcinku ok. 2 km od ul. Legionów do Wierzbowej.** Zagrożenie obejmuje część zabudowań położonych pomiędzy Kamienną a Alejami Niepodległości (na wschód od linii kolejowej), **w tym zabudowania Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji.** W przypadku wystąpienia powodzi zagrożenie uszkodzeniem dotyczyć może również infrastruktury drogowej i kolejowej krzyżującej się z Kamienną, w tym dróg krajowych nr 7 i 42 oraz linii kolejowej.

Na odcinku Kamiennej od Skarżyska-Kamiennej do Marcinkowa, zagrożenie powodziowe jest marginalne i dotyczy wyłącznie możliwości punktowego przerwania linii kolejowej biegnącej wzdłuż Kamiennej. Zabudowa zarówno Marcinkowa Górnego jak i Marcinkowa położona jest poza zasięgiem ewentualnej powodzi. **Zagrożenie dotyczyć może przerwania mostu łączącego Marcinków z Marcinkowem Górnym.**

Zagrożony zalaniem przez wody powodziowe jest praktycznie cały pas terenu pomiędzy linią kolejową a drogą krajową nr 42 na odcinku od zalewu Wąchock do Zalewu Pasternik zlokalizowanego na przedmieściach Starachowic. Zagrożenie to jest ograniczane poprzez **jaz spiętrzający wodę na Zalewie Wąchock** mający za zadanie m.in. wstrzymać ewentualną falę powodziową. W przypadku wystąpienia powodzi, zagrożenie dotyczy przerwania ciągłości infrastruktury komunikacyjnej (w tym linii kolejowej i drogi krajowej nr 42) oraz uszkodzenia zabudowy, w tym zabytkowego klasztoru Cystersów w Wąchocku.

W jaz spiętrzający wodę wyposażony jest również Zalew Pasternik. Sprawność jego funkcjonowania jest niezwykle istotna – **w przypadku wystąpienia powodzi, zalaniu ulec może duża część zabudowy Starachowic, w tym mieszkaniowej i przemysłowej, zlokalizowanej pomiędzy drogą krajową nr 42 i linią kolejową.** Ewentualne zagrożenie dotyczyć może również uszkodzenia dróg i linii kolejowej.

Selen (mg/l); Srebro (mg/l); Tal (mg/l); Tytan (mg/l); Wanad (mg/l); Antymon (mg/l); Fluorki (mg/l); Beryl (mg/l); Kobalt (mg/l).

²⁴ Charakterystyka została oparta na mapach zagrożenia powodziowego opracowanych przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Źródło: <http://mapy.isok.gov.pl/imap/>

Na odcinku od Starachowic do Kunowa, zagrożenie powodzią jest minimalne. Przyczynia się do tego spiętrzający wodę **Zalew Brodzki**, skutecznie regulujący poziom wody w Kamiennej. Jedyne zagrożenie związane jest z ewentualnym punktowym zalaniem linii kolejowej oraz zalaniem części wsi Stawy Brodzkie. **Na terenie Kunowa, zagrożenie powodziowe dotyczy wyłącznie przerwania ciągłości drogi krajowej nr 9 oraz mostu na Kamiennej w ciągu ul. Warszawskiej.** Ewentualne zagrożenie może być również związane z wylaniem dopływu Kamiennej – Świśliny, która w przypadku powodzi może powodować zagrożenie dla wsi Nietulisko Małe.

Na odcinku od Kunowa do Ostrowca Świętokrzyskiego, zagrożenie powodziowe dotyczyć może pojedynczych zabudowań wsi Chmielów oraz mostu nad Kamienną. Dużo poważniejszym zagrożeniem jest **ryzyko przerwania linii kolejowej i drogi krajowej nr 9 w miejscu ich przecięcia się z Kamienną.** W miejscu tym rozpoczynają swój bieg **wały przeciwpowodziowe, które biegną wzdłuż Kamiennej na całej jej długości na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego, skutecznie niwelując ryzyko powodzi.** **Wały powodziowe** kontynuują swój bieg do Ćmielowa, przy czym **nie stanowią one skutecznej ochrony dla zabudowy gminy Bodzechów. W szczególności narażone są tereny położone wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 755.** Od Ćmielowa do granicy OF TnK, zagrożenie ogranicza się do pojedynczych zabudowań.

Zagrożenie podtopieniami

Osobnym zagadnieniem względem zagrożenia powodziowego jest zagrożenie podtopieniami (czyli położenia zwierciadła wody podziemnej blisko powierzchni terenu, co skutkuje podmokłościami). **Strefa zagrożona podtopieniami na terenie OF TnK jest bezpośrednio związana z rzeką Kamienną²⁵.** Na terenie Skarżyska Kamiennej, obszar zagrożony wystąpieniem podtopień jest zbliżony do obszaru zagrożonego wystąpieniem powodzi – zagrożenie ogranicza się w dużej mierze do zabudowy zlokalizowanej pomiędzy aleją Niepodległości i Kamienną.

Ryzyko występowania lokalnych podtopień charakteryzuje znaczącą część wsi Marcinków oraz Wąchocka – w szczególności obszar położony pomiędzy linią kolejową a drogą krajową nr 42. **Strefa zagrożona podtopieniami pomiędzy linią kolejową a drogą krajową nr 42 ciągnie się aż do Zalewu Brodzkiego, obejmując m.in. Starachowice,** w których następuje jej nieznaczne rozszerzenie na północ od linii kolejowej. Poniżej Zalewu Brodzkiego strefa zagrożona podtopieniami znacząco się rozszerza obejmując m.in. miejscowości Brody, Nietulisko i znaczącą część Kunowa.

Szeroka na od 1,5 do 3 km strefa zagrożona lokalnymi podtopieniami ciągnie się od Ostrowca Świętokrzyskiego przez Bodzechów aż do Ćmielowa. Zagrożony obszar jest asymetryczny względem Kamiennej – zagrożona strefa jest szersza po południowej stronie Kamiennej. W ramach strefy zagrożonej podtopieniami znajdują się m.in. obszary przemysłowe w południowej części Ostrowca Świętokrzyskiego.

Poniżej Ćmielowa, strefa zagrożenia podtopieniami charakteryzuje się zmienną szerokością ograniczaną linią zabudowy wsi po obydwu stronach Kamiennej.

2.5 Potencjał turystyczny

Atrakcje turystyczne

OF TnK dysponuje szeregiem pomniejszych atrakcji turystycznych, których potencjał jest aktualnie w większości przypadków wykorzystywany w stopniu ograniczonym. Ich wykorzystanie w przyszłości będzie w dużej mierze uzależnione od współpracy i usieciowienia w ramach kompleksowej oferty turystycznej OF TnK.

²⁵ Źródło: <http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/?locale=pl&gui=new&sessionID=370445>

Najpopularniejszą atrakcją turystyczną OF TnK, stanowiącą również znaczącą atrakcję turystyczną w skali Województwa Świętokrzyskiego, jest Bałtowski Kompleks Turystyczny. Potencjał Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego był budowany de facto od podstaw. W 2001 r. w Bałtowie odkryte zostały skamieniałe tropy dinozaura. Na bazie wykorzystania tego odkrycia, w 2004 r., otwarto **JuraPark w Bałtowie**, który wskutek dużej popularności wśród turystów, przyczynił się do rozwoju **Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego** o kolejne atrakcje. Aktualnie, w Bałtowie, oprócz JuraParku, w którym można zobaczyć prawie 100 modeli naturalnej wielkości dinozaurów, znajduje się także **Prehistoryczne Oceanarium**, gdzie prezentowane są trójwymiarowe rekonstrukcje wymarłych morskich gadów oraz **Zwierzyniec Bałtowski**, gdzie grupy turystów, z perspektywy autobusu, podziwiają wiele gatunków zwierząt, m.in. żubry, muflony i alpaki. Z kolei w zabytkowym młynie znajduje się żywa **ekspozycja tradycji młynarskich** oraz galeria lokalnego przedmiotu i rękodzieła. W sezonie zimowym, na pobliskim stoku działa **Stacja Narciarska Szwajcaria Bałtowska** z 6 trasami, o łącznej długości ok. 4 km. Ponadto w Bałtowie funkcjonuje ośrodek jazdy konnej **Kraina Koni**, **Park Rozrywki**, **Kino Emocji**, **Kolejka Rollercoaster** i **kąpielisko** wraz z wypożyczalnią sprzętu wodnego. Turyści mogą także uczestniczyć w **splywie tratwami** i wziąć udział w **questingu** (grze terenowej).²⁶ Oferta Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego podlega ustawicznemu rozwojowi. Współpraca sieciowa zawiązana pomiędzy podmiotami tworzącymi ofertę Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego doprowadziła do powstania Klastra „Szwajcaria Bałtowska” (patrz rozdz. 4.1. Przedsiębiorstwa. Klastry).

Najbardziej wyjątkową, unikatową w skali europejskiej, atrakcją OF TnK są **kopalnie krzemienia pasiastego z epoki neolitu w Krzemionkach** (Powiat Ostrowiecki), przy czym wykorzystanie ich potencjału turystycznego należy uznać aktualnie za ograniczone. Bardzo dobrze zachowane pole eksploatacyjne, odkryte w 1922 r., zlokalizowane jest na obszarze leśnym, który został objęty ochroną rezerwatową, nieopodal drogi wojewódzkiej nr 754, pomiędzy Ostrowcem Świętokrzyskim a Bałtowem. Zwiedzający kompleks kopalniany mogą przejść 3 niezależne trasy podziemne i odwiedzić pobliskie muzeum, dzięki czemu mogą doświadczyć możliwości technicznych i wiedzy ludzi żyjących w epoce kamienia. Ze względu na swoją unikatowość, kompleks kopalniany „Krzemionki” został ustanowiony przez Prezydenta RP **Pomnikiem Historii** – jedynym na terenie OF TnK.²⁷ Innym cennym zabytkiem czasów prehistorycznych jest **Rezerwat Archeologiczny „Rydno”**, który znajduje się w dolinie rzeki Kamiennej na pograniczu Powiatów Skarżyskiego i Starachowickiego. Został on utworzony w 1986 r., po odkryciach archeologicznych śladów obozowisk łowców jeleni kultury magdaleńskiej wraz z miejscami wydobywania i przetwarzania hematytu jako barwnika rytualnego. Na terenie rezerwatu corocznie odbywa się **„Piknik Archeologiczny Rydno”**, na którym prezentowana jest kultura paleolitu.²⁸ Z kolei w pobliskich Starachowicach cyklicznie odbywa się **festyn archeologiczny „Żelazne Korzenie”**, który tematycznie związany jest z epoką żelaza.²⁹

W latach 1960-1964 na rzece Kamiennej został zbudowany **Zalew Brody Iłżeckie** o powierzchni 260 ha. Oprócz przeznaczenia retencyjnego zalew pełni także funkcje turystyczne. Zalew w Brodach jest jednym z piękniejszych zakątków Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej i stanowi swego rodzaju centrum turystyczne z dobrą bazą noclegową i gastronomiczną, wypożyczalnią żaglówek, motorówek i rowerów wodnych. Pierwsze prace hydrotechniczne na Kamiennej miały miejsce już w

²⁶ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/dla_dzieci/-/asset_publisher/LD3c/content/stolica-polskiego-questingu?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2Fdla_dzieci%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_LD3c%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

²⁷

http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Pomniki_historii/Lista_miejsc/miejsce.php?ID=295

²⁸ <http://www.skarzysko.powiat.pl/powiat/o-powiecie/271-informacje-o-powiecie>

²⁹ <http://www.sejmik.kielce.pl/wojewodztwo/kalendarium/item/24902-piknik-archeologiczny-zelazne-korzenie>

XIX w., kiedy to realizowano tzw. **Staszicowski plan budowy „ciągłego zakładu fabryk żelaznych nad Kamienną”**. Wówczas na Kamiennej zbudowano kilka jazów spiętrzających – w tym jeden w Brodach. Cały system został zniszczony podczas powodzi w 1903 r., a zrekonstruowany **klasykystyczny jaz w Brodach** został wkomponowany w nową zaporę. Innym obiektem pochodzącym z tamtego okresu industrializacji są **ruiny walcowni w Nietulisku Dużym**, która, wraz z towarzyszącym jej osiedlem przemysłowym, została zniszczona przez ten sam kataklizm.³⁰ Kilka kilometrów na południe od Zalewu Brody Hłżeckie, na rzece Świślinie, znajduje się **Zalew Wióry**, który wraz z **zalewami Lubianka, Piachy, Pasternik, Wąchock** oraz zalewem w Brodach, służy celom rekreacyjnym i reguluje stosunki wodne w OF TnK. Zalew Wióry został otwarty w 2005 r. na terenie gmin Pawłów, Kunów i Waśniów, a jego powierzchnia wynosi 415 ha. Podczas prac związanych z budową zbiornika dokonano odkrycia **śladów gadów naczelnych** z okresu wczesnego triasu. Turyści mogą je podziwiać w specjalnie zabezpieczonych formacjach skalnych. Na rzece Kamiennej możliwe jest również uczestniczenie w **spływach kajakowych**. Najbardziej atrakcyjnym krajobrazowo odcinkiem Kamiennej jest jej fragment pomiędzy Ćmielowem a Pętkowicami. W Ćmielowie, nieopodal Kamiennej, znajdują się ponadto **ruiny zamku** magnackiego rodu Radziwiłłów wraz z fosą.³¹

Ćmielów słynie jednak przede wszystkim z produkcji cienkościennej **porcelany**, która jest tam wytwarzana od 1790 r. Funkcjonuje tam **Żywe Muzeum Porcelany** oraz **Centrum Porcelany Artystycznej**, w których odwiedzający mogą zapoznać się z całym procesem produkcji oraz obejrzeć współczesną kolekcję ćmielowskiej porcelany figuralnej, a w kawiarni „Leżąca Kotka” skosztować kawę podawaną w lokalnej zastawie.³² Na terenie OF TnK znajdują się także inne placówki o charakterze wystawienniczo-muzealnym. Takim miejscem jest **Biuro Wystaw Artystycznych w Ostrowcu Świętokrzyskim**, w którym wystawiane są ekspozycje sztuki współczesnej.³³ Ponadto na terenie OF TnK działają 3 duże muzea. Jednym z nich jest **Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej**, które jest drugim największym w Polsce muzeum gromadzącym historyczny sprzęt wojskowy³⁴. Drugim muzeum jest **Muzeum Przyrody i Techniki „Ekomuzeum” im. Jana Pazdura w Starachowicach**³⁵, w którym przede wszystkim prezentowane są dzieje hutnictwa oraz skamieniałe tropy dinozaurów³⁶. Na terenie tego muzeum cyklicznie organizowane są imprezy takie jak wspomniane powyżej Żelazne Korzenie oraz Jarmark u Starzecha. Trzecim muzeum jest **Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim**.

³⁰ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/415/-/asset_publisher/OMRw/content/walcownia-w-nietulisku-duzym?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2F415%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_OMRw%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

³¹ <http://swietokrzyskie.org.pl/warto-zobaczyc/zabytki/313-zamek-w-cmielow>

³² <http://turystyka.cmielow.com.pl/pl/11/strona/1/5/>

³³ <http://www.bwa.ostrowiec.pl/galeria.php>

³⁴ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/414/-/asset_publisher/Oty7/content/muzeum-im-orka-bialego?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2F414%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_Oty7%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

³⁵ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/415/-/asset_publisher/OMRw/content/muzeum-przyrody-i-techniki?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2F415%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_OMRw%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

³⁶ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/415/-/asset_publisher/OMRw/content/muzeum-przyrody-i-techniki?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2F415%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_OMRw%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

Na terenie OF TnK znajduje się wiele obiektów sakralnych, reprezentujących różne style architektoniczne. Popularnym miejscem kultu religijnego jest **Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Kałkowie-Godowie**, które w trakcie roku odwiedza nawet kilkaset tysięcy pielgrzymów. Sanktuarium to powstało w latach 80. XX w. jako wotum wdzięczności za ocalenie Narodu Polskiego od ateizmu. W ramach kompleksu sanktuarium znajduje się kościół, Dom Pielgrzyma, Dom Męki Pańskiej, Dom Panoramy Świętokrzyskiej i Dom Jana Pawła II, a także Droga Krzyżowa, kończąca się na kamienno-betonowej **Golgocie** o wysokości 33 m.³⁷ Na terenie OF TnK znajdują się jeszcze 3 inne sanktuaria. Należą do nich: **Sanktuarium Matki Bożej Ostrobramskiej w Skarżysku-Kamiennej**,³⁸ a także **Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Saletyńskiej i Sanktuarium Bożego Miłosierdzia** (oba w Ostrowcu Świętokrzyskim).³⁹ Ponadto, ważnym zabytkiem architektury sakralnej na terenie OF TnK jest unikatowy XIII-wieczny **zespół klasztorny Opactwa Cystersów w Wąchocku**, który pomimo gotyckich i barokowych przebudów, jest jedną z najlepiej zachowanych świątyń romańskich w Polsce.⁴⁰ Inne wartościowe obiekty sakralne na terenie OF TnK to m.in. Kościół pw. św. Mikołaja w Szewnie (Gmina Bodzechów) wraz ze strzelistą kutą bramą prowadzącą do cmentarza, Kościół pw. św. Władysława w Kunowie wraz z dzwonnica i pobliskimi obiektami sztuki kamieniarskiej, Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Grzegorzewicach (Gmina Waśniów) z romańską rotundą, Kościół pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Mominie (Gmina Waśniów) oraz drewniana kaplica w Witosławskiej Górze (Gmina Waśniów).

Wąchock jest Polakom szerzej znany z **dowcipów** o sołtysie tej miejscowości. W związku z tym, w 2003 r., odsłonięto tam **Pomnik Sołtysa**, który w 2014 r. przeniesiono do zrewitalizowanej części miasta, gdzie wieńczy, prowadzącą do niego, **Aleję Dobrego Humoru**. W ramach wspomnianej alei umieszczono 33 żeliwne tablice z dowcipami o Wąchocku i jego sołtysie.⁴¹ Co roku w Wąchocku odbywa się **Krajowy Zjazd i Turniej Sołtysów**, w ramach którego wręczana jest nagroda „Sołtys Roku”.⁴²

Innym interesującym obiektem OF TnK jest, stojący tuż przy drodze wojewódzkiej nr 751, **wiatrak w Szwarszowicach** (Gmina Bodzechów). Jest to dobrze zachowany kamienny wiatrak typu holenderskiego, który pod koniec XIX w. został postawiony na planie koła o średnicy 7,5 m. Wewnątrz obiektu nadal znajduje się oryginalne wyposażenie, jakim są urządzenia transmisyjne i mielące, wialnia i młynek do suszenia ziarna.⁴³ Z kolei w Bałtowie znajduje się **pałac rodziny księżęcej Druckich-Lubeckich** wraz z pozostałościami założenia parkowego. W 2014 r. obiekt został przekazany

³⁷ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/411/-/asset_publisher/M5hu/content/kalkow-godow-sanktuarium-matki-bozej-bolesnej-pani-swietokrzyskiej

³⁸ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/411/-/asset_publisher/M5hu/content/skarzysko-kamienna-sanktuarium-matki-bozej-ostrobramskiej?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2F411%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_M5hu%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

³⁹ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/411/-/asset_publisher/M5hu/content/ostrowiec-sw-sanktuarium-najswietszej-maryi-panny-saletynskiej-i-sanktuarium-bozego-milosierdzia?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2F411%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_M5hu%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

⁴⁰ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/412/-/asset_publisher/6uPQ/content/wachock-klasztor-cysterski-w-wachocku?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2F412%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_6uPQ%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

⁴¹ http://www.wachock.pl/a,1117,Odsloniecie_Pomnika_Soltysa_w_Alei_Humoru_relacja.html

⁴² http://wachock.pl/k,278,XVIII_Krajowy_Turniej_Soltysow_w_Wachocku.html

⁴³ <http://swietokrzyskie.org.pl/warto-zobaczyc/ciekawe-miejsca/1188-szwarszowice-wiatrak>

prawowitym spadkobiercom, którzy zadeklarowali, że po remoncie będzie on służył miejscowej społeczności.⁴⁴ Lokalną atrakcją turystyczną jest także **Starachowicka Kolej Wąskotorowa**, która w okresie od początku maja do początku października kursuje na odcinku Starachowice – Lipie.⁴⁵

Na terenie OF TnK znajdują się także obiekty sportowo-rekreacyjne. Do najważniejszych z nich należy, oddana do użytku w 2011 r., **hala sportowo-widowiskowa KSZO w Ostrowcu Świętokrzyskim**, w której mogą zasiąść nawet 3794 osoby. W bezpośrednim sąsiedztwie hali zlokalizowany jest **Miejski Stadion Sportowy KSZO**, który posiada trybuny na 8 500 miejsc. Z kolei w Starachowicach i w Skarżysku-Kamiennej znajdują się stadiony piłkarsko-lekkoatletyczne, ale w przeciwieństwie do stadionu w Ostrowcu Świętokrzyskim nie są to obiekty zmodernizowane. W Starachowicach znajduje się strzelnica sportowa, którą prowadzi stowarzyszenie „Świt”. Jest to jedyny w środkowo-wschodniej Polsce obiekt, na którym można trenować wszystkie konkurencje przewidziane przepisami Międzynarodowej Unii Strzeleckiej i Polskiego Związku Strzelectwa Sportowego. Dzięki temu, na starachowickiej strzelnicy odbywają się zawody strzeleckie rangi europejskiej.⁴⁶ Natomiast w Skarżysku-Kamiennej znajduje się jedyne profesjonalne kryte lodowisko hokejowe w Województwie Świętokrzyskim. Z kolei w okresie letnim, w Ostrowcu Świętokrzyskim mieszkańców przyciąga ośrodek rekreacyjny „Gutwin”, który oferuje infrastrukturę w postaci dużego kąpieliska wraz z wypożyczalnią sprzętu wodnego, boiskiem do plażowej piłki siatkowej oraz parku linowego.⁴⁷

Na terenie OF TnK często spotykane jest **krasowe ukształtowanie terenu**. Jednym z najbardziej atrakcyjnych tego typu miejsc jest **wąwóz lessowy w Udziec** (Gmina Kunów). Spośród lokalnych atrakcji przyrodniczych wymienić można również m.in. inne wąwozy, np. Wąwóz w Skałach – Gmina Waśniów, oraz gołoborza i głazowiska, które znajdują się w południowej części Gminy Waśniów, położonej w granicach **Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego**, obejmującego wschodnią część Gór Świętokrzyskich (Pasma Jeleniowskie). Na terenie OF TnK położone są również fragmenty innych parków krajobrazowych: **Sieradowickiego Parku Krajobrazowego** oraz **Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego**. Walorem turystycznym OF TnK są również położone w jego granicach rezerwy przyrody, wymienione w rozdziale 2.4 Środowisko przyrodnicze, oraz istniejące rowerowe i piesze szlaki turystyczne.

Wiele atrakcji turystycznych znajduje się również w sąsiedztwie OF TnK. Należy do nich chociażby pobliski Świętokrzyski Park Narodowy, w którym znajdują się unikatowe gołoborza oraz pobenedyktynski **klasztor z Relikwiami Drzewa Krzyża Świętego**. Popularnymi atrakcjami przyrodniczymi są **Dąb Bartek** i **Jaskinia Raj**. Turyści chętnie odwiedzają także **Zamek Krzyżtopór w Ujeździe** oraz **Zamek Królewski w Chęcinach**. Z kolei **Park Rozrywki i Miniatur Sabat Krajno** jest największym w okolicy konkurentem Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego. Największym regionalnym generatorem ruchu turystycznego są **Kielce** – znaczący ośrodek kulturalny, ekonomiczny i edukacyjny regionu, a także **centrum wystawienniczo-targowe**, przez cały rok przyciągające wielu odwiedzających. Wśród pozostałych atrakcji turystycznych sąsiadujących z OF TnK wymienić należy również **Sandomierz**, w ramach którego główną atrakcją jest historyczne Stare Miasto.

Baza noclegowa i ruch turystyczny

Obecnie na terenie OF TnK funkcjonuje 16 obiektów hotelowych (Powiat Ostrowiecki – 7, Powiat Skarżyski – 6 Powiat Starachowicki – 3). **Baza noclegowa OF TnK**

koncentruje się w miastach powiatowych w różnym stopniu. Koncentracja ta jest najwyższa w Powiecie Starachowickim - w 2015 r. w Starachowicach znajdowało się 330 z 348 miejsc noclegowych

⁴⁴ <http://www.ostrowiec.starostwo.gov.pl/index.php/menu-glowne-2/aktualnosci-2/328-palac-w-baltowie-wrocil-do-druckich-lubeckich>

⁴⁵ <http://skw.org.pl/>

⁴⁶ <http://strzelnica-starachowice.pl/o-nas/>

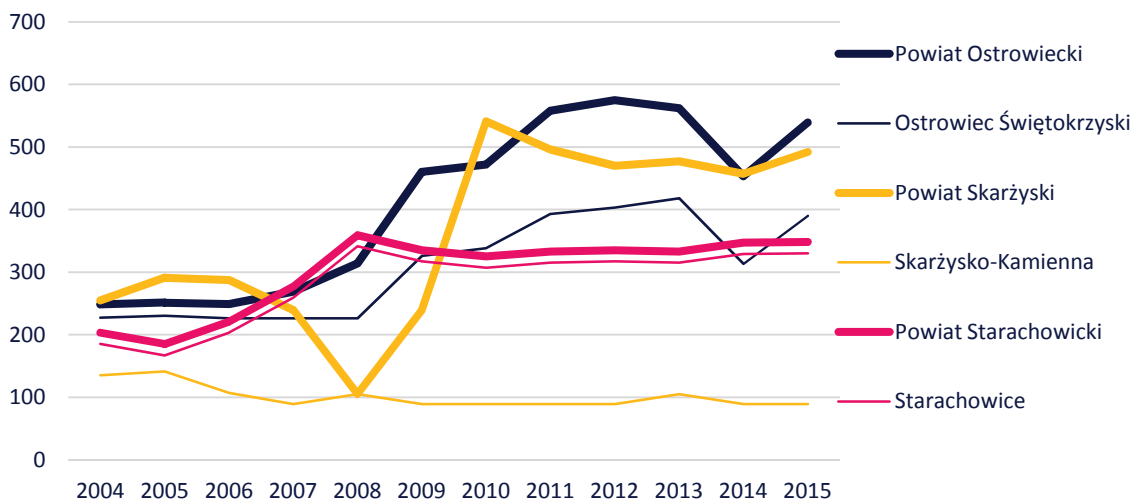
⁴⁷ <http://www.mosir.ostrowiec.pl/o-nas-mainmenu-66/or-rekreac-gutwin-mainmenu-91.html>

powiatu. Koncentracja ta od 2004 r. była względnie stała. Rozwój bazy noclegowej był związany wyłącznie ze Starachowicami, przy czym wzrost liczby dostępnych miejsc noclegowej był obserwowany w latach 2005-2008.

W przypadku Powiatu Ostrowieckiego, koncentracja w mieście powiatowym była niższa, na co wpływ ma **rozwój turystyczny Bałtowa** – na 539 miejsc noclegowe dostępne w 2015 r. w powiecie, 390 znajdowało się w Ostrowcu Świętokrzyskim. Obecny stopień koncentracji miejsc noclegowych w Ostrowcu Świętokrzyskim jest efektem zmiany, która nastąpiła po 2006 r. Niemal pełna koncentracja obserwowana w 2006 r. w następnych latach zaczęła się stopniowo ograniczać, na co wpływ miał rozwój bazy noclegowej w pozostałych gminach, w tym w Bałtowie. Maksimum liczby miejsc noclegowych zostało osiągnięte w 2012 r.

W Powiecie Skarżyskim baza noclegowa miasta powiatowego stanowiła w 2015 r. zaledwie 89 miejsc noclegowych z ogółu 492 dostępnych w powiecie. Powiat ten cechował się najwyższą zmiennością dynamiki liczby miejsc noclegowych. Względnie stałej bazie Skarżyska-Kamiennej (ok. 100 miejsc) towarzyszył dynamiczny rozwój bazy na terenie innych gmin, w tym w Suchedniów – z 0 w 2008r. do ok. 400 w latach 2010-2015. **Na rozwój bazy noclegowej w Suchedniowie znaczący wpływ ma rozwój funkcji targowo-wystawienniczej w Kielcach.**

Rys. 17 Liczba miejsc noclegowych w obiektach hotelowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

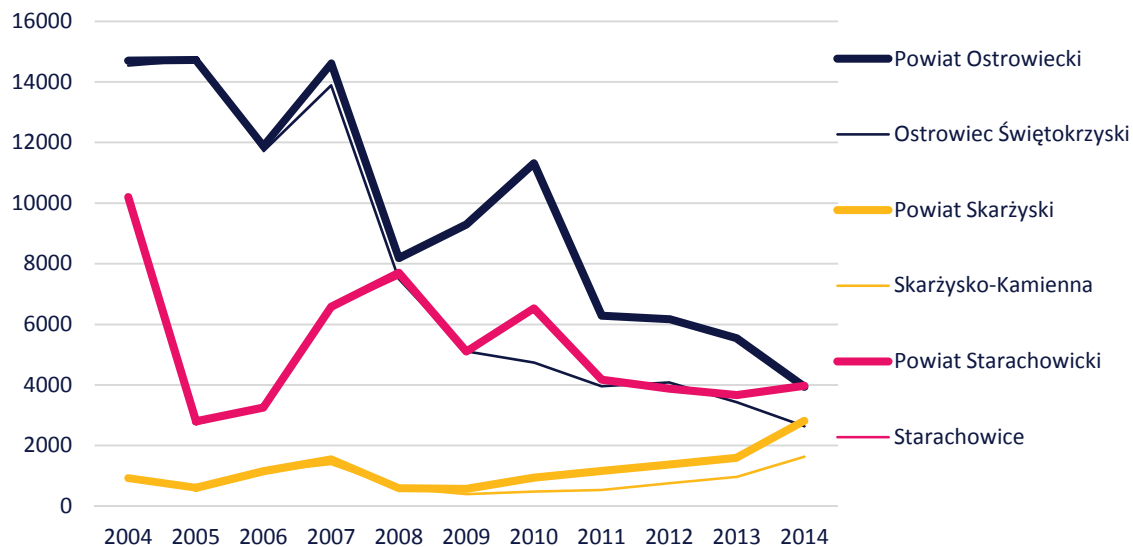
Liczba noclegów udzielonych turystom krajowym odwiedzającym OF TnK w 2014 r.⁴⁸ wyniosła 85 678. Zarówno **dynamika liczby turystów krajowych jak i ich koncentracja w poszczególnych powiatach i miastach powiatowych była zbieżna z liczbą dostępnych miejsc hotelowych**. Udział liczby noclegów udzielonych turystom krajowym wyniósł 37,3% w Powiecie Skarżyskim (z czego 31,5% w Skarżysku-Kamiennej), 35,2% w Powiecie Ostrowieckim (z czego 74,5% w Ostrowcu Świętokrzyskim) oraz 27,5% w Powiecie Starachowickim (z czego 96,2% w Starachowicach).

Liczba turystów zagranicznych korzystających z bazy noclegowej w OF TnK wyniosła w 2014 r. 10 732. Ich liczba w ramach poszczególnych powiatów była do siebie zbliżona (po ok. 3-4 tys.). Należy przy tym zauważyć, że w przeciwieństwie do ogólnopolskich tendencji, w ostatnich latach ich liczba na obszarze OF TnK znacząco spadła - z ponad 25 817 w 2004 r. do poziomu 10 732 w 2014 r. Spadek tej wartości dotyczył przede wszystkim Powiatu Ostrowieckiego (ponad 3-krotny) oraz w mniejszym stopniu Powiatu Starachowickiego (ok. 2,5-krotny). W Powiecie Skarżyskim zanotowano nieznaczny

⁴⁸ Ze względu na tajemnicę statystyczną, GUS podaje dane o liczbie turystów krajowych i zagranicznych za 2015 r. wyłącznie dla 2 z 6 partnerów TnK

wzrost liczby noclegów turystów zagranicznych, przy czym wartość ta względem pozostałych powiatów utrzymywała się na najniższym poziomie. **Turyści zagraniczni niemal wyłącznie korzystają z noclegów w miastach powiatowych.** Jedynym wyjątkiem jest Powiat Ostrowiecki, w którym od 2008 r. turyści zagraniczni korzystali również z bazy hotelowej poza Ostrowcem Świętokrzyskim.

Rys. 18 Liczba noclegów udzielonych zagranicznym turystom

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

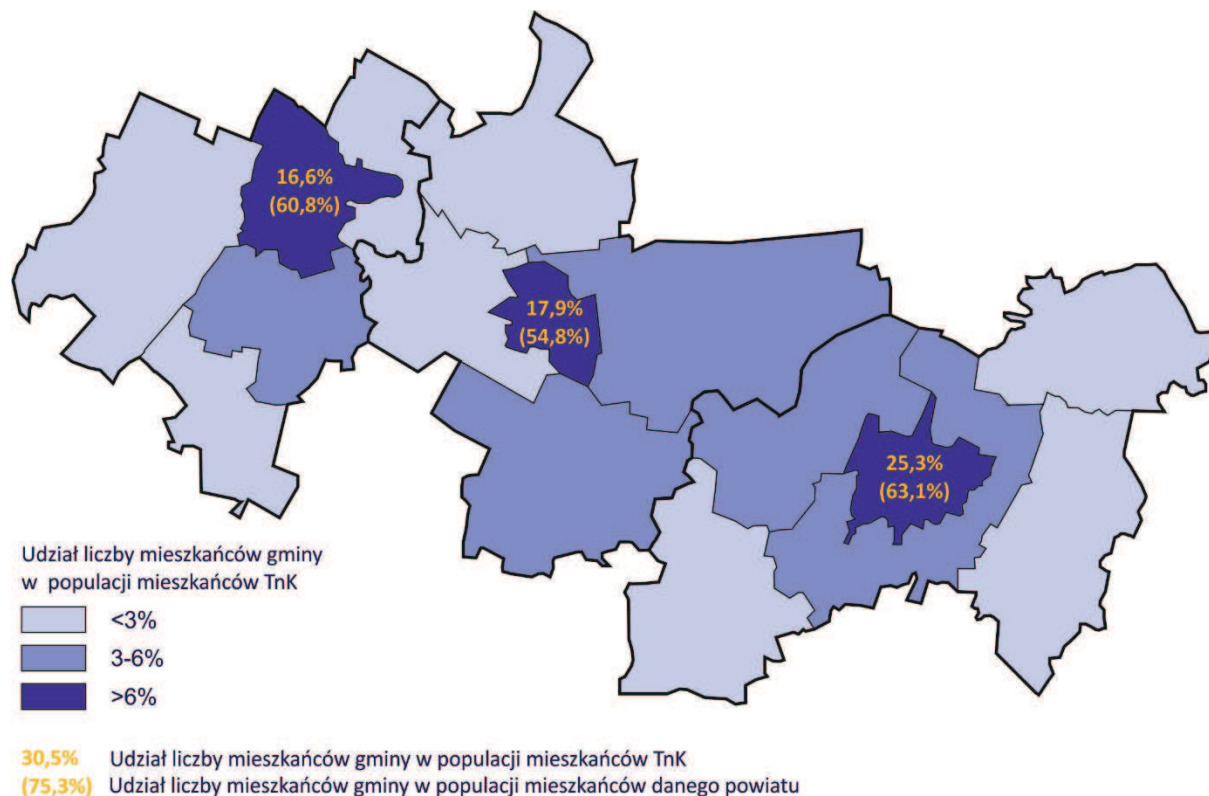
3 Ludność

3.1 Demografia

Liczba i struktura przestrzenna ludności

W 2014 r. na terenie OF TnK mieszkało 283 865 mieszkańców, co stanowiło **22,5% populacji mieszkańców Województwa Świętokrzyskiego**. Dla porównania, udział ten był wyższy niż w przypadku Kielc, w których mieszkało 15,7% ogółu mieszkańców województwa. **Ludność OF TnK koncentruje się w miastach**, w których mieszkało 59,8% mieszkańców. Najliczniejszym, pod względem liczby ludności, miastem OF TnK jest Ostrowiec Świętokrzyski, w którym mieszkało 71 728 osób. W pozostałych miastach powiatowych – Starachowicach i Skarżysku-Kamiennej mieszkało odpowiednio 50 679 i 47 212 mieszkańców. Wśród pozostałych gmin OF TnK, próg 4% udziału liczby mieszkańców w populacji mieszkańców OF TnK przekroczyły gmina wiejska Pawłów w Powiecie Starachowickim (15 332 mieszkańców) oraz gmina wiejska Bodzechów w Powiecie Ostrowieckim (13 679 mieszkańców).

Rys. 19 Struktura przestrzenna ludności OF TnK w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

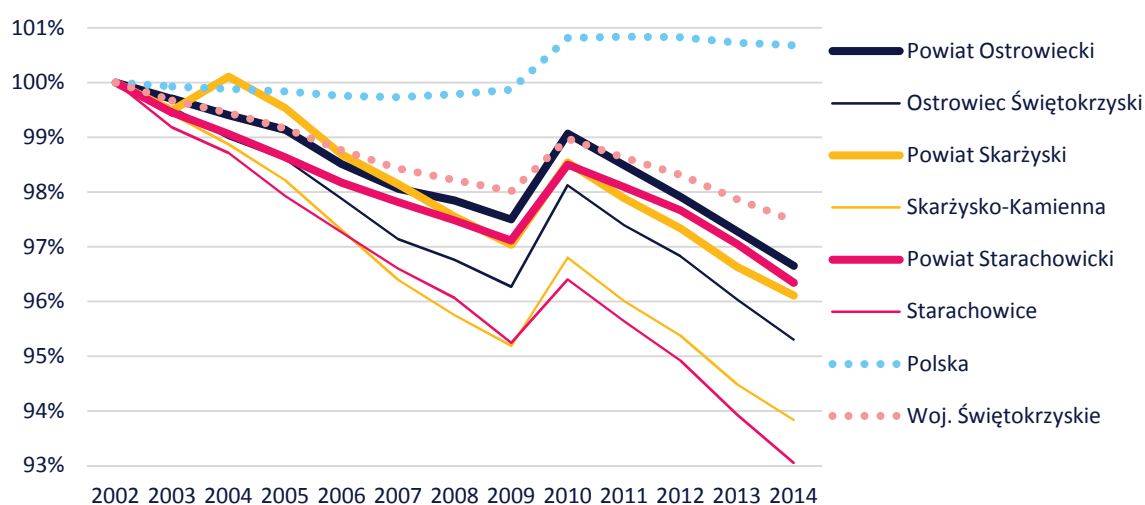
Dynamika liczby ludności

Zgodnie z trendem obserwowanym w Województwie Świętokrzyskim, **liczba mieszkańców OF TnK w latach 2002-2014 systematycznie spadała** (jedynym zaobserwowanym wyjątkiem był 2010 r.). Uwzględniając fakt, że liczba mieszkańców Polski, w analizowanym okresie, utrzymywała się na względnie stałym poziomie, świadczy to o malejącej konkurencyjności regionu względem mieszkańców i ich utrzymującym się odpływie.

Dynamika spadku liczby ludności OF TnK była w analizowanym okresie wyższa niż średnia Województwa Świętokrzyskiego. Względem 2002 r., liczba mieszkańców OF TnK w 2014 r.

zmniejszyła się o 10 595. Tempo spadku liczby ludności w poszczególnych powiatach OF TnK było do siebie zbliżone. **Znacząco wyższą dynamiką charakteryzowały się miasta powiatowe.** Względem 2002 r. liczba ludności w 2014 r. zmniejszyła się w Ostrowcu Świętokrzyskim o 4,7%, Skarżysku-Kamiennej o 6,2%, Starachowicach o 6,9%. Obserwowany **spadek liczby ludności w OF TnK ma charakter trwały a jego skalę należy uznać za znaczącą.** Jedną z głównych jego przyczyn jest słaby rozwój gospodarczy oraz powiązane z nim problemy takie jak m.in. bezrobocie i niski poziom wynagrodzeń. Postępowanie spadku liczby ludności OF TnK może przyczynić się do stymulowania szeregu niekorzystnych zmian społeczno-gospodarczych skutkujących obniżeniem rangi OF TnK oraz traceniem poszczególnych jego funkcji. Należy mieć jednak na uwadze, że **proces odpływu ludności z mniejszych miast do głównych aglomeracji kraju, w tym Warszawy, jest zjawiskiem powszechnym** wynikającym z globalnych tendencji. Uwarunkowania lokalne w większości wypadków, nie decydują o fakcie wystąpienia tego zjawiska a o jego skali.

Rys. 20 Dynamika liczby ludności względem 2002 r. (wartość dla roku 2002 =100%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na ubytek liczby ludności OF TnK wpływ ma zarówno utrzymujący się ujemny przyrost naturalny jak i ujemne saldo migracji. Ujemny przyrost naturalny⁴⁹ w OF TnK utrzymywał się w każdym roku z analizowanego okresu 2002-2014. Było to zgodne z trendem obserwowanym w Województwie Świętokrzyskim, jednak skala tego zjawiska była znacząco większa. Łącznie, **w okresie 2002-2014, liczba zgonów w OF TnK była wyższa od liczby urodzeń o 9 320**, przy czym liczba ta dla Powiatu Ostrowieckiego wyniosła 4 017, dla Powiat Skarżyskiego – 3 231, dla Powiatu Starachowickiego – 2 072.

Analogicznie prezentują się dane dotyczące salda migracji⁵⁰ OF TnK. **Saldo migracji OF TnK było ujemne przez cały przeanalizowany okres.** Również i w tym wypadku, jest to zgodne z trendem regionalnym, przy czym skala zjawiska jest znacząco wyższa. W latach 2002-2014 w każdym roku średnio 824 osób więcej odpływało niż napływało do OF TnK. Należy przy tym zaznaczyć, że za **wartość salda migracji w znaczącej mierze odpowiadają miasta powiatowe**, w przypadku których saldo migracji było mniejsze niż w przypadku ogółu gmin OF TnK. Łączne saldo migracji miast powiatowych OF TnK wyniosło w analizowanym okresie -10 872 przy wartości charakteryzującej ogół gmin OF TnK wynoszącej -10 715. Nieduża różnica pomiędzy saldem migracji miast powiatowych OF TnK a saldem migracji ogółu gmin OF TnK świadczy o **stosunkowo ograniczonej migracji wewnątrz**

⁴⁹ Przyrost naturalny - różnica pomiędzy liczbą urodzeń i zgonów

⁵⁰ Saldo migracji - różnica pomiędzy napływem a odpływem ludności

OF TnK. Dodatkowo saldo migracji w analizowanym okresie zostało zaobserwowane jedynie w trzech gminach: Brody (+79) w Powiecie Starachowickim oraz Kunów (+55) i Bodzechów (+769) w Powiecie Ostrowieckim. Jedyną **gminą na terenie której obserwowany jest czytelny proces suburbanizacji jest podmiejska, względem Ostrowca Świętokrzyskiego, gmina wiejska Bodzechów.**

Struktura wiekowa ludności

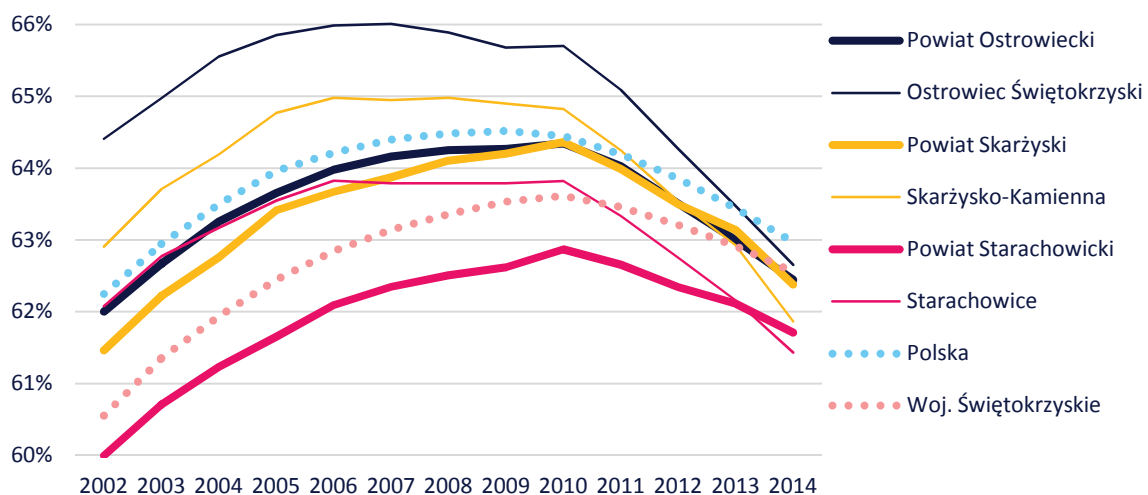
Udział osób w wieku produkcyjnym (18-64 lata) w populacji OF TnK wyniósł w 2014 r. 62,2% i **był niższy zarówno od średniej wartości regionalnej (62,6%) jak i krajowej (63,0%).** W ramach OF TnK, najniższym udziałem charakteryzował się Powiat Starachowicki.

W jego przypadku analizowana wartość wyniosła 61,7%, przy wartości charakteryzującej Powiat Ostrowiecki i Skarżyski wynoszącej 62,4%.

W okresie 2002-2014 zmiana udziału liczby ludności w wieku produkcyjnym w populacji OF TnK wpisywała się w krajowy i regionalny trend, zgodnie z którym **wartość ta rosła do 2010 r. a następnie zaczęła się stopniowo obniżać.** Trend ten był związany z procesem wchodzenia na rynek pracy pokolenia związanego z wyżem demograficznym lat 80'.

Udział liczby ludności w wieku produkcyjnym w populacji miast powiatowych OF TnK do 2010 r. utrzymywał się na poziomie ok. 1%-2% wyższym od wartości charakteryzującej poszczególne powiaty. **Po 2010 r., dynamika spadku analizowanej wartości była w przypadku miast powiatowych znacząco wyższa niż wynikałoby to z ogólnokrajowego trendu.** Skutkiem tego, różnica pomiędzy wartością charakteryzującą miasta powiatowe i powiaty systematycznie malała, zrównując się w przypadku Powiatu Starachowickiego i Powiatu Skarżyskiego w 2013 r. oraz w 2014 r. w przypadku Powiatu Ostrowieckiego. Zjawisko to świadczy o **odpływie ludności w wieku produkcyjnym, w tym ludności młodej, wchodzącej na rynek pracy, z miast powiatowych OF TnK.** Należy zakładać, że kierunek tej zmiany w najbliższych latach będzie stały - udział liczby ludności w wieku produkcyjnym w miastach powiatowych OF TnK będzie się obniżał w tempie wyższym niż będzie to miało miejsce w skali województwa i kraju.

Rys. 21 Udział liczby ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej ludności

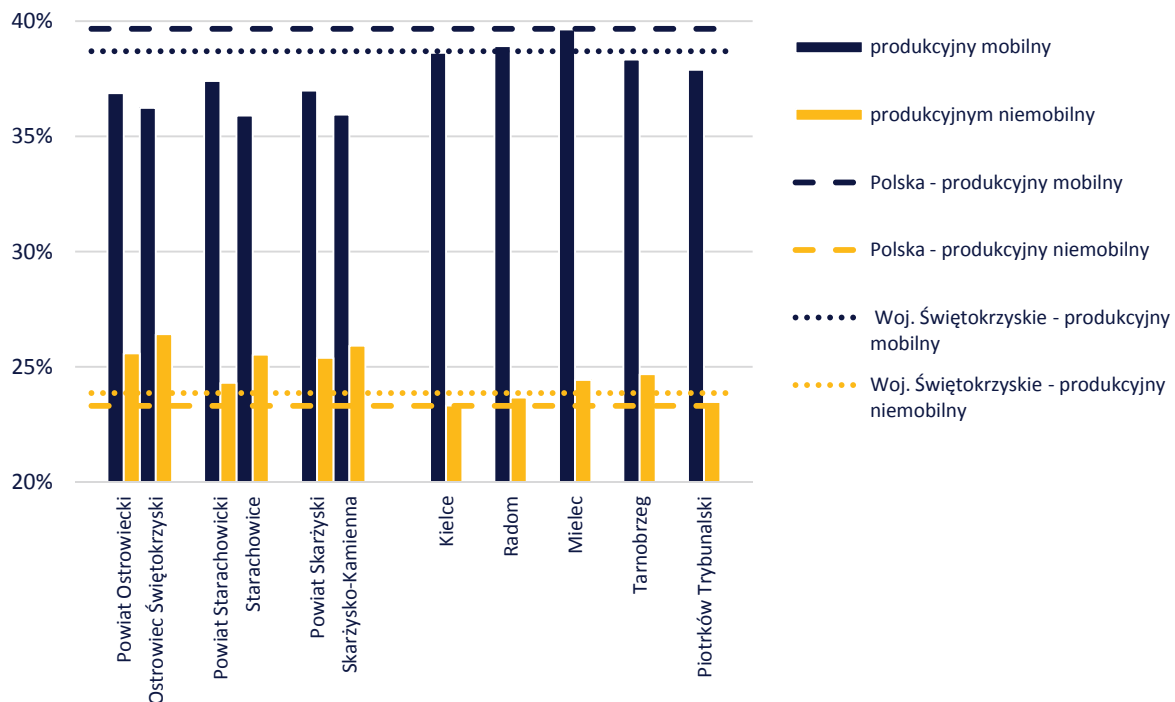

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Proces starzenia się społeczeństwa jest zjawiskiem powszechnym w skali całego kraju. W przypadku OF TnK uwagę należy jednak zwrócić na czytelne starzenie się ludności w wieku produkcyjnym. Udział liczby ludności w wieku produkcyjnym mobilnym (18-44 lata) w przypadku zarówno powiatów jak i miast powiatowych OF TnK jest znacząco niższy zarówno od średniej regionalnej jak i krajowej. Z drugiej strony, udział liczby ludności w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-64 lata) w OF TnK jest wyższy od wartości przeciętnych. Należy przy tym zauważyć, że zaobserwowany **proces starzenia się**

ludności w wieku produkcyjnym jest zjawiskiem specyficznym dla OF TnK, w tym w szczególności miast powiatowych OF TnK. Zarówno udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym jak i niemobilnym w przypadku analizowanych miast konkurencyjnych OF TnK pozostaje zbliżony do średnich wartości ogólnokrajowych. Proces ten jest związany ze wskazanym powyżej **odpływem z miast powiatowych OF TnK ludności wchodzącej na rynek pracy**.

Rys. 22 Udział liczby ludności w wieku produkcyjnym mobilnym i niemobilnym w ogólnej liczbie ludności w 2014 r.

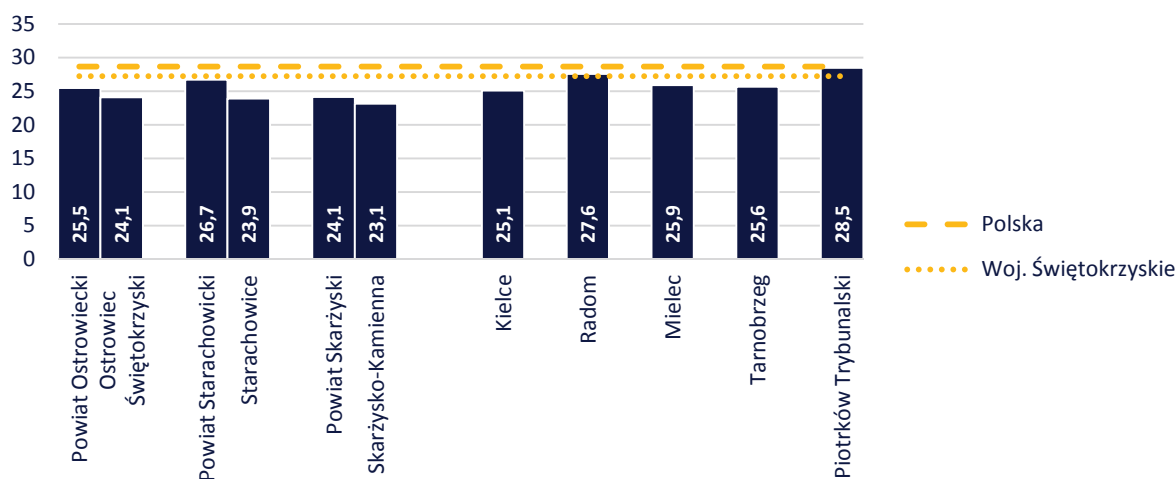
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

O postępującym procesie starzenia się społeczeństwa OF TnK świadczy również udział w populacji liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. Liczba mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym przypadająca na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym w OF TnK w 2014 r. była niższa zarówno od średniej wartości regionalnej jak i krajowej. Najniższymi wartościami charakteryzowały się miasta powiatowe, w których wartość tego wskaźnika wyniosła od 23,1 dla Skarżyska-Kamiennej do 24,1 dla Ostrowca Świętokrzyskiego. Należy przy tym zaznaczyć, że wartości charakteryzujące miasta powiatowe OF TnK były niższe od wartości zaobserwowanych w przypadku przeanalizowanych miast konkurencyjnych.

Liczba osób w wieku poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym była w OF TnK wyższa od wartości średnich (krajowej i regionalnej), przy czym najwyższymi wartościami cechowały się miasta powiatowe. Również i w tym wypadku, wartości charakteryzujące analizowane miasta konkurencyjne były korzystniejsze. Jedynym wyjątkiem były Kielce, w przypadku których na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2014 r. przypadało 36,4 osób w wieku poprodukcyjnym, co stanowiło wartość zawierającą się w przedziale 35,5-38,9 charakteryzującym miasta powiatowe OF TnK.

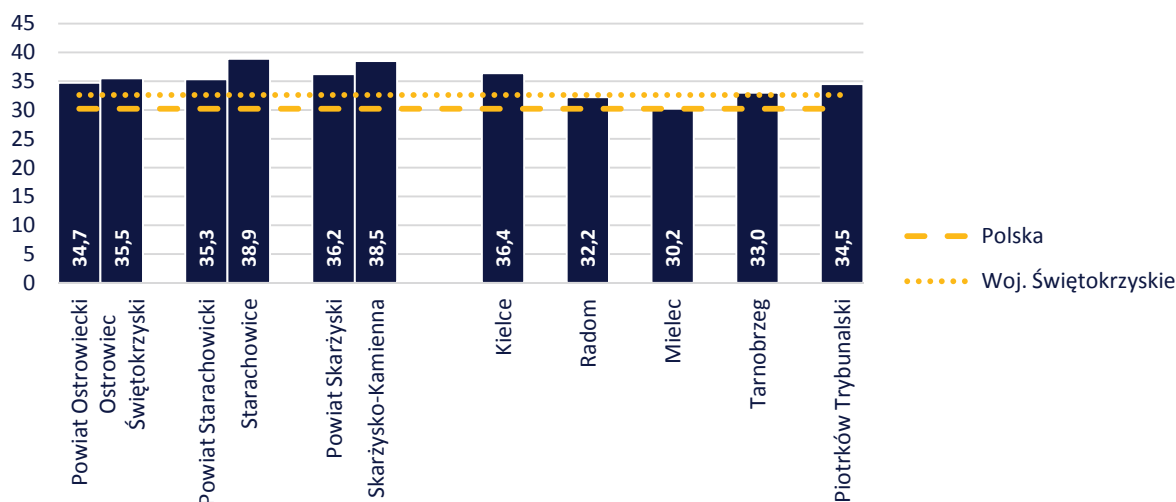
Postępujące starzenie się społeczeństwa stanowi istotne zagrożenie dla rozwoju OF TnK w przyszłości. Do najważniejszych konsekwencji tego procesu zaliczyć należy m.in. **zmniejszenie się dostępności kapitału ludzkiego** (siły roboczej) oraz powiązane z tym ograniczanie wpływów budżetowych samorządów OF TnK przy jednoczesnym wzroście wydatków wynikających ze wzrostu udziału liczby ludności w wieku poprodukcyjnym.

Rys. 23 Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Rys. 24 Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2014 r.

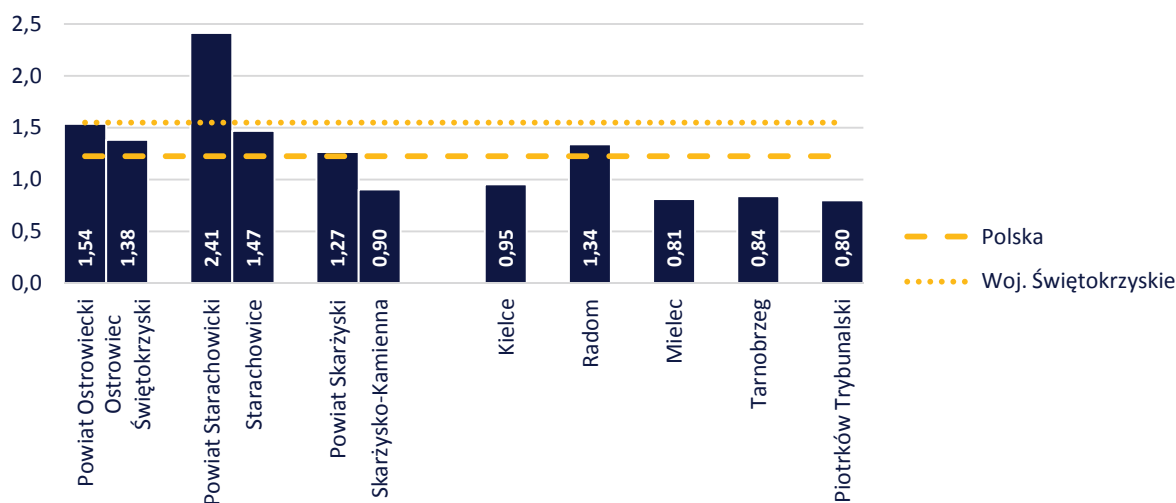
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

3.2 Edukacja

Przedszkola

W 2014 r. przedszkola funkcjonowały we wszystkich gminach OF TnK z wyłączeniem gminy Pawłów. Więcej niż jedno przedszkole działalność prowadziło w gminach Brody, Mirzec, Ćmielów (po 2), Bodzechów (5) oraz w miastach powiatowych: Starachowice (9), Ostrowiec Świętokrzyski (12) oraz Skarżysko-Kamienna (14). **Najwyższą dostępnością przedszkoli**, mierzoną liczbą dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w przedszkolu, w 2014 r. **charakteryzowało się Skarżysko-Kamienna**. Spośród innych gmin dostępnością wyższą niż średnia krajowa charakteryzowała się jedynie gmina Bodzechów. **Dostępność miejsc w przedszkolu w przypadku Starachowic i Ostrowca Świętokrzyskiego należy uznać za ograniczoną** – liczba dzieci przypadających na 1 miejsce była blisko dwukrotnie wyższa niż w przypadku Mielca, Tarnobrzega i Piotrkowa Trybunalskiego.

Rys. 25 Liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadająca na 1 miejsce w przedszkolu w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Szkoły podstawowe

Liczba funkcjonujących na terenie OF TnK szkół podstawowych wyniosła w 2014 r. 102⁵¹, z czego 33 na terenie miast powiatowych (Ostrowiec Świętokrzyski – 13;

Skarżysko-Kamienna – 11; Starachowice – 9). **Szkoły podstawowe na terenie OF TnK charakteryzują się relatywnie dużym stopniem rozproszenia przestrzennego.** Mniej niż 4 szkoły podstawowe posiadało jedynie 5 gmin: gminy Bałtów (2) i Ćmielów (3); gminy łączna (3) i Suchedniów (3) oraz gmina Wąchock (3).

Liczba szkół podstawowych na terenie miast powiatowych od 2005 r. pozostała na niezmiennym poziomie w przypadku Starachowic oraz wzrosła o 2 w Ostrowcu Świętokrzyskim i Skarżysku Kamiennej. **Spadek liczby działających szkół podstawowych był szczególnie widoczny w przypadku gmin Powiatu Ostrowieckiego,** w ramach którego działalność w analizowanym okresie zakończyło łącznie 7 szkół: 2 w gminie Bałtów, 3 w gminie Ćmielów i 2 w gminie Kunów. Poza Powiatem Ostrowieckim, spadek liczby szkół podstawowych został zaobserwowany w gminie łączna w Powiecie Skarżyskim oraz gminie Pawłów w Powiecie Starachowickim.

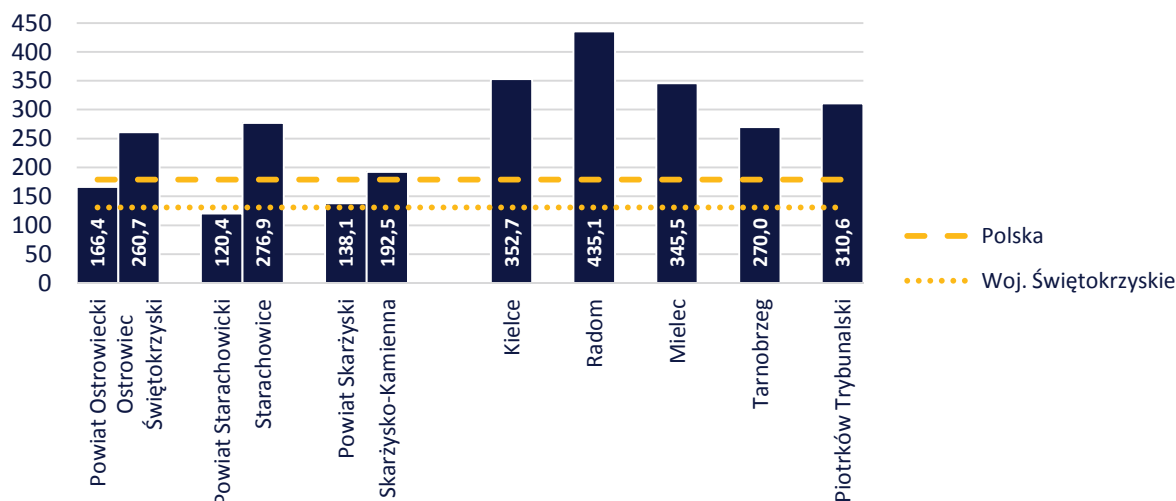
Liczba uczniów szkół podstawowych OF TnK wyniosła w 2014 r. 14 303, co stanowiło 20,4% ogółu uczniów Województwa Świętokrzyskiego. **W ramach OF TnK uczniowie koncentrowali się w miastach powiatowych** – do szkół zlokalizowanych w Starachowicach, Skarżysku-Kamiennej i Ostrowcu Świętokrzyskim uczęszczało łącznie 56,9% uczniów OF TnK.

Dostępność szkół może być mierzona m.in. poprzez liczbę uczniów przypadających na 1 szkołę jak również poprzez liczbę uczniów przypadających na 1 nauczyciela. W obydwu przypadkach wartość powyższych wskaźników jest odwrotnie proporcjonalna do dostępności szkół – im więcej uczniów przypada na 1 szkołę lub 1 nauczyciela tym dostępność szkół jest niższa. Liczba uczniów uczących się w poszczególnych szkołach podstawowych w powiatach OF TnK wynosiła w 2014 r. średnio od 120,4 w Powiecie Starachowickim do 166,4 w Powiecie Ostrowieckim. Wartości te były niższe od średniej wartości krajowej wynoszącej 179,1. W przypadku miast powiatowych, wartość ta była ponadprzeciętna w skali kraju zarówno w Ostrowcu Świętokrzyskim, Starachowicach jak i Skarżysku-Kamiennej, przy czym na tle przeanalizowanych miast konkurencyjnych, w szczególności Kielc i Radomia, dostępność tą należy określić jako korzystną.

⁵¹ W niniejszym podrozdziale analizie poddane zostały szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych.

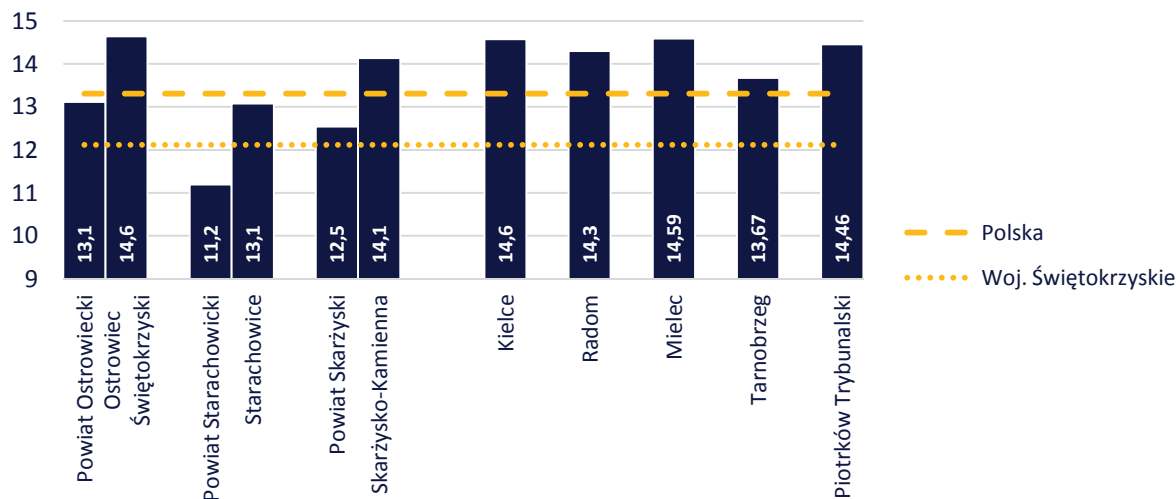
Średnia liczba uczniów przypadająca na 1 nauczyciela⁵² wyniosła w 2014 r. od 11,2 w Powiecie Starachowickim do 13,1 w Powiecie Ostrowieckim – we wszystkich powiatach była ona niższa od średniej wartości ogólnokrajowej wynoszącej 13,3. W miastach powiatowych OF TnK, wartość ta była niższa od średniej ogólnokrajowej jedynie w Starachowicach. W Skarżysku Kamiennej i Ostrowcu Świętokrzyskim wartość ta była ponadprzeciętna, zbliżona do wartości stwierdzonych w przypadku przeanalizowanych miast konkurencyjnych.

Rys. 26 Liczba uczniów przypadających na 1 szkołę podstawową w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Rys. 27 Liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela w szkole podstawowej w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gimnazja

W 2014 r. w gminach OF TnK funkcjonowało łącznie 42 gimnazja⁵³, z czego 22 stanowiły gimnazja działające na terenie miast powiatowych (Ostrowiec Świętokrzyski – 9; Skarżysko-Kamienna – 6; Starachowice – 7). Dostęp do więcej niż jednego gimnazjum, oprócz miast powiatowych, zapewniały gminy Bodzechów (2), Waśniów (2) i Ćmielów (2) w Powiecie Ostrowieckim oraz gminy Brody (2) i Pawłów (4) w Powiecie Starachowickim. Liczba gimnazjów na terenie OF TnK

⁵² 1 nauczyciel jest w tym wypadku rozumiany jako 1 pełny etat

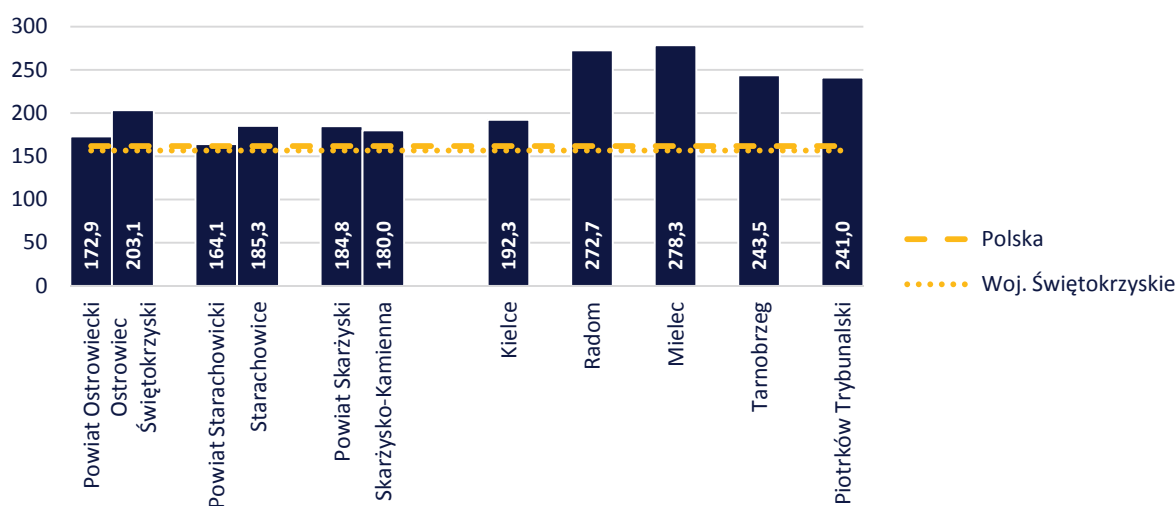
od 2005 r. wzrosła o 5, przy czym za wzrost ten odpowiedzialny był w największym stopniu Ostrowiec Świętokrzyski, w którym liczba funkcjonujących gimnazjów wzrosła o 3.

W 2014 r. do gimnazjów na terenie OF TnK uczęszczało łącznie 7 248 uczniów, co stanowiło 20,7% ogółu uczniów gimnazjów Województwa Świętokrzyskiego. W ramach OF TnK, 58,0% **uczniów gimnazjów koncentrowało się w miastach powiatowych**.

Dostępność gimnazjów w OF TnK, mierzona liczbą uczniów przypadających na 1 szkołę, była w umiarkowanym stopniu niższa od średniej dostępności zarówno w skali kraju jak i województwa. Analizowana wartość wyniosła 164,4 w Powiecie Starachowickim, 179,2 w Powiecie Ostrowieckim oraz 184,8 w Powiecie Skarżyskim, przy średniej ogólnokrajowej 162,0. Na tle przeanalizowanych miast konkurencyjnych, dostępność gimnazjów należy określić jako korzystną – zbliżonym poziomem dostępności charakteryzowały się wyłącznie Kielce.

Dostępność gimnazjów, mierzona liczbą uczniów przypadających na 1 nauczyciela⁵⁴ była najwyższa w Starachowicach, w których na 1 nauczyciela przypadało średnio 10,1 ucznia. Najniższą dostępnością charakteryzowało się Skarżysko-Kamienna, w przypadku którego wartość analizowanego wskaźnika wyniosła 12,8. W przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego wartość ta wyniosła 11,2 i była zbliżona do wartości charakteryzującej przeanalizowane miasta konkurencyjne, których wartości były zbliżone do średniej ogólnokrajowej wynoszącej 11,4.

Rys. 28 Liczba uczniów przypadających na 1 gimnazjum w 2014 r.

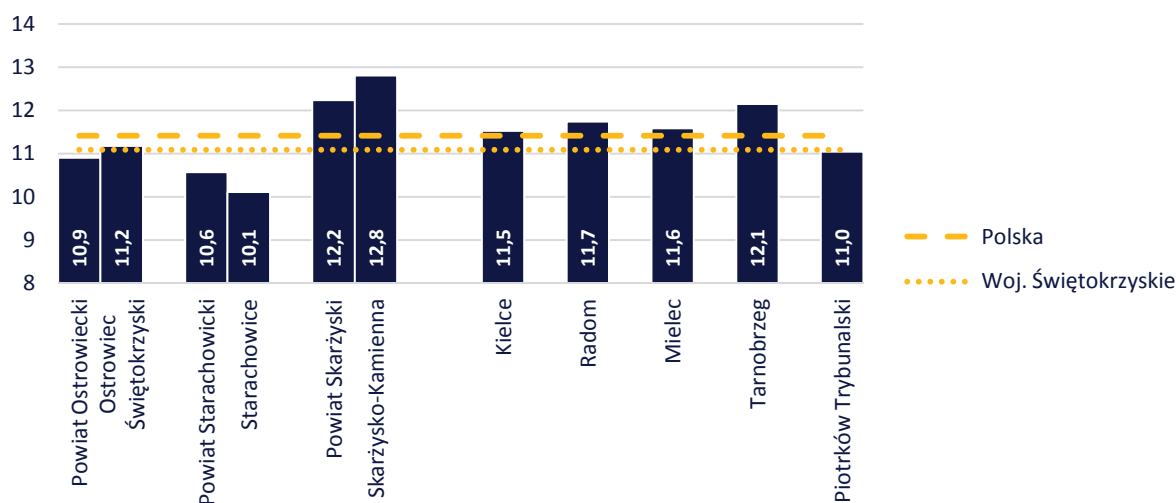

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

⁵³ W niniejszym podrozdziale analizie poddane zostały gimnazja dla młodzieży bez specjalnych.

⁵⁴ 1 nauczyciel jest w tym wypadku rozumiany jako 1 pełny etat

Rys. 29 Liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela w gimnazjum w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

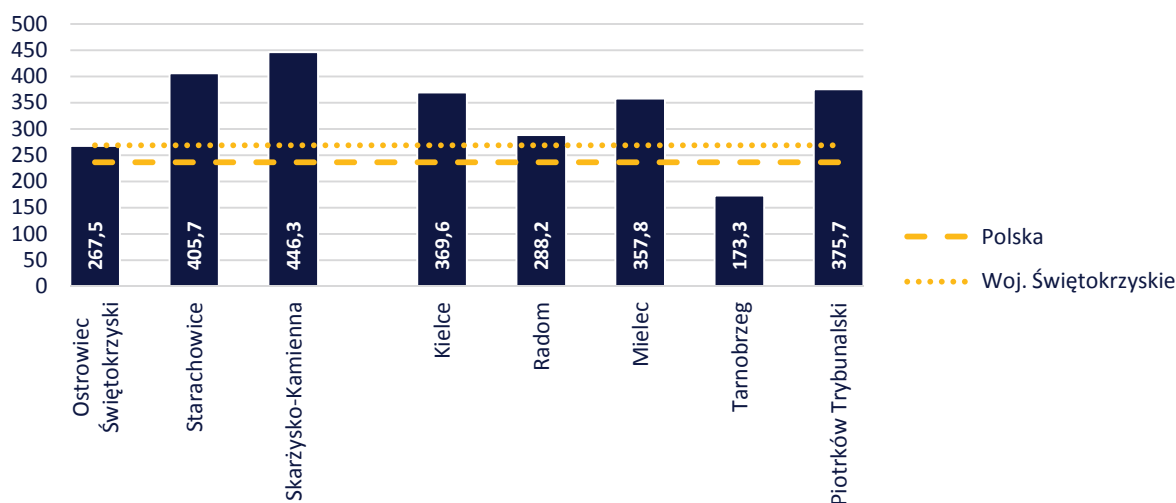
Licea ogólnokształcące

W 2014 r. na terenie OF TnK funkcjonowało 12 liceów ogólnokształcących dla młodzieży (LO)⁵⁵. Ich liczba w ostatnich latach uległa znaczącemu obniżeniu – względem 2005 r. zmalała o 7. **Licea ogólnokształcące OF TnK koncentrują się wyłącznie w miastach powiatowych.** Najwięcej LO zlokalizowanych jest w Ostrowcu Świętokrzyskim - 6. W Skarżysku-Kamiennej oraz Starachowicach ich liczba wynosi 3. łącznie, we wszystkich liceach ogólnokształcących OF TnK w 2014 r. uczyło się 4 161 uczniów, co stanowiło **22,5% ogółu uczniów LO z Woj. Świętokrzyskiego**. Liczba uczniów LO OF TnK zmalała względem 2005 r. o 40,2%. Spadek liczby uczniów liceów ogólnokształcących był również obserwowany w skali kraju i Województwa Świętokrzyskiego, jednak w przypadku OF TnK jego skala była znacząco wyższa – średnia wartość krajowa i regionalna wyniosły odpowiednio 29,1% oraz 27,9%. W 2014 r. uczniowie LO OF TnK koncentrowali się w Ostrowcu Świętokrzyskim, w którym kształciło się blisko 38,6% ich populacji.

W 2014 r. na 1 liceum ogólnokształcące w OF TnK przypadało średnio 346,8 uczniów. Liczba ta jest wyższa od średnich wartości krajowej i regionalnej, wynoszących odpowiednio 236,3 i 268,5. Wartościami wyższymi od średniej krajowej charakteryzowały się wszystkie miasta powiatowe OF TnK, przy czym najwyższą wartością w 2014 r. charakteryzowało się Skarżysko-Kamienna. W Skarżysku-Kamiennej do jednego liceum ogólnokształcącego chodziło średnio 446,3 uczniów, co przy założeniu średniej liczebności klasy na poziomie 25-30 uczniów oznacza, że licea w Skarżysku-Kamiennej mają średnio do 7 klas więcej niż przeciętne liceum w skali kraju. W analizowanych miastach konkurencyjnych, średnia liczba uczniów uczęszczających do LO była niższa od średniej krajowej jedynie w przypadku Tarnobrzega. W pozostałych przypadkach wartość ta wynosiła od 288,2 w Radomiu do 375,7 w Piotrkowie Trybunalskim.

⁵⁵ W niniejszym podrozdziale analizie poddane zostały licea ogólnokształcące dla młodzieży bez specjalnych.

Rys. 30 Liczba uczniów przypadających na 1 liceum ogólnokształcące w 2014 r.

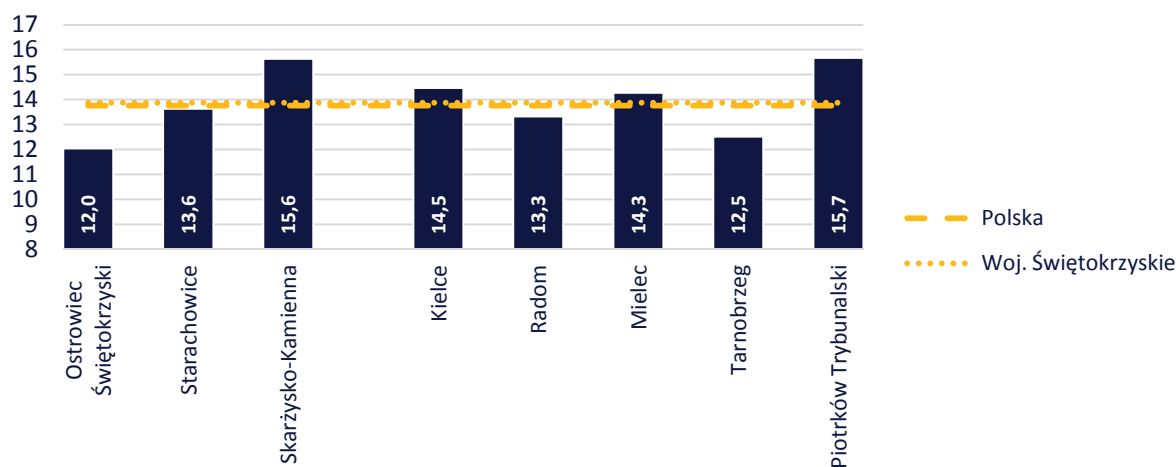

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Przeciętna liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela⁵⁶ liceum ogólnokształcącego wyniosła w 2014 r. w OF TnK 13,5, co stanowiło wartość nieznacznie niższą od średniej krajowej wynoszącej 13,8. Najniższą wartością analizowanego wskaźnika, wynoszącą 12,0, charakteryzował się Ostrowiec Świętokrzyski. Świadczy to o **ponadprzeciętnej liczebności kadry dydaktycznej w Ostrowcu Świętokrzyskim**, na co wpływ ma m.in. najwyższa w skali OF TnK liczebność liceów ogólnokształcących w tym mieście. W przeanalizowanych miastach konkurencyjnych wartość powyższego wskaźnika była zbliżona do średniej wartości ogólnokrajowej w przypadku Kielc, Radomia i Mielca. W przypadku Tarnobrzega i Piotrkowa Trybunalskiego wartość ta w 2014 r. wyniosła 12,5 oraz 15,7.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że dostępność liceów ogólnokształcących, rozumiana jako duża liczba szkół oraz nauczycieli przypadających na 1 ucznia może pozytywnie oddziaływać na jakość oferty dydaktycznej (w tym możliwość wyboru przez ucznia szkoły/klassy odpowiadającej mu ze względu na poziom i profil) jednak jest również bezpośrednio powiązana z jej kosztem.

Rys. 31 Liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela w liceum ogólnokształcącym w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

⁵⁶ 1 nauczyciel jest w tym wypadku rozumiany jako 1 pełny etat

Potwierdzeniem powyższego wniosku dt. związku dostępności liceów ogólnokształcących z jakością oferty dydaktycznej może być ranking liceów ogólnokształcących w Województwie Świętokrzyskim 2016 magazynu Perspektywy⁵⁷. **Spośród 25 najlepszych liceów ogólnokształcących Województwa Świętokrzyskiego na terenie OF TnK działalność prowadziło 6, z czego połowa (3) w Ostrowcu Świętokrzyskim.**

Tabela 5 Zestawienie liceów ogólnokształcących OF TnK sklasyfikowanych w 2016 r. wśród najlepszych 25 LO Województwa Świętokrzyskiego

Miejsce w rankingu wojewódzkim	Miejsce w rankingu krajowym	Nazwa szkoły	Miejscowość
4	206	LO nr II im. Joachima Chreptowicza	Ostrowiec Św.
8	286	I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego	Skarżysko-Kam.
12	350	LO nr III im. Władysława Broniewskiego	Ostrowiec Św.
16	455	Liceum Ogólnokształcące nr I im. St. Staszica	Ostrowiec Św.
20	500+	II Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica	Starachowice
24	500+	I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki	Starachowice

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.perspektywy.pl

Technika

W 2014 r. na terenie OF TnK funkcjonowało łącznie 13 techników dla młodzieży⁵⁸. W ciągu ostatnich 10 lat ich liczba zmniejszyła się o 6 do czego przyczyniło się zakończenie działalności przez 3 technika w Skarżysku-Kamiennej oraz technika w Bałtowie, Ćmielowie i Kunowie w Powiecie Ostrowieckim. Obecnie, **technika na terenie OF TnK występują niemal wyłącznie w miastach powiatowych.** W Ostrowcu Świętokrzyskim działa 5 techników, w Skarżysku-Kamiennej – 4, w Starachowicach – 3. Jedynym technikum poza miastami powiatowymi jest Technikum Zespołu Szkół w Suchedniowie.

Głównymi grupami kierunków kształcenia w technikach OF TnK są ICT; budownictwo; energetyka; mechanika i elektronika; logistyka i spedycja oraz usługi. W ramach ICT, powszechna jest dostępność kształcenia w zawodach technik informatyk, technik teleinformatyk. Dodatkowo, w Powiecie Skarżyskim dostępne jest kształcenie w zawodzie technik cyfrowych procesów graficznych oraz technik telekomunikacji.

W zakresie budownictwa powszechne jest kształcenie techników budownictwa oraz techników geodetów. Ponadto, w Powiecie Skarżyskim dostępna jest oferta edukacyjna dla kierunków technik drogownictwa, technik dróg i mostów kolejowych, technik gazownictwa oraz technik geolog.

W ramach energetyki najpowszechniejsze jest kształcenie techników urządzeń i systemów energetyki odnawialnej. Ponadto, dostępna oferta edukacyjna obejmuje zawody technik elektryk oraz technik energetyk.

Dostępna oferta kształcenia w zakresie mechaniki i elektroniki obejmuje kształcenie w zawodach technik elektroniki, technik mechanik, technik mechatronik oraz technik pojazdów samochodowych.

⁵⁷ W rankingu magazynu Perspektywy licea są oceniane przy pomocy 3 kryteriów: sukcesy szkoły w olimpiadach, wyniki matury z przedmiotów obowiązkowych, wyniki matury z przedmiotów dodatkowych. Do sporządzenia rankingu wykorzystano dane z protokołów komitetów głównych olimpiad, zestawienia okręgowych komisji egzaminacyjnych (OKE) z wynikami egzaminów maturalnych z przedmiotów obowiązkowych i dodatkowych oraz dane pochodzące z Systemu Informacji Oświatowej.

⁵⁸ W niniejszym podrozdziale analizie poddane zostały technika dla młodzieży bez specjalnych

W ramach logistyki i spedycji powszechna jest dostępność oferty edukacyjnej w zakresie kształcenia w zawodach technik logistyk oraz technik spedytor.

Oferta edukacyjna techników w zakresie kształcenia zawodowego w kierunkach związanych z usługami obejmuje kształcenie w zawodach technik handlowiec, technik hotelarstwa, technik obsługi turystycznej, technik organizacji reklamy, technik usług fryzjerskich, technik żywienia oraz technik żywienia i usług gastronomicznych.

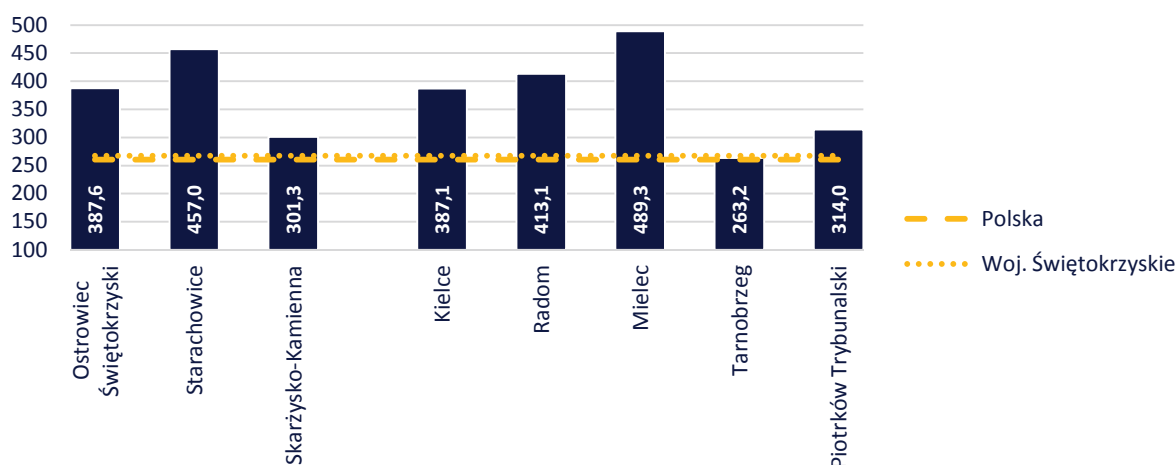
Spośród innych, niewymienionych powyżej, powszechnie dostępnych kierunków kształcenia wymienić należy: technik architektury krajobrazu, technik ekonomista oraz technik ochrony środowiska. Ponadto, w Powiecie Skarżyskim dostępne jest kształcenie w zawodach technik transportu kolejowego, technik elektroenergetyk transportu szynowego – maszynista, technik technologii drewna, technik drukowania oraz technik urządzeń sanitarnych. W Powiecie Ostrowieckim dostępne jest kształcenie w zawodach technik technologii odzieży, technik weterynarii, technik rolnik oraz technik agrobiznesu.

Liczba uczniów uczących się w technikach OF TnK w 2014 r. wyniosła 4 573, co stanowiło **23,2% ogółu uczniów techników w Województwie Świętokrzyskim**. W ramach OF TnK, uczniowie techników koncentrują się w Ostrowcu Świętokrzyskim, w którym uczyło się 42,4% uczniów techników OF TnK. Liczba uczniów techników OF TnK w ostatnich 10 latach systematycznie spadała osiągając w 2014 r. 82,2% wartości z 2005 r. Obserwowany w OF TnK spadek był znacząco wyższy niż wynikałoby to wyłącznie z regionalnych i ogólnokrajowych trendów demograficznych – liczba uczniów w Woj. Świętokrzyskim zmalała o 5,9% a w Polsce wzrosła o 1,4%.

Średnia liczba uczniów uczęszczających do jednego technikum w skali kraju i województwa jest do siebie zbliżona i wyniosła w 2014 r. odpowiednio 264,2 oraz 274,0. W przypadku OF TnK wartości te były wyższe we wszystkich miastach powiatowych – wynosiły od 301,3 w Skarżysku Kamiennej do 457,0 w Starachowicach. Przy założeniu średniej liczebności klasy w technikum na poziomie 25-30 uczniów, oznacza to, że technika w Starachowicach mają średnio do 7 klas więcej niż przeciętne technikum w skali kraju.

Spośród przeanalizowanych miast konkurencyjnych, przeciętna wielkość techników była zbliżona do średniej wartości krajowej jedynie w przypadku Tarnobrzega. W przypadku Piotrkowa Trybunalskiego liczba uczniów przypadających na 1 technikum wyniosła 314,0 co stanowiło wartość zbliżoną do wartości charakteryzującej Skarżysko-Kamienną. Wartości charakteryzujące pozostałe miasta konkurencyjne, analogicznie jak w przypadku Starachowic i Skarżyska-Kamiennej, były znacząco wyższe od średniej wartości krajowej.

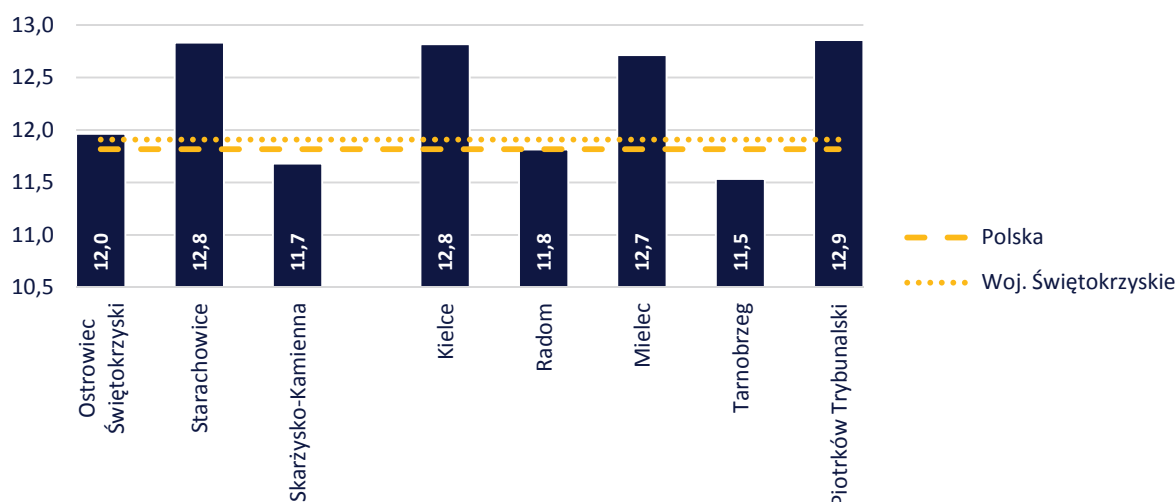
Rys. 32 Liczba uczniów przypadających na 1 technikum w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela⁵⁹ w technikum w Ostrowcu Świętokrzyskim i Skarżysku Kamiennej była zbliżona zarówno do średniej wartości krajowej jak i regionalnej. Wartością ponadprzeciętną, wynoszącą w 2014 r. 12,8, charakteryzowały się jedynie Starachowice. Analogicznie jak zostało to stwierdzone w przypadku liceów ogólnokształcących, niższa dostępność oferty dydaktycznej, rozumiana jako wysoka liczba uczniów przypadających na jedną szkołę i nauczyciela, może z jednej strony pozwolić na ograniczenie kosztu realizacji usług edukacyjnych przez samorząd a z drugiej strony negatywnie wpłynąć na ich poziom. Również i w tym wypadku, wniosek ten potwierdza ranking najlepszych techników Województwa Świętokrzyskiego, w którym wśród najlepszych 25 techników województwa zaklasyfikowanych zostały po dwa technika z Ostrowca Świętokrzyskiego i Skarżysko-Kamiennej⁶⁰. **Wszystkie 3 technika ze Starachowic, charakteryzujących się niską dostępnością techników, znalazły się poza najlepszymi 25 technikami regionu.**

Rys. 33 Liczba uczniów przypadających na 1 nauczyciela w technikum w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Tabela 6 Zestawienie techników OF TnK sklasyfikowanych w 2016 r. wśród najlepszych 25 techników Województwa Świętokrzyskiego

Miejsce w rankingu wojewódzkim	Miejsce w rankingu krajowym	Nazwa szkoły	Miejscowość
2	80	Technikum nr 3 w ZS nr 3	Ostrowiec Św.
4	199	Technikum nr 2 w ZS nr 2	Ostrowiec Św.
7	300+	Technikum nr 2 w ZS Ekon. im. Mikołaja Kopernika	Skarżysko-Kam.
23	300+	Technikum nr 1 w ZS Technicznych	Skarżysko-Kam.

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.perspektywy.pl

⁵⁹ 1 nauczyciel jest w tym wypadku rozumiany jako 1 pełny etat

⁶⁰ W rankingu magazynu Perspektywy technika są oceniane przy pomocy 4 kryteriów: sukcesy szkoły w olimpiadach, wyniki matury z przedmiotów obowiązkowych, wyniki matury z przedmiotów dodatkowych, wyniki egzaminu zawodowego. Do sporządzenia rankingu wykorzystano dane z protokołów komitetów głównych olimpiad, zestawienia okręgowych komisji egzaminacyjnych (OKE) z wynikami egzaminów maturalnych z przedmiotów obowiązkowych i dodatkowych, a także wyniki egzaminów zawodowych oraz dane pochodzące z Systemu Informacji Oświatowej. W zestawieniach zostały zaprezentowane szkoły, które uzyskały najlepszą pozycję rankingową.

Zasadnicze szkoły zawodowe

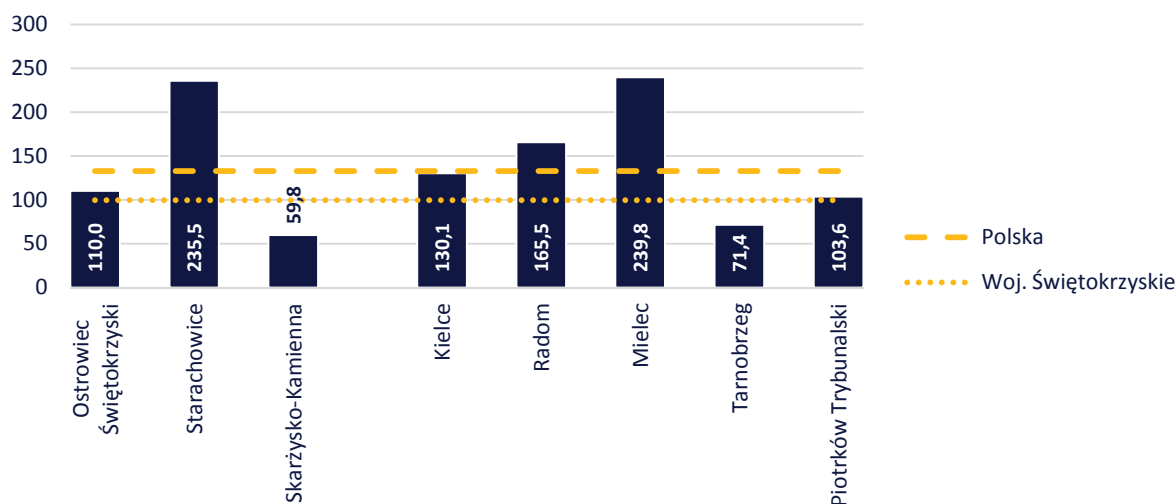
W przeciwieństwie do liczby liceów ogólnokształcących i techników, **liczba zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży⁶¹ w OF TnK w okresie 2005-2014 pozostawała**

na względnie niezmiennym poziomie. Ich liczba względem 2005 r. wzrosła o 1 – obecnie na terenie OF TnK funkcjonuje 11 szkół zawodowych. Analogicznie jak w przypadku techników, jedyna szkoła zawodowa OF TnK zlokalizowana poza miastami powiatowymi funkcjonuje w Suchedniowie (razem z technikum w ramach Zespołu Szkół w Suchedniowie). Najniższą liczbą szkół zawodowych charakteryzują się Starachowice – 2. W Ostrowcu Świętokrzyskim i Starachowicach funkcjonują po 4 zasadnicze szkoły zawodowe.

Pomimo przyrostu liczby szkół zawodowych, **liczba ich uczniów w OF TnK w latach 2005-2014 spadła o 21,8%** osiągając w 2014 r. wartość 1 194. Zarówno skala jak i tempo spadku liczby uczniów w szkołach zawodowych OF TnK były zbieżne z trendami ogólnokrajowymi oraz regionalnymi.

Średnia liczba uczniów uczęszczających do szkół zawodowych jest znacząco niższa niż ma to miejsce w przypadku liceów ogólnokształcących i techników. Wynika to z faktu funkcjonowania większości szkół zawodowych w ramach zespołu szkół wraz z technikum i/lub liceum ogólnokształcącym – w ramach zespołu szkół, pojedyncze klasy funkcjonują na zasadach szkoły zawodowej. Największą średnią liczbą uczniów charakteryzowały się szkoły zawodowe w Starachowicach – 235,5. Najmniejszą wartością cechowały się szkoły w Skarżysku-Kamiennym, do których uczęszczało średnio 59,8 uczniów.

Rys. 34 Liczba uczniów przypadających na 1 zasadniczą szkołę zawodową w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W ramach oferty edukacyjnej szkół zawodowych OF TnK powszechnie dostępne jest kształcenie w zawodach:

- monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie,
- monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych,
- mechanik pojazdów samochodowych,
- elektronik/elektromechanik pojazdów samochodowych
- elektryk,
- blacharz samochodowy,
- murarz tynkarz,
- ślusarz,

⁶¹ W niniejszym podrozdziale analizie poddane zostały szkoły zawodowe dla młodzieży bez specjalnych.

- stolarz,
- cukiernik,
- piekarz,
- kucharz,
- fryzjer,
- krawiec,
- sprzedawca.

Oprócz zawodów wskazanych powyżej, w pojedynczych szkołach dostępne jest kształcenie w zawodach: operator obrabiarek skrawających, monter mechanik, monter elektronik, monter mechatronik, monter maszyn i urządzeń, mechanik precyzyjny, elektromechanik, monter nawierzchni kolejowej, lakiernik, kelner, wędliniarz, tapicer, obuwnik, dekarz, cieśla, betoniarz-zbrojarz, blacharz izolacji przemysłowych. Powyższy katalog zostanie w przyszłości rozbudowany o zawody fototechnik oraz mechanik motocyklowy.

Problemy związane z nieadekwatnymi kwalifikacjami zawodowymi potencjalnych pracowników, zarówno w wymiarze specjalizacji jak i poziomu umiejętności, są wskazywane jako jeden z problemów rynku pracy OF TnK. Źródła tego problemu należy upatrywać zarówno w niedostatecznie rozwiniętej i niedoinwestowanej infrastrukturze edukacyjnej jak również w ograniczonej współpracy i wymianie wiedzy przedsiębiorców z lokalnymi szkołami – w tym w zakresie zgłaszania zapotrzebowania na wykształcenie pracowników o konkretnych kwalifikacjach. Obserwowanym na terenie OF TnK działaniem stanowiącym dobrą praktykę rozwiązania tego problemu jest działalność **Świętokrzyskiego Klastra Edukacji Zawodowej**, sieciującego zarówno przedsiębiorców, szkoły jak i jednostki samorządu terytorialnego. W ramach jego działalności prowadzony jest monitoring zapotrzebowania przedsiębiorców na kwalifikacje pracowników oraz prowadzone są działania skutkujące tworzeniem klas patronackich (więcej informacji o Świętokrzyskim Kłastrze Edukacji Zawodowej w podrozdziale 4.1. Przedsiębiorstwa. Klastry). Warunkiem koniecznym zapewnienia ciągłości zasilania rynku pracy wykwalifikowanymi kadrami jest uwzględnienie dynamiki popytu lokalnego rynku pracy.

Wyniki matur

Średnie wyniki matur⁶² w 2015 r. w OF TnK były niższe niż średnie wyniki dla Województwa Świętokrzyskiego.

Zależność ta była obserwowana zarówno w przypadku przedmiotów ścisłych⁶³, humanistycznych⁶⁴ jak i języków⁶⁵. Jedyńm powiatem w przypadku którego średnie wyniki były wyższe od średnich wartości dla Województwa Świętokrzyskiego był Powiat Ostrowiecki. Najniższymi średnimi wynikami matur charakteryzowały się Powiat Starachowicki w przypadku przedmiotów ścisłych oraz Powiat Skarżyski w przypadku przedmiotów humanistycznych i języków. Obserwacje te potwierdzają wnioski dotyczące potencjalnego wpływu dostępności oferty edukacyjnej na jej poziom. **Powiat Ostrowiecki charakteryzujący się najwyższą dostępnością oferty edukacyjnej (liceów ogólnokształcących i techników) osiągnął najwyższe średnie wyniki matur.** Najniższe średnie wyniki matur zostały z kolei zanotowane w Powiecie Starachowickim charakteryzującym się najniższą dostępnością oferty edukacyjnej.

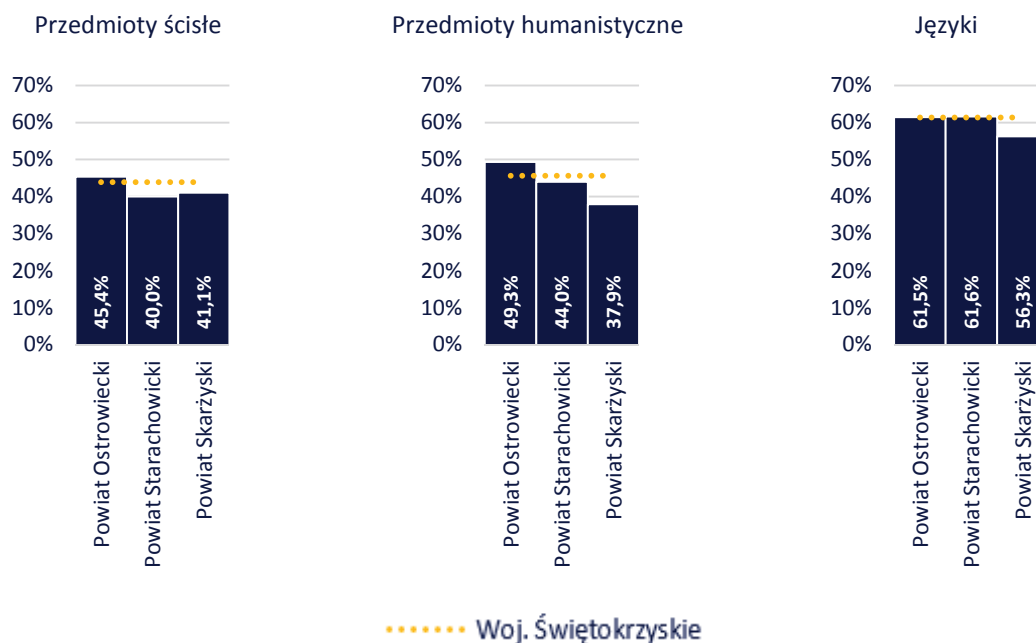
⁶² Przeanalizowane zostały wyniki matur (poziom rozszerzony) w nowej formule

⁶³ Przedmioty ścisłe: matematyka, informatyka, fizyka, chemia, biologia, geografia

⁶⁴ Przedmioty humanistyczne: język polski, historia, wiedza o społeczeństwie, filozofia, historia muzyki, historia sztuki

⁶⁵ Języki: angielski, francuski, niemiecki, rosyjski, hiszpański, włoski, łaciński i kultura antyczna

Rys. 35 Średnie wyniki z matur (poziom rozszerzony) w nowej formule w 2015 r. w podziale na przedmioty ścisłe, humanistyczne i języki

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Edukacyjnej w Łodzi

Szkoły wyższe

Na terenie OF TnK nie jest zlokalizowana żadna publiczna uczelnia wyższa. W 2016 r. funkcjonowały 3 niepubliczne szkoły wyższe, przy czym tylko **Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim** nie była wydziałem zamiejscowym innej uczelni. WSBiP funkcjonuje w Ostrowcu Świętokrzyskim od 1995 r. Uczelnia prowadzi studia licencjackie (bezpieczeństwo narodowe, ekonomia, pedagogika, pielęgniarstwo, zdrowie publiczne, wychowanie fizyczne), inżynierskie (geodezja i kartografia) oraz magisterskie (ekonomia, politologia, pielęgniarstwo, pedagogika). Zajęcia odbywają się na dwóch wydziałach: Nauk Społecznych i Technicznych oraz Pedagogiki i Nauk o Zdrowiu. W swojej ofercie uczelnia daje studentom możliwość skorzystania z programu wymiany międzynarodowej Erasmus +, a także wielu kierunków studiów podyplomowych oraz kursów i szkoleń. WSBiP posiada także swoje wydziały zamiejscowe w Tomaszowie Mazowieckim (Województwo Łódzkie) i Limanowej (Województwo Małopolskie).

W Ostrowcu Świętokrzyskim funkcjonuje ponadto jeden z dwóch wydziałów zamiejscowych **Wyższej Szkoły Handlowej im. Bolesława Markowskiego w Kielcach** – drugi wydział zamiejscowy znajduje się w Tarnobrzegu. Ostrowiecki wydział zamiejscowy WSH oferuje studia licencjackie na kierunkach logistyka oraz zarządzanie. W celu podniesienia standardu kształcenia, w najbliższych latach uczelnia planuje rozbudować swoją placówkę w Ostrowcu Świętokrzyskim.⁶⁶

Z kolei w Skarżysku-Kamiennej funkcjonuje jedna z 14 filii **Społecznej Akademii Nauk w Łodzi**. Aktualnie, w ramach skarżyskiego SAN istnieje możliwość odbycia wyłącznie konsultacji z wykładowcami na kierunku zarządzanie (studiów licencjackich i magisterskich) – na zajęcia studenci muszą dojeżdżać do placówek zlokalizowanych poza OF TnK. W 2016 r. skarżyska filia SAN planuje uruchomić studia policealne na kierunku doradztwo zawodowe.

W Starachowicach aktualnie nie działa żadna uczelnia wyższa (ani jej filia). W latach 2005-2009 funkcjonowała tam filia Wyższej Szkoły Finansów i Informatyki w Łodzi, która oferowała studia na kierunku ekonomia. W 2010 r., władze miasta i profesorowie pochodzący z Powiatu Starachowickiego

⁶⁶ <http://ostrowiec.wsh-kielce.edu.pl/uczelnia/informacje-ogolne.html>

podpisali list intencyjny na rzecz powstania w Starachowicach filii którejś z prestiżowych polskich uczelni, ale pomysł ten nie doczekał się realizacji.⁶⁷

W związku z faktem, że **OF TnK w marginalnym stopniu pełni funkcje ośrodka akademickiego**, za istotną dla jego mieszkańców należy uznać ofertę edukacyjną szkół wyższych Kielc i Radomia – ośrodków położonych z zasięgu 1 godziny dojazdu od wszystkich miast powiatowych OF TnK. Powyższą ofertę, w zakresie kierunków technicznych tworzą m.in. **Politechnika Świętokrzyska w Kielcach** i **Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu**. Politechnika Świętokrzyska kształci ok. 10 tys. studentów na 19 kierunkach w ramach 5 wydziałów: Budownictwa i Architektury; Elektrotechniki, Automatyki i Informatyki; Inżynierii Środowiska, Geomatyki i Energetyki; Mechatroniki i Budowy Maszyn; Zarządzania i Modelowania Komputerowego. Z kolei UTH w Radomiu kształci 7 tys. studentów na 4 wydziałach technicznych (Wydział Materiałoznawstwa Technologii i Wzornictwa; Wydział Mechaniczny; Wydział Transportu i Elektrotechniki; Wydział Informatyki i Matematyki) oraz 4 nietechnicznych (Wydział Ekonomiczny; Wydział Nauk o Zdrowiu i Kultury Fizycznej; Wydział Filologiczno-Pedagogiczny; Wydział Sztuki).⁶⁸ Trzecią dużą publiczną uczelnią w pobliżu OF TnK jest **Uniwersytet Jana Kazimierza w Kielcach**, który kształci przede wszystkim na kierunkach humanistycznych. W ogólnokrajowym Rankingu Szkół Wyższych Perspektywy 2015 najwyższe miejsce z wymienionych uczelni zajmuje Politechnika Świętokrzyska (49 miejsce), zaraz za nią jest UJK (miejsce od 51 do 60) i UTH (miejsce od 71 do 80).⁶⁹ Oznacza to, że **uczelnie wyższe położone w zasięgu OF TnK cechują się ograniczoną renomą w skali kraju**.

Spśród pozostałych uczeni wyższych funkcjonujących w Kielcach wymienić należy: Wyższe Seminarium Duchowne w Kielcach, Świętokrzyska Szkoła Wyższa w Kielcach, Wszechnica Świętokrzyska w Kielcach, Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Kielcach, Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Wyższa Szkoła Handlowa im. Bolesława Markowskiego w Kielcach, Wyższa Szkoła Technik Komputerowych i Telekomunikacji w Kielcach, Wyższa Szkoła Umiejętności im. Stanisława Staszica w Kielcach oraz Staropolska Szkoła Wyższa w Kielcach. W Radomiu, oprócz Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego, działalność prowadzi: Europejska Uczelnia Społeczno-Techniczna w Radomiu, Prywatna Wyższa Szkoła Ochrony Środowiska w Radomiu, Radomska Szkoła Wyższa, Wyższa Inżynierska Szkoła Bezpieczeństwa i Organizacji Pracy w Radomiu, Wyższa Szkoła Biznesu im. bp. Jana Chrapka w Radomiu oraz Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu.

Wykształcenie

OF TnK charakteryzuje się ponadprzeciętnym zarówno w skali kraju jak i województwa udziałem mieszkańców z wykształceniem średnim zawodowym i zasadniczym

zawodowym. Udział mieszkańców z wykształceniem średnim zawodowym i zasadniczym zawodowym w 2011 r.⁷⁰ w ogóle populacji OF TnK wyniósł odpowiednio 19,2% oraz 22,4%. W tym samym roku, analogiczne wartości w skali kraju wyniosły 17,2% i 21,7%.

Udział mieszkańców z wykształceniem wyższym wynosił od 14,8% w Powiecie Starachowickim do 15,8% w Powiecie Skarżyskim, co stanowiło wartości niższe zarówno od średniej krajowej (17,0%) jak i regionalnej (16,1%). Niższym udziałem niż średnia wartość krajowa charakteryzowali się również

⁶⁷ <http://www.echodnia.eu/swietokrzyskie/wiadomosci/starachowice/art/8750251,czy-w-starachowicach-powstanie-uczelnia-wyzsza,id,t.html>

⁶⁸ <http://www.uniwersytetradom.pl/redirect.php?action=setcategory&id=3443&subid=3444>

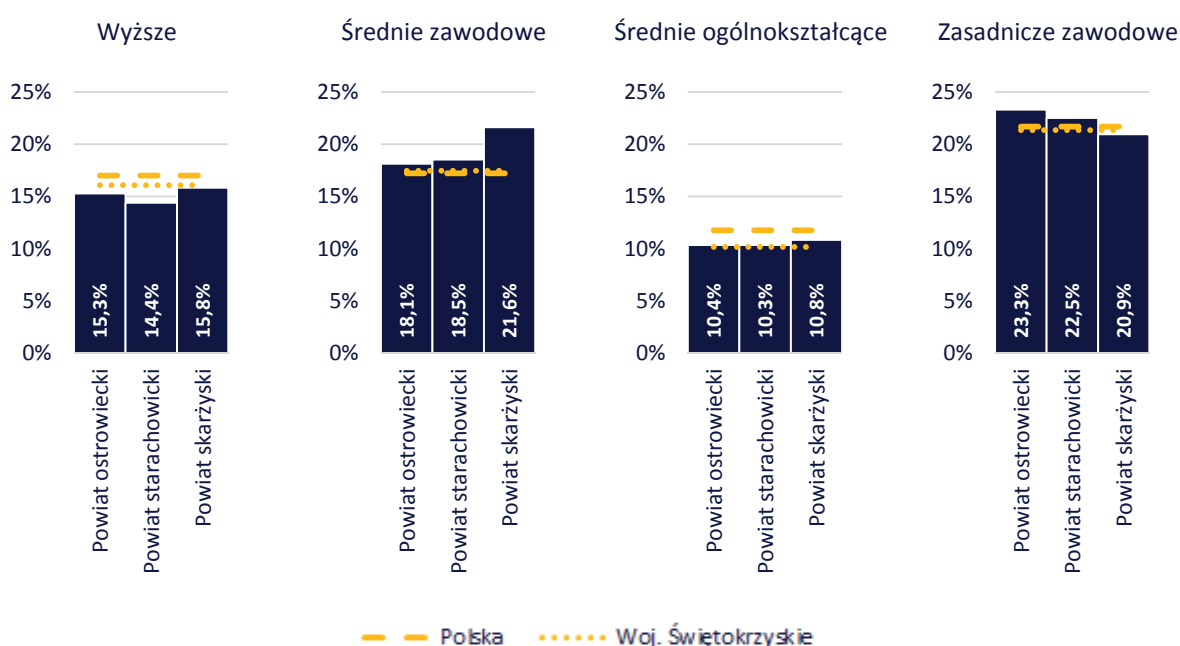
⁶⁹ <http://www.perspektywy.pl/RSW2015/ranking-uczelnia-akademickich?strona=0>

⁷⁰ Dane o poziomie wykształcenia mieszkańców pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 r.

mieszkańcy z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, przy czym w tym wypadku ich udział był analogiczny do średniej wartości Woj. Świętokrzyskiego.

Struktura wykształcenia mieszkańców jest zależna od wielu czynników, w tym m.in. emigracji ludzi z wyższym wykształceniem oraz imigracji ludzi z wykształceniem zawodowym, co jest powiązane z popytem lokalnego rynku pracy. Warto mieć na uwadze, że **подаż ludzi z danym wykształceniem** (zarówno jeżeli chodzi o poziom jak i dziedzinę wykształcenia) **powinna odpowiadać na lokalne zapotrzebowanie, przy czym nie należy zapominać o możliwości stymulowania popytu na kapitał ludzki poprzez dostosowywanie oferty edukacyjnej do przyszłych – preferowanych potrzeb lokalnego rynku pracy.** Działania te jednak nie powinny ograniczać się wyłącznie do sfery edukacyjnej – należy je uzupełnić o działania mające na celu stymulowanie popytu na kształconych obecnie pracowników. W przeciwnym razie, w przypadku braku możliwości znalezienia pracy w miejscu zdobycia wykształcenia, brak podjętych działań przyczyni się albo do bezrobocia albo emigracji osób wykształconych kosztem lokalnego budżetu.

Rys. 36 Udziału ludności z danym wykształceniem w populacji w 2011 r.

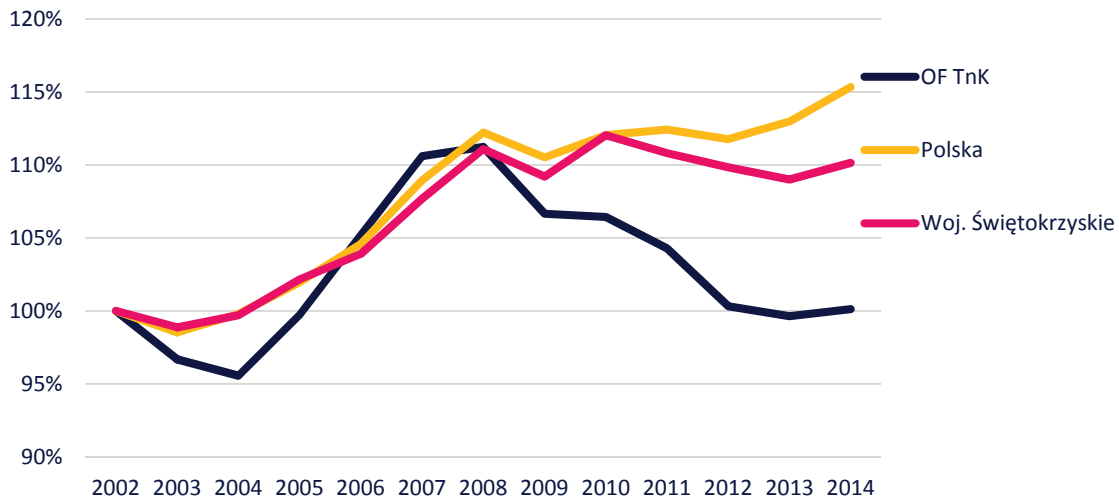
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 2011

3.3 Rynek pracy

Liczba i struktura przestrzenna pracujących

W 2014 r. w OF TnK pracowało 50 075 osób, co stanowiło 21,8% ogółu pracujących w Województwie Świętokrzyskim. **Liczba ta była analogiczna do zaobserwowanej w 2002 r.**, co nie oznacza jednak, że była ona stabilna – wartościami skrajnymi były 47 792 w 2004 r. oraz 55 629 w 2008 r. Dynamika zmiany liczby pracujących w OF TnK do 2008 r. była zbliżona do dynamiki krajowej i regionalnej – liczba pracujących zarówno w Polsce, Województwie Świętokrzyskim jak i OF TnK wyniosła w 2008 r. ok. 110% wartości z 2002 r. W następnych latach (do 2014 r.) dynamika ta uległa znaczącej zmianie. W skali kraju liczba pracujących wzrastała, jednak tempo przyrostu było dużo niższe niż przed 2008 r. W Województwie Świętokrzyskim, wartość ta utrzymywała się na poziomie zbliżonym do wartości z 2008 r. W OF TnK liczba pracujących dynamicznie malała, przy czym w ostatnich latach ustabilizowała się na poziomie z 2002 r.

Rys. 37 Dynamika liczby pracujących względem 2002 r. (wartość dla 2002 r. =100%)

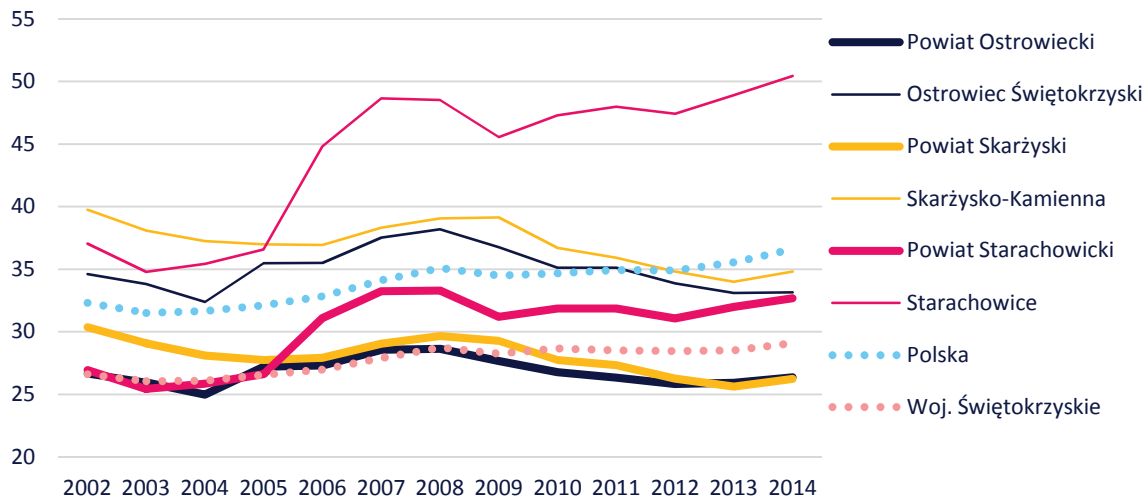
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Pracujący⁷¹ na terenie miast powiatowych OF TnK stanowili w 2014 r. 81,4% ogółu pracujących w OF TnK. Udział Starachowic, Ostrowca Świętokrzyskiego oraz Skarżyska-Kamiennej wyniósł odpowiednio 31,4%, 29,7% i 20,3%. Wartości te w okresie 2002-2014 ulegały znaczącym zmianom. Udział pracujących w Ostrowcu Świętokrzyskim i Skarżysku-Kamiennej systematycznie malał w zbliżonym do siebie tempie – zaobserwowana pomiędzy nimi w 2002 r. różnica ok. 10 pp utrzymywała się w całym przeanalizowanym okresie. W przypadku Starachowic, analizowana wartość systematycznie rosła. W 2002 r. Starachowice charakteryzowały się najniższym udziałem pracujących wśród miast powiatowych OF TnK (25,0%). Do 2014 r. **liczba pracujących w Starachowicach wzrosła o 3 177, przyczyniając się tym samym do znaczącej koncentracji pracujących z OF TnK w Starachowicach.**

Koncentracja pracujących na terenie Starachowic jest szczególnie widoczna w przypadku przeliczenia ich liczby na 100 osób w wieku produkcyjnym. W 2014 r. w Starachowicach na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym przypadało 50,4 pracujących. W przypadku Skarżyska-Kamiennej i Ostrowca Świętokrzyskiego wartości te wynosiły odpowiednio 34,8 oraz 33,1. Należy mieć przy tym na uwadze, że dane dotyczące liczby pracujących odnoszą się do faktycznego miejsca pracy, przez co na wysoką wartość analizowanego wskaźnika w przypadku Starachowic wpływ ma m.in. **ludność dojeżdżająca do Starachowic do pracy.** Warto w tym miejscu również zauważyć, że znacząca dysproporcja w tym zakresie pomiędzy Starachowicami oraz pozostałymi miastami powiatowymi OF TnK jest obserwowana dopiero od 2006 r.

⁷¹ Według faktycznego miejsca pracy

Rys. 38 Liczba pracujących na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym

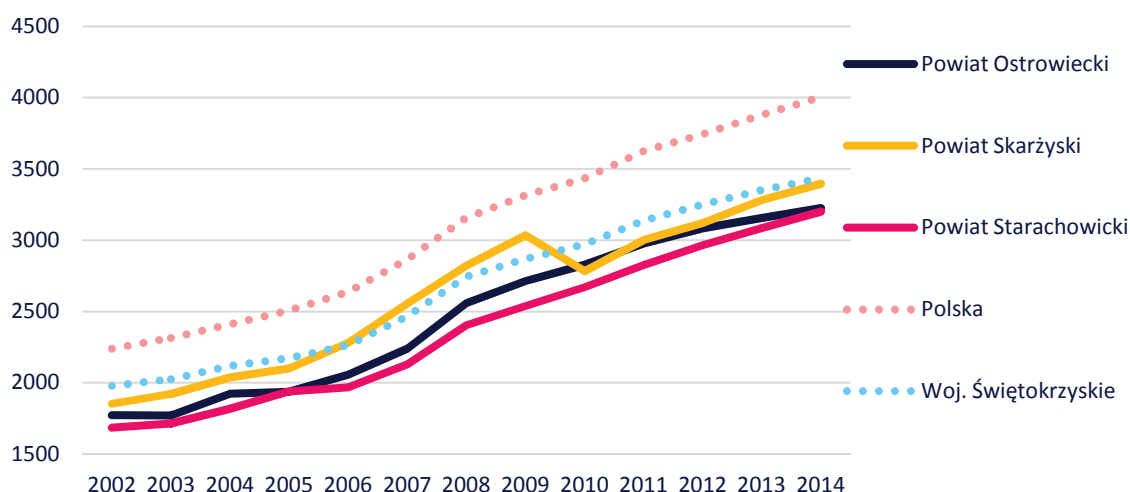
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w OF TnK w 2014 r. było niższe zarówno od średniej wartości wynagrodzeń w Polsce (4003,99 zł) jak i Województwie Świętokrzyskim (3435,93 zł). W ramach poszczególnych powiatów OF TnK, wynosiło ono 3199,99 zł w Powiecie Starachowickim, 3225,91 zł w Powiecie Ostrowieckim i 3395,64 zł w Powiecie Skarżyskim. Wartość ta w okresie od 2002 r. systematycznie rosła we wszystkich powiatach OF TnK, co było zgodne z tendencją regionalną i krajową. Należy jednak zauważyć, że **wzrost wartości przeciętnego wynagrodzenia brutto w powiatach OF TnK nie przyczynił się do zmniejszenia różnicy względem średniego krajowego poziomu wynagrodzeń.** Różnica ta w okresie 2002-2014 zwiększyła się o 220,53 zł w Powiecie Skarżyskim, 247,75 zł w Powiecie Starachowickim oraz 310,48 zł w Powiecie Ostrowieckim. Utrzymywanie i pogłębianie się w przyszłości tej różnicy może przyczynić się do emigracji pracowników z terenu OF TnK pragnących zaspokoić swoje oczekiwania finansowe. W szczególności dotyczyć to może osób doświadczonych i wykształconych, co może przekładać się na poziom kapitału ludzkiego OF TnK.

Przyczyną niskiego poziomu wynagrodzenia może być wysoki poziom bezrobocia w OF TnK (patrz rozdział 3.3 Rynek pracy. Bezrobocie). Znacząca liczba potencjalnych chętnych do rozpoczęcia pracy osłabia możliwości negocjowania stawki przez pracowników. Problem ten jest obserwowany w skali całego kraju. Należy mieć jednak na uwadze, że uwzględniając ogólnokrajowe trendy, liczba potencjalnych pracowników będzie w przyszłości ulegać obniżeniu, przez co pracodawca chcący pozyskać wykwalifikowanych pracowników będzie musiał wykazać się konkurencyjnością, w tym również w wymiarze wynagrodzenia (przejście z rynku pracodawcy na rzecz rynku pracownika).

Rys. 39 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto [zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Dojazdy do pracy w granicach OF TnK

Istotnym zagadnieniem w skali OF TnK są codzienne dojazdy do pracy. W 2011 r.⁷², spośród ogółu 52 163 pracujących w OF TnK, 14 498 dojeżdżało do pracy z innej gminy. Wśród dojeżdżających, dojeżdżający w ramach OF

TnK stanowili 71,9% (10 418 osób). W ramach OF TnK, przeważały dojazdy do pracy wewnątrz poszczególnych powiatów. Dojazdy do gmin położonych w innych powiatach (niż powiat zamieszkania) stanowiły 12,2% ogółu dojazdów do pracy wewnątrz OF TnK.

W granicach OF TnK, **najwięcej osób dojeżdżało do pracy do miast powiatowych** – do Starachowic dojeżdżało 4 065 osób, do Ostrowca Świętokrzyskiego – 2 383, do Skarżyska-Kamiennej – 2 219. Uwzględniając, że znacząca część dojeżdżających do pracy do miast powiatowych stanowiła mieszkańców otaczających dane miasta gmin, świadczy to o **znaczącym powiązaniu rynku pracy w skali poszczególnych powiatów** (w szczególności Powiatu Starachowickiego) oraz całego OF TnK.

Duża skala dojazdów do pracy do Starachowic, względem pozostałych miast powiatowych, została już stwierdzona powyżej. Należy mieć jednak na uwadze, że skala tego zjawiska względem 2011 r. mogła ulec zwiększeniu. Uwzględniając, że różnica pomiędzy liczbą pracujących przypadających na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym w Starachowicach i pozostałych miastach powiatowych od 2011 r. wzrosła, należy przypuszczać, że towarzyszył temu również wzrost liczby osób dojeżdżających do Starachowic do pracy.

Wśród pozostałych gmin OF TnK, najwięcej mieszkańców OF TnK dojeżdżało do Kunowa (222) i Bodzechowa (218) w Powiecie Ostrowieckim, Suchedniowa (217) w Powiecie Skarżyskim oraz Wąchocka (202) w Powiecie Starachowickim.

Dojazdy do pracy spoza OF TnK koncentrowały się niemal wyłącznie w miastach powiatowych. Najwięcej osób (2 136) dojeżdżało do pracy do Skarżyska-Kamiennej. Wśród nich najwięcej osób dojeżdżało z Radomia (249), Szydłowca (246) i Kielc (165). **Duża skala dojazdów do pracy do Skarżyska-Kamiennej spoza OF TnK wynika z bardzo dobrej ponadlokalnej dostępności komunikacyjnej.** Warto w tym miejscu zauważyć, że liczba dojeżdżających do Skarżyska-Kamiennej do pracy z innych województw wyniosła w 2011 r. 1 426, z czego 1 159 stanowili mieszkańcy Województwa Mazowieckiego.

⁷² Dane o dojazdach do pracy pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 r. – brak aktualniejszych danych

Skala dojazdów do pracy spoza OF TnK do pozostałych miast powiatowych była znacząco mniejsza. Do Starachowic dojeżdżało 846 osób, z czego 446 z pobliskiej Iłży. Do Ostrowca Świętokrzyskiego dojeżdżało 815 osób. Dojazdy do pozostałych gmin stanowiły 6,9% dojazdów spoza OF TnK.

Tabela 7 Liczba dojeżdżających do pracy w granicach OF TnK w 2011 r.

	Powiat Skarżyski					Powiat Skarżyski	Powiat Starachowicki					Powiat Starachowicki	Powiat Ostrowiecki					Powiat Ostrowiecki	OF TnK		
	Gmina zamieszkania	Gmina pracy	Blizyn	Łączna	Skarżysko Kościelne		Skarżysko-Kamienna	Suchedniów	Brody	Mirzec	Pawłów		Starachowice	Wąchock	Baltów	Bodzechów	Ćmielów			Kunów	Ostrowiec Świętokrzyski
Powiat Skarżyski																					
Blizyn		x			447	24	471					0							0	471	
Łączna			x		124	73	197					0							0	197	
Skarżysko Kościelne				x	561	10	571			45		45							0	616	
Skarżysko-Kamienna	62	26	78		x	98	264			125	35	160							0	424	
Suchedniów			63		405	x	468			27		27							0	495	
Powiat Skarżyski	62	89	78	1537	205		1971	0	0	0	197	35	232	0	0	0	0	0	0	2203	
Powiat Starachowicki																					
Brody					39		39	x		25	1234	23	1282				12	42		54	1321
Mirzec				14	169		183		x		858	12	870							0	1053
Pawłów					20		20	39		x	1070	26	1135					25		25	1155
Starachowice					125		125	108	48	116	x	106	378					32		32	503
Wąchock					207	12	219				498	x	498							0	717
Powiat Starachowicki	0	0	14	560	12		586	147	48	141	3660	167	4163	0	0	12	99	0	111	4860	
Powiat Ostrowiecki																					
Baltów							0						0	x			174		174	0	
Bodzechów					17		17				11		11		x	33	31	977	12	1053	28
Ćmielów							0						0		12	x		334		346	0
Kunów					10		10	14			74		88		19		x	541		560	98
Ostrowiec Świętokrzyski					95		95				90		90	58	174	145	169	x	51	597	185
Waśniów							0				33		33		13		10	258	x	281	33
Powiat Ostrowiecki	0	0	0	122	0		122	14	0	0	208	0	222	58	218	178	210	2284	63	3011	3355
OF TnK	62	89	92	2219	217		2679	161	48	141	4065	202	4617	58	218	178	222	2383	63	3122	10418

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2011

Dojazdy do pracy poza granicami OF TnK

łącznie, w 2011 r. 4 080 osób przyjeżdżało do OF TnK do pracy. **Liczba wyjeżdżających do pracy mieszkańców OF TnK** (poza jego granice) była znacząco wyższa i **wyniosła 7 009**. Najwięcej osób wyjeżdżało do pracy do Kielc (3 209)

i Warszawy (1 690), które łącznie stanowiły kierunek dojazdów dla 70% wyjeżdżających do pracy. Pozostałe kierunki dojazdów do pracy były dużo mniej uczęszczane – wśród nich m.in. Kraków (527) oraz Radom (276).

W 2011 r. do pracy poza OF TnK dojeżdżało 1 610 mieszkańców Skarżyska-Kamiennej, 1 590 mieszkańców Ostrowca Świętokrzyskiego oraz 1 051 mieszkańców Starachowic. Wysoka wartość w przypadku Skarżyska-Kamiennej po raz kolejny stanowi efekt wysokiej dostępności komunikacyjnej tego miasta. Na niską wartość Starachowic wpływ może mieć zarówno umiarkowana ponadlokalna dostępność komunikacyjna jak i niski udział mieszkańców w wieku produkcyjnym. Należy mieć jednak na uwadze, że głównym powodem jest w tym wypadku prawdopodobnie brak takiej potrzeby wśród mieszkańców – **podaż miejsc pracy w Starachowicach ogranicza potrzebę jego mieszkańców do wyjazdów do pracy oraz stymuluje mieszkańców innych gmin OF TnK do przyjazdów do pracy do Starachowic.**

Tabela 8 Liczba wyjeżdżających do pracy poza granice OF TnK w 2011 r.

	OF TnK	Ostrowiec Świętokrzyski	Starachowice	Skarżysko-Kamienna	Pozostałe gminy OF TnK
Kielce	3209	501	446	610	1652
Warszawa	1690	447	280	444	519
Kraków	527	94	90	139	204
Radom	276	22	54	128	72
Pozostałe	1307	526	181	289	311
Suma	7009	1590	1051	1610	2758

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2011

Bezrobocie

Znaczącym problemem OF TnK jest wysoki poziom **bezrobocia**. W 2014 r. bezrobotni stanowili 11,0% mieszkańców OF TnK w wieku produkcyjnym. Wartość ta

była wyższa zarówno od średniej regionalnej jak i krajowej, które wyniosły odpowiednio 9,5% oraz 7,5%. Oznacza to, że **liczba bezrobotnych wśród 100 mieszkańców OF TnK w wieku produkcyjnym była blisko 1,5 razy większa niż w skali kraju.**

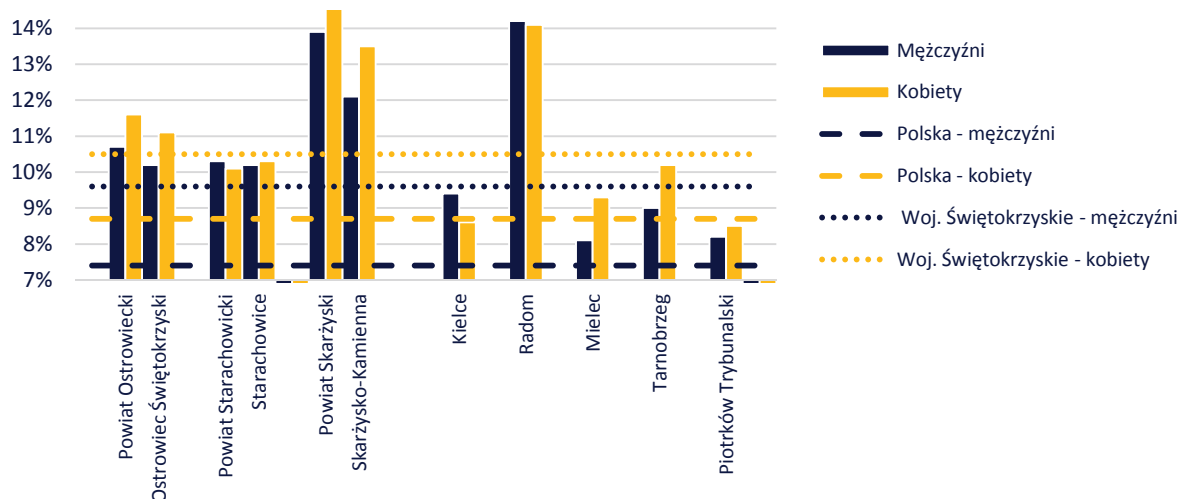
Udział bezrobotnych wśród mieszkańców w wieku produkcyjnym w ramach OF TnK był **najwyższy w Powiecie Ostrowieckim**, gdzie wyniósł 13,7%. Wartości charakteryzujące pozostałe powiaty OF TnK były względem siebie zbliżone i wyniosły 10,6% w Powiecie Ostrowieckim oraz 9,7% w Powiecie Starachowickim. Zmienność tej wartości w przeanalizowanym okresie 2003-2014 była zbliżona we wszystkich powiatach OF TnK – po dynamicznym spadku notowanym do 2008 r., **wartość ustabilizowała się na poziomie ok. 7-8% niższym niż w 2003 r.**

Udział bezrobotnych wśród mieszkańców w wieku produkcyjnym w miastach powiatowych był niższy od wartości dla powiatu w przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego i Powiatu Skarżyskiego. W przypadku Starachowic wartości dla miasta powiatowego i powiatu były do siebie zbliżone. Spośród miast konkurencyjnych, jedynym miastem o wyższej skali bezrobocia był Radom. W przypadku pozostałych miast, skala tego problemu była znacząco niższa. Należy mieć na uwadze, że **utrzymujące się na wysokim poziomie bezrobocie stanowi ogromne zagrożenie dla rozwoju i prawidłowego funkcjonowania nie tylko społecznego, ale i gospodarczego OF TnK.** Brak zatrudnienia mieszkańców wpływa m.in. na poziom konsumpcji oraz wyniki finansowe lokalnych przedsiębiorstw i wysokość nakładów na pomoc społeczną oraz zasiłki dla bezrobotnych.

Jednym z powodów wysokiego poziomu bezrobocia w OF TnK było oparcie w przeszłości gospodarki miast niemal wyłącznie na kilku dużych pracodawcach, których zakończenie (lub ograniczenie) działalności przyczyniło się do gwałtownego skoku liczby osób pozostających bez pracy. Przykładem tego zjawiska jest ograniczenie działalności przez zakłady MESKO w Skarżysku-Kamiennej. W latach osiemdziesiątych, zakłady te zatrudniały ponad 20 tys. osób. Aktualnie zatrudnienie wynosi ok. 1 tys. osób. Należy mieć przy tym na uwadze, że wysoki poziom bezrobocia nie wynika w tym wypadku jedynie z gwałtownego ograniczenia podaży miejsc pracy. W skali kraju obserwowane jest zjawisko polegające na tym, że **oparcie lokalnej gospodarki na pojedynczych dużych i względnie stałych pracodawcach, w perspektywie wieloletniej ogranicza przedsiębiorczość ludności**. W sytuacji zakończenia (lub ograniczenia) działalności przez tych przedsiębiorców powoduje to ograniczoną zaradność mieszkańców zarówno w wymiarze szukania nowej pracy jak i zakładania własnych przedsiębiorstw.

Powszechnym zjawiskiem w skali kraju jest **niższa skala bezrobocia w przypadku mężczyzn niż w przypadku kobiet**. Jedynym powiatem OF TnK niewpisującym się w tę tendencję jest Powiat Starachowicki, w przypadku którego skala bezrobocia wśród kobiet i mężczyzn jest analogiczna. Świadczyć to może o ponadprzeciętnym rozwinięciu branż, w których dominuje zatrudnienie kobiet, w tym branż usługowych. Wśród miast konkurencyjnych podobna sytuacja ma miejsce w Kielcach i Radomiu.

Rys. 40 Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci w 2014 r.

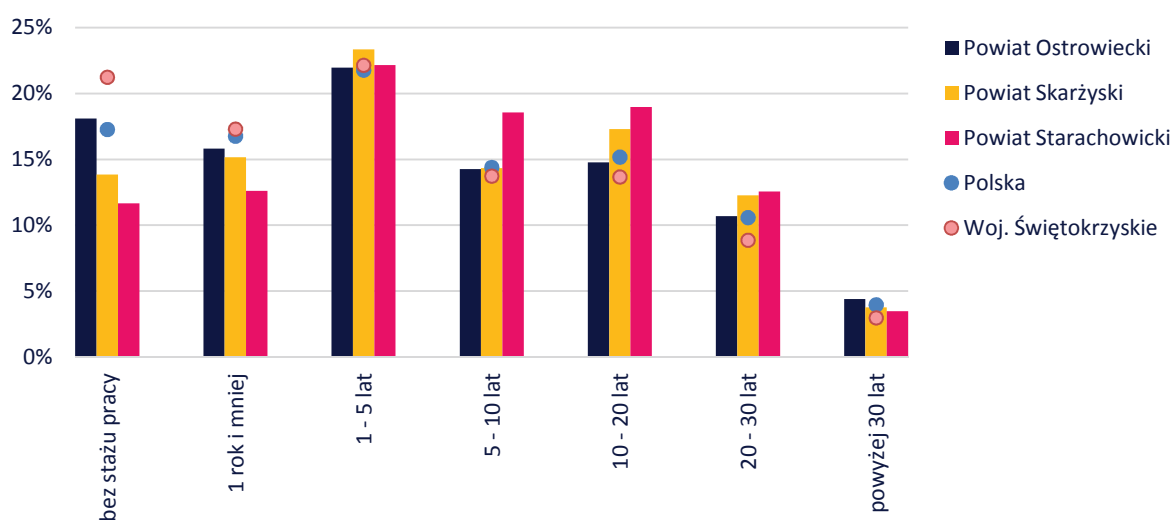
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W skali kraju, wśród bezrobotnych dominują osoby młode, bez doświadczenia zawodowego lub z krótkim stażem pracy. Łącznie, bezrobotni ze stażem pracy krótszym niż 1 rok (lub bez stażu) stanowili w Polsce w 2014 r. 34,1% ogółu bezrobotnych. Uwzględniając wartość średnią Województwa Świętokrzyskiego wynoszącą 38,6%, należy uznać, że **poziom bezrobocia wśród młodych mieszkańców OF TnK jest niski** – udział bezrobotnych ze stażem pracy krótszym niż 1 rok (lub bez stażu) w 2014 r. wyniósł w OF TnK od 33,9% w Powiecie Ostrowieckim do 24,3% w Powiecie Starachowickim. Wniosek ten potwierdza udział w ogóle bezrobotnych, bezrobotnych w wieku 18-24 lat pozostających bez pracy przez okres dłuższy niż 6 miesięcy. Wartość ta w 2014 r. wyniosła w OF TnK od 4,6% w Powiecie Starachowickim do 4,9% w Powiecie Ostrowieckim, przy średnich wartościach krajowej i regionalnej wynoszących odpowiednio 5,3% oraz 6,2%.

Problem bezrobocia w OF TnK w większym stopniu dotyczy osób posiadających doświadczenie zawodowe. Jest to szczególnie widoczne w przypadku Powiatu Starachowickiego, gdzie bezrobotni posiadający staż pracy dłuższy niż 5 lat stanowili w 2014 r. 53,6% ogółu bezrobotnych. Krajowe i

regionalne wartości średnie były znacząco niższe i wyniosły odpowiednio 44,2% oraz 39,3%. Uwzględniając powiązanie długości stażu pracy z oczekiwaniami finansowymi, należy uznać, że struktura bezrobotnych ze względu na długość stażu pracy świadczyć może o **tendencji pracodawców OF TnK do zatrudniania osób o ograniczonym doświadczeniu zawodowym oraz niskich wymaganiach finansowych**. W dłuższej perspektywie czasowej utrzymywanie się tej tendencji może doprowadzić do emigracji doświadczonych pracowników pragnących zaspokoić swoje oczekiwania finansowe.

Rys. 41 Udział bezrobotnych zarejestrowanych według stażu pracy w 2014 r.

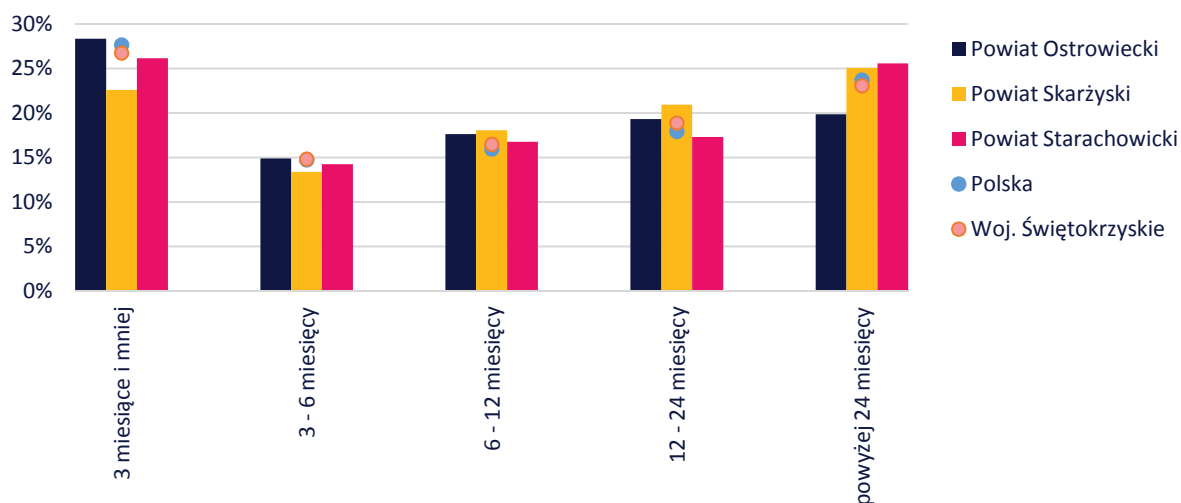

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Struktura bezrobotnych ze względu na długość okresu pozostawania bez pracy w OF TnK jest generalnie zbliżona do struktury Województwa Świętokrzyskiego i Polski. Istotnym w tym aspekcie jest jednak zagadnienie bezrobocia długotrwałego⁷³. W skali kraju, odsetek bezrobotnych pozostających bez pracy dłużej niż 12 miesięcy wyniósł w 2014 r. 41,6%. Wartości charakteryzujące Powiat Ostrowski oraz Powiat Starachowicki były zbliżone do średniej ogólnokrajowej, przez co należy uznać, że skala tego problemu jest w ich wypadku przeciętna. Odmiennie sytuacja prezentowała się **w Powiecie Skarżyskim** w przypadku którego **wśród bezrobotnych 46,0% stanowiły osoby bezrobotne od co najmniej 12 miesięcy**. Należy przy tym podkreślić, że osoby długotrwale bezrobotne stanowiły w Powiecie Skarżyskim 11,4% osób aktywnych zawodowo – średnia wartość krajowa wyniosła 4,7%.

⁷³ Bezrobocie długotrwałe oznacza pozostawanie bez pracy przez okres dłuższy niż 12 miesięcy

Rys. 42 Udział bezrobotnych zarejestrowanych według czasu pozostawiania bez pracy w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Do zbadania zależności pomiędzy poziomem wykształcenia a bezrobociem wykorzystany został wskaźnik powiązania wykształcenia z bezrobociem, obliczany zgodnie z poniższym wzorem:

$$\frac{\text{udział bezrobotnych z danym wykształceniem w liczbie ludności z danym wykształceniem}}{\text{udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym}}$$

Wskaźnik ten przyjmuje wartość 1, gdy udział bezrobotnych z danym wykształceniem w populacji osób o danym wykształceniu jest przeciętny - jest równy udziałowi bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym. Wartość powyżej 1 oznacza sytuację, w której udział bezrobotnych z danym wykształceniem jest ponadprzeciętny niż wynikałoby to z liczebności osób z danym wykształceniem. Wartość mniejsza niż 1 oznacza sytuację odwrotną.

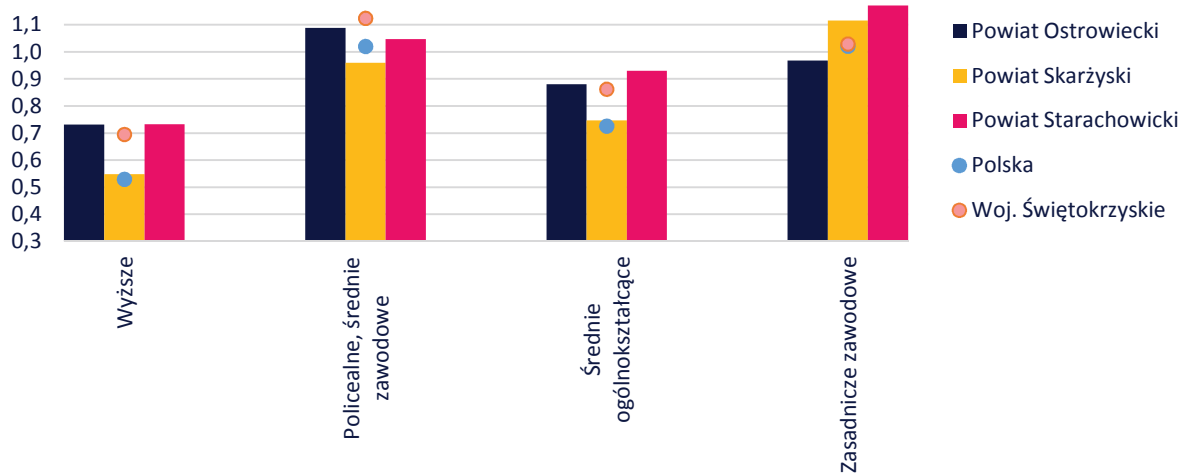
Odsetek bezrobotnych z wykształceniem policealnym/średnim zawodowym w ogóle bezrobotnych był w 2014 r. w OF TnK zbliżony do udziału ludności z danym wykształceniem w ogóle społeczeństwa. Wartość analizowanego wskaźnika wynosiła w przypadku wykształcenia policealnego/średniego zawodowego od 0,96 w Powiecie Skarżyskim do 1,09 w Powiecie Ostrowieckim. Na tle średniej wartości dla Województwa Świętokrzyskiego, wynoszącej 1,12, powiaty OF TnK prezentowały się korzystnie – ludność z wykształceniem policealnym/średnim zawodowym cechowała się niższym poziomem bezrobocia niż miało to miejsce w skali regionu.

W przypadku wykształcenia zasadniczego zawodowego wartość ta była korzystna jedynie w przypadku Powiatu Ostrowieckiego (0,97). **W przypadku Powiatu Skarżyskiego i Powiatu Ostrowieckiego, osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym cechowały się ponadprzeciętnym poziomem bezrobocia,** przekraczającym średnie wartości zarówno krajową jak i regionalną.

Najniższym poziomem bezrobocia w OF TnK charakteryzowała się ludność z wykształceniem wyższym i średnim ogólnokształcącym, przy czym najkorzystniej prezentowała się sytuacja w Powiecie Skarżyskim. **Udział ludności bezrobotnej z wykształceniem wyższym i średnim ogólnokształcącym w ludności z danym wykształceniem był niższy od udziału bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym we wszystkich powiatach OF TnK.** W przypadku Powiatu Ostrowieckiego i Starachowickiego, wartości analizowanego wskaźnika były zbliżone do średnich wartości Województwa Świętokrzyskiego wynoszących 0,86 dla wykształcenia średniego ogólnokształcącego oraz 0,69 dla wykształcenia wyższego. Najkorzystniej w tym aspekcie przedstawiała się sytuacja w Powiecie Skarżyskim, w przypadku którego wartości były zbliżone do średniego poziomu krajowego i wyniosły 0,75 dla wykształcenia średniego ogólnokształcącego oraz 0,55 dla wykształcenia wyższego.

Fakt ten można wiązać z wysoką dostępnością komunikacyjną Skarżyska-Kamiennej i Powiatu Skarżyskiego oraz znaczącą skalą wyjazdów do pracy z Powiatu Skarżyskiego poza granice OF TnK – niska skala bezrobocia osób z wykształceniem wyższym i ogólnokształcącym w Powiecie Skarżyskim nie wynika bezpośrednio z popytu na nich na lokalnym rynku pracy a jest związana z ich dojazdami do pracy m.in. do Kielc.

Rys. 43 Wartość wskaźnika powiązania wykształcenia z bezrobociem w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

4 Gospodarka

4.1 Przedsiębiorstwa

Dynamika liczby przedsiębiorstw

W 2015 r. na terenie OF TnK działalność prowadziło 25 193 przedsiębiorstw, co stanowiło **22,8% ogółu przedsiębiorstw Województwa Świętokrzyskiego**. Udział ten był porównywalny z udziałem Kielc, względem których wartość ta wyniosła 26,1%.

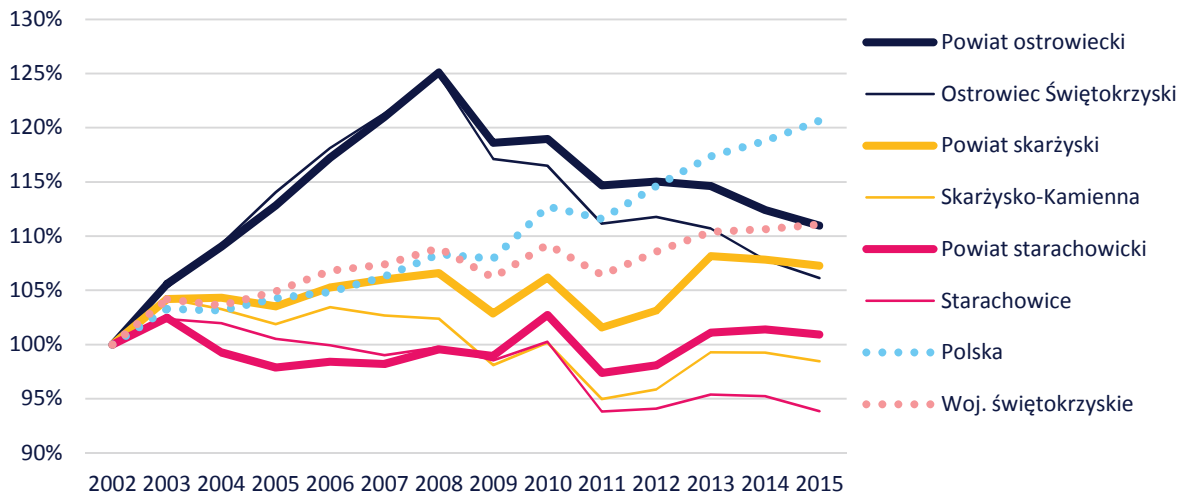
Liczba firm funkcjonujących na terenie OF TnK wzrosła od 2002 r. o 1 002, w czym największy udział miał Powiat Ostrowiecki (wzrost o 1 002) z zawartym w jego granicach Ostrowcem Świętokrzyskim (wzrost o 439). **Liczba firm w analizowanym okresie wzrosła we wszystkich gminach OF TnK za wyjątkiem Starachowic oraz Skarżyska-Kamiennej**, w przypadku których spadek wyniósł odpowiednio 311 oraz 87. Pomimo generalnego wzrostu liczby działających na terenie OF TnK firm, dynamikę zmiany ich liczby należy w okresie 2002-2015 uznać za niekorzystną.

W Ostrowcu Świętokrzyskim, odpowiedzialnym w największym stopniu za wzrost liczby firm w OF TnK w analizowanym okresie, dynamika zmiany liczby funkcjonujących przedsiębiorstw była w znaczącym stopniu zróżnicowana. Po okresie dynamicznego wzrostu obserwowanego w latach 2002-2008 widoczny był znaczący spadek liczby funkcjonujących firm. **Liczba firm działających w Ostrowcu Świętokrzyskim w 2015 r. w porównaniu do 2008 r. była mniejsza o 1 342.**

Dynamika liczebności funkcjonujących przedsiębiorstw w pozostałych powiatach była zróżnicowana w mniejszym stopniu. Po fluktuacjach obserwowanych w okresie 2008-2011, których wystąpienie należy powiązać z kryzysem ekonomicznym, obserwowany był wzrost liczby działających firm oraz jej względne ustabilizowanie na poziomie ok. 107% wartości z 2002 r. w przypadku Powiatu Skarżyskiego oraz ok. 101% w przypadku Powiatu Starachowickiego. Sytuacja ta wygląda dużo mniej korzystnie w miastach powiatowych. **Po 2008 r. obserwowane było systematyczne pogłębianie się różnicy pomiędzy dynamiką liczby funkcjonujących firm w miastach powiatowych względem wartości charakteryzujących odpowiadające im powiaty.** Utrzymywanie się tego trendu może wynikać i jednocześnie stymulować trącenie przez Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienną oraz Starachowice funkcji gospodarczych.

W odniesieniu do wartości średnich charakteryzujących Województwo Świętokrzyskie i Polskę, dynamika charakteryzująca powiaty i miasta powiatowe OF TnK prezentuje się niekorzystnie. Ponadprzeciętna dynamika charakteryzująca Ostrowiec Świętokrzyski i Powiat Ostrowiecki, po 2008 r. ulegała systematycznemu ograniczeniu skutkującemu zbliżeniem oraz spadkiem dynamiki poniżej regionalną i krajową wartość średnią. Dynamika charakteryzująca pozostałe powiaty była zbliżona do wartości średnich jedynie w pierwszych latach analizowanego okresu. Po 2004 r. dynamika liczby przedsiębiorstw w Powiecie Starachowickim i Powiecie Skarżyskim była niższa od dynamiki wojewódzkiej i krajowej, przy czym **różnica pomiędzy dynamiką charakteryzującą Starachowice i Skarżysko-Kamienną a dynamiką przeciętną (krajową i regionalną) ulegała systematycznemu pogłębianiu.**

Rys. 44 Dynamika liczby przedsiębiorstw względem 2002 r. (wartość dla roku 2002 = 100%)

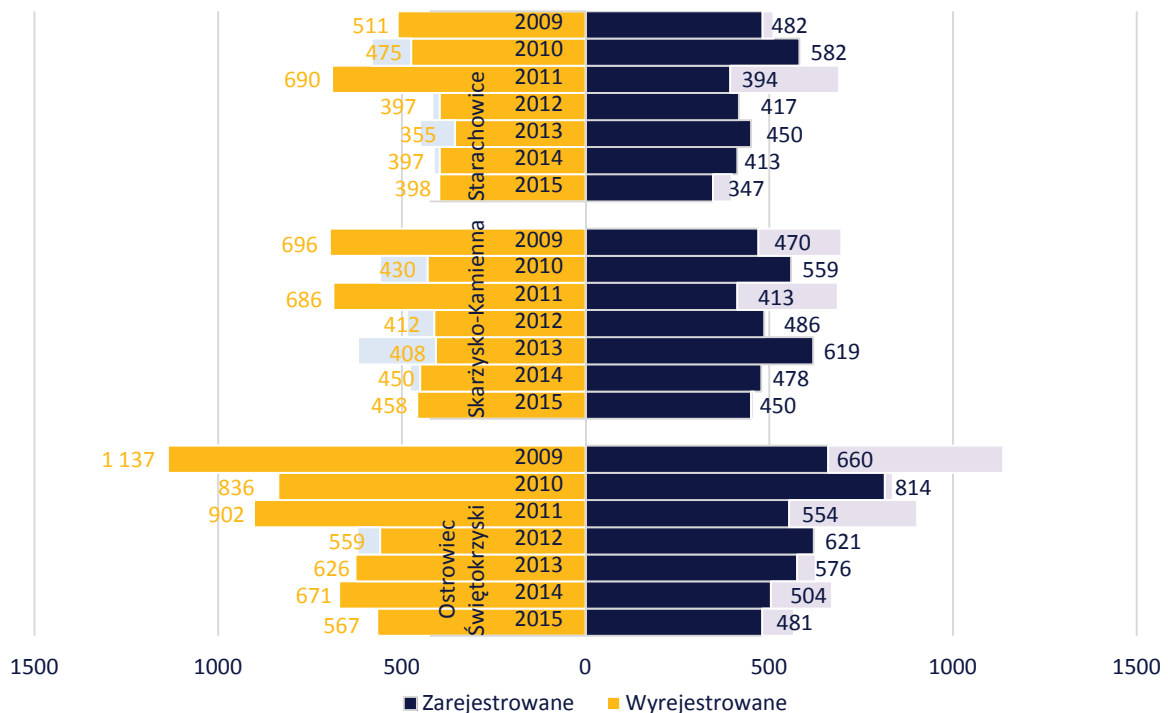

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Zmiana liczby firm jest zależna od dwóch elementów składowych – liczby firm otwieranych oraz zamykanych. Działania mające na celu wsparcie lokalnego rozwoju powinny z jednej strony stymulować powstawania nowych firm a z drugiej strony przeciwdziałać likwidacji firm już istniejących.

W okresie 2009-2015, na 100 zlikwidowanych firm otwierano średnio 98 firm w Skarżysku-Kamiennej, 96 firm w Starachowicach i jedynie 79 firm w Ostrowcu Świętokrzyskim, przy czym w ostatnim przypadku liczba zakładanych nowych firm z roku na rok ulegała zmniejszeniu. Brak rozwoju przedsiębiorczości oraz likwidacja firm istniejących stanowiąc mogą czynniki wzajemnie się wzmacniające, co w szczególności w przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego przyczynić się może do pogorszenia się sytuacji lokalnej gospodarki.

Rys. 45 Liczba zarejestrowanych i wyrejestrowanych firm w latach 2009-2015

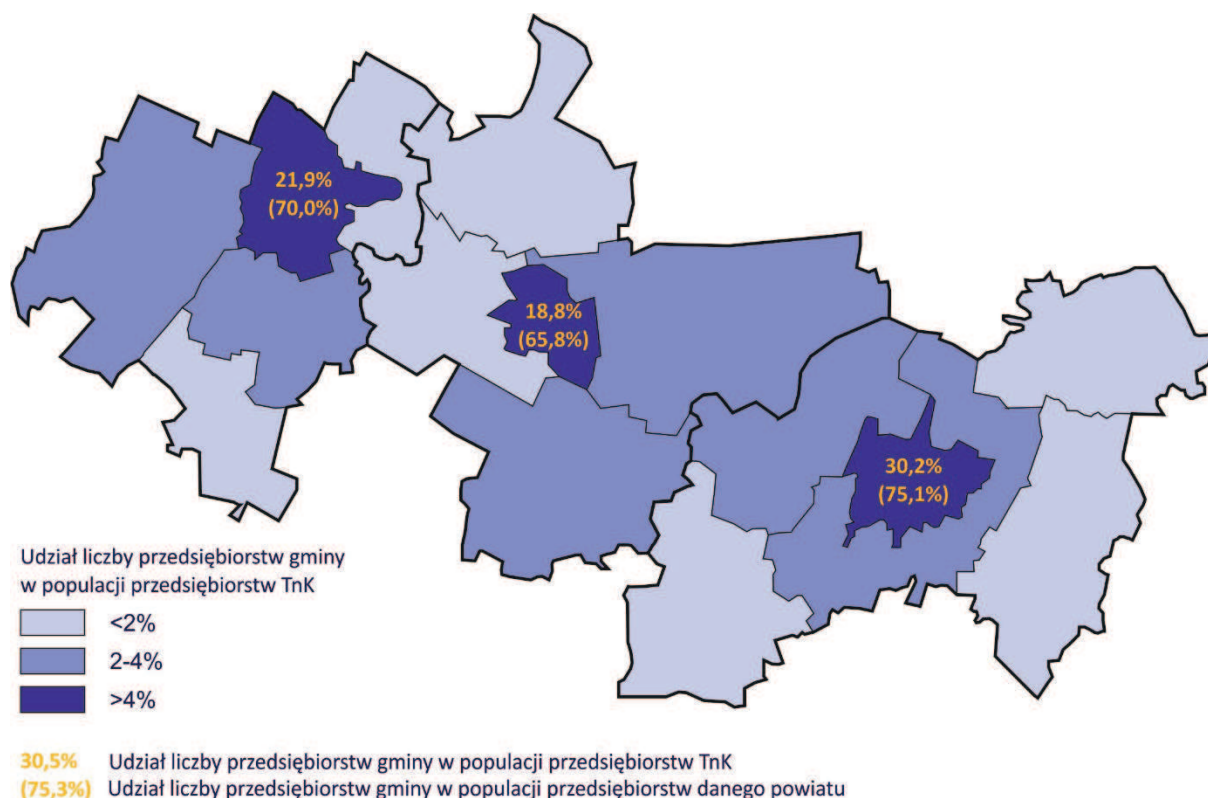
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Struktura przestrzenna przedsiębiorstw

Działalność gospodarcza na terenie OF TnK jest wyraźnie skoncentrowane na terenie miast powiatowych – Ostrowca Świętokrzyskiego, Skarżyska-Kamiennego oraz Starachowic, gdzie funkcjonuje łącznie 70,9% ogółu przedsiębiorstw OF TnK. Najwyższą liczbą zarejestrowanych firm charakteryzuje się Ostrowiec Świętokrzyski – 7 612. Oznacza to, że **co czternasta firma prowadząca działalność na terenie woj. Świętokrzyskiego jest zarejestrowana w Ostrowcu Świętokrzyskim.**

Koncentracja działalności gospodarczej w miastach powiatowych jest również wyraźna w ramach poszczególnych powiatów. Ostrowiec Świętokrzyski skupia 75,1% firm Powiatu Ostrowieckiego. Skarżysko-Kamienna - 70,0% firm Powiatu Skarżyskiego. Starachowice – 65,8% firm Powiatu Starachowickiego.

Rys. 46 Struktura przestrzenna przedsiębiorstw OF TnK w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Struktura wielkościowa przedsiębiorstw

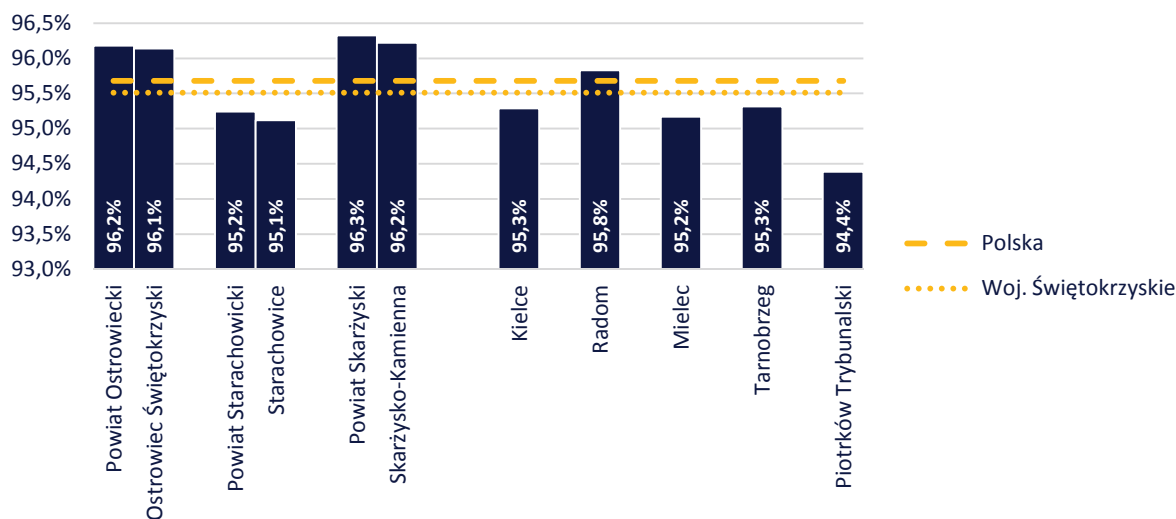
Struktura przedsiębiorstw OF TnK ze względu na wielkość (liczbę zatrudnionych pracowników) jest zdominowana przez mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające mniej niż 10 pracowników. Jest to tendencja ogólnokrajowa, jednak w

przypadku OF TnK **udział mikroprzedsiębiorstw jest ponadprzeciętny** – w 2015 r. stanowiły one 96,0% ogółu przedsiębiorstw. W skali kraju wartość ta wynosiła 95,7%. W przypadku Województwa Świętokrzyskiego - 95,5%.

Na terenie OF TnK, **udział ten w ramach poszczególnych powiatów był niższy w miastach powiatowych.** W ramach OF TnK, najniższym udziałem mikroprzedsiębiorstw w strukturze przedsiębiorstw charakteryzował się Powiat Starachowicki. W jego przypadku mikroprzedsiębiorstwa stanowiły odpowiednio 95,2% ogółu przedsiębiorstw w powiecie i 95,1% w Starachowicach. Informacja dotycząca udziału mikroprzedsiębiorstw jest bezpośrednio powiązana z informacją dotyczącą udziału firm większych - zatrudniających minimum 10 osób. Należy przez to zauważyć, że **koncentracja firm o zatrudnieniu minimum 10 osób występuje w miastach powiatowych OF TnK.**

W większości analizowanych miast konkurencyjnych udział mikroprzedsiębiorstw był zbliżony do wartości charakteryzującej Starachowice – udział mikroprzedsiębiorstw w analizowanych miastach, z wyłączeniem Radomia, zawierał się w przedziale od 94,4% do 95,3%. W przypadku Radomia, analogicznie jak w przypadku Skarżyska-Kamiennej i Ostrowca Świętokrzyskiego, wartość ta była wyższa od średniej ogólnokrajowej i wyniosła 95,8%.

Rys. 47 Udział firm mikro w ogóle firm w 2015 r.

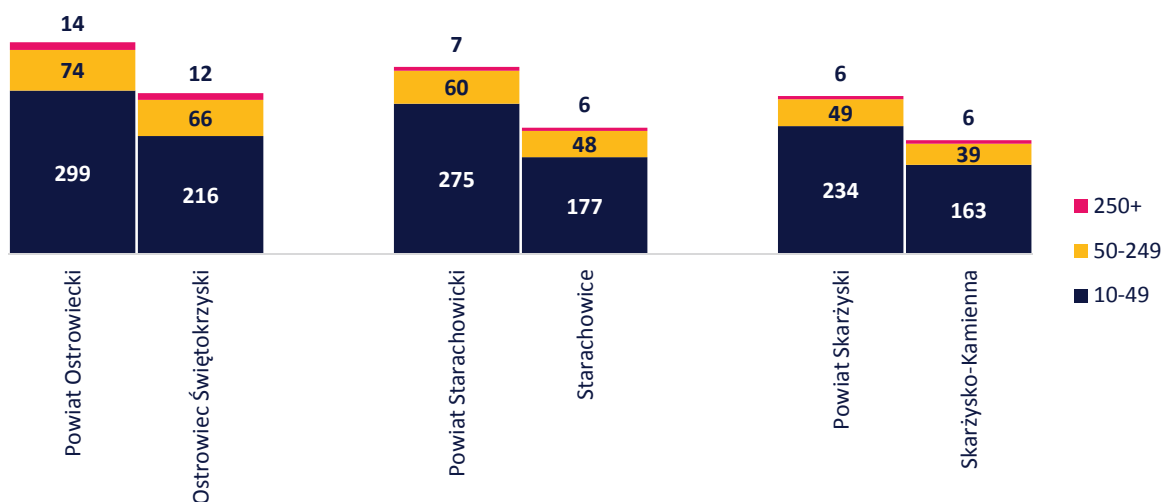

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Jak zostało to zauważone powyżej, **koncentracja firm o zatrudnieniu minimum 10 osób w OF TnK obserwowana jest na terenie miast powiatowych**. Ich łączna liczba w OF TnK wyniosła w 2015 r. 1 018, przy czym 72,0% z nich prowadziło swoją działalność na terenie miast powiatowych. Poziom koncentracji w miastach powiatowych był powiązany z wielkością przedsiębiorstw – w przypadku firm średnich (o zatrudnieniu 50-249) udział firm prowadzących działalność w miastach powiatowych wyniósł 83,6%. W przypadku firm dużych (o zatrudnieniu 250+) odsetek ten wyniósł 88,9% - z ogółu 27 dużych firm OF TnK, jedynie 3 nie prowadziły działalności na terenie jednego z trzech miast powiatowych.

Najwyższy poziom koncentracji firm zatrudniających minimum 10 pracowników występuje w Ostrowcu Świętokrzyskim. W mieście tym, w 2015 r., działalność prowadziło 26,7% ogółu małych (o zatrudnieniu 10-49) firm OF TnK. Względem firm średnich i dużych, udział ten wyniósł odpowiednio 36,1% oraz 44,4%. Należy mieć przy tym na uwadze, że uwzględniając negatywną dynamikę liczby przedsiębiorstw stwierdzoną powyżej względem Ostrowca Świętokrzyskiego, **koncentracja ta w najbliższych latach może ulec osłabieniu**. Warto uwzględnić, że odpływ inwestorów nie musi wynikać wyłącznie z pogorszenia się koniunktury. Poszczególni inwestorzy w różnym wymiarze są mobilni, przez co w przypadku znalezienia korzystniejszych warunków prowadzenia działalności możliwa jest zmiana miejsca ich działalności. Kwestia ta jest istotna zarówno ze względu na odpływ inwestorów z OF TnK jak i ich przyciąganie.

Rys. 48 Liczba firm (z wyłączeniem firm mikro) według wielkości zatrudnienia w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

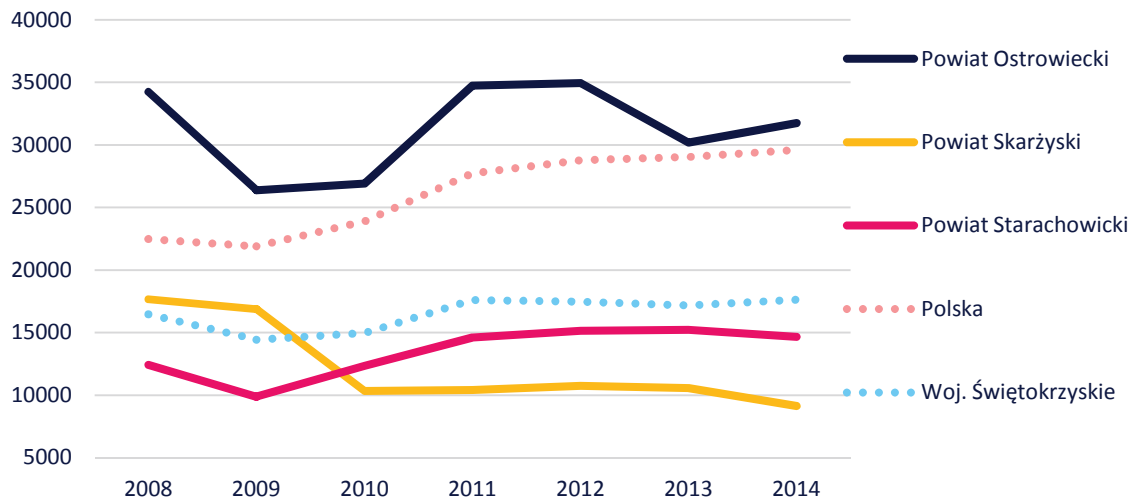
Kondycja finansowa przedsiębiorstw

Wartość sprzedana przemysłu w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Województwie Świętokrzyskim wyniosła w 2014 r. 17 630 zł i była blisko dwukrotnie niższa od średniej wartości ogólnokrajowej. Stanowi to efekt trendu obserwowanego od 2008 r., w ramach którego **różnica pomiędzy średnią wartością dla Polski i Województwa Świętokrzyskiego systematycznie wzrastała – od 6 012 zł w 2008 r. do 11 972 zł w 2014 r.**

W ramach OF TnK najniższymi wartościami sprzedanymi przemysłu per capita, niższymi od średniej regionalnej, charakteryzują się Powiat Skarżyski oraz Powiat Starachowicki – w 2014 r. średnie wartości charakteryzujące powyższe powiaty wyniosły odpowiednio 9 124 zł oraz 14 658 zł. Powiat Ostrowiecki cechował się wartością 31 732 zł, stanowiącą wartość znacząco wyższą, ponadprzeciętną w skali kraju. Wartość analizowanego wskaźnika może zależeć m.in. od liczby przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10+⁷⁴ oraz ich produktywności. W tym wypadku wpływ pierwszego czynnika należy uznać za ograniczony. Obserwowane zróżnicowanie jest również zauważalne w przypadku przeanalizowania wartości sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na 1 przedsiębiorstwo o zatrudnieniu 10+, wynoszącej dla Powiatu Ostrowieckiego 9,2 mln zł przy wartościach charakteryzujących Powiat Skarżyski i Powiat Starachowicki odpowiednio 2,4 mln zł oraz 4,0 mln zł. Należy przez to uznać, że **przedsiębiorstwa przemysłowe Powiatu Ostrowieckiego cechują się wyższą efektywnością niż przedsiębiorstwa pozostałych powiatów OF TnK.** Warto mieć jednak na uwadze, że zdiagnozowana przewaga Powiatu Ostrowieckiego, na skutek znaczącego spadku liczby przedsiębiorstw obserwowanego w ostatnich latach, w tym przedsiębiorstw o zatrudnieniu 10+, może ulec ograniczeniu.

⁷⁴ Zatrudnienie 10+ oznacza zatrudnienie minimum 10 pracowników

Rys. 49 Wartość sprzedana przemysłu w przeliczeniu na 1 mieszkańca (podmioty o liczbie pracujących 10+) [zł]

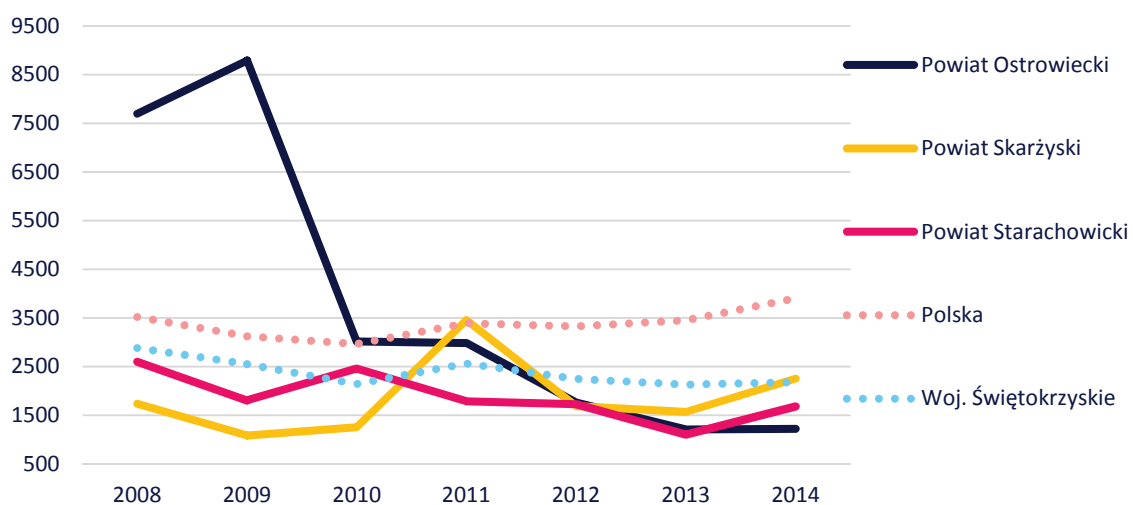

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Czynnikiem mogącym wpłynąć na efektywność gospodarczą przedsiębiorstw są ich inwestycje. Czynnikiem ten może być zależny od m.in. strategii firm, w tym metody reagowania na kryzys oraz wielkości przedsiębiorstw powiązanej z wielkością posiadanych przez nie zasobów finansowych.

Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw Powiatu Skarżyskiego i Starachowickiego, w latach 2008-2014 były generalnie niższe zarówno od średniej krajowej jak i regionalnej. W przypadku Powiatu Ostrowieckiego zaobserwowany został drastyczny spadek wartości analizowanego wskaźnika pomiędzy 2009 r. a 2010 r. Fakt ten należy wiązać z innymi analizowanymi w tym rozdziale wskaźnikami świadczącymi o znaczącym pogorszeniu koniunktury gospodarczej Powiatu Ostrowieckiego zapoczątkowanym w latach 2009-2010. Należy mieć na uwadze, że **utrzymywanie się nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach OF TnK poniżej wartości średnich (krajowej i regionalnej) w przyszłości może świadczyć i zarówno przyczyniać się do stopniowej marginalizacji gospodarczej OF TnK**, przez co podjęcie działań aktywizacyjnych w tym wymiarze należy uznać za kluczowe.

Rys. 50 Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w przeliczeniu na 1 mieszkańca [zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Specyfika branżowa gospodarki

Poniżej scharakteryzowane zostały gospodarki poszczególnych powiatów OF TnK. Charakterystyka obejmuje wskazanie branż specyficznych - cechujących się ponadprzeciętnym w skali kraju udziałem w strukturze branżowej firm oraz wskazanie elementów wspólnych lokalnych gospodarek z inteligentnymi specjalizacjami Województwa Świętokrzyskiego (oraz wspierającymi je specjalizacjami o znaczeniu horyzontalnym)⁷⁵:

- Zasobooszczędne budownictwo;
- Sektor metalowo-odlewniczy;
- Nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo spożywcze;
- Turystyka zdrowotna i prozdrowotna;
- ICT;
- Zrównoważony rozwój energetyczny;
- Branża targowo-kongresowa.

Branże specyficzne zostały wyznaczone z wykorzystaniem poniższego wzoru:

$$\frac{\text{liczba firm z danego działu PKD 2007 w powiecie} / \text{liczba firm ogółem w powiecie}}{\text{liczba firm z danego działu PKD 2007 w Polsce} / \text{liczba firm ogółem w Polsce}}$$

Wartość równa 1 oznacza, że udział liczby firm z danego działu PKD 2007 w ogóle firm powiatu jest analogiczny jak w skali kraju. Wartość wyższa oznacza, że udział ten jest wyższy – przykładowo, wartość 3, oznacza trzykrotnie wyższy niż w skali kraju udział firm z danego działu PKD 2007 w ogóle firm. Wartość mniejsza oznacza, że udział ten jest niższy. Prezentowane w dalszej części rozdziału dane prezentują stan za 2015 r.

Gospodarka Powiatu Ostrowieckiego wyróżnia się ponadprzeciętnym w skali kraju udziałem firm z branż przemysłowych, których produkty charakteryzują się niską wartością dodaną. Branżami w przypadku których wartość analizowanego wskaźnika przekroczyła 1,5 są m.in.:

- Dział 24 - **Produkcja metali** – 11 firm z czego 100% w Ostrowcu Świętokrzyskim;
- Dział 23 - **Produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych** – 99 firmy, z czego 64% w Ostrowcu Świętokrzyskim;
- Dział 16 - **Produkcja wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania** – 147 firm, z czego 41% w Ostrowcu Świętokrzyskim;
- Dział 08 - **Pozostałe górnictwo i wydobywanie** – 17 firm, z czego 47% w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Spośród przedstawicieli powyższych branż warto wymienić: Celsa Huta Ostrowiec Sp. z o.o., Ulrich Polska Sp. z o.o., Renomet Recykling Sp. z o.o. oraz Som-Plast Sp. j. **Produkcja metali stanowi branżę czytelnie wpisującą się w sektor metalowo-odlewniczy**, stanowiący jedną z inteligentnych specjalizacji Województwa Świętokrzyskiego. Pozostałe z powyższych branż, w zależności od profilu działalności poszczególnych firm, mogą znajdować część wspólną z zasobooszczędnym budownictwem. Branżami powiązanymi z zasobooszczędnym budownictwem o umiarkowanym poziomie specyficzności (wartość wskaźnika 1,1,-1,5) są również **roboty związane z budową obiektów inżynierii lądowej i wodnej (dział 42) oraz roboty budowlane specjalistyczne (dział 43)**, których przedstawiciele koncentrują się w Ostrowcu Świętokrzyskim.

⁷⁵ Strategia Badań i Innowacyjności (RIS 3). Od absorpcji do rezultatów – jak pobudzić potencjał województwa świętokrzyskiego 2014-2020+, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Styczeń 2014

Wśród pozostałych branż, względem których wartość analizowanego wskaźnika przekroczyła 1,5 znalazły się:

- Dział 27 - **Produkcja urządzeń elektrycznych** - 18 firm, z czego 67% w Ostrowcu Świętokrzyskim;
- Dział 47 - **Handel detaliczny, z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi** – 2 366 firm, z czego 78% w Ostrowcu Świętokrzyskim;
- Dział 92 – **Działalność związana z grami losowymi i zakładami wzajemnymi** - 9 firm, z czego 100% w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Powyższe branże są specyficznymi w skali kraju elementami lokalnej gospodarki, przy czym nie są one powiązane ze specjalizacjami określonymi w Strategii Badań i Innowacyjności (RIS 3) Województwa Świętokrzyskiego. Branżą o umiarkowanym poziomie specyficzności, wpisującą się w specjalizację ICT, jest **telekomunikacja** (dział 61) – jej przedstawiciele są skoncentrowani na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego.

Spośród znaczących firm lokalnych, prowadzących działalność poza wymienionymi powyżej branżami, wymienić należy: Publima Sp. j. – centrum dystrybucji mięsa i wędlin; Delko Otto Sp. z o.o. – firma zajmująca się dystrybucją produktów FMCG oraz Przedsiębiorstwo Usługowo-Handlowe Signal – zakład produkcyjny mebli.

Specyfika gospodarki Powiatu Starachowickiego opiera się w dużej mierze na przemyśle związanym z przetwórstwem metalu. Do branż specyficznych Powiatu Starachowickiego (wartość analizowanego wskaźnika >1,5) zaliczają się m.in.:

- Dział 24 - **Produkcja metali** – 9 firm z czego 78% w Starachowicach;
- Dział 25 - **Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń** – 172 firm z czego 70% w Starachowicach;
- Dział 29 - **Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, z wyłączeniem motocykli** – 25 firmy z czego 96% w Starachowicach.

Branżą związaną z przetwórstwem metalu, o wysokiej wartości analizowanego wskaźnika (1,24) jest również **produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana** (dział 28; 20 firmy z czego 75% w Starachowicach). Spośród firm reprezentujących powyższe branże wymienić należy m.in. Odlewnie Polskie S.A., Man Bus Sp. z o.o. Oddział w Starachowicach oraz Perfopol Sp. z o.o. – zakład produkcyjny blach perforowanych i siatek.

Oprócz przetwórstwa metalu, specyfiką gospodarki Powiatu Starachowickiego jest również ponadprzeciętny udział firm z branży **produkcji wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych** (dział 23; 59 firm z czego 64% w Starachowicach). W zależności od profilu działalności poszczególnych firm z powyżej branży, może ona zawierać się w zasobooszczędnym budownictwie, stanowiącym inteligentną specjalizację Województwa Świętokrzyskiego. Przedstawicielem tej branży jest m.in. Cerrad Sp. z o.o. – producent płytek gresowych, ceramicznych i klinkierowych.

Struktura gospodarki Powiatu Starachowickiego charakteryzuje się również **ponadprzeciętnym udziałem przedsiębiorstw zajmujących się pozyskiwaniem i przetwarzaniem drewna** – udział firm z branż leśnictwo i pozyskiwanie drewna (dział 02; 71 firm z czego 13% w Starachowicach) oraz produkcja wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli i produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania (dział 16; 134 firm z czego 31% w Starachowicach) jest dwukrotnie wyższy niż w skali kraju.

Umiarkowanym wyróżnikiem gospodarki Powiatu Starachowickiego jest również **przemysł spożywczy**. Branżami specyficznymi Powiatu Starachowickiego jest **produkcja napojów** (dział 11; 5 firm z czego 60% w Starachowicach) oraz **produkcja artykułów spożywczych** (dział 10; 69 firm z

czego 45% w Starachowicach), przy czym druga z nich jest specyficzna w stopniu umiarkowanym – wartość analizowanego wskaźnika w jej wypadku wyniosła 1,2. Powyższe branże są w znaczącym stopniu powiązane z nowoczesnym rolnictwem i przetwórstwem spożywczym stanowiącym inteligentną specjalizację Województwa Świętokrzyskiego.

Do pozostałych branż specyficznych Powiatu Starachowickiego zaliczyć należy:

- Dział 38 - **Działalność związana ze zbieraniem, przetwarzaniem i unieszkodliwianiem odpadów; odzysk surowców** – 58 firm z czego 29% w Starachowicach;
- Dział 87 - **Pomoc społeczna z zakwaterowaniem** – 9 firm z czego 56% w Starachowicach;
- Dział 9 - **Działalność usługowa wspomagająca górnictwo i wydobywanie** - 2 firmy z czego 1 w Starachowicach.

Oprócz opisanego powyżej, powiązanie specyfiki gospodarki Powiatu Starachowickiego z inteligentnymi specjalizacjami Województwa Świętokrzyskiego występuje również względem zasobooszczędnego budownictwa – zawierające się w nim **roboty związane z budową obiektów inżynierii lądowej i wodnej** oraz **roboty budowlane specjalistyczne** stanowią w strukturze gospodarki Powiatu Starachowickiego branże specyficzne w stopniu umiarkowanym (wartość analizowanego wskaźnika 1,1-1,5). Przedstawicielem branży budowlanej w Powiecie Starachowickim jest m.in. Budromost-Starachowice Sp. z o.o.

Czynnikiem w znaczącym stopniu oddziałującym na gospodarkę Powiatu Skarżyskiego jest jego korzystne położenie przy drodze krajowej nr 7 łączącej Warszawę, Radom, Kielce i Kraków. Silne oddziaływanie tego czynnika wpływa na specyfikę lokalnej gospodarki – **korzystne położenie komunikacyjne wpływa na ponadprzeciętny w skali kraju udział firm z branży magazynowania i działalności usługowej wspomagającej transport (dział 52) oraz działalności związanej ze zbieraniem, przetwarzaniem i unieszkodliwianiem odpadów; odzyskiem surowców (dział 38)**. Liczebność firm w przypadku pierwszej z powyższych branż wyniosła w 2015 r. 83 z czego 70% stanowiły podmioty ze Skarżyska-Kamiennej. W przypadku drugiej z wskazanych branż, liczba funkcjonujących przedsiębiorstw wyniosła 223 z czego 47% firm funkcjonowało w Skarżysku-Kamiennej. Należy zaznaczyć, że **udział podmiotów z branży działalności związanej ze zbieraniem, przetwarzaniem i unieszkodliwianiem odpadów oraz odzyskiem surowców w Powiecie Skarżyskim był trzynastokrotnie wyższy niż w skali kraju**. Największym przedsiębiorstwem działającym w tej branży jest P.P.H.U. Wtórpol Leszek Wojteczek Sp. z o.o. – firma zajmująca się przetwarzaniem i recyklingiem używanej odzieży. Firma ta pozyskuje surowce za pomocą 54 000 kontenerów zlokalizowanych na terenie Polski, Czech, Słowacji i Węgier. W swojej branży, firmę tę należy uznać za lidera zarówno w wymiarze europejskim jak i światowym.

Wśród pozostałych branż specyficznych, o wartości analizowanego wskaźnika przekraczającej 1,5, znalazły się branże przetwórstwa przemysłowego:

- Dział 20 - **Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych** – 21 firm z czego 52% w Skarżysku-Kamiennej
- Dział 25 - **Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń** – 187 firm z czego 72% w Skarżysku-Kamiennej
- Dział 29 - **Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, z wyłączeniem motocykli** – 11 firm z czego 82% w Skarżysku-Kamiennej.

Poza wymienionymi powyżej, branżą specyficzną Powiatu Skarżyskiego jest również **pomoc społeczna z zakwaterowaniem** (dział 87; 12 podmiotów z czego 75% w Skarżysku-Kamiennej).

Powiązanie gospodarki Powiatu Skarżyskiego z inteligentnymi specjalizacjami Województwa Świętokrzyskiego należy uznać za ograniczone. Jediną specyficzną branżą powiatu bezpośrednio powiązaną z inteligentnymi specjalizacjami jest **produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń** – branża ta zawiera się w sektorze metalowo-odlewniczym.

Powiązanie z pozostałymi inteligentnymi specjalizacjami regionu dotyczyć może **telekomunikacji** (dział 61; 27 firmy z czego 56% w Skarżysku Kamiennej) – powiązanie z ICT; **produkcji wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych** (dział 23; 55 firmy z czego 54% w Skarżysku-Kamiennej) oraz **produkcji wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcji wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania** (dział 16; 84 firmy z czego 39% w Skarżysku-Kamiennej) – powiązanie z zasobooszczędnym budownictwem; **produkcji artykułów spożywczych** (dział 10; 74 firm z czego 58% w Skarżysku-Kamiennej) – powiązanie z nowoczesnym rolnictwem i przetwórstwem spożywczym. Wymienione powyżej branże są specyficzne dla gospodarki Powiatu Skarżyskiego w umiarkowanym stopniu (wartość analizowanego wskaźnika 1,1-1,5).

Spośród innych branż o umiarkowanym poziomie specyficzności należy wymienić **leśnictwo i pozyskiwanie drewna** (dział 02; 49 firmy z czego 29% w Skarżysku-Kamiennej) oraz **produkcje mebli** (dział 31; 68 firmy z czego 59% w Skarżysku-Kamiennej), które są bezpośrednio powiązane z wymienioną powyżej produkcją wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli oraz produkcją wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania.

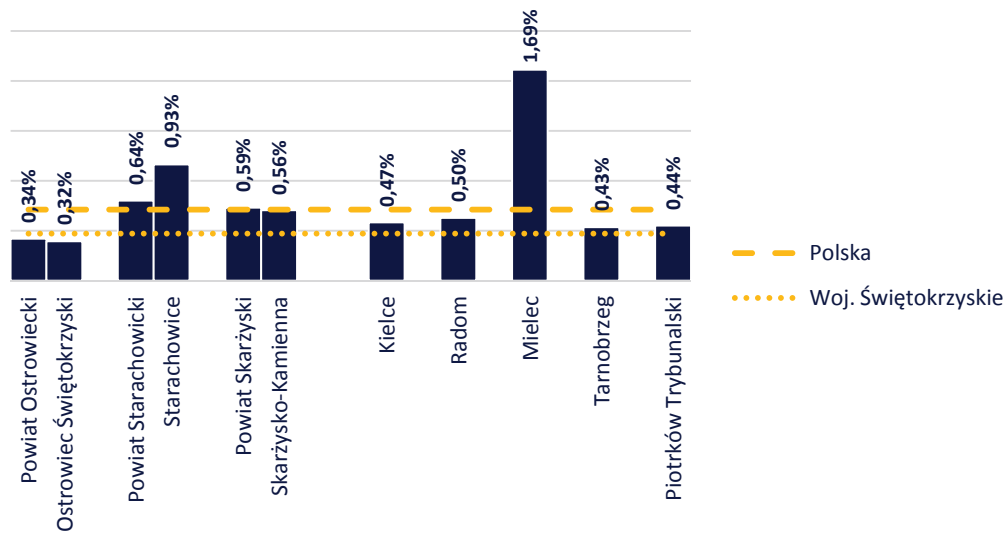
Wśród branż umiarkowanie specyficznych, czytelne powiązanie występuje również pomiędzy **produkcją wyrobów tekstylnych** (dział 13; 23 firmy z czego 74% w Skarżysku-Kamiennej), **produkcją odzieży** (dział 14; 56 firmy z 84% w Skarżysku-Kamiennej) oraz **produkcją skór i wyrobów ze skór wyprawionych** (dział 15; 15 firm z czego 93% w Skarżysku-Kamiennej). Rozwój powyższych branż może być powiązany z wskazaną powyżej ponadprzeciętną rolą branży działalności związanej ze zbieraniem, przetwarzaniem i unieszkodliwianiem odpadów oraz odzyskiem surowców, w tym firmy P.P.H.U. Wtórpol Leszek Wojteczek Sp. z o.o.

Spośród znaczących firm lokalnych, prowadzących działalność poza wymienionymi powyżej branżami, wymienić należy **Mesko S.A.** – zakład produkcyjny amunicji. W przeszłości zakład ten zapewniał zatrudnienie dla ok. 20 tys. pracowników. Obecnie skala jego zatrudnienia jest znacząco mniejsza. Tereny związane z dawną działalnością Mesko stanowią obecnie znaczącą część terenów inwestycyjnych Skarżyska-Kamiennej.

Gospodarki poszczególnych powiatów OF TnK są względem siebie w dużym stopniu zróżnicowane. Zróżnicowanie to jest widoczne zarówno w specyfice gospodarek poszczególnych powiatów opisanej powyżej jak i udziale firm wysokiej i średniowysokiej techniki⁷⁶ w ogóle firm. W 2015 r. w Powiecie Ostrowieckim, udział ten był niższy zarówno od średniej wartości regionalnej jak i krajowej. W przypadku Powiatu Skarżyskiego, wartość ta była analogiczna jak w przypadku średniej dla Polski. Liderem pod tym względem był **Powiat Starachowicki charakteryzujący się ponadprzeciętnym udziałem firm wysokiej i średniowysokiej techniki zarówno w skali województwa jak i kraju**. Spośród przeanalizowanych miast konkurencyjnych, ponadprzeciętną wartością w skali kraju cechował się jedynie Mielec, który w aspekcie tym blisko dwukrotnie przewyższał lidera OF TnK – Starachowice.

⁷⁶ Działy PKD 2007: 20, 21 26, 27, 29, 30

Rys. 51 Udział firm wysokiej i średniowysokiej techniki w ogóle firm w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Inwestycje zagraniczne

W ostatnich latach na terenie OF TnK dokonano kilku dużych bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W 2013 r. w Ostrowcu Świętokrzyskim zainwestował duński **Envikraft A/S**, który otworzył tam zakład produkcyjny urządzeń i systemów spalania do kotłowni przemysłowych marki Weiss, w którym zatrudnienie znalazło ok. 100 osób.⁷⁷ Z kolei w 2003 r. hiszpańska **Grupa Celsa** zakupiła Hutę Ostrowiec, która aktualnie jest największą firmą OF TnK pod względem przychodu. W 2009 r. właściciel francuskiej marki bielizniarskiej Chantelle zamknął swój zakład produkcyjny w Ostrowcu Świętokrzyskim – Sopolfam.⁷⁸ Ten sam właściciel rok wcześniej wygasił produkcję także w fabryce w Starachowicach.⁷⁹ Wskutek tego w każdym z miast pracę straciło po około 500 osób.

Największym inwestorem zagranicznym w Starachowicach jest niemiecki **MAN Bus Sp. z o.o.**, który w lokalnym zakładzie produkuje autobusy miejskie i turystyczne. Dużą firmą, która bezpośrednio kooperuje z MAN Bus Sp. z o.o. jest fiński **PKC Group**, który w starachowickiej fabryce produkuje wiązki elektryczne dla branży motoryzacyjnej.⁸⁰ W Starachowicach swoją siedzibę ma także firma **Tarcopol Sp. z o.o.**, w której głównym udziałowcem jest duńska spółka Munck Gruppen A/S. Tarcopol Sp. z o.o. jest firmą specjalizującą się w wykonawstwie specjalistycznych robót mostowych i zatrudnia ok. 120 osób.⁸¹ W Starachowicach funkcjonuje także jeden z ośmiu w Polsce zakładów mięsnych Animex Foods Sp. z o.o. sp. k., który jest częścią amerykańskiego koncernu Smithfield Foods.

W Skarżysku-Kamiennej dokonano mniej bezpośrednich inwestycji zagranicznych niż w pozostałych miastach powiatowych. W Skarżysku-Kamiennej niemiecki E.ON Edls jest większościowym

⁷⁷ <http://www.ostrowiecka.pl/gospodarka/inwestycje/3833-duski-weiss-chce-w-ostrowcu-postawi-zakad-produkcyjny-zdjcia>

⁷⁸ <http://www.echodnia.eu/swietokrzyskie/wiadomosci/ostrowiec-swietokrzyski/art/8534584,francuzi-zamykaja-sopolfam-w-ostrowcu-400-szwaczek-juz-na-wypowiedzeniu,id,t.html>

⁷⁹ <http://www.echodnia.eu/swietokrzyskie/wiadomosci/starachowice/art/8406840,zamykaja-firme-starfam-450-osob-bez-pracy,id,t.html>

⁸⁰ http://motoryzacja.wnp.pl/kryzys-daje-sie-we-znaki-starachowickiemu-pkc,184416_1_0_0.html

⁸¹ <http://www.tarcopol.pl/firma/tarcopol>

udziałowcem spółki **Celsium Sp. z o.o.**, która dostarcza ciepło do skarżyskich i starachowickich mieszkań i zakładów. W Suchedniowie austriacki **Kleen-Tex Industries GmbH** zainwestował w fabrykę, która produkuje maty antypoślizgowe i wycieraczki wejściowe.⁸²

Klasy

Z punktu widzenia funkcjonowania OF TnK szczególnie istotna jest działalność dwóch klastrow: Świętokrzyskiego Klastra Edukacji Zawodowej oraz Klastra Turystycznego „Szwajcaria Bałtowska”.

Świętokrzyski Klaster Edukacji Zawodowej jest projektem zainicjowanym w 2015 r. przez Specjalną Strefę Ekonomiczną „Starachowice” S.A. oraz Kuratorium Oświaty w Kielcach. Celem zawiązania porozumienia, objętego patronatem przez Ministra Gospodarki i Ministra Edukacji Zawodowej, jest **ściślejsze powiązanie kształcenia teoretycznego z praktyczną nauką zawodu** w Województwie Świętokrzyskim⁸³ – stworzenie platformy komunikacji pomiędzy firmami a oświatą. Zadaniem klastra jest stworzenie dobrej praktyki docelowo wdrażanej przez ogół przedsiębiorstw.

Wśród 52 partnerów porozumienia, oprócz SSE „Starachowice” S.A., znalazło się wiele podmiotów z terenu OF TnK - wśród nich zarówno przedsiębiorcy, placówki edukacyjne oraz jednostki samorządu terytorialnego. Spośród członków klastra wymienić należy m.in.: MAN Bus Sp.z o.o. (Starachowice), Odlewnie Polskie S.A. (Starachowice), MESKO S.A. (Skarżysko-Kamienna), Celsa Huta Ostrowiec Sp. z o.o. (Ostrowiec Świętokrzyski), RRD Starachowice Sp. z o.o. (Starachowice), Cerrad Sp. z o.o. (Starachowice), PPUH Perfopol Sp. z o.o. (Starachowice), a także Powiat Starachowicki, Zespół Szkół Transportowo-Mechatronicznych w Skarżysku-Kamiennej, Politechnikę Świętokrzyską, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Studium Kształcenia Zawodowego i Języków Obcych S.C. w Ostrowcu Świętokrzyskim, Centrum Kształcenia Praktycznego w Starachowicach, KMB Practise w Starachowicach, Międzynarodowe Centrum Szkoleń i Turystyki „KAROL” w Starachowicach, Fundację Agencja Rozwoju Regionalnego w Starachowicach, Agencję Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o. w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz Świętokrzyską Izbę Gospodarczą w Ostrowcu Świętokrzyskim. Klaster nie ma sformalizowanej struktury. Współpraca opiera się na otwartej formule, dedykowanej podmiotom z terenu Województwa Świętokrzyskiego.

W ramach klastra, w 2015 r. powołano klasę patronacką MAN w zawodzie elektromechanik pojazdów samochodowych w Zespole Szkół Zawodowych nr 3 w Starachowicach. Nabór do klasy patronackiej MAN będzie kontynuowany również w przyszłości. Z kolei w lutym 2016 r. zostało zawarte porozumienie między Powiatem Starachowickim a Odlewniami Polskimi S.A. w zakresie współpracy Technikum nr 2 im. E. Kwiatkowskiego w Zespole Szkół Zawodowych nr 2 w Starachowicach. Patronatem zostaną objęte klasy kształcące młodzież w zawodzie technik mechatronik. We wrześniu 2016 r. utworzone zostaną dwie kolejne klasy patronackie: klasa patronacka firmy CELSA Huta Ostrowiec⁸⁴ oraz klasa kształcąca w zawodzie operatora obrabiarek skrawających pod patronatem firm: Starpol, Perfopol, Odlewnie Polskie, Elruz⁸⁵. W ramach klas patronackich, uczniowie zatrudniani są w zaangażowanych firmach jako młodociani przedsiębiorcy co stymuluje zaangażowanie w proces edukacji zarówno przedsiębiorców jak i uczniów. W ramach działań klastra prowadzony jest również System Doradztwa Zawodowego dla gimnazjów w Powiecie Starachowickim⁸⁶ oraz monitoring popytu członków klastra na kwalifikacje pracowników.

⁸² <http://www.kleen-tex.pl/pl/maty-antypoślizgowe-i-wycieraczki-wejsciowe-kleen-tex.html>

⁸³ <http://kuratorium.kielce.pl/12020/swietokrzyski-klaster-edukacji-zawodowej-rozpoznal-dzialanie>

⁸⁴ <http://www.sse.com.pl/umowa-kolejnej-klasy-patronackiej/>

⁸⁵ <http://www.sse.com.pl/list-intencyjny-podpisany/>

⁸⁶ <http://sse-starachowice.pl/aktualnosci/pokaz/id/229>

Klaster Turystyczny „Szwajcaria Bałtowska” jest organizacją skupiającą przedsiębiorców z sektora turystycznego, której celem działania jest wzmocnienie marki turystycznej Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego (patrz: rozdz. 2.4 Potencjał turystyczny. Atrakcje turystyczne) oraz dalszy rozwój społeczno-gospodarczy gminy. **Bałtowski Kompleks Turystyczny powstał na bazie sieciowania oferty produktowej lokalnych przedsiębiorstw rodzinnych**, których oddolna współpraca doprowadziła do utworzenia klastra. Koordynatorem klastra jest Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Bałtów „Bałtów”. Trzon klastra jest tworzony przez firmy związane z rozwojem potencjału turystycznego Bałtowa, przy czym formuła klastra zakłada jego otwartość – klaster deklaruje chęć dzielenia się posiadaną wiedzą i doświadczeniem w celu sieciowania potencjału turystycznego Województwa Świętokrzyskiego. Klaster w swojej działalności współpracuje ze Świętokrzyskim Centrum Innowacji i Transferu Technologii Sp. z o.o.

W ramach działalności klastra członkowie pragną rozwinąć w Bałtowie **funkcję medyczno-uzdrowiskową**, dzięki budowie kliniki Centrum Apiterapii ApiBałt (pszczoło lecnicтво) oraz obiektu rekreacji wodnej w oparciu o wodę geotermalną.⁸⁷ Ponadto w ramach klastra dalej ma być rozwijana baza hotelowa i gastronomiczna. Obecna i planowana działalność klastra wpisuje się bezpośrednio w Turystykę zdrowotną i prozdrowotną, stanowiącą inteligentną specjalizację Województwa Świętokrzyskiego.

Oprócz opisanych powyżej klastrów, na terenie OF TnK działalność prowadzą:

- **Grono Targowe Kielce** jest organizacją samorządu gospodarczego o charakterze klastra, która zrzesza 89 świętokrzyskich podmiotów z sektora usług poligraficznych, gastronomicznych, hotelarskich, transportowych i szkoleniowych (większość z Kielc). Podmiotem wiodącym klastra są **Targi Kielce Sp. z o.o.**, które są drugim największym w Polsce ośrodkiem wystawienniczym. Celem działania klastra jest poszerzenie skali i zakresu świadczonych usług oraz podniesienie konkurencyjności jego członków.⁸⁸ W ramach Grona Targowego Kielce z terenu OF TnK zrzeszone są: AMODEUS – Business Solutions (branża: IT, Skarżysko-Kamienna), Kancelaria Adwokacka – Adwokat Weronika Pawlonka (branża: Consulting, Ostrowiec Świętokrzyski), FAMA-bruk Sp. z o.o. (branża: Transport, Dąbrowa – Gmina Pawłów), Hotel Promień (branża: Hotele i restauracje, Skarżysko-Kamienna).⁸⁹
- **Wschodni Klaster Odlewniczy KOM-CAST** skupia firmy powiązane z przemysłem odlewniczym z obszaru trzech województw: Podkarpackiego, Lubelskiego i Świętokrzyskiego. Głównym celem projektu jest **budowanie stałej platformy kooperacji między przedsiębiorstwami i podniesienie konkurencyjności firmy branży odlewniczej** w Polsce Południowo-Wschodniej.⁹⁰ Wśród członków klastra znajdują się 3 firmy z terenu OF TnK: Odlewnie Polskie S.A. (Starachowice), OP Handel Sp. z o.o. (Starachowice), Instytut Wdrożeń i Technologii Sp. z o.o., Zakłady Górniczo-Metalowe „ZĘBIEC” w Zębcu S.A. (Powiat Starachowicki) oraz ZPH Krzysztof Bryś (Skarżysko-Kamienna).⁹¹ Siedzibą klastra jest Rzeszów, ale prezesem jego zarządu jest Zbigniew Ronduda (Odlewnie Polskie S.A.).⁹²

⁸⁷ http://www.wrota-swietokrzyskie.pl/pio/zawartosc/-/asset_publisher/6cAE/content/baltowski-klaster-stawia-na-turystyce-medyczna?redirect=http%3A%2F%2Fwww.wrota-swietokrzyskie.pl%2Fgospodarka%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_k2uH%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1

⁸⁸ <http://www.gronotargowe.pl/Klaster/Informacje-o-klastrze>

⁸⁹ <http://www.gronotargowe.pl/Czlonkowie/Lista-czlonkow>

⁹⁰ <http://www.kom-cast.pl/pl/o-nas/>

⁹¹ <http://www.kom-cast.pl/pl/uczestnicy-projektu/>

⁹² <http://www.kom-cast.pl/pl/zarzad/>

- **Klaster Przemysłowy dawnych terenów Centralnego Okręgu Przemysłowego** jest wielobranżowym klastrem przemysłowym z siedzibą w Radomiu, który został powołany w 2011 r. Klaster ten ma charakter ponadregionalny, który swoim zasięgiem obejmuje przede wszystkim podmioty z województw mazowieckiego i świętokrzyskiego. Klaster COP zrzesza przedsiębiorstwa, uczelnie, samorządy i instytucje otoczenia biznesu zainteresowane rozwojem polskiej przedsiębiorczości przede wszystkim **w branżach budowlanej, skórzaney, spożywczej, metalowej, chemicznej i ochrony środowiska**. Do Klastera COP należą 4 podmioty z terenu OF TnK: Gmina Skarżysko-Kamienna, Gmina Starachowice, Cerrad Sp. z o.o. w Starachowicach i STARPOL II Sp. z o.o. w Starachowicach.⁹³
- **MedCluster** jest ogólnopolskim klastrem medycznym zrzeszającym 52 członków z 8 województw. Wśród członków klastra znajdują się przychodnie, uzdrowiska, jednostki badawczo-rozwojowe i firmy doradcze.⁹⁴ Misją działania klastra jest zawiązanie współpracy i integracja podmiotów zainteresowanych **rozwojem nowoczesnej opieki medycznej oraz usług turystyki medycznej** przy zastosowaniu innowacyjnych metod i technologii.⁹⁵ Jedynym członkiem tego klastra z OF TnK jest Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, która kształci studentów na kierunkach Pielęgniarstwo oraz Zdrowie publiczne.⁹⁶
- **Klaster Turystyki i Rozwoju Regionalnego „Słońce Regionu”** – założony w 2007 r., nieaktywny klaster, którego celem było **wspieranie informatyzacji świętokrzyskich przedsiębiorstw turystycznych**. Klaster zrzeszał przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, jednostki badawczo-naukowe i samorządy. Koordynatorem projektu był Instytut Rozwoju Regionalnego Stowarzyszenia Inicjatyw Europejskich w Skarżysku-Kamiennej.⁹⁷
- **Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny** był przedsięwzięciem mającym na celu zbudowanie ponadregionalnej platformy współpracy w zakresie działań dążących do realizacji celów **nowej polityki energetycznej** Unii Europejskiej. Projekt był koordynowany przez Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii Sp. z o.o. w Kielcach wraz z partnerami, wśród których obecne były podmioty z OF TnK (Gmina Ostrowiec Świętokrzyski, Gmina Bodzechów, Gmina Bałtów, Gmina Bliżyn, Fundacja Agencja Rozwoju Regionalnego w Starachowicach, Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa „Wanacja”, Spółdzielnia Mieszkaniowa „KRZEMIONKI”). Projekt realizowano w okresie od 1.04.2013 r. do 30.06.2015 r.⁹⁸

4.2 Otoczenie biznesu

Jednym z czynników wpływających na lokalny rozwój gospodarczy jest otoczenie biznesu. W jego skład wchodzić mogą zarówno instytucje publiczne, fundacje i stowarzyszenia jak i przedsiębiorstwa, które świadczą usługi wspierające lub towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej.

Dostępność firm świadczących usługi dla przedsiębiorców⁹⁹ w OF TnK koncentruje się w miastach powiatowych, przy czym w ramach poszczególnych powiatów dostępność ta jest silnie zróżnicowana. Dostępnością najniższą, mniejszą zarówno od średniej wartości krajowej jak i regionalnej, charakteryzował się Ostrowiec Świętokrzyski. **Najwyższym udziałem firm świadczących usługi dla**

⁹³ <http://www.klastercop.pl/klaster-cop/czlonkowie/>

⁹⁴ <http://medcluster.pl/pl/czlonkowie/>

⁹⁵ <http://www.medycynapolska.pl/index.php/top-block/item/71-medcluster>

⁹⁶ http://www.wsbip.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=121

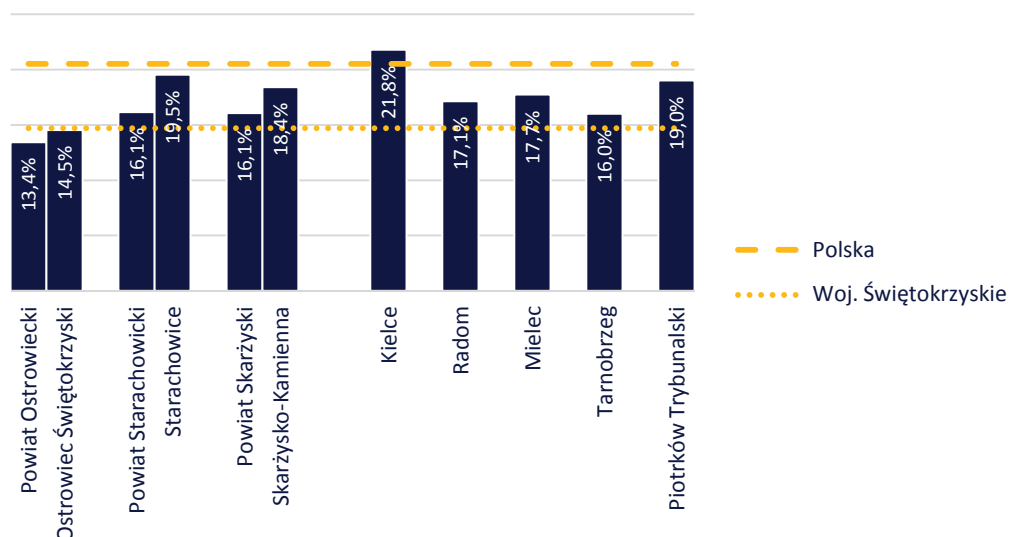
⁹⁷ <https://www.wrota-swietokrzyskie.pl/slonce-regionu>

⁹⁸ <http://klasteroze.it.kielce.pl/?id=1>

⁹⁹ Działy PKD 2007: 64,66,68,69,70,71,72,73,74,77,78,81,82

przedsiębiorców, zbliżonym do średniej wartości ogólnokrajowej, charakteryzowały się w 2015 r. Starachowice. Spośród przeanalizowanych miast konkurencyjnych wyższa niż w przypadku Starachowic dostępność usług dla przedsiębiorstw została zaobserwowana jedynie w przypadku Kielc, które z racji wielkości i pełnionych funkcji stanowi centrum koncentracji sektora usługowego w Województwie Świętokrzyskim.

Rys. 52 Udział firm świadczących usługi dla przedsiębiorstw w ogóle firm w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Realizacja projektów badawczych i rozwojowych jest możliwa zarówno w ramach i za pośrednictwem uczelni wyższych, instytutów badawczych jak i firm – z wykorzystaniem własnego działu B+R lub zewnętrznych firm badawczych. Dostępność i profil uczelni wyższych prowadzących działalność na terenie OF TnK lub pozostających w jego zasięgu została przedstawiona w podrozdziale 3.2. Edukacja. Szkoły wyższe.

Instytuty badawcze w Polsce koncentrują się w głównych ośrodkach gospodarczych, w tym Warszawie, Łodzi, Poznaniu, aglomeracji śląskiej, Krakowie - poza nimi działalność prowadzą pojedyncze instytuty¹⁰⁰. **Dostępność instytutów badawczych w zasięgu oddziaływania OF TnK jest skrajnie ograniczona.** Jediną jednostką prowadzącą działalność w pobliżu OF TnK jest funkcjonujący w Radomiu **Instytut Technologii Eksploatacji - Państwowy Instytut Badawczy**. Instytut prowadzi działalność w obszarze budowy i eksploatacji maszyn, bezpieczeństwa technicznego i ochrony środowiska. Realizowane badania obejmują m.in. mechanizmy i struktury transformacji wiedzy, rozwój kapitału intelektualnego dla działalności innowacyjnej, zarządzanie innowacjami, marketing innowacji oraz prognozowanie kierunków rozwoju badań naukowych z wykorzystaniem metody foresightu technologicznego¹⁰¹.

W dalszej części bieżącego podrozdziału zawarta została charakterystyka Instytucji otoczenia biznesu prowadzących działalność skierowaną do przedsiębiorców z OF TnK.

Agencja Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o. w Ostrowcu Świętokrzyskim

Agencja Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o. w Ostrowcu Świętokrzyskim jest spółką gminną, której jedynym udziałowcem jest Gmina Ostrowiec Świętokrzyski. Celem

¹⁰⁰ http://www.rgib.org.pl/index.php?option=com_sobi2

¹⁰¹ <http://www.itee.radom.pl/index.php/pl/>

jej działania jest aktywne inspirowanie rozwoju społeczno-gospodarczego Ostrowca Świętokrzyskiego. ARL jest organizacją, która działa non-profit wspierając nowe i istniejące firmy w zakresie aktywizacji przedsiębiorczości, ze szczególnym uwzględnieniem małych i średnich przedsiębiorstw oraz wdrażania krajowych i unijnych programów pomocowych. Główne obszary działalności agencji obejmują: doradztwo inwestycyjne i finansowe, organizacje szkoleń zawodowych, konferencji gospodarczych i kampanii reklamowych, poszukiwanie partnerów handlowych dla lokalnych przedsiębiorców i firm, udzielanie pożyczek dla podmiotów gospodarczych, tłumaczenia, przygotowywanie i realizacja strategii rozwoju, przygotowywanie wniosków o dofinansowanie w ramach programów Unii Europejskiej, wykonywanie materiałów promocyjnych, przyciąganie zagranicznych i krajowych inwestorów w rejon powiatu ostrowieckiego, public relations. Ponadto, w ramach Centrum Przedsiębiorczości i Aktywizacji Zawodowej ARL zarządza Ostrowieckim Inkubatorem Przedsiębiorczości, w którym firmy o profilu produkcyjnym i usługowym (z wyjątkiem działalności bankowej i ubezpieczeniowej) działające na rynku nie dłużej niż 1 rok mogą korzystać ze wsparcia szkoleniowo-doradczego i po preferencyjnych cenach wynajmując powierzchnie na potrzeby prowadzenia własnej działalności.¹⁰² Od kwietnia 2015 r. ARL realizuje także zadania ze środków Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W punktach konsultacyjnych ARL udzielane jest wsparcie osobom uzależnionym od narkotyków i z problemami alkoholowymi.¹⁰³ ARL prowadzi także projekty skierowane do seniorów.¹⁰⁴

Centrum Obsługi Inwestora w Skarżysku-Kamiennej

potencjału tkwiącego w położeniu Skarżyska-Kamiennej na skrzyżowaniu ważnych szlaków drogowych i kolejowych. W ramach COI działa Skarżyski Inkubator Technologiczny, który ma wspomagać akcelerację innowacyjnych firm. Preferencyjna oferta wynajmu powierzchni magazynowo-produkcyjnych jest kierowana do absolwentów szkół wyższych, którzy posiadają pomysł na własny biznes oraz do firm z sektora MŚP, które działają na rynku do 5 lat.¹⁰⁵ Ponadto w ramach COI funkcjonuje portal Miejska Baza Terenów Inwestycyjnych, gdzie zainteresowane podmioty mogą zapoznać się z bieżąco aktualizowaną ofertą skarżyskich nieruchomości dedykowanych na cele działalności gospodarczej.¹⁰⁶

Fundacja – Agencja Rozwoju Regionalnego w Starachowicach (FARR)

Fundacja – Agencja Rozwoju Regionalnego w Starachowicach (FARR) powstała w 1992 r. z inicjatywy ówczesnych władz Starachowic, które zostały fundatorem Fundacji. Od początku istnienia FARR jej głównymi celami było pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości, szczególnie w sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz łagodzenie skutków bezrobocia.¹⁰⁷ Cele te są realizowane poprzez działalność szkoleniową, informacyjną i doradczą, m.in. z zakresu prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Usługi te kierowane są przede wszystkim do absolwentów szkół wyższych chcących założyć własną firmę. FARR świadczy także proinnowacyjne wsparcie dotyczące opracowywania i wdrażania projektów biznesowych w przedsiębiorstwach.

¹⁰² http://www.inkubator.arl.ostrowiec.pl/index.php?dzial=art/show_result_db&id=13

¹⁰³ http://www.arl.ostrowiec.pl/index.php?dzial=modules/art/show_result_db&id=318

¹⁰⁴ http://www.arl.ostrowiec.pl/index.php?dzial=modules/art/show_result_db&id=327

¹⁰⁵ <http://sit.skarzysko.pl/oferta/>

¹⁰⁶ <http://coi.skarzysko.pl/>

¹⁰⁷ http://www.farr.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=10

Ponadto udziela pomocy poręczycielskiej (Fundusz Poręczeń Kredytowych i Wspierania Finansowego FUNDSTAR) oraz pożyczkowej (Fundusz Pożyczkowy FUNDSTAR 2).¹⁰⁸

Akademia Przedsiębiorczości w Starachowicach

Akademia Przedsiębiorczości Sp. z o.o. w Starachowicach, jest instytucją szkoleniową, która działa od 1996 r. AP posiada swój **oddział** także w **Skarżysku-Kamiennej**. Przedmiotem działalności Akademii

Przedsiębiorczości jest ustawiczne kształcenie osób dorosłych, pośrednictwo pracy, doradztwo zawodowe i personalne, pośrednictwo psychologiczne oraz aktywizacja zawodowa. Usługi tego podmiotu kierowane są do instytucji i urzędów, kadr kierowniczych firm, pracowników oraz do osób bezrobotnych, niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. W ramach **Placówki Kształcenia Ustawicznego Akademia Przedsiębiorczości** prowadzone są kwalifikacyjne kursy zawodowe, kursy doształcające oraz kursy umiejętności zawodowych i kompetencji ogólnych.¹⁰⁹ Akademia Przedsiębiorczości wraz z Podkarpacką Agencją Konsultingowo-Doradczą prowadzi **Świętokrzyski Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej** (Świętokrzyski OWES), który w listopadzie 2015 r., decyzją Ministra Pracy i Polityki Społecznej, otrzymał akredytację i status Ośrodka Wspierania Ekonomii Społecznej Wysokiej Jakości.¹¹⁰

Regionalna Izba Gospodarcza w Starachowicach

Regionalna Izba Gospodarcza w Starachowicach jest drugim co do wielkości samorządem gospodarczym w województwie świętokrzyskim. RIG jest niezależną organizacją typu non-profit, która powstała w 1994 r. z

inicjatywy lokalnych przedsiębiorców. RIG jest właścicielem Akademii Przedsiębiorczości, która merytorycznie pomaga zainteresowanym w zakresie rozwoju własnej działalności gospodarczej, a także Starachowickiego Inkubatora Przedsiębiorczości, który wspomaga nowopowstałe firmy w osiągnięciu zdolności do samodzielnego funkcjonowania na rynku poprzez udostępnienie po preferencyjnych stawkach lokali użytkowych oraz usług doradczych, szkoleniowych i tłumaczeniowych.¹¹¹ Według danych z kwietnia 2015 r., świadczył wsparcie lokalowe i techniczne dla 38 firm, zatrudniających 113 osób.¹¹²

Krajowe Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości

Krajowe Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości (do 2013 r.: Koneckie Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości) jest instytucją otoczenia biznesu, która posiada swoje biura zamiejscowe w Ostrowcu

Świętokrzyskim, Starachowicach i Skarżysku-Kamiennej. KSWP powstało w 1995 r. z inicjatywy koneckich przedsiębiorców. Głównymi celami działalności KSWP jest wszechstronny rozwój i promocja przedsiębiorczości oraz reintegracja zawodowa i ograniczanie bezrobocia. Cele te są realizowane poprzez świadczenie usług szkoleniowych, finansowych, informacyjnych i doradczych, takich jak udzielanie pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej i rozwój firmy, organizowanie kursów i szkoleń, wspieranie społeczności lokalnej poprzez realizację usług doradczo-informacyjnych. KSWP świadczy pomoc także dla młodzieży, sportowców i osób niepełnosprawnych.¹¹³

¹⁰⁸ http://www.farr.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=11

¹⁰⁹ <http://ap.org.pl/o-nas>

¹¹⁰ <http://ap.org.pl/osrodek-wsparcia-ekonomii-spoecznej/aktualnosci>

¹¹¹ <http://inkubator1.pl/>

¹¹² <http://tv.starachowice.pl/index.php/pl/aktualnosci/4488-o-gospodarce-na-sesji>

¹¹³ <http://kswp.org.pl/pl/o-nas/kswp-dzisiaj/misja-i-cele>

4.3 Tereny inwestycyjne

Oferta terenów inwestycyjnych OF TnK koncentruje się w miastach powiatowych. Większość z nich to tereny typu brownfield, czyli obszary przemysłowe, na których już kiedyś funkcjonowały zakłady produkcyjne. Zapewnienie dostępności uzbrojonych terenów inwestycyjnych jest jednym z kluczowych warunków przyciągnięcia jak i utrzymania inwestorów na terenie OF TnK.

Istotnym problemem związanym z atrakcyjnością inwestycyjną OF TnK jest jego **marginalizacja komunikacyjna**. Ograniczona ponadregionalna funkcjonalność dróg krajowych nr 42 i 9 w połączeniu z krajowymi planami inwestowania w konkurencyjne drogi krajowe nr 74 (względem DK42) oraz nr 17 i 19 (względem DK9) stanowi czynnik destymulujący atrakcyjność OF TnK względem inwestorów (patrz rozdz. 2.2 Infrastruktura drogowa. Infrastruktura drogowa).

Jednym z problemów rozwoju istniejącej oferty inwestycyjnej OF TnK są również **obszary prawnie chronione** (patrz: rozdz. 2.4. Środowisko przyrodnicze. System ochrony środowiska przyrodniczego). Problem ten dotyczy przede wszystkim Powiatu Skarżyskiego i Powiatu Starachowickiego, gdzie rozwój przestrzenny miast powiatowych jest ograniczony ze względu na położenie pośród zwartych kompleksów leśnych.

Znaczącym problemem jest również **niekorzystna (rozdrobniona) struktura własnościowa i wielkościowa nieruchomości** mogących zostać przeznaczonych na tereny inwestycyjne (długie i wąskie działki). Sytuacją optymalną jest, gdy lokalny samorząd jest właścicielem dużego zasobu potencjalnych terenów inwestycyjnych. Wówczas może on sprawnie i stosunkowo niskim kosztem przeprowadzić procedurę scalenia i podziału gruntów oraz odpowiednio przygotować je pod inwestycje. W ten sposób miasto może dysponować pełną i kompleksową ofertą inwestycyjną i nie jest narażone na brak współpracy z prywatnymi właścicielami gruntów.

Sytuacja taka miała miejsce w latach 90. XX w. w Starachowicach, kiedy to miasto przejęło duże połacie obszarów przemysłowych - szczególnie w północno-zachodniej części miasta. W połączeniu z utworzeniem na tych terenach specjalnej strefy ekonomicznej, przyczyniło się to do znaczącego podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej Starachowic. Aktualnie, Starachowice charakteryzują się najmniejszym bezrobociem wśród miast powiatowych OF TnK i najbardziej zdywersyfikowaną gospodarką. Należy przy tym zaznaczyć, że większe zakłady funkcjonują w Starachowicach również w innych częściach miasta – Animex Foods we wschodniej części miasta, Odlewnie Polskie S.A. w centralnej, a wiele innych także w południowej części miasta, wokół Zbiornika Piachy. Odmienne sytuacja prezentowała się w Skarżysku-Kamiennej, gdzie za sprawą braku strategicznej polityki gruntowej i opóźnienia tworzenia podstref specjalnej strefy ekonomicznej napływ nowych inwestorów był ograniczony – pomimo atrakcyjności lokalizacyjnej Skarżyska-Kamiennej.

W 2015 r., w celu promocji, zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej i wykorzystania potencjału tkwiącego w położeniu **Skarżyska-Kamiennej** na skrzyżowaniu ważnych szlaków drogowych i kolejowych, władze miasta utworzyły **Centrum Obsługi Inwestora**. W ramach COI działa Skarżyski Inkubator Technologiczny, który ma wspomagać akcelerację innowacyjnych firm oraz funkcjonuje portal **Miejska Baza Terenów Inwestycyjnych**.¹¹⁴ Obecnie, w Skarżysku-Kamiennej, głównym skupiskiem terenów inwestycyjnych jest południowo-wschodnia część miasta, gdzie m.in. zlokalizowane są zakłady zbrojeniowe Mesko S.A. Władze miasta planują również aktywizację gospodarczą północnej części miasta, która byłaby możliwa po wybudowaniu węzła „Skarżysko Północ” na drodze ekspresowej S7. Z realizacją tej inwestycji związane są również potencjalne plany budowy terminala intermodalnego w okolicach kolejowej stacji rozrządowej. W planach jest także powiększenie rozmiarów skarżyskiej podstrefy SSE.

¹¹⁴ <http://coi.skarzysko.pl/>

Działaniami realizowanymi obecnie przez władze Ostrowca Świętokrzyskiego¹¹⁵, jest aktywne uczestnictwo w lokalnym rynku nieruchomości. Lokalne władze, wykorzystując prawo pierwokupu skupują działki, które w przyszłości można by przygotować pod cele inwestycyjne. Główne tereny inwestycyjne Ostrowca Świętokrzyskiego koncentrują się aktualnie wzdłuż linii kolejowej i w okolicach huty, we wschodniej części miasta. Aktualnie Miasto Ostrowiec Świętokrzyski m.in. dysponuje niezagospodarowanym gruntem inwestycyjnym o powierzchni 3 ha, który położony jest pomiędzy linią kolejową a drogą krajową nr 9 (ul. Onufrego Zagłoby). Inne duże wolne tereny inwestycyjne, o powierzchni powyżej 0,5 ha, zlokalizowane są przy ul. J. Samsonowicza, ul. Chrzanowskiego/Kilińskiego, ul. Hłeczkiej, ul. Stalowej, ul. Żeromskiego i ul. Lawendowej. Ponadto Miasto Ostrowiec Świętokrzyski zamierza przygotować, kompleksowo uzbroić w media i połączyć z drogą wojewódzką nr 754 tereny inwestycyjne przy ul. Bałtowskiej, o łącznej pow. 11,8 ha.

W Ostrowcu Świętokrzyskim i w Starachowicach większość terenów inwestycyjnych znajduje się na terenach objętych **Specjalną Strefą Ekonomiczną „Starachowice” S.A.** lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Głównymi celami istnienia SSE „Starachowice” S.A. są: zmniejszenie poziomu bezrobocia, zagospodarowanie istniejącego majątku przemysłowego, aktywizacja potencjału technicznego poprzez transfer nowoczesnych technologii oraz zwiększenie możliwości kooperacyjnych przedsiębiorstw funkcjonujących w regionie. Przedsiębiorca chcący rozpocząć działalność na terenie SSE „Starachowice” S.A., musi otrzymać zezwolenie od Zarządzającego SSE, który udziela go z upoważnienia ministra właściwego ds. gospodarki. Ponadto przedsiębiorca jest zobowiązany do poniesienia nakładów inwestycyjnych o wartości minimalnej 100 000 euro. W zamian, firmy działające na terenach SSE „Starachowice” S.A., mogą otrzymać zwolnienia od podatku dochodowego z tytułu łącznych wydatków inwestycyjnych (do 70%) lub poniesionych dwuletnich kosztów pracy (również do 70%). Wysokość ulg podatkowych jest obliczana indywidualnie dla każdej firmy, gdyż zależy od intensywności pomocy przysługującej regionowi oraz założonych przez przedsiębiorcę parametrów planowanej działalności. Według planu rozwoju strefy, **preferowanymi gałęziami działalności produkcyjnej są tam przemysł: mechaniki precyzyjnej, motoryzacyjny, metalurgiczny, elektroniczny, materiałów budowlanych, chemiczny oraz ceramiczny, a także przetwórstwo drewna i przetwórstwo spożywcze.**¹¹⁶

Na terenie OF TnK znajdują się cztery podstrefy Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Starachowice” S.A. o łącznej powierzchni 253,09 ha:

- Starachowice (168,02 ha) – podstrefa zagospodarowana w 89,2%. Podstrefa składa się z trzech części w północno-zachodniej części miasta (główny obszar inwestycyjny Starachowic) oraz dwóch na jego południowych krańcach. W największej z nich znajdują się m.in. fabryka autobusów Man Bus Sp. z o.o. Oddział w Starachowicach (była Fabryka Samochodów Ciężarowych „Star”).
- Ostrowiec Świętokrzyski (78,41 ha) – podstrefa zagospodarowana w 84,7%. Ta podstrefa składa się aż z 14 części. Największą z nich, we wschodniej części miasta, zajmuje największe pod względem przychodów przedsiębiorstwo OF TnK (trzecie w województwie świętokrzyskim) Celsa Huta Ostrowiec S.A. Pozostałe fragmenty podstrefy położone są w rozproszeniu na terenach przemysłowych znajdujących się wzdłuż linii kolejowej.
- Skarżysko-Kamienna (9,70 ha) – podstrefa zagospodarowana w 78,9%.
- Suchedniów (6,66 ha) – w pełni zagospodarowana. Zwarty obszar przy byłej drodze krajowej nr 7. Na terenie podstrefy znajdują się 2 zakłady z branży tworzyw sztucznych (PLASTINVEST Sp. z o.o. i Kleen-Tex Polska Sp. z o.o.) oraz jeden z branży motoryzacyjnej (KB-PRO Sp. z o.o.).

Zarządcą wszystkich podstref jest SSE „Starachowice”. Granice strefy obejmują działki, których właścicielem są zarówno SSE „Starachowice”, jednostki samorządu terytorialnego jak i podmioty

¹¹⁵ <http://www.jaroslawgorczynski.pl/2015/02/wiecej-terenow-dla-sse-prezydent-skupuje-kolejne-dzialki/>

¹¹⁶ http://sse-starachowice.pl/c/cele_i_atuty

prywatne, przy czym **objęcie lub wyjęcie terenu z granic SSE odbywa się na wniosek właściciela terenu**. Warto w tym miejscu zauważyć, że możliwa jest również sytuacja w której firma prowadzi działalność gospodarczą na terenie SSE przy jednoczesnym braku aktualnego zezwolenia. Wówczas takie przedsiębiorstwo nie musi wypełniać obowiązków związanych z funkcjonowaniem w ramach SSE, ale także nie może czerpać z korzyści z tym związanych. W ten sposób funkcjonują m.in. wszystkie firmy położone na terenie podstrefy Skarżysko-Kamienna oraz Celsa Huta Ostrowiec S.A.

W sąsiedztwie OF TnK znajdują się także inne podstrefy SSE Starachowice S.A. Do najbliższych położonych należą podstrefy Kielce, Morawica, Piekoszów, Stąporków i Końskie (województwo świętokrzyskie) oraz Szydłowiec i Iłża (województwo mazowieckie). Oprócz podstref SSE Starachowice, w otoczeniu OF TnK znajdują się ponadto podstrefy innych specjalnych stref ekonomicznych m.in. Łódzkiej SSE, Tarnobrzskiej SSE „EURO-PARK WISŁOSAN”, SSE EURO-PARK Mielec, Krakowskiej SSE i Katowickiej SSE.¹¹⁷

¹¹⁷ <http://sse.mapa.info.pl/>

5 Finanse samorządowe

5.1 Finanse gmin

Dochody gmin

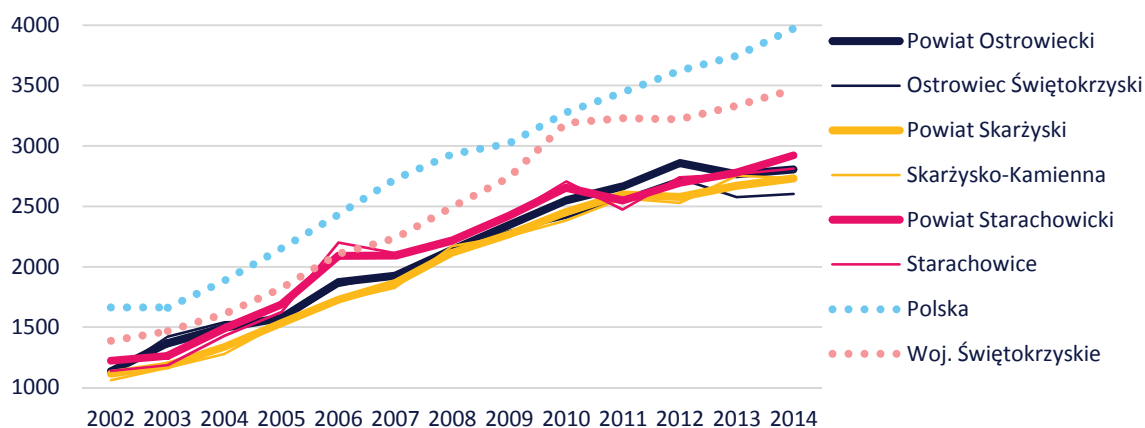
Łączny budżet gmin OF TnK wyniósł w 2014 r. 804 227 458 zł. Wartość ta **w umiarkowanym stopniu koncentrowała się w miastach powiatowych**. Udział dochodów miast powiatowych w ogóle dochodów gmin poszczególnych powiatów wyniósł 52,8% w przypadku Starachowic, Ostrowca Świętokrzyskiego – 58,6%, Skarżyska-Kamiennej – 60,9%.

W przeliczeniu na jednego mieszkańca, wartość dochodu miast powiatowych wyniosła w Ostrowcu Świętokrzyskim 2 603,18 zł, Skarżysku-Kamiennej – 2 732,98 zł, Starachowicach – 2 812,94 zł. Wartości te, w przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego i Starachowic, były niższe od średnich wartości charakteryzujących ogół gmin poszczególnych powiatów. Wartości charakteryzujące powyższe miasta stanowiły odpowiednio 92,7% i 96,2% średniej wartości powiatowej. W przypadku Skarżyska-Kamiennej, wartość dochodu była zbliżona do średniej wartości powiatowej.

Wartość dochodu gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca była znacząco niższa od średnich wartości krajowej i regionalnej we wszystkich miastach powiatowych. Stanowiła ona w Ostrowcu Świętokrzyskim, Skarżysku Kamiennej i Starachowicach odpowiednio 65,6%, 68,8% oraz 70,8% średniej wartości krajowej.

Analizowana wartość w latach 2002-2014 systematycznie wzrastała we wszystkich miastach powiatowych, przy czym **tempo wzrostu było niższe od tempa krajowego i regionalnego**, co przyczyniło się do pogłębienia obserwowanych dysproporcji. Różnica w wartości dochodu gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca względem średniej wartości krajowej wzrosła względem 2002 r. o 631,96 zł w Starachowicach, 636,96 w Skarżysku-Kamiennej oraz 819,67 zł w Ostrowcu Świętokrzyskim. Na fakt ten wpływ ma m.in. tempo przyrostu kwoty stanowiącej udział gmin w podatkach PIT i CIT – w obydwu przypadkach obserwowana dynamika zmian wartości przyczynia się do pogłębienia różnic charakteryzujących budżety miast powiatowych OF TnK względem średnich wartości krajowej i regionalnej. Wartość dochodu gmin w sposób bezpośredni wpływa na możliwość pełnienia poszczególnych zadań przez samorządy. **Pogarszające się względem średniej krajowej i regionalnej zdolności finansowe mogą przekładać się zarówno na obniżenie skali jak i jakości realizowanych działań bieżących oraz inwestycyjnych gmin OF TnK.**

Rys. 53 Dochody gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Deficyt budżetowy i zadłużenie gmin

Deficyt budżetowy w budżetach gmin OF TnK jest powszechny. W latach 2002-2014, wydatki gmin OF TnK przekroczyły ich dochody łącznie o 273 547 379 zł. Jediną

gminą, której dochody w analizowanym okresie przekroczyły wydatki była gmina Brody w Powiecie Starachowickim. Najwyższym deficytem charakteryzowały się miasta powiatowe. Wartość wydatków z lat 2002-2014 była wyższa od wartości dochodów o 86 505 270,65 zł w Skarżysku-Kamiennej, 52 590 935,48 zł w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz 27 319 213,72 zł w Starachowicach. Poza miastami powiatowymi, deficyt przekroczył 10 mln zł w pięciu innych gminach: Pawłów (o 22,9 mln zł), Bliżyn (o 16,6 mln zł), Suchedniów (o 13,6 mln zł), Wąchock (o 10,8 mln zł), Kunów (o 10,2 mln zł).

Występowanie deficytu budżetowego gmin wpływa bezpośrednio na poziom ich zadłużenia. W przypadku Ostrowca Świętokrzyskiego i Starachowic poziom zadłużenia należy określić jak przeciętny w skali kraju. W 2014 r., zadłużenie gminy w stosunku do ogółu dochodów wyniosło w ich przypadku odpowiednio 29,0% oraz 30,4%, przy średniej krajowej wynoszącej 38,3%. Powyższe miasta, swój maksymalny poziom zadłużenia osiągnęły w 2011 r. – odpowiednio 39,0% oraz 40,0% (średnia krajowa – 40,6%).

Odmienne sytuacja prezentuje się w przypadku Skarżyska-Kamiennej. **Poziom zadłużenia Skarżyska-Kamiennej w 2014 r. wyniósł 78,6%.** Poziom maksymalny został osiągnięty w 2012 r. – 94,8%, przy czym powyżej 50% wartość ta utrzymywała się od 2010 r. Sytuacja ta jest wysoce niekorzystna z wielu względów. Oprócz oczywistych problemów z tym związanych jak konieczność ograniczenia wydatków i przeznaczenia znaczącej kwoty budżetu na regulowanie zobowiązań kredytowych, zadłużenie ogranicza możliwość korzystania ze środków UE (konieczność zapewnienia wkładu własnego) oraz zagraża wprowadzeniem w gminie zarządu komisarycznego, co jest możliwe w przypadku przekroczenia przez zadłużenie poziomu 60%.

5.2 Finanse powiatów

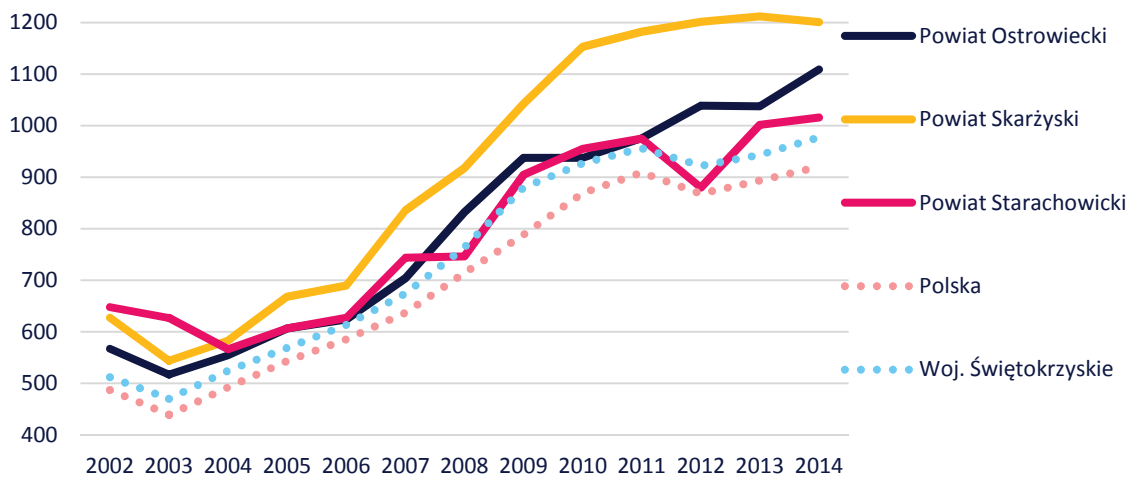
Dochody powiatów

Łączny budżet powiatów OF TnK w 2014 r. był ponad dwukrotnie niższy niż łączny budżet gmin i wyniósł 314 379 652 zł (39,1% wartości budżetów gmin OF TnK).

W przeliczeniu na jednego mieszkańca, wartość dochodu powiatów wyniosła w Powiecie Skarżyskim 1 201,12 zł, Powiecie Ostrowieckim - 1 109,20 zł, Powiecie Starachowickim - 1 015,89 zł.

Wartość dochodu powiatów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w powiatach OF TnK była wyższa zarówno od średnich wartości krajowej i regionalnej wynoszących w 2014 r. odpowiednio 920,41 zł i 977,55. Różnica pomiędzy wartościami charakteryzującymi powiaty i średnią wartość krajową od 2002 r. wzrosła w przypadku Powiatu Skarżyskiego (o 140,30 zł) i Ostrowieckiego (o 108,50 zł) oraz zmalała w przypadku Powiatu Starachowickiego (o 65,42 zł).

Rys. 54 Dochody powiatów w przeliczeniu na 1 mieszkańca

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Deficyt budżetowy powiatów

Powszechność deficytu budżetowego charakteryzuje również powiaty OF TnK.

Suma wydatków powiatów OF TnK w okresie 2002-2014 przekroczyła sumę dochodów o łączną kwotę 115 954 361 zł., w czym największy udział miał Powiat Ostrowiecki 55 291 061 zł. Wartość deficytu w pozostałych powiatach wyniosła w Powiecie Skarżyskim 40 804 649 zł oraz w Powiecie Starachowickim 19 858 652 zł. Analogicznie jak w przypadku gmin, brak zrównoważenia budżetu powiatów, w dłuższej perspektywie, może przyczynić się do wzrostu kosztów związanych z obsługą zadłużenia oraz ograniczeniem dostępności środków UE.

Opracowanie:
AGERON Polska

Czerwiec 2016